

ULUSLARARASI TOPLUM VE MÜLTECİLER:
SORUMLULUKLAR, İMKANLAR, İNSAN HAKLARI İHLALLERİ

Uluslararası Af Örgütü Yayınları, 2016

Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi

Hamalbaşı Caddesi, No: 22, Dükkan:2, Daire:2-3-4
34435 Beyoğlu – İstanbul / Türkiye
www.amnesty.org.tr
multeci@amnesty.org.tr

© copyright

İlk Baskı Kasım 2016

Uluslararası Af Örgütü Yayınları 2016

Yayına Hazırlayan: Volkan Görendağ

Çeviriler: Veysel Eşsiz

Düzeltiler: Ezgi Koman

Dizgi: Ersin Tek

Kapak Fotoğrafı: Dilan Taşdemir

Tasarım: Lotus Ajans

Matbaa: Altan Özyurt Matbaacılık

ISBN: 978-605-87393-3-8

Tüm hakları saklıdır. Bu yayının hiçbir bölümü yayıncıdan önceden izin almaksızın çoğaltılamaz, erişim sistemlerinde saklanamaz ya da elektronik, mekanik, fotokopi, kayıt ve/veya benzeri hiçbir şekilde ve hiçbir araçla yayımlanamaz.

Bu yayın, Almanya Federal Cumhuriyeti Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Bakanlığı'nın fonuyla Rosa Luxemburg Vakfı tarafından desteklenmiştir.

ULUSLARARASI TOPLUM VE MÜLTECİLER: SORUMLULUKLAR, İMKANLAR, İNSAN HAKLARI İHLALLERİ

“Herkesin zulüm altında başka ülkelere sığınma ve sığınma olanaklarından yararlanma hakkı vardır.”

İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi, Madde 14

Kitap Hakkında:

Bu kitap 13 - 14 Mayıs 2016 tarihinde Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi ve Rosa Luxemburg Vakfı tarafından İstanbul'da gerçekleştirilen "Uluslararası Toplum ve Mülteciler: Sorumluluklar, İmkanlar, İnsan Hakları İhlalleri" başlıklı konferansta yapılan sunumları derlemektedir.

Programına katılan konuşmacıların bir kısmı, sunumlarını konferans kitabı için makaleleştirmiştir. Diğer katılımcıların sunumları kitapta kontrol edilmiş deşifreler olarak yer almaktadır. Konferansın ardından deşifrelere dair teyit alınamayan katılımcıların sunumları kitaba dahil edilmemiştir.

Bu yayın Rosa Luxemburg Vakfı'nın desteği ile Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi tarafından hazırlanmıştır. Bu yayının içeriğinden yalnızca yazarlar ve konuşmacılar sorumlu olup, herhangi bir şekilde Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi ve Rosa Luxemburg Vakfı görüşlerini yansıttığı şeklinde yorumlanamaz.

İÇİNDEKİLER

KONFERANS AÇILIŞ KONUŞMASI 9

Av. Taner Kılıç

KONFERANS AÇILIŞ KONUŞMASI 17

Gabriele Gün Tank

BÖLGEDEKİ MÜLTECİLERİN DURUMU

AVRUPA’NIN VAR OLMAYAN ÜLKESİ: KUZEY KIBRIS’TA MÜLTECİ HAKLARI Av. Faika Deniz Paşa	25
LÜBNAN’DA MÜLTECİ KADINLARIN DURUMU Kathryn Ramsey	35
ÜRDÜN’DEKİ SURİYELİ MÜLTECİLER: OLANAKLAR, ZORLUKLAR, ŞEHİR HAKKI Ayham Dalal	43
YOLLARDAKİ İNSANLAR İÇİN İNSANI ZORLUKLAR Aitor Zabalgogeaskoa	51

TÜRKİYE’DEKİ MÜLTECİLERİN DURUMU

TÜRKİYE’NİN ZORUNLU GÖÇLE SINAVI: TÜRKİYE’DEKİ SURİYELİLER Doç Dr. Murat Erdoğan	59
TÜRKİYE’DE MÜLTECİLERİN KORUMASINA İLİŞKİN POLİTİKA ve UYGULAMALARA GENEL BAKIŞ Veysel Eşsiz	71
TÜRKİYE’DE MÜLTECİ HUKUKU UYGULAMALARI, GERİ KABUL SÜRECİ ÖRNEĞİNDE MÜLTECİLERİN ADALETE ERİŞİMLERİNDE YAŞANAN SORUNLAR Av. Taner Kılıç	81
AB-TÜRKİYE ANLAŞMASI ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE’YE İADE EDİLENLERE YÖNELİK OLASI UYGULAMALAR İrem Somer	105

ULUSLARARASI TOPLUM VE MÜLTECİLER

KONFERAN KONUŞMA METNİ ÇEVİRİSİ Simona Gatti	117
MÜLTECİ SORUNUNUN ÇÖZÜMÜNDE AB’NİN SORUMLULUĞU ÜZERİNE GÖRÜŞLER Martina Michels	125
YOLLARDAKİ İNSANLAR BEKLEMEDEKİ HAYATLAR: AB-TÜRKİYE ANLAŞMASINDAN SONRA YUNANİSTAN’DAKİ MÜLTECİLERİN HAK ve YAŞAMLARI Giorgos Kosmopoulos	131
TÜRKİYE AVRUPA BİRLİĞİ GERİ KABUL ANTLAŞMASI: BİR HATALAR ZİNCİRİ Prof. Dr. Nuray EKŞİ	143
AVRUPA BİRLİĞİ’NİN GÜVENLİ ÜLKE YAKLAŞIMI ve BUNUN TÜRK HUKUKUNA ETKİSİ Yrd. Doç. Dr. Lami Bertan Tokuzlu	183

TÜRKİYE “GÜVENLİ ÜLKE” Mİ?

YENİ OTORİTERLİK ÇAĞINDA TÜRKİYE’DE İNSAN HAKLARI KRİZİ Yrd. Doç. Dr. Kerem Altıparmak	193
AB-TÜRKİYE PAZARLIK SÜRECİNDE TÜRKİYE’DE YAŞANAN HAK İHLALLERİ Av. Öztürk Türkdoğan	203
GÜVENLİ ÜLKE NASIL OLMAZ? Prof. Dr. Şebnem Korur Fincancı	213

KONFERANS AÇILIŞ KONUŞMASI

Av. Taner Kılıç

Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi Yönetim Kurulu Başkanı

1969 doğumlu. 1991 yılı Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunu. 1993 yılından bu yana İzmir'de serbest avukatlık yapıyor. Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi kurucularından. Derneğin gönüllü olarak 5 yıl mülteci koordinatörlüğünü yürüttü.

Mültecilerle Dayanışma Derneği (Mülteci Der) kurucularından ve 2008-2014 yılları arasında derneğin yönetim kurulu başkanlığında bulundu. Halen Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesinin yönetim kurulunda başkanlık görevini sürdürüyor. İltica ve göç hukuku üzerine Barolar ve sivil toplum nezdinde eğitim çalışmaları, değişik dergi, gazete, site ve kitaplarda makale ve yazıları oldu.

YUKK (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun)' nun hazırlanma döneminde istişare süreçlerinde yer aldı. İzmir Barosu Göç ve İltica Komisyonu, TBB Mülteci Hakları Çalışma Grubunda halen aktif olarak çalışıyor.

KONFERANS AÇILIŞ KONUŞMASI

Yurtdışından, Türkiye'nin değişik yerlerinden konuşma yapmak, sunumda bulunmak, sunumları kritik ederek tartışmak, bu iki günü birlikte değerlendirmek üzere geldiniz, çok sağ olun. Dünyada, bölgemizde ve ülkemizde çok yoğun ve sıcak insan hakları ihlallerinin yaşandığı bu günlerde bu çalışmayı organize ediyoruz. Hemen yanı başımızda Suriye'de, Irak'ta, Afganistan'da, genel olarak bölgede, Türkiye'de yoğun insan hakları ihlalleri var. Ülkemizde, ülkenin birçok yerinde patlayan bombalar var. Ne yazık ki artık haberleri izleyemez hale geldiğimiz günler yaşıyoruz.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünyadaki en kitlesel, en ciddi insan hakları ihlallerinin ve kitlesel göçün yaşandığı günlerdeyiz. Hem ülke içinde yerinden edilmiş kişiler (IDP – internally displaced person) hem de mülteciler dünyada şu anda en önemli insan hakları konularından biri. Suriye'de 2011 yılında başlayan iç savaşın yoğunluk kazanmasıyla, başta Suriye'ye sınır komşusu olan Türkiye, Lübnan ve Ürdün olmak üzere Irak ve Mısır'ı da kısmen kapsayan çok ciddi mülteci hareketleri gerçekleşti. Fakat kısa sürede gördük ki, birçok ülke sınırlarına tel örgüler, duvarlar, hendekler,

ULUSLARARASI TOPLUM VE MÜLTECİLER:

Sorumluluklar, İmkanlar, İnsan Hakları İhlalleri

mayınlar yığıldı. Sınır geçişleri yapılamasın diye FRONTEX dışında NATO gibi askeri güçler, kolluk kuvvetleri devreye girdi. Sınırları geçerek güvenli bir yaşama ulaşmaya ve onurlarını korumaya çalışan insanlar çok ciddi engeller, baskılar yaşadı. Bu engellemeler; bazen bu insanların ölmelerine, hatta öldürülmelerine neden oldu. Avrupa ülkeleri, Amerika Birleşik Devletleri, Rusya, Çin, Japonya gibi G-8 ülkeleri, buradaki insani trajediye büyük oranda sessiz kaldı. Ciddi bir sorumluluk paylaşımında bulunmaktan kaçındı. Bölgedeki Arap ve Müslüman ülkeler de benzer refleks gösterdi.

Mülteci hareketinin büyük bir çoğunluğu Suriye, Türkiye ve Lübnan'da yaşandı. Özellikle Suriye'nin güney komşuları Lübnan ve Ürdün, coğrafyaları ve nüfuslarıyla kıyaslandığında çok daha büyük bir sorumluluk ve zorluk içine girdiler. Ama mülteciler bu ülkelerin hepsinde kayıt, barınma, sağlık, eğitim, çalışma ve genel anlamda uyum çalışmalarının eksikliklerinden dolayı ciddi sorunlar yaşadılar. Bu bakımdan Türkiye, büyük fotoğrafta çok büyük bir sorumluluk üstlendi. Resmi sayıların doğruluğu konusunda endişelerimiz olsa da, resmi rakamlara göre 3 milyonun üzerinde -2 milyon 700'ü Suriye'den gelmek üzere- bir mülteci nüfusu var. Bu durum, büyük fotoğrafta Türkiye'yi bu alanda çok önemli bir sorumluluk almış, üstlenmiş bir ülke konumuna getirmekte. Küçük fotoğraflara baktığımızda ise, durumun hiç de o kadar sorunsuz olmadığını görüyoruz. Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin yine resmi rakamlara göre yaklaşık %10'u, oluşturulan kamplarda %90'ı, şehirlere dağılmış bir şekilde yaşıyor. Bu %90'lık kesim aslında o şehirlerdeki insanların, sivil toplumun, bireylerin hayırseverliğine ve konukseverliğine terk edilmiş durumda. Bu aynı zamanda "black market" dediğimiz emek sömürüsü piyasasına da teslim edilmiş olmaları anlamına geliyor.

25 Nisan 2016 tarihi itibarıyla, Suriyeli mültecilerin Türkiye'ye gelişinin altıncı yılına girdik. Uyuma ilişkin strateji ve politikalar ya yok ya da bizim etkisini hissedeceğimiz kadar ciddi ve etkili planlar değil. Oluşturulan kampların kalitesiyle övünüyoruz. Bu kamplar; resmi ya da si-

vil olsun, dünyada benzer kitlesel hareketlerde oluşturulan kamplarla kıyaslandığında fiziki ve lojistik kapasitesi oldukça yüksek yerler. Ancak bu kampların çok büyük bir çoğunluğu çadır kent, az bir kısmı ise konteyner kent. Kendimizden pay biçelim: Hangimiz yaz tatilinde, bir yaz macerası olsun diye kurduğumuz çadırdaki birkaç günden fazla yaşamak ister? Yazın ve kışın diğerlerine göre çok daha soğuk ve sıcak olduğu bir iklimde, bir coğrafyada, hangi birimiz bu çadırlarda birkaç günden fazla yaşayabiliriz? Oysa insanlar beş yılı aşkın bir süredir, bu koşullarda yaşamaya devam ediyor. Bu kamplarda başta iklim, mahremiyet, özel yaşam ve güvenlik sorunları bulunuyor. Bundan dolayı, en başından beri bu kamplara tabiri caizse; “bir girenler pişman, bir de giremeyenler”.

Son birkaç gündür haberlerde, Kilis'te Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı'na (AFAD) bağlı kamptaki sorunları izliyor ve okuyorsunuzdur. Buradaki güvenlik sorununun, cinsel istismar olaylarını da içerecek şekilde, ne denli ciddi olabileceğini hep beraber görüyoruz.

Şehirlerimize dağılmış Suriyeli mültecilerle ilgili de; başta kayıt olmak üzere barınma, eğitim, sağlık ve çalışma alanlarında halen ciddi sorunlar yaşanıyor. Her ne kadar en başından beri açık kapı politikasının uygulandığı söyleniyor olsa da; sınırların, kapıların hiç de o kadar açık olmadığını, bölgede daha ilk yıllardan itibaren biliyoruz. Bu süreçte insan kaçakçılığı ağının küçük küçük de olsa büyüdüğünü, sınırlardan geçmenin zorlaşmasıyla buradaki kaçakçılığın daha mafyatik ve daha örgütlü suçlar kapsamında genişlediğini görüyoruz. Sınırları geçmenin hiç de kolay olmadığını, sınırları geçerken birçok insanın fiziki şiddete maruz kaldığını, hatta bazen öldürüldüğünü biliyoruz. Bu konuda Uluslararası Af Örgütü'nün yanı sıra insan hakları kuruluşlarının da raporları bulunuyor. Ülke içinde ise; geri gönderme merkezi olarak tabir edilen yerlerde, bu kişilerin hukuki haklarına erişimlerinde çok ciddi sorunlar yaşandığı da başka bir gerçek.

ULUSLARARASI TOPLUM VE MÜLTECİLER:

Sorumluluklar, İmkanlar, İnsan Hakları İhlalleri

Tüm bu sorunların etkisiyle ve Suriye'deki savaşın yakın zamanda sona ermeyeceğinin görünmesiyle, 2015 yılı yaz aylarından itibaren yeniden bir hareketlenme yaşandı. Türkiye üzerinden Avrupa'ya doğru "Kavimler Göçü" şeklinde nitelendirebileceğimiz kitlesel kaçışlar gözlenmeye başlandı. Bazı günlerde, Ege kıyılarından Yunan adalarına geçişler 7000-8000 sayılarına ulaştı. Avrupa ülkelerinin buna tepkisi, sınırlara tel örgüler çekmek, hendekler kazmak, FRONTEX'in yanı sıra NATO askeri gücünü bölgeye çağırmak gibi olağanüstü fiziki ve engelleyici koşullar yaratmak oldu. Yunanistan ve Makedonya arasında, İdomeni'de yaşanan ve artık ayları bulan insani trajedide insanlık adına yüz kızartıcı, utanç verici görüntüleri izledik.

Tüm bu süreçte, Türkiye'nin uzun yıllara dayanan Avrupa Birliği (AB) üyelik müzakere süreci de 2015'in yaz aylarından sonra yeniden hareketlenmeye başladı. Fasılların yeniden açılması, vize muafiyeti ve ekonomik faturanın 3+3 milyar Euro olmak üzere paylaşılmasına karşılık, Türkiye'nin de Geri Kabul Anlaşması'nı imzalaması istendi. Bu konuda karşılıklı bir mutabakat oluştu. Bu anlaşma insan hakları adına çok büyük hukuki yanlışlıklar ve çok ciddi ihlaller içeriyor. Tüm bu konuları iki gün boyunca buradaki oturumlarda konuşacağız. Öte yandan bu anlaşmanın, burada ele alınacak hukuki ve insani sorunlardan dolayı değil daha çok siyasi nedenlerden dolayı sekteye uğradığını ya da çıkmaza girdiğini son birkaç gündür yapılan açıklamalar ışığında görüyoruz.

Biliyorsunuz, BM Genel Sekreteri'nin genel çağrısıyla 23-24 Mayıs 2016 tarihlerinde, Dünya İnsani Zirvesi ilk kez toplanacak. İstanbul bu zirveye ev sahipliği yapacak. Bu zirvenin twitter etiketi/hashtagi #HumanIstanbul. Yani "İnsan İstanbul". Biz, Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi olarak Rosa Luxemburg Vakfı ile birlikte, bu zirveden tam on gün önce, yani 13 -14 Mayıs tarihlerinde, aynı şehirde, İstanbul'da Uluslararası Toplum ve Mülteciler Konferansı'nı düzenliyoruz. Bizim hashtagimiz de #HumanRightsIstanbul. Yani "İnsan Hakları İstanbul".

Bu iki günü insan haklarına vurgu yapan, insan haklarını öne çıkaran, insanın ancak hakları ile birlikte değerli olduğunu gören bir anlayış ve perspektifle geçirmek istiyoruz. İki günlük konferansta elektronik kayıtlarımız yapılacak ve online olarak canlı yayınıımız sağlanacak. Ancak özellikle dört arkadaşımız iki gün boyunca konuşulan her şeyi not edip, kayıt tutacaklar. Bu dört arkadaşımız konferans bittikten sonra, pazar ve pazartesi günü birlikte çalışacak ve kendi notlarını karşılaştıracaklar. Konferansta dile getirilen hususları ve tartışma konularını derleyip, özetleyip bu notları konferansın bir çıktısı olarak Salı günü basınla paylaşmayı düşünüyoruz. Bu çıktının ve bu konferansta dile getirilen perspektifin 10 gün sonra yapılacak Dünya İnsani Zirvesi'nde dikkate alınmasını ve önemsenmesini umuyor ve diliyoruz. Bunun için elimizden geleni yapacağız.

Uluslararası Af Örgütü bu zirveye katılacak. Zirve'de Genel Sekreterimiz Salil Shetty de yer alacak. Onunla birlikte hem uluslararası hareketten, Londra'dan hem de Türkiye'den arkadaşlarımız bu zirveye katılarak buradaki insan hakları perspektifinin zirveye etki etmesi için ellerinden geleni yapacaklar.

Bu çalışmanın gerçekleşmesine destek veren; Rosa Luxemburg Vakfı'na, Sayın Kadriye Karcı'ya, Sayın Gün Tank'a çok teşekkür ederim. Bu çalışmanın organizasyonunda büyük emeği geçen Mülteci Hakları Koordinatörümüz Volkan Görendağ ve Ersin Tek'e çok teşekkürler. Ruhat Sena Akşener'in direktörlüğünü yaptığı kampanya ve aktivizm birimine; Begüm Başdaş'a ve Fatih Ekinci'ye çok teşekkür ederim. Medya ve sosyal medya alanında çalışan arkadaşlarımız Fırat Doğan ve Bahadır Gültekin'e, Direktörümüz İdil Eser'e, Direktör Yardımcımız Emek Eren'e, gönüllülerimiz Tuğkan Gündoğdu'ya, Dilan Taşdemir'e, Şefika Cabi'ye ve ofiste bu konuda emeği geçen diğer tüm arkadaşlarımıza, gönüllülerimize, aktivistlerimize ve üyelerimize sonsuz teşekkürler. Onlar da gönüllü olarak bu alanda, bu konferansta çalışacaklar. Konferansa lojistik destek sunan Egem Tur'a da ayrıca çok teşekkür ederim. Simultane çeviri konusunda iki gün boyunca

ULUSLARARASI TOPLUM VE MÜLTECİLER:

Sorumluluklar, İmkanlar, İnsan Hakları İhlalleri .....

zorlu bir çalışma yapacak olan Ayşegül Bahçıvan ve Işıl Demirakın arkadaşlarımıza, konuşma yapmak için yurtdışından ve yurtiçinden gelen bütün konuşmacılara, siz dinleyicilere ve bu konferansın düzenlenmesinde emeği geçen ve ismini telaffuz edemediğim herkese çok teşekkür ederim. Umarım bu iki günü çok verimli ve çok etkili bir şekilde geçirir, ortaya çıkardığımız insan hakları perspektifinin on gün sonra gerçekleşecek zirveye taşınmasını sağlayabiliriz.

Çok teşekkürler.

KONFERANS AÇILIŞ KONUŞMASI

Gabriele Gün Tank
Rosa Luxemburg Vakfı Yönetim Kurulu Üyesi

Schöneberg ilçesi Göç ve Entegrasyon Komisyonu üyesidir. Göç ve Entegrasyon komisyon üyelerinin temel görevlerinden biri ilçe yönetimine göçmen politikalarıyla ilgili danışmanlık yapmaktır. Bir başka görevi, göçmenlerin ve azınlıkların sosyal ve ekonomik alanlarda önlerine çıkan engelleri belirlemek, bu engellerin analizini yapmak ve bu engellere karşı strateji geliştirmektir. Bu görev aynı zamanda, tüm göçmenlerin katılımını desteklemeyi, ırkçılığa ve yabancı düşmanlığına karşı girişimler oluşturmayı ve aynı zamanda kültürler arası bir anlayışı teşvik ederek ayrımcılığı hem bireysel hem kurumsal boyutuyla azaltmayı içerir.

Komisyon üyesi, örgütleri, kurum ve kuruluşları, Tempelhof – Schöneberg’da kendiliğinden örgütlenen diğer göçmen gruplarını da destekler. Komisyon üyesi olarak, Tank, Daniel Gyamerah (EachOneTeachOne Başkanı) ile birlikte ‘Network InclusionLeaders’in kurulmasına öncülük etti.

Tank, Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü mezunudur. Bağımsız yazar olarak bir süre çalıştıktan sonra, Mechthild Rawert’in politika danışmanlığını üstlenmiştir. 2008’den beri Berlin Tempelhof – Schöneberg ilçesi Göç ve Entegrasyon Komisyonu üyesidir.

Şu an hala Berlin Hertie School of Governance’da, Kamu Yönetimi Bölümü’nde Yürütme yüksek lisansına devam etmektedir. Tank, Rosa Luxemburg Vakfı’nda, BQN Berlin Örgütü’nde ve Berlin IG Metall Göçmen Komitesi’nde yönetim kurulu üyesidir.

KONFERANS AÇILIŞ KONUŞMASI

Rosa Luxemburg Vakfı'nın yönetim kurulu üyesi olarak sizleri, Uluslararası Toplum ve Mülteciler: Sorumluluklar, İmkânlar ve İnsan Hakları İhlalleri Konferansı'nda ağırlamaktan onur duyuyorum. Bu konferans umudun ihlal edildiği bir dönemde gerçekleştiriliyor. İhlal diyorum çünkü birçok bölgede çatışmalar derinleşti ve bunun bedelini her yerde siviller ödüyor. Her hak ihlalinde yerküre bir kez sallanıyor olsaydı, herhalde dünya üzerinde yaşamamız mümkün olmazdı.

Umut diyorum, çünkü uluslararası düzeyde pek çok insan; insanlık ve insan hakları için mücadele etme sorumlulukları olduğunu hissediyor ve buna inanıyor. Vizyon sahibi ve tutku dolu önemli sayıda kişi “Birleşmiş Milletler Dünya İnsani Zirvesi”nden on gün önce, burada insanlık için tartışmak ve çözüm üretmek için toplanmış bulunuyor. Bu konferansın gerçekleşmesini sağladığınız için teşekkür ederim.

Dünyadaki göç akımlarıyla birlikte Avrupa insani bir krizle karşı karşıya. Özellikle Avrupa'nın politikaları, insanların ülkelerini terk etme ne-

ULUSLARARASI TOPLUM VE MÜLTECİLER:

Sorumluluklar, İmkanlar, İnsan Hakları İhlalleri

denleri listesinde en üst sıradayken Avrupa burada sorumluluk almalıdır. Çatışmaların yaşandığı bölgelere her tür silahın satışını yapan Avrupa ülkeleridir. Gelişmekte olan ülke pazarlarına serbest erişim sağlamak için bu ülkelere baskı yapan ise yine Avrupa Birliği'dir. Bu ülkelerin doğal kaynaklarını ve diğer imkanlarını kullanarak, git gide daha fazla sayıda kişinin gelir elde etmesini imkansız hale getirenler de Avrupalı şirketlerdir. Kuzey yarım kürede bulunan ülkelerin yarattığı kirlilik ve küresel ısınma Güney yarım küredeki ülkeleri orantısız bir ölçüde etkilemektedir. Her tür insan hakları ihlallerine karşın otoriter rejimleri destekleyen yine Avrupa ve Avrupa'nın partnerleridir.

Uzun lafın kısıası, bugün insanların ülkelerinden kaçmasının nedeni büyük ölçüde Avrupa'nın sömürgeci geçmişi ve var olan yeni sömürgeci politikalarıdır. Kuzey ülkelerinin kendi eylemlerinin sonuçlarıyla yüzleşmemek için akıllarına gelen tek çözüm ise sınırlara kaleler (Festung) inşa etmektir!

Duvar ve dikenli tel örgüleri inşa edenleri, mültecilere şiddet uygulayan ve onlara yönelik şiddeti körükleyenleri, mültecilerin haklarına erişimlerini engelleyenleri kendilerini mültecilerin yerine koymaya davet ediyorum. Şiddetli siyasi ve askeri çatışmalar, kıyımlar, ekonomik çıkmazlar, çevresel nedenler ve diğer etkenler insanları evlerini terk etmek zorunda bırakıyor. İnsanların, kendilerini ve ailelerini hayatta tutabilmek için başka seçenekleri bulunmuyor.

Sevgili Meslektaşlarım,

Almanya'daki durumu kısaca size aktarmaya çalışmama izin verin. Alman politikası, Almanca olarak "Willkommen! Du kommst hier net rein" yani "Hoş geldiniz! Ama içeri giremezsiniz!" şeklindedir. Alman Hükümeti "Hoş geldiniz" ile "Kapıları kapatın!" yaklaşımı arasında gidip geliyor. Bu yıl, Almanya Parlamentosu, 2. Sığınma Paketi adı altında; mevcut yasalara göre daha katı olan yeni bir sığınma yasasını yürürlüğe koydu. 2. Sığınma Paketi'nde şunlar var:

- “Güvenli” menşe ülkeden gelen ya da belgelerini imha etmekle suçlanan kişiler için “Özel Kabul Kampları” açılacak. Başvuru sahiplerinin daha hızlı bir biçimde sınır dışı edilebilmesi için, bu kamplardaki sığınma prosedürü üç haftalık bir süre içerisinde tamamlanacak. Oysa ki en güvenli ülkenin bile herkes için, bireysel ya da kolektif olarak, güvenli olmadığına inanmak için iyi nedenlerimiz var. (Edward Snowden, Balkanlarda Romanlar ve Arnavutlar, Sırbistan’da homoseksüeller vs.)

- “İkincil koruma” statüsüne sahip olan kişilerin Almanya’da yaşadıkları ilk iki sene boyunca yurtdışında yaşayan aile bireylerini Almanya’ya getirmelerine izin verilmeyecek. “İkincil koruma” statüsü, sığınma başvurusu reddedilmiş ancak ülkelerinde ölüm ya da işkence görme riski ile karşı karşıya olan kişilere tanınan bir statüdür. Bu durum; yani geldiğiniz yer güvenli değilken, güvenli olduğunuz yerde kendiniz ve aileniz için bir hayat kurmanıza izin verilmemesi oldukça çelişkili bir durumdur.

- Almanya’ya gelmeden önce ortaya çıkmış olan hastalıklar, kişilerin sınır dışı edilmesinde engel teşkil etmeyecek. Böylece hasta kişilerin sınır dışı edilmesi daha da kolaylaşmış olacak.

Hanımfendiler ve Beyefendiler, Sevgili Arkadaşlar,

Uluslararası medyada 2015 yılında bir milyondan fazla mültecinin Almanya’ya göç ettiği iddia edildi. 2015 yılının sonunda Almanya’da 1,25 milyon mültecinin yaşadığı doğrudur. Ancak bu kişilerden yalnızca 600.000’i 2015 yılı içerisinde Almanya’ya giriş yapmıştır. Ayrıca aynı dönemde sınır dışı rakamlarında da çok ciddi bir artış vardır. Burada önemli olan rakamlar değildir elbette. Önemli olan eksik ya da değişken olgularla meşrulaştırılan politikalarlardır. Önemli olan “göçmen seli” argümanının devamlı olarak kullanıldığı 1990’lı yılların göçmen karşıtı retoriğini tekrar eden medya organlarıdır.

Baskı ve ölümden kaçarak, haftalarca seyahat etmiş, tutsaklar gibi muamele görmüş, sınırın bir tarafından öte tarafına “itilmiş”, alıkonulmuş ve kötü muameleye maruz kalmış mülteciler, Almanya’da insani olmayan koşullarda yaşıyor. Mültecilerin barınmaları ne yazık ki mahremiyetten uzak, bireysel yaşam alanının 4 m² ile sınırlı olduğu, kitlesel barınma merkezlerinde gerçekleşiyor.

Bu Konferansa katılmak, insanlık dışı fiillere ve ideolojilere karşı durmak ve güçlü sivil toplumu etkin bir biçimde desteklemek demektir. Bu, yaşadığımız toplumların her katmanında derin bir biçimde kök salmış ırkçılığa karşı net bir tutum almayı da içermektedir.

Almanya İçişleri Bakanlığı verilerine göre; 2015 yılında Almanya’da mülteci kamplarına 1047 saldırı gerçekleştirildi. 2016 yılının ilk üç ayında ise saldırıların sayısı 347’ye ulaştı. Ve tabii ki saldırıların tamamı kayıta alınmış değil. Clausnitz’te ırkçı bir gösteri sırasında; mültecileri taşıyan bir otobüs kalabalık tarafından durduruldu. Polis saldırgan kalabalığa müdahale etmek yerine otobüsün içindeki mültecilere şiddet uyguladı.

Bautzen’da ise mültecilerin yerleşeceği bir ev yakıldı ve bu durum yerel halk tarafından alkışlandı. Bazılarının hatırlayacaktır. 1990’lı yılların başında benzer görüntüler uluslararası medyada dolaşmıştı. Göçmenlere, mülteci kamplarına, sinagoglara ve mezarlıklara yapılan bir dizi saldırıdan sonra ne olmuştu? Almanya, sığınma mevzuatını daha da kısıtlayıcı hale getirmişti. Almanya’nın birleşmesinden bugüne kadar yaklaşık 200 kişi ırkçı ve aşırı sağcı saldırılarda öldürüldü.

Bir de yılbaşı gecesi Köln ve diğer Alman kentlerinde kamusal alanda cinsel saldırıya maruz kalan kadınları hatırlayalım. Bu saldırı ile ilgili yapılan kamusal tartışma; ırk, kültür, din ve hatta siyasi görüş gibi farklı mecralara çekilmiş ve suçlular mülteci ve göçmen olarak tarif edilmişti. Sorunun ataerkillik değil “Kuzey Afrika kökenli erkekler” olduğu söylenmişti.

Evet, Avrupa bir kriz ile karşı karşıya. Fakat kıtanın yaşadığı kriz bir “mülteci krizi” değil. Gerçek kriz; birçok ülkede, hatta tüm ülkelerde baş gösteren ırkçı ve milliyetçi tepkiler ile “Avrupa’nın İslamlaşmasına karşı Hristiyan cephesini” ilan eden siyasi liderlerdir.

İnsan hakları ne Almanya’da ne Türkiye’de ne de dünyanın başka bir yerinde müzakere edilemez. İnsan onuru dünyanın her yerinde, her gün ve farklı biçimlerde ihlal ediliyor. Rosa Luxemburg Vakfı olarak ulusal ve uluslararası düzeyde insan haklarını savunuyoruz. Bunu tüm gücümüz ile yapıyoruz.

Rosa Luxemburg’un en sevdiğim sözlerinden biri şudur: “Bulutların ve kuşların ve insanların gözyaşlarının olduğu her yerde evimdeyim.”

Uluslararası düzeyde faaliyet yürüten bir Alman vakfı olarak, gelecekte Türkiye ile daha derin bir iletişim içerisinde olmayı temenni ediyoruz. Birbirimizden öğrenebileceğimiz çok şey var!

Herkese iyi bir konferans dilemeden önce Uluslararası Af Örgütü’nden Emek Eren, Ruhat Sena Akşener, Volkan Görendağ ve Ersin Tek, Rosa Luxemburg Vakfı’ndan Kadriye Karcı’ya bu harika çalışma için teşekkür etmek istiyorum.

ULUSLARARASI TOPLUM VE MÜLTECİLER:

Sorumluluklar, İmkanlar, İnsan Hakları İhlalleri .....

**ULUSLARARASI TOPLUM VE MÜLTECİLER
KONFERANSI
1. GÜN 1. OTURUM**

BÖLGEDEKİ MÜLTECİLERİN DURUMU

Moderatör:

Güney Yıldız

Konuşmacılar:

Faika Deniz Paşa

Kathryn Ramsey

Ayham Dalal

Seda Altuğ

Aitor Zabalgogeaskoa

Av. Faika Deniz Paşa Kıbrıs Mülteci Hakları Derneği

Faika Deniz Paşa avukattır. Essex Üniversitesi'nde Hukuk lisans eğitimi ve Avrupa İş Hukuku ve Ekonomi alanlarında yüksek lisans eğitimi gördü. Kıbrıs'ın her iki tarafında da baro stajını tamamladı. 2011 yılında Kıbrıs'ın kuzeyinde Lefkoşa Mahalli Barosu'na kaydoldu. şu anda Londra Üniversitesi'nde "Mülteci Koruması ve Zorunlu Göç" üzerine uzaktan öğrenim görmektedir.

Kıbrıs adasının her iki tarafındaki sivil toplum ile özellikle de insan hakları tabanlı projelerini yönetme, yürütme ve araştırma yapma çerçevesinde, çalışmalar yürüttü. Kıbrıslı Türk İnsan Hakları Vakfı için Kıbrıs'ın kuzeyinde kadınların insan haklarının haritalandırılması üzerine yazdığı rapor 2012 yılında yayımlandı. Ayrıca adanın her iki kesiminde de yürütölen "Kıbrıs'ta Bilgiye Erişim Hakkı" ve "Azınlık Hakları: Kıbrıs Sorununa Çözüm" isimli projelerde de 2010-2012 yılları arasında faaliyet gösterdi.

2009 yılından beri gönüllü ve profesyonel olarak Mülteci Hakları Derneği'nde hukuk danışmanı ve avukat olarak çalışan Faika Deniz Paşa, Ocak 2016'dan beri de bu kurumda Proje Koordinatörü görevini yürütmektedir.

AVRUPA'NIN VAR OLMAYAN ÜLKESİ: KUZAY KIBRIS'TA MÜLTECİ HAKLARI

Öncelikle bizi buraya davet ettikleri ve her zaman, Avrupa'nın görünmeyen bir noktasında kalan Kıbrıs'ın kuzeyindeki çalışmalarımızda bize destek oldukları için Uluslararası Af Örgütü çalışanlarına ve yetkililerine çok teşekkür etmek isteriz. Bu konferansı düzenledikleri, sesimizi burada duyurmamıza yardımcı oldukları için aynı zamanda Rosa Luxemburg Vakfı'na da teşekkür ederiz.

Başlamadan önce Kıbrıs'a dair bir şeyler söylemenin gerekli olduğunu düşünüyorum ki daha kolay durumu anlayabilelim. Kıbrıs bağımsızlığını İngiltere'den 1959 yılında aldı ve 1960 yılında da iki büyük toplum olan Kıbrıslı Türk ve Kıbrıslı Rum toplumları taraflarından bir cumhuriyet kuruldu. Bu cumhuriyet, 1963 – 1964 yıllarının başlarında iki toplumun çatışmaları nedeniyle bir şekilde çöktü. 1974'te bir Yunan darbesi deneyimi ve arkasından gelen Türkiye'nin askeri müdahalesi ile ada ikiye bölündü. Bölünmüşlük etnik ayrımı da beraberinde getirdi. Şu anda adanın kuzeyinde daha çok Kıbrıslı Türklerin yaşadığı coğrafya bulunmaktadır, adanın

ULUSLARARASI TOPLUM VE MÜLTECİLER:

Sorumluluklar, İmkanlar, İnsan Hakları İhlalleri

güneyinde de daha çok Kıbrıslı Rumlar ve 1960 cumhuriyetinde azınlık olarak anayasada tanınan diğer toplumlar Ermeniler, Marunîler, Latinler bulunmaktadır.

Adanın güneyinde şu an hukuki yetkisini kullanabilen Kıbrıslı Rumların oluşturduğu hükümet Avrupa Birliği üye devletidir. Ancak kuze-yinde Avrupa Birliği'nin Kıbrıs Cumhuriyeti'nin katılım anlaşmasının 10. Protokolü gereğince müktesebat askıya alınmıştır. Bunların hepsini anlatmamın nedeni şu; Kıbrıs'ta mevcut süregelen bu gerginlik Kıbrıs'a sığınma talebiyle gelen mültecilere olan yaklaşımda da ne yazık ki kendini göstermektedir.

Mülteciler ve hak savunucuları tartışmaların güvenlik etrafında döndüğü bir ortamda haklarını hayata geçirmek ve savunmak durumunda kalmaktadır. Yakın dönemde meydana gelen çatışmaların halk üzerindeki psikolojik yaraları da mültecilere dair tutumla kendini gösterebilmektedir. İhtilaflar ve bölünmüşlükler AB'ye üye bir ülkede, küçücük bir ada içerisinde 3 farklı hukuk sisteminin uygulanması karşılması çok da muhtemel bir durum değildir. Neden üç farklı hukuk sistemi? Kıbrıslı Türklerin yaşadığı kuzeyden bahsettik, Kıbrıs Cumhuriyetinin egemenlik alanında olan güneyden bahsettik, bir de Kıbrıs Cumhuriyeti kuruluş anlaşmaları gereğince, bizlerin hukuken daha çok 'koloni kalıntıları' olarak tabir ettiğimiz İngiliz üsleri bulunmaktadır.

Kıbrıs Cumhuriyeti'nden başlayacak olursak, Kıbrıs Cumhuriyeti 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne ve 1967 New York Protokolüne taraftır. Ancak Kıbrıs sorunu nedeniyle bunların uygulanması sekteye uğradı. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği 1974'te zorunlu iç göçten ötürü adaya geldikten sonra buradaki sığınma başvurularını değerlendirme sorumluluğunu üstlendi. Kıbrıs Cumhuriyeti 2000 yılında AB'ye uyum sürecinde, Mülteci Yasası'nı oluşturdu. 2002 yılından beri de Kıbrıs Cumhuriyeti yetkilileri sığınma başvurularını değerlendirmektedir. Kıbrıslı Türk yönetimi ise halen sığınma başvurularını değerlendirme sorumluluğunu üstlenmiş

değildir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin görev alanı adanın kuzeyini de kapsadığı için yerel sivil toplum örgütü olan, benim de şu anda temsil ettiğim Mülteci Hakları Derneği aracılığıyla sığınma başvuruları alınmakta ve değerlendirilmektedir. İngiliz üsleri, yani kuruluş anlaşması uyarınca hala daha Birleşik Krallık'ın egemenliğinde bulunan bölgede ise 2003'te Kıbrıs Cumhuriyeti'yle imzalanan mutabakat anlaşması sonucunda doğrudan olarak üslere, adaya üslerden giriş yapan mültecilere dair sığınma başvurularını değerlendirmeyi Kıbrıs Cumhuriyeti üstlense de, burada bulunan mültecilere dair sorumluluk Birleşik Krallık'ındır.

Biraz sayılara bakacak olursak, Kıbrıs Cumhuriyeti'ne şimdiye dek 53 bin 494 kişi sığınma başvurusunda bulunmuştur. Kıbrıs'ın nüfusu 1,1 milyondur. Bunlardan şimdiye kadar 6 bin 833 kişi koruma statüsü almıştır. Yaklaşık 1300 kişi mülteci koruması, yaklaşık 4 bin 800 kişi de ikincil koruma kapsamında. Kıbrıs'ın kuzeyinde Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin uluslararası koruma ihtiyacında olduğu belirlenen yalnızca 103 kişiden bahsedebiliriz. Bu kişilerin birçoğu Suriyeli ve Filistinlidir. Bu sayılar oldukça azdır. Sonuçta Ortadoğu'da konumlanan bir adadan bahsediyoruz. Ancak burada belirtmeliyiz ki Kıbrıs'ın kuzeyinde gerek öğrenci vizeleri gerek çalışma izinleri ile bulunan birçok Suriyeli yaşamaktadır. Diğer muhaceret statülerinin varlığından ötürü Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'ne kaydolmamaları rakamların düşük olmasının sebeplerinden biridir. Bir diğer sebep de biraz sonra bahsedeceğimiz girişe dair sorunlardandır. Yaklaşık 90 kişi de egemen İngiliz üslerinde bulunmaktadır. Bu kişilerin 67'si 1998'deki bir arama kurtarma çalışması sırasında kurtarılıp adaya ilk olarak üslerden giriş yapan kişilerdir. Onlara dair kimin sorumlu olduğuna ve çözümün ne olacağına dair hukuki süreç devam etmektedir. Bu insanlar 1998 yılından beri bir çeşit 'arafta' kalmaktadırlar. Aynı zamanda Ekim 2015'te yine bir arama kurtarma çalışması sonucunda 23 kişi İngiliz üslerine giriş yapmış ve hala orada sığınma başvuruları değerlendirilmektedir.

Kıbrıs'ın kuzeyindeki durum üzerinde duracağımız konudur. Kıbrıs'ın kuzeyinde mevcut anayasanın geçici 4. Maddesi gereğince 1951 Cenevre Mülteci Sözleşmesi aslında iç hukukun parçasıdır. Ancak 1967 New York protokolü iç hukukun parçası değildir. Bunun yanı sıra bütünleyici koruma sağlayan diğer insan hakları sözleşmeleri olan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, İşkencenin Önlenmesine Dair Sözleşme, Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme de iç hukukun parçası olarak kabul edilmiştir. Ancak buna rağmen yetkililerin yürüttüğü bir sığınma mekanizması bulunmamaktadır. Sınır dışı emirlerini mahkeme başvurusu yoluyla durdurabilmek için iç hukukun parçası olan bu uluslararası sözleşmeler kullanılabilir ancak bu oldukça zordur. Nedeni, Yüksek İdare Mahkemesi'nde yapılan yürütmeyi durdurma başvurularının otomatik durdurma yetkisi bulunmamaktadır. Kıbrıs'ın güneyinde de benzer bir durum mevcuttur ve bu sebeple geçtiğimiz yıllarda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından sözleşmenin 6. maddesini ihlal ettiği gerekçesiyle Kıbrıs Cumhuriyeti mahkûm edilmiştir.

Sorunun aynı zamanda bir de siyasi boyutu vardır. Öncelikle Kıbrıs sorunu, siyasi alanı domine etmektedir. Egemen söylem şudur: "Her şey Kıbrıs sorunundan sonra çözülecektir, çünkü bizim hâlihazırda çok büyük bir sorunumuz vardır ve biz bundan dolayı başka insanların dertleriyle uğraşamayız". Bu birçok konuda bahane olarak kullanılmaktadır. Ancak kısmi de bir gerçekliği bulunmaktadır. Bunu, bir deneyimimizle örnekleyeyim. Kasım 2014'te yine bir arama kurtarma çalışması sonucunda bir gemi kurtarıldı. Sivil toplum örgütleri olarak arama kurtarma çalışması sonrası gemideki Suriyeli ve Iraklı kişilere ilişkin, Kıbrıslı Türk toplumu olarak sorumluluğumuzun ne olduğu ve bu doğrultuda geldikleri yerlere, özellikle de bir değerlendirme yapılmaksızın geri gönderilmemelerine ilişkin görüşlerimizi ilettik. Mevcut hükümeti ikna edebilmiş olsak da, bize verilen bilgiye ve kısmi tanıklığımıza göre bu kişilerin, bir Türkiyeli komutanın emri ile geldikleri yere geri iade edildiklerini öğrendik. Sonuç olarak, işgalden bah-

sedildiğinde aslında bir ordu yetkilisinin seçilmişlerden daha çok söz hakkı olduğu bir sistemden bahsederiz. Bu sebeple, bir yandan 'Kıbrıs sorunundan usandık artık önümüze bunu sürmeyin' diyoruz ama bir diğer yandan da gerçeklikleriyle de yaşamaktayız.

Bir başka konu da Kıbrıs'ın kuzeyindeki yönetimin uluslararası toplum tarafından tanınmadığından ötürü uluslararası aktörlerin birebir yetkililerle görüşmemeleri ve irtibat kurmalarındaki sorunudur. Maalesef buna Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği de dâhildir. Yine tanınmamışlığın getirdiği bir başka sorun coğrafi alanın uluslararası hak izleme prosedürleri kapsamının dışında bırakılmasıdır. Yani Kıbrıs'taki insan haklarına dair uluslararası aktörlerin bir gözlem raporu yayınlandığında Kıbrıs'ın kuzeyindeki alan genellikle kapsam dışında tutulmaktadır. Yani burası kör noktadır.

Bir diğer konu da, demografik tartışmanın çok yüksek olduğu bir coğrafyadır. Türkiye'nin askeri müdahalesi sonrası adaya gelen ve/veya getirilen Türkiyeli kişilere ilişkin bir rahatsızlık söz konusudur. Kıbrıslı Türk halkına sorulacak olunursa hâlihazırda bizim nüfusumuzun 3-4 katı nüfus bulunmaktadır ve bu sayıların çoğalmasına özellikle de Kıbrıs sorununun çözümsüzlüğüne katkıda bulunacağı düşünüldüğü için şüphe ile yaklaşılmaktadır. Bir diğer yandan da, yine Kıbrıs sorununun getirisi olarak adanın güneyinde bütün "yasadışı", "kaçak" insanların Kıbrıs'ın kuzeyinden geldiği miti bulunmaktadır. Bu kişilerin Türkiye tarafından yollandığı, bunun adanın İslamileştirilmesi için yapıldığına dair, özellikle milliyetçi kesim tarafından yayılan mitler de vardır. İki toplumlu görüşmelerde, siz sınırlarınızı kontrol etmiyorsunuz ve güneye yasadışı yollardan gelen herkes kuzeyden gelir gibi ifadelerin kullanıldığını sıkça duyuyoruz. Oysa, Mersin - Girne arasının 70 km olduğunu, bir gemi biletinin de 100 TL olduğunu düşünecek olursak, AB'ye yasal yollardan seyahat için aslında coğrafik ve ekonomik bir nedendir. Ancak, böyle bir söylem karşısında gözlemlediğimiz Kıbrıslı Türk yetkililerin şu kaniya vardığıdır: "Biz adaya girişin zayıf noktası, AB'ye giri-

ULUSLARARASI TOPLUM VE MÜLTECİLER:

Sorumluluklar, İmkanlar, İnsan Hakları İhlalleri

şin giriş güzergahı durumuna düşmemeliyiz, iki toplumlu görüşmelerde bu karşımıza gelemez, o zaman sınırlarımızı sıkı sıkıya kontrol edelim, tespit ettiğimizi geldiği yere geri yollayalım”. Bu nedenle, elimizde olan durumda ne var? Adaya giriş oldukça zorlaştırılmaktadır. Sınır kapılarında polisin geniş takdir yetkisi vardır ve maalesef yönetim nezdinde şöyle bir söylem çok meşrudur: “Bunlar mültecidirler, sığınma başvurusu yapacaklar, onun için ülkeye giremezler”.

Zorunlu göçlerin yoğunlukla geldiği ülkelerden, özellikle Suriye’den ve Irak’tan kişilerin ülkeye girişleri sınır kapılarında engellenmektedir. Bazen elli bazen de yüz kişi üç-dört metre karelik odalarda, giriş limanlarında tutulmaktadır. Çocuklar yetişkinlerle aynı yerde tutulmaktadır. Kıbrıs’ın ne kadar sıcak bir coğrafya olduğunu bir çoğumuz biliyoruz. Suya erişim, gıdaya erişim oldukça zordur ve hijyen seviyesi oldukça düşüktür. Bir diğer yandan yasal limanların dışındaki limanlardan girilmeye çalışıldığında zaten direk kriminalize etme prosedürleri uygulanmaktadır. Ceza mahkemelerinde yargılanıp, birkaç hafta cezaevinde hapsedilip, sonrasında da hapis cezası aldıkları sebebiyle kişiler geldikleri yerlere sınır dışı edilmektedir. Bu sebeple de kısıtlı sayıda uluslararası koruma ihtiyacı bulunan kişi adanın kuzeyine gelebilmekte, burada hayatını sürdürebilmektedir.

Sayının azlığı en azından var olan kişilere dair hakların genişletilmesi için işimize yaramaktadır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği’nin verdiği belgeyle ikamet hakkı, sağlığa erişim -ki buna her türlü operasyon, HIV tedavisi, kronik hastalıkların tedavisi, hepsi dâhildir- eğitime, devletin sağladığı tüm eğitim kurumlarına erişim ve çalışma hakkına erişim bulunmaktadır. Ancak bu haklar yasal zemini olmaksızın, politik kararlarla sağlandığı için de çok kırılgandırlar. Yani her hükümet değiştiğinde “bu imkanlar da değişecek mi yoksa sağlanmaya devam edilecek mi” diye endişeleniyoruz.

Son olarak da halkın algısıyla ilgili bir sorun vardır. Örneğin, adadaki

sayıların azlığından az önce bahsettik. Ancak, 2015'te Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin yaptığı bir araştırmanın sonucuna göre Kıbrıs Türk toplumunun %46'sı Kıbrıs'ın kuzeyinde çok fazla mülteci olduğunu düşünmektedir. %39'u da mültecilerin geldikleri ülkelere gitmeleri gerektiğine inanmaktadır. Bunun %34'ü de zengin ülkelerin bu mültecilere evlerini açması gerektiğine inanmaktadır. Çünkü zaten Kıbrıs sorunu ile geliştirilen retorikte en mağdur her zaman için Kıbrıslıdır.

Konuşmamı bitirmeden önce, çok kısa olarak bir iki cümle olarak derneğimizin Kıbrıs'ın kuzeyinde yaptığı çalışmalara ek olarak bölgesel çalışmalara bir katkımızdan bahsetmenin önemli olduğunu düşünüyorum. Mülteci Hakları Derneği olarak, hem kadınlar tarafından yönetilen bir sivil toplum örgütü; hem de tüm çalışanlarının kadın olduğunu göz önüne aldığımızda Ortadoğu'da yaşanan kadın katliamlarının, köleleştirme uygulamalarının, savaş ve çatışmalarda uygulanan cinsiyetçi şiddet pratiklerinin aslında tüm kadınlara yapıldığına, bizlere de yapıldığına ve hedefte biz kadınların olduğuna inanan bir örgütüz.

Bu doğrultuda, Zorla Alınan Kadınlar için Mücadele Platformu'nun da bir parçasıyız. Burada yaptığımız çalışmalarla özellikle DAİŞ tarafından cinsiyetçi şiddete maruz kalan, köleleştirilen kadınlarla dayanışmaya, bu sorunu uluslararası platformlarda dile getirmeye çalışıyoruz. Ezici çoğunluğu Êzidî olan 5000'in üzerinde kadın ve çocuk halen DAİŞ tarafından zorla alınmaktadır. Bugün bunların yaklaşık olarak 1500'ünün kendi imkânları ile kaçabildiklerini biliyoruz. Bugüne dek platform çalışmalarımız çerçevesinde de kendi imkânları ile özgürleşen 30 kadın ve çocuğa bireysel müdahalelerle sağlık, psikososyal yardıma erişimle ilgili dayanışma sunmaya çalıştık. Bunun yanı sıra bu yaşanan şiddeti belgelemek, sorumlularının cezalandırılması ve yargı önüne çıkarılması için de çeşitli çalışmalar yürütmekteyiz. En son, Gaziantep Başsavcılığı'na bu şehirde Alman televizyonunun yaptığı haberler doğrultusunda bulunan bir köle irtibat bürosu olduğuna dair suç duyurusunda bulunduk. Maalesef çok kısa sürede

ULUSLARARASI TOPLUM VE MÜLTECİLER:

Sorumluluklar, İmkanlar, İnsan Hakları İhlalleri .....

başvurumuz reddedildi. Bu sorunu da her platformda dile getirmek isteriz ki, hem kendileri hem de bizler için mücadele edip özgürleşen kadınların yanında olabilelim, onlarla dayanışabilelim hem de hala daha bu yüzyılda köleleştirilen insanların bir miktar sesini duyurmak için kendi katkımızı da koyabilelim.

Teşekkür ederim.

Kathryn Ramsey Uluslararası Af Örgütü

*2012 yılından beri Uluslararası Af Örgütü'nde toplumsal cinsiyet araştır-
macısı ve politika danışmanı olarak çalışmaktadır. Geniş bir konu skalasında ve
birçok ÷lkede araştırmalar yürütmekte olan Ramsey, son zamanlarda Lübnan'da
yaşayan Suriyeli m÷lteci kadınların durumlarını incelemektedir. Uluslararası Af
Örgütü'ne katılmadan önce, Uluslararası Azınlık Haklarında çalışmıştır. Essex
Üniversite'sinde İnsan Hakları Teori ve Uygulamaları'nda yüksek lisans eğitimi
vardır.*

LÜBNAN'DA MÜLTECİ KADINLARIN DURUMU

Uluslararası Af Örgütü'nün raporu için bir araştırma gerçekleştirdik. Bu araştırma 2015 yılının ikinci yarısında gerçekleştirildi. Araştırmanın raporu da Şubat ayında yayımlandı. Raporda 65 Suriyeli mülteci kadın ve Suriye'den gelen Filistinli 12 mülteci kadınla yapılan mülakatlar yer alıyor. Mülakatlar Beyrut, Lübnan Dağı, Bekaa Vadisi ve Güney Lübnan gibi Lübnan'ın farklı yerlerinde gerçekleştirildi. Uluslararası Af Örgütü, BM örgütleri (BMMYK ve UNRWA), mültecilere insani yardım sağlayan uluslararası örgütler, Lübnan'daki sivil toplum örgütleri ve Suriyeli ile Filistinli aktivistlerle görüşmeler yapıldı. Hükümete; bu görüşmelerden elde ettiğimiz bulguları özetleyen bir mektup gönderdik ve bazı sorulara ilişkin ayrıntılı bilgiler talep ettik. Ancak rapor yayımlanmadan önce herhangi bir yanıt alamadık.

Mülteci kadınların içinde buldukları bağlamın ve durumlarının anlaşılması için öncelikle Lübnan'daki durumu bilmek gerekiyor. Az önce söylediği gibi Lübnan, dünyada kişi başına en fazla mülteci barındıran

ülke. Hâlihazırda Lübnan'daki nüfusun neredeyse %25'i mültecilerden oluşuyor. Raporun yayımladığı tarihteki Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği verileri, ülkede 1,06 milyon Suriyeli ve 44.000 kadar da Suriye'den gelen Filistinli mülteci olduğunu söylüyordu. Yine az önce de belirtildiği üzere, ülkede hâlihazırda yaşayan Filistinli mülteciler de bulunmakta. Lübnan'daki mülteci nüfusunun %53'ünü çocuklar oluşturuyor. Kadınların oranı %25,9. Erkeklerin oranı ise %21. Yani birçok makalede de okuyabileceğiniz gibi "kadınlar ve çocuklar mültecilerin büyük bir bölümünü oluşturuyor". Bu cümleyi "erkekler ve çocuklar mültecilerin büyük bir bölümünü oluşturuyor" şeklinde kurduğumuzda da aslında cümle doğruluğundan herhangi bir şey kaybetmiyor. Kesin demografik bilgilere bakmak daha iyidir; zira erkeklerin ya da kadınların sayısını çocukların sayısına eklemek, çoğunluğu kimin oluşturduğunu söyleyecektir. Bu sayılar arasındaki fark aslında çok büyük değil. Nitekim mülteci kadınların sayısı mülteci erkeklerden %5 daha fazla. Kadın ve çocukların mülteci nüfusunun büyük bir bölümünü oluşturduğunu söylemek; erkek mültecinin çok olmadığı anlamına gelebiliyor ama aslında erkek mülteci sayısı da oldukça fazla.

Suriyeli mülteci hanelerinin beşte birinin, Suriye'den gelen Filistinli mülteci hanelerinin ise üçte birinin "hane reisi" kadınlardan oluşuyor. Uluslararası Af Örgütü'nün görüştüğü ve hane reisi olan kadınlardan bazıları eşini kaybetmiş, bazılarının ise eşleri bir başka ülkeye seyahat etmişti. Bir diğer bölümünün ise eşlerinin başına ne geldiğini konusunda hiçbir fikri bulunmuyordu. Suriye'deki duruma ilişkin Uluslararası Af Örgütü'nün hazırladığı raporlar arasında geçtiğimiz yıl yaşanan zorla kaybedilmeleri ele alan bir rapor da bulunuyor. Bu rapora göre zorla kaybedilen kişilerin %95'i erkek. Dolayısıyla, eşlerinin hükümet tarafından bir yerde tutulduklarından oldukça emin olsalar da onların başına neler gelmiş olabileceğine dair en ufak bir fikri olmayan çok sayıda kadın bulunuyor.

2015 senesinde BM, Lübnan'daki mültecileri desteklemek için ihtiyaç duyulan paranın yalnızca %57'sini, 2016 senesinde, bugüne kadar ise ancak %22'sini alabildi. Neredeyse yılın yarısına gelindi bile. Bunun ne

tür bir etki yarattığına birazdan değineceğim. Uluslararası toplumun, yeterli sayıda yeniden yerleştirme yeri sağlamak konusunda başarısız olduğunu söyleyebiliriz. Daha önce de tartıştığımız üzere, ülkeler çok az sayıda mülteciyi alma taahhüdünde bulundular. Ancak Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği mülteci nüfusunun %10 kadarlık bir bölümünün “acil yerleştirilme” ihtiyacı içinde olduğunu tahmin ediyor. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği 2015 yılında Lübnan’da yaşayan 13 bin civarındaki Suriyeli mültecilerinin dosyasını yeniden yerleştirme sağlayan ülkelere sundu. Bu kişilerden %7’si risk altındaki kadın ve kız çocukları idi. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği yeniden yerleştirme kategorilerine dair sayıları yayımlıyor; ancak bu sayıların cinsiyete göre dağılımları mevcut değil. Dolayısıyla da diğer kategorilerde kaç mülteci kadının yeniden yerleştirildiğini bilmiyoruz. Bildiğimiz şey yalnızca %7’lik bir oranın risk altındaki kadın ve kız çocukları kategorisi altında yeniden yerleştirildikleri. Mültecilerin içinde buldukları durumu göz önünde bulundurduğumuzda bu oran ne yazık ki yaşanan kriz için oldukça yetersiz.

Lübnan hükümeti, mültecilerin ikamet izinlerini yenileyebilmelerini neredeyse imkânsız hale getiren bir dizi engeller koymuş durumda. Yüksek harçlar bu engellerden biri. İkamet izninin yenilenmesi kişi başına 200 ABD doları tutuyor ve mültecilerin yerine getiremediği pek çok sayıda evrak işi gerektiriyor. İkamet edilen mülkün kiralanmasına ilişkin belgeler de bu evrak işleri arasında yer alıyor. Ev sahiplerinin büyük bir kısmı vergi ödemek zorunda kalmamak için bu belgeleri vermek istemiyor.

Lübnan Hükümeti, Suriyeli mültecilerden daha önce, Suriye’den gelen Filistinli mültecilere yönelik benzer kısıtlamalar getirmişti. Lübnan’a giriş ve ikamet izinlerinin yenilenmesi sürecindeki kısıtlamalar bunlardan sadece bazılarıydı.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği’ne göre Suriyeli mülteci hanelerinin %20’sinin geçerli bir ikamet izni bulunmuyor. Hanelerin %48’inde ise hanede en az bir kişinin ikamet izni yok. Bu yüksek oranlar, daha önce Filistinlilere uygulanmaya başlanan kısıtlamaların bir so-

nucu. Geçen yıl yani Mart 2015 tarihinde, Filistinli mülteci hanelerinin %86'sının geçerli bir ikamet izni bulunmuyorken bu yıl bu oranın artacağını düşünüyoruz. Bunun sebebi bugüne kadar verilen bazı ikamet izinlerin geçerliliğinin dolmuş olması. Uluslararası Af Örgütü'nün görüştüğü mültecilerden büyük bir kısmının geçerli bir ikamet izni bulunmuyordu. Yine görüştüğümüz Filistinli mültecilerden sadece ikisinin geçerli ikamet izni vardı. Bunlardan da birinin izni görüşmenin yapıldığı tarihten bir hafta sonra, diğerinin ise Aralık ayında sona erecekti. Geçerli bir ikamet iznine sahip olmak oldukça önemli. Çünkü Lübnan'da izni olmayan mültecilerin Lübnan yasalarını ihlal ettikleri kabul edilmektedir. Bu yüzden de mülteciler tutuklanmaktan, alıkonulmaktan ve muhtemel bir sınır dışı işleminden korkuyor. Pek çok mülteci kontrol noktasına denk gelip de izin belgelerini sunmak zorunda kalmamak için dışarı çıkmıyor.

Beyrut'ta Filistinli mültecilerin yaşadıkları kampların birinde, üç yıl ailesiyle birlikte yaşamış Filistinli bir mülteci kadınla görüştük. Kadının babası üç yıl içinde kamptan sadece bir kez dışarı çıkmıştı. Onu da çıkmak zorunda olduğu için yapabiliyordu. Lübnan'da geçerli bir ikamet izni olmasızın, evliliklerin kaydedilmesi de mümkün olmuyor. Doğumlar için de aynı durum söz konusu.

Mülteciler suç mağduru olduklarında da benzer sebeplerden dolayı yetkili makamların yardımına başvurmaya korkuyor. Bu meseleye mülteci kadınların karşı karşıya olduğu şiddet ve taciz risklerinden bahsettiğimizde yeniden döneceğim.

Daha önce söylediğim üzere BM'nin destek talebine verilen yanıt, ne yazık ki talep edilenin çok altında. Dolayısıyla BM, mültecilere sağladığı yardımları kesmek durumunda kalıyor. 2015 yılı içinde mültecilere verilen aylık gıda kuponu kişi başına 27 dolardan 19 dolara düşürüldü. Bu rakam Uluslararası Af Örgütü'nün araştırmasını yürüttüğü tarihlerde 13,5 dolara kadar inmişti. Bu yılın başında mültecilere destek talebiyle gerçekleştirilen Uluslararası Konferans'ta sağlanan taahhütler sayesinde BM bu miktarı yeniden 27 dolara çıkarabildi. Söz konusu meblağ şimdiler 27 dolar dü-

zeyinde. Ama bu miktar bile kişi başına günde bir dolardan az bir rakama denk geliyor. Lübnan'daki yoksulluk sınırı ise günlük kişi başı 3.84 dolar. Dolayısıyla bu rakam tümüyle yetersiz. Ayrıca 2015 yılında bu desteği alan mültecilerin sayısında da azaltma yapıldı. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği verdiği desteği en çok ihtiyacı olanlara verecek şekilde değerlendirmek zorunda kaldı. Rapor hazırlığı sırasında konuştuğumuz bazı kadın mülteciler, Lübnan'a gelmeden önce hiçbir şekilde devlet yardımına ihtiyaç duymadıklarını ve bu tür yardımları almak durumunda kalmadıklarını ifade ettiler. Bu nedenle de mali durumlarını, yiyeceği nereden temin ettiklerini soran BM anket formunu mahremiyetlerini ihlal eden, küçük düşürücü olarak algıladılar.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği aynı zamanda sağladığı desteğe bir üst sınır koymak zorunda da kaldı. Bu çerçevede artık bir hanede en fazla beş kişiye kupon verilebiliyor. Filistinli mültecilere kiralarını ödeyebilmeleri için verilen 100 dolar tutarında yardıma ise Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği 2015 yılının ortalarında son vermek durumunda kaldı. Ezcümle mültecilerin, özellikle de hane reisi olan ve ailelerinin geçimlerini tek başlarına desteklemeye çalışan kadın mültecilerin, Lübnan'da hayata tutunabilmeleri çok zor. Uluslararası Af Örgütü'nün görüştüğü mülteci kadınların yaklaşık %25'i artık gıda yardımı alamıyor. BM ise mülteci nüfusunun %70'inin yoksulluk sınırının altında yaşadığı tahmininde bulunuyor.

Mülteci kadınların ailelerinin geçimini sağlayabilmeleri çok zor. BM'nin verdiği yardımlar yetersiz. İş bulabilmek ise oldukça güç. Çalışılan işlerin büyük çoğunluğu kayıt dışı. İçinde buldukları durumdan ötürü çalışma koşullarını ve ücretlerini müzakere edemeyen mültecilerin aldıkları ücretler de çok düşük.

Görüştüğümüz kişiler, ücretle ilgili şikâyetlerini işverenlerine dile getirdiklerinde, işverenlerin kendilerine daha az ücrete çalışacak başka bir Suriyeli bulmakla tehdit ettiklerini ifade ettiler. Kadın mültecilerin çalışırken cinsel tacize uğrama korkusu da çok yaygın görülüyor. İşverenler ile

mülteciler arasındaki güç dengesi o kadar eşitsiz bir durumda ki, mülteci kadınlar işverenlerinin bu durumdan yararlanmalarından çok korkuyor. Kendilerini güvende hissetmiyor. Lübnan'da gittiğimiz her yerde, farklı bölgelerde konuştuğumuz kadınların tamamı bize tutarlı bir biçimde, kamusal alanlarda, özellikle de sokaklarda maruz kaldıkları cinsel tacizi anlattılar. Üstelik ikamet izinleri olmadığından ötürü taciz ya da şiddet vakalarını yetkili makamlara bildirmeye de çekindiklerini belirttiler. Hane reisi olan mülteci kadınların bir bölümü de kendilerinin yalnız olduğunu bilen insanlar tarafından hedef alındıklarını aktardı. Özellikle dışarıda tacize uğrama korkusu çok yüksek. Bu durum, mülteci kadınların kızlarının dışarı çıkmalarına izin verme konusunda oldukça temkinli davranmalarına yol açmış. Uluslararası Af Örgütü'nün görüştüğü mülteci kadınlar cinsel ilişki karşılığında yardım teklifleri aldıklarını da belirttiler. Bu tür teklifleri çok rahatsız edici bulan kadınlar, tüm bu yaşananlardan ötürü de oldukça öfkeliydiler.

Kadınların çok büyük bir kısmı şiddet ya da taciz durumlarında polise başvurmaktan da korkuyordu. Görüştüğümüz kadınlardan biri yaşadığı bir olayda polise gitmiş ancak aldığı yanıt hiç de olumlu olmamış. Kadının yaşadığı olayda; sadece kendisinin ve kızlarının olduğu otobüsün şoförü, kendisini taciz etmeden önce silah göstermiş. Bunun üzerine ikna yoluyla otobüsten inmeyi başaran kadın ve kızları yaşadığı olayı polise bildirmeye gitmiş. Ancak polis şikâyeti almamış ve mülteci kadına geçerli bir ikamet izni bulunmadığından ötürü şikâyette bulunma hakkının olmadığını söylemişti. Bir başka kadın ise akrabalarından birinin ölümü üzerine polise gitmek zorunda kalmıştı. Kendisinden ve kız kardeşinden, tutulan kaydın bir gereği olarak, kişisel bilgileri alınmıştı. Daha sonra üç polis evlerine gelerek kendilerine çıkma teklifinde bulunmuş. Bu durum kız kardeşlerin evden taşınıp telefon numaralarını değiştirmeye kadar üç ay boyunca devam etmiş.

Uluslararası Af Örgütü'nün raporu bir dizi tavsiyede de bulunuyor. Bunlarda başlıca dördü şöyle: İlk olarak BM'nin; insanların ezici bir yoksul-

luk içinde yaşamamaları ve işverenlerin, ev sahiplerinin ve onlara yardım etiklerini söyleyen kişilerin sömürülerine maruz kalmamaları için mültecilere gereken düzeyde destek verebilmesi gerekmektedir. Bunun için de uluslararası toplumun insani yardıma yeterli düzeyde mali destek sağlaması gerekiyor. Uluslararası mülteci rejimi sorumluluk paylaşımı üzerine kurulmuştur. Ülkelerin, Lübnan gibi çok fazla sayıda mülteci bulunmasından ötürü baskı altında olan diğer ülkeleri destekleme sorumluluğu vardır. Yeterli desteğin sağlanamamış olması kabul edilebilir değildir. Buna ek olarak devletlerin yetki alanlarında bulunan kişilerin asgari ihtiyaçlarını karşılamak için talep ettikleri desteği sağlamak, insan hakları hukuku çerçevesinde bir yükümlülüktür. Dolayısıyla uluslararası toplum desteğini mutlaka artırmalıdır. Bu destek, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin yeniden yerleştirme kıstaslarını karşılayan kişilerin tamamının yerleştirilebilmesi için yeniden yerleştirme yerlerinin artırılmasını da içermektedir.

Mültecilerin sayısı ve bu sayının ülkedeki güvenlik, ekonomik ve sosyal hizmetler üzerindeki etkileri göz önünde bulundurulduğunda Lübnan'daki durum oldukça zorlu. Fakat yine de hükümetin mültecilerin ikamet izinlerini yenileyebilmelerini bu denli zorlaştırması, bu duruma yerinde bir yanıt değildir. Mültecilerin tamamının ikamet izinlerini yenileyebilmeleri ve güvenliğe kavuşabilmeleri için bu engellerin kaldırılması gerekmektedir.

Son bir konu ise; hükümetin- mülteci statülerine bakılmaksızın- tüm kadınların ve kızların şiddet ve taciz vakalarını şikâyet edebilmesini ve bu şikâyetlerin etkili bir biçimde soruşturulmasını güvence altına almasıdır. Bu, uluslararası insan hakları hukukunun gereğidir. Lübnan, Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşmeye taraftır. Dolayısıyla da tüm kadın ve kızları toplumsal cinsiyet temelli şiddetten koruma yönünde yükümlülüğü vardır. Bunun için ikamet izni sahibi olup olmamasının bir önemi yoktur. Bu, herkese sağlanması gereken bir yükümlülüktür.

Teşekkür ederim.

Ayham Dalal Berlin Teknoloji Enstitüsü

Mimar olan Ayham Dalal aynı zamanda Technische Universität Berlin'de araştırmacıdır. Suriye'de mimari mühendislik okuyan Dalal, Almanya ve Mısır'dan şehircilik kent çalışmaları alanında master derecesi sahibidir. Zaatari Kampı'ndaki kentleşme sürecini haritaladığı yüksek lisans tezinin ardından bölgedeki Suriyeli mülteciler hakkında çeşitli inisiyatif, çalışma grupları ve konferanslarda yer almış ve danışmanlık yapmıştır. Doktora çalışması, çatışmalı coğrafi bölgeler ve kentleşme laboratuvarı olarak Ürdün'deki Suriyeli mülteci kamplarını incelemektedir.

ÜRDÜN'DEKİ SURİYELİ MÜLTECİLER: OLANAKLAR, ZORLUKLAR, ŞEHİR HAKKI

Kritik bir zamanda, İstanbul'da bu konferansı organize ettikleri için Uluslararası Af Örgütü'ne ve Rosa Luxemburg Vakfı'na teşekkür etmek istiyorum. Bu sunuşta Ürdün'de yaşayan Suriyeli mültecilerin durumunu farklı açılardan ele almaya çalışacağım. Yapmak istediğim şey Ürdün'deki genel resmi sizinle paylaşmak ve devletin farklı kurumlarıyla mülteciler arasındaki ilişkiyi izleyerek, Suriyeli mültecileri daha geniş bir perspektife yerleştirmek. Bu ilişkiyi anlamak; insan haklarının ihlal edildiği vakalara daha fazla derinlik kazandırmakla kalmayacak, aynı zamanda insan hakları durumunu üretken bir biçimde iyileştirmek için bir çerçeve oluşturmamızı da sağlayacaktır.

Öncelikle Ürdün'ün emperyalist güçlerin bölgeyi ulus devletlere ayırma sürecinde kurulmuş küçük bir ülke olduğunu hatırlatalım. Ürdün bağımsızlığını 1946 yılında ilan etti. Ancak bağımsızlığın ilanından önce tüm önemli şehirlerin büyüyüp geliştiği kent şeridinin bir parçası değildi.

Bu nedenle Sykes-Picot anlaşması en başından itibaren Ürdün'e son derece az kaynak bıraktı. İlerleyen dönemlerde Ürdün yerinden edilmiş birçok topluluğu kabul etti: 1948-1967 yılları arasında Filistinliler, 1975 yılında Lübnanlılar, 1982'de Suriyeliler, 1991'de Ürdünlü Filistinliler, 2003'te Iraklılar, 2012 yılında Libyalılar ve 2016 yılında da Yemenliler. Bu durum, BM Kalkınma Programı'nın dengesiz istihdam piyasası, değişken işsizlik oranları, düşük ham katılım oranı, dengesiz sektör dağılımı ve dengesiz coğrafi dağılım gibi niteliklemlerle tanımladığı Ürdün ekonomik yapısını ciddi düzeyde etkiledi.

Göç, Krallığın sosyo-politik ve kültürel yapısını temelden etkileyen bir unsur durumunda. Yakın tarihte yayınlanan istatistiki verilere göre, Ürdün'ün nüfusu 9,5 milyon ve bu nüfusun %30'u Ürdünlü değil. Ürdün nüfusunun %40'ının başka bir yerden gelmiş olması ve bunun dünyadaki en yüksek oranı temsil ediyor olmasına ise hiç değinmiyorum. Dolayısıyla, istikrar arayışı içinde olan bu ülkede son derece dinamik bir demografik yapı ile karşı karşıyayız. Kültürel olarak bu birleşme, bir kültürün diğerlerini tahakküm altına alması yerine içermenin öne çıkmasını ve gelişmesini sağladı. Siyasi açıdan bakıldığında ise var olan kaynakların erişilebilirliğini kontrol etmesi için hükümet üzerindeki baskıların artmasına neden oldu. İşte bu nedenle Ürdün, 1951 Sözleşmesi'nin tarafı olmayıp onun yerine Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği ile bir mutabakat imzaladı.

Ürdün, Suriyeli mültecilere açık kapı politikası uyguladığını iddia ediyor. Suriyeliler, hukuki herhangi bir karşılığı olmayan "misafir" ya da "Arap kardeşler" sıfatıyla ülkeye kabul ediliyor. Dolayısıyla mülteci hareketleri muğlak ve düzensiz olmaya, manipüle edilmeye devam ediyor. Bu durum Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği verileri ile hükümetin paylaştığı veriler arasında görülen farkı da açıklıyor. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Ürdün'de yaklaşık 600.000 mültecinin kayıtlı olduğunu ifade ederken hükümet istatistiki verilere dayanarak bu rakamın iki katına yakın mülteciyi ülke içerisinde ağırladığını iddia ediyor.

2014 yılından sonra hükümet, Suriye sınırı üzerinde bulunan toplam 45 giriş noktasının sayısını 2'ye düşürdü. IŞİD ile bağlantılı olma olasılıkları nedeniyle mültecileri kabul etme konusunda çekimserlik gösterdi. Bu çekimserlik sonucu Rukban giriş noktasında yaklaşık 60.000 mülteci toplandı ve hiçbir alt yapının olmadığı, mevcut kaynak ve hizmetlere erişimin imkansız olduğu bomboş bir arazide, büyük bir mülteci kampı oluşturuldu. İşlemleri burada yapılan mülteciler Azraq kampı içerisinde bulunan tel örgülü bir alana transfer ediliyor. Halihazırda ülke içerisinde bulunan mültecilerin hareketleri de kontrol altında tutuluyor. Örneğin; kamplarda kayıt yaptırmış olan mültecilerden kısa ziyaretler dışında kampları terk etmemeleri isteniyor. Bazı mülteciler bu uygulamayı çok basit olmayan bir sistem oluşturarak terk etti. Mültecilerin bir kısmı ise kamplardan usulsüz şekilde ayrıldı. Hareketlilik açısından, başka bir kampta yaşayan aile üyelerini ziyaret etme ya da farklı kamplarda yaşayan ailelerin birleştirilmesi de çok zorlu bir süreç. Tüm bunlar mültecilerin hem kamptan dışarı çıkma hem de diğer kamplara erişim imkanlarını sınırlıyor. Onları daha fazla psikolojik baskıya maruz bırakıyor.

Devlet-mülteci ilişkisi kendini mekânsal olarak ifade etmeye; kent ölçeğinde mültecilere ayrılan alanla, mültecilerin mekânsal konumlanmalarıyla ve yaşam koşullarıyla kendini göstermeye devam ediyor. İstatistiki verilere baktığımızda Suriyeli mültecilerin %20'sinin kamplarda, %80'inin ise şehirlerde, köylerde, gayri-resmi çadır yerleşkelerinde (GÇY) ikamet ettiğini görüyoruz. Bu gayri-resmi kamplar farklı koşullar altında, farklı bölgelerde kurulmuş durumda: Kral Abdullah Parkı, Siber Kent, Zaatarı Kampı, Ürdün Emirliği Kampı (ÜEK), ve Azraq Kampı gibi.

Her bir vakadan ayrı ayrı söz etmeyeceğim. Burada farklı güç odakları ve yapılar arasındaki dinamikler ile bu dinamiklerin bir kampın mekânsal düzenine nasıl dahil olduğu, bu düzeni nasıl biçimlendirdiğiyle ilgileniyorum. Yani, nasıl oluyor da mekân, insan hakları meselesinin bir konusu haline geliyor?

Herhalde birçoğumuz, Ürdün'ün en büyük ve en fazla dikkat çeken kampı olan Zaatari Kampı'ndaki durumu biliyoruz. Burada ilgimi çeken durum, mültecilerin, mekânsal ortamlarını yeniden şekillendirme, iyileştirme ve insanileştirme imkanını elde etmiş olmaları. Bu insani yardım kurumları ya da Ürdün hükümeti tarafından tam olarak onaylanan bir durum değil. Mülteciler bu imkanı aksine var olan sistemin en güçsüz olduğu anda elde ettiler. İnsanlar kendilerini mekânsal olarak ifade edebildiler, iş kurabildiler ve kampı “kentleştirebilmek” için yaşam alanları ve mahalleler kurabildiler. Bu tür gayri-resmi uygulamalar yalnızca kamp içinde değil kampların dışında da ortaya çıktı. Bazı raporlarda 2014 yılında Krallık içerisinde toplam 125 gayri-resmi çadır yerleşkesinin (GÇY) bulunduğu iddia ediliyor. Bu yerleşkelerin %70'inin özel ya da kamuya ait kanalizasyon ve arıtma sistemlerine erişimi de bulunmuyor. Gerçekten de bu yerleşkelerde yaşayanlar muhtemelen en hassas durumda olan mülteciler. Buna karşın devlet eliyle uygulanan tahliye kampanyaları aracılığıyla bir kez daha yerinden ediliyor. Öte yandan mülteciler için şehir ve kent merkezlerinde yaşam da bir o kadar zor.

İstatistiki verilere göre, ailelerin %40'ı Suriyeli mültecilerin gelmesiyle birlikte ikiye katlanan kiralari karşılayabilmek için tek bir dairede, ikinci bir aile ile birlikte yaşıyor. Evler genelde aşırı kalabalık ve her odada ortalama 3,5 kişi kalıyor. Ürdünlüler için bu oran 1,3. Bu durum yeni bir kentsel dinamik üretiyor. Orta Doğu'nun en pahalı ve kaynaklar açısından en fakir ülkelerinden biri olan Ürdün'de hayatı devam ettirmenin ne kadar da zor olduğunu gösteriyor.

İnsani yardım çerçevesinde erişebildikleri yardım seviyesi her ne olursa olsun, mültecilerin tartışmasız ek gelire ihtiyacı vardır. Ancak Ürdün'de çalışma hakkı yalnızca Ürdün vatandaşlarına tanınmış bir hak. Dahası göçmen işçilerin çalışma izni edinmeleri için tamamlamaları gereken prosedür ve karşılamaları gereken şartlar son derece özgül. Mülteciler daha çok

inşaat ya da tarım gibi sektörlerde düşük ücretli, vasıfsız işlerde çalışıyor. İstihdam piyasasına erişimdeki bu baskı nedeniyle, Suriyeli mülteciler çalışmak için genişlemekte olan kayıt dışı ekonomiye sığınmış durumdadır.

İstatistikî veriler 2015 yılında Ürdün’de istihdam edilen Suriyeli mültecilerin %90’ının çalışma iznine sahip olmadığını gösteriyor. Bu oranlar mültecilerin içinde yer aldıkları kayıt dışı ekonominin istikrarsızlık, güvencesizlik, uzun çalışma saatleri, düşük ücretler ve gayri-insani çalışma koşullarına maruz kaldıklarını ortaya koyuyor. Bu durum; AB’nin mülteci hareketleri ve bölgeyi kararlı bir hale getirme hedefi ile Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği’nin “kendi kendine yeterliliğin” sağlanması için mültecilere ayırdığı bütçeyi daraltma girişimlerinin tam tersi bir etkiye sahip. Bu nedenle de kamplarda, git gide daha fazla mülteci gündelik, yevmiyeli işler yerine STÖ’lerde istihdam ediliyor. Kamp dışında ise Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği mültecilere çalışma izni verilmesi için Çalışma Bakanlığı ile birlikte çalışma yürütüyor. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği bu hizmetten 78.000 mültecinin faydalanmasını öngörüyor. Ancak mülteciler katı yasal düzenlemelere ve göçmen işçilerin çalışmasına izin verilen istihdam alanlarına şüpheli bakıyor.

Eğitim açısından ise, var olan istatistikî veriler çocukların %40’ının okula devam edemediğini gösteriyor. Kalan %60’ının ise üç yıldan daha uzun süredir eğitim sisteminin dışında olduklarını ve bu sebeple yeniden okullara kabul edilmesinin mümkün olmadığını ortaya koyuyor. Bu durum Ürdün’de yaşayan Suriyeli mültecilerin büyük bir bölümünün kırsal kesimden geliyor olması ve bu nedenle eğitim yerine çalışmaya öncelik verebilecekleri olgusuyla da örtüşüyor. Ayrıca aileler yaşamlarını devam ettirebilmek için büyük bir baskı altındadır. Bu durum; bütün bir mülteci neslini kaybetme ve bu nesildeki mültecilerin eğitime erişememe riskini beraberinde getiriyor. Ürdün’ün neo-liberal ekonomisinin dinamiklerine bağlı olan yüksek öğretimde üniversite harçlarının oldukça pahalı olduğu görülüyor. Ayrıca, bir mültecinin Ürdün’ün akademik kurumları ya da üniversitele-

ULUSLARARASI TOPLUM VE MÜLTECİLER:

Sorumluluklar, İmkanlar, İnsan Hakları İhlalleri .....

rinden birinin diplomasına sahip olması, özellikle istihdam piyasasındaki yasal kısıtlamalar göz önünde alındığında, bu kişinin daha sonra istihdam edilebileceği anlamına da gelmiyor.

Bu açıklamalardan yola çıkarak, Ürdün'de yaşayan Suriyelilerin durumunun çeşitlilik arz ettiğini, dinamik olduğunu ve bağlamından kopararak anlamlandırılmayacağını söyleyebiliriz. Ürdün'de hem mülteciler hem de farklı yapılarıyla devlet bir hayatta kalma çabası içinde. Devlet kendi çıkarlarını ve farklı politikalar uygulayarak kısıtlı kaynaklarını korumaya çalışırken, mülteciler gündelik hayatlarını müzakere edebilmelerini sağlayacak baş etme mekanizmaları geliştirmekte. Bu sürecin her aşamasında bireyler ve yapılar üzerinde devasa bir baskı söz konusu. Çözüm yolları üretirken bu durumu dikkate almalı ve söz konusu diyalektik ilişkiyi göz ardı etmeyen, stratejik bir planlamaya yapılmalıdır.

Teşekkürler.

Aitor Zabalgoeazkoa Sınır Tanımayan Doktorlar

Aitor Zabalgoeazkoa, Sınır Tanımayan Doktorlar (MSF) Halep, Suriye operasyonlarının 2012 ila 2014 yılları arasında misyon başkanlığı görevini yürütmüştür. 2014 yazından beri, Sınır Tanımayan Doktorlar Türkiye Temsilcisi olarak görev yapan Aitor Zabalgoeazkoa, 2006 ila 2012 yılları arasında da MSF İspanya Direktörü olarak çalışmış ve aynı zamanda MSF Uluslararası İcra Komitesi üyeliğinde bulunmuştur. 2003 yılından 2005 yılına kadar, Demokratik Kongo Cumhuriyeti (Kivu-lar), Sudan, Irak, İran, Zambia, Gine Bissau, Etiyopya, Sri Lanka, Çeçenya, Angola gibi ülkelerde çatışma, yerinden edilme, savaş, doğal afet ve salgın gibi durumlarda yürütülen operasyonlar için MSF Acil Durum Birim Direktörlüğü yapmıştır. 2005 yılında hazırlanan "Invisibles" belgesinin de yapımcısıdır. 1993'ten 2003'e kadar İşgal Altındaki Filistin Toprakları, Kolombiya, Irak, Çeçenistan, Gambiya, Afganistan, Pakistan, Centro Afrika Cumhuriyeti, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Ceuta (İspanya), Arjantin, Gürcistan, Çin, Tanzanya, Honduras, Gine Bissau, Kosova ve Tacikistan bölgelerinde salgın hastalık, doğal afet ve çatışmalarda Acil Durum Koordinatörlüğü ve Takım Liderliği görevleri yapmıştır. Medya yönetimi ve televizyon yapımcılığı geçmişli olan Zabalgoeazkoa, 1964 İspanya, Bilbao doğumludur.

YOLLARDAKİ İNSANLAR İÇİN İNSANİ ZORLUKLAR

Davetiniz, sahada gördüklerimizi biraz da olsa buradan doğru aktarma fırsatı tanıdığınız ve sahada çalışan ekiplerimizin deneyimlerini paylaşma imkanı verdiğiniz için teşekkür ederiz. Birkaç ön tespit ile başlamak istiyorum. Bu zaten sizin de halihazırda bildiğiniz bir şey. Ancak yine de bu durumun aslında bir mülteci krizi olmadığını unutmamız gerekiyor. Bence bir mülteci krizinden bahsetmemeliyiz. Suriye örneğinde gördüğümüz şey mültecilerin yarattığı bir kriz değil. Hiçbir kural ve kanun tanımayan, şiddetli bir savaşın yarattığı devasa bir insani krizdir. Sivilleri kitlesel boyutta etkileyen, sahadaki tüm çatışan grupların ve orduların pazar alanları, okullar, hastaneler gibi sivil hedeflere yönelik ayırım gözetmediği ve orantısız güç kullandığı bir savaştır. Bu durum halen devam ediyor. Suriye’de hayat katlanılmaz bir boyutta ve savaşın kendisi de tarif edilemez acılara yol açıyor. Suriye’nin etrafında olanların kaynağında da bu acı var. İkinci bir nokta ise; Irak’ta yaşanan çatışma. Bu çatışmayı da göz ardı etmememiz

ULUSLARARASI TOPLUM VE MÜLTECİLER:

Sorumluluklar, İmkanlar, İnsan Hakları İhlalleri

gerekıyor. Irak'ta fiili olarak 2003 yılında başlamış bir savaş var ve henüz sona ermiş değil. Durum kötüye gidiyor ve gelecek aylarda daha da kötüleşecek. Körfez ülkelerine yönelen düzenli göç dalgası durdu. Irak'ta var olan durumun kısa vadede iyileşmesi söz konusu değil. Savaş ve çatışma uzun bir süre boyunca devam edecek gibi görünüyor. Bu durum Irak'ın merkezi ve kuzeyinde yaşayan nüfus üzerinde ciddi etkiler doğuracak. Demek ki bölgeyi ve özellikle de Türkiye'yi de etkileyebilecek yeni bir kriz kapımızda bekliyor.

Bölgede başka ülkelerden gelen mülteciler de bulunuyor. Hareket halinde olup, yerleşebilecekleri güvenli bir yer ya da yaşamlarını devam ettirebilmek için bir olanak arayanların çoğu Suriyeli ya da Iraklı değil. Bu kişiler son 20 ya da 40 yıldır savaş ve çatışmaların hüküm sürdüğü Afganistan ya da Somali gibi ülkelerden geliyor. Bu durumun bölgedeki insanlar üzerinde yarattığı etkiye dair, özellikle de bu insanların hayatları, sağlık ve onurları üzerindeki sonuçlarına dair birkaç önemli noktayı ifade etmek istiyorum. Irak'taki durum Suriye nedeniyle unutuldu ya da bir nebze geri plana itildi. Sağlık koşulları toplumsal cinsiyete, yaşa ya da bazı hastalıklara göre farklılıklar gözlemlense de bölgedeki hemen hemen tüm topluluklar için benzer özellikte.

Dikkatinizi çekmek istediğim nokta ise; Lübnan'daki durumun kesinlikle sürdürülebilir bir durum olmadığı. Lübnan'da her üç ya da dört kişiden biri mülteci. Bu da ülkedeki eğitim, sağlık, kayıt gibi tüm sistemlerin kaldırabileceğinden çok daha fazla yük taşıdığı anlamına geliyor. Suriyeliler için Lübnan'da sahip oldukları aile bağları bu ülkenin en önemli farkı. Lübnan, Ürdün ve Irak'ta mültecilerin aileleri var ve de onlarla aynı dili konuşuyorlar. Bu iki unsur Suriyeli mültecilerin bu ülkelerdeki önemli bir avantajı. Bu durum Türkiye ve diğer ülkeler de ise geçerli değil.

İnsanlar bir bölge içerisinde dağılmaya başladığında ilk zorluk ailelerin parçalanmasıyla ortaya çıkıyor. Bazen, gençler bunun tam olarak farkına varamasalar bile, bu parçalanma grubun ya da ailenin tıbbi ya da tıbbi olmayan durumları yönetme kapasitesini olumsuz etkiliyor. Aileler ani ve

dramatik bir biçimde mevcut kaynaklarını kaybedebiliyor. Ailelerin çoğu sahip olduklarını ya savaşta kaybediyor ya da savaş bölgesinden kaçabilmek/ başka bir yere yerleşebilmek için kaçakçılara vermek zorunda kalıyor. Bu durum ailelerin baş etme kapasitelerini de ciddi düzeyde etkiliyor, sağlık koşullarına olumsuz şekilde yansıyor. Mültecilerin ve ailelerinin karşı karşıya kaldıkları bir diğer büyük sorun ise kayıplardır. Nerdeyse tüm mülteciler yakın kayıpları yaşıyor. Ayrıca içinde buldukları toplumun da büyük kayıplar yaşaması önemli etkiler yaratıyor.

Travma sonrası stres bozukluğu gibi bazı ruhsal bozukluklara sahip olup, bu durumun farkında olmayan ya da bunu bildirmek istemeyen çok sayıda mülteci var. Suriye’de savaşın devam ettiğini bilen mülteciler yardım talep etmek de istemiyor. Bu konuda konuşmayı tercih etmeyen mülteciler konuşurlarsa, yardım talep ederlerse Suriye’de yaşamaya devam edenlere ihanet etmiş olacaklarını düşünüyor. Kültürel, kişisel ve içinde yaşadıkları topluluklara bağlı özellikler dolayısıyla yardım alma konusunda çekinceli olan bu kişiler arasında en çok travmaya maruz kalmış ya da en fazla etkilenmiş olan kişileri tespit etmek de çok daha zor oluyor.

Birçok aile bireyi, Suriye’de yaralandıktan ya da sakatlandıktan sonra ayrılıyor. Bu dönemde Suriye’de yaralanmış olan kişilerin sayısının kabaca bir milyonu bulduğunu söyleyebiliriz. Bu yaralanmalar kişilerin sağlığını farklı düzeylerde etkileyen, daha hafif ya da daha ağır ama yine de sakatlık bırakan yaralanmalar. Tahmini olarak bir milyon yaralının yalnızca %1’inin ağır yaralı olduğunu varsaysak bile pek çok kişi yaşamı boyunca kalıcı ve birçok açıdan kapasitesini sınırlandıracak ciddi bir sakatlık ile karşı karşıya. Ayrıca bu kişilerin, savaştan kaçır halde oldukları için en kısa sürede tedaviye erişme ve iyileşme olanağı da bulunmuyor.

Sınır geçme süreçleri de oldukça önemli. Mülteciler sınırları geçmeye çalışırken ya kaçakçıların ya da polisin uyguladığı fiziksel şiddete maruz kalıyor. Kaçış sırasında, seyahat boyunca tüm yaşamlarını etkileyecek çok zor koşullar söz konusu oluyor. İnsanlar deniz geçişlerinde ölümcül risklerle karşı karşıyalar. Önümüzdeki iki gün boyunca konuya ilişkin rakamlar

bizimle paylaşılacağından burada rakamlara girmeyeceğim. Fakat yine de bir hatırlatma yapmak istiyorum: 1999 yılında Afrika'da bulunan İspanyol bölgesi Melilla'da Fas, Moritanya ve İspanya arasındaki göç akımları üzerinde çalışıyordum. Bu dönemde bile denizlerdeki ölümler on binlerle ifade ediliyordu. Şimdi Türkiye ve Yunanistan, Libya ve Tunus ile İtalya ve Malta arasındaki geçişleri düşünün! Denizde kaybolan insan sayısı tek kelimeyle inanılmaz!

İnsanlar başka yolları kullanarak seyahat ettiklerinde de birçok problem ortaya çıkıyor. Kara yolu, deniz yolundan daha güvenli değil. Avrupa'da tır konteynerlerinde taşınan kişilerin boğulduğu olaylar sık sık karşımıza çıkıyor. Bu tür olaylar, insanlar Libya ve Mısır'ın bazı bölgelerinde çölü geçmeye çalıştıklarında da yaşıyor. Deniz geçişlerinde sıklıkla güneş yanığı yaralanmaları ve zehirlenmeler görülüyor. Çaresizce verilen hayatta kalma mücadelesinde, sınırları geçmeye çalışanlar sahil güvenlik ekipleri ya da kaçakçıların şiddetine de maruz kalıyor. Bu sırada farklı grup ve topluluklar arasında da ciddi şiddet vakaları yaşıyor. Sistemik bir biçimde açık havada uyumanın etkileri de oldukça önemli: Beş ya da altı yıl boyunca bir çadırda uyumak solunum enfeksiyonuna neden oluyor. Bu koşullarda cilt enfeksiyonu da sık görülüyor. Sözünü ettiklerim sadece seyahat esnasında ortaya çıkan sorunlar. Bizler bu sorunları yalnızca geçen sonbaharda değil, yaz aylarında Türkiye ve Yunanistan arasındaki büyük geçiş ile Libya ve İtalya arasındaki geçişler sırasında da gördük. Dinamik şöyle işliyor: Öncelikle erkekler, daha çok da genç erkekler, önden gidip durumu değerlendirmek, kontrol etmek istiyor. Ardından aileleri onları takip ediyor. Aileler geldiğinde kullandıkları güzergah her ne olursa olsun kamplara ya da şehirlerin varoşlarına yerleşiyorlar.

Burada görülen tıbbi rahatsızlıklar daha da geniş bir skalaya sahip olabiliyor. Ortaya çıkan yeni koşullar kadınları etkiliyor. Kadınların ve çocukların seks işçiliğine zorlanmasını, toplumsal cinsiyet temelli cinsel şid-

dete maruz kalmasını, travma, cinsel yolla bulaşan hastalıklar ve gebelik riskini ciddi düzeyde artırıyor.

Kaldırabileceğinden çok daha fazla talep ile karşı karşıya kalan sağlık sistemi içerisinde birçok kadın ne yazık ki ihtiyaç duyduğu sağlık hizmetine erişemiyor. Kalabalık hane halkının tek bir meskende yaşaması da ev içi şiddetin ortaya çıkmasına yol açıyor. Akrabalarınızın evinizde bir süre kalması hoş olabilir ama dört yıl boyunca küçük bir evde 40 kişi ile yaşamak o kadar da hoş bir durum değil! Suriyeli ve Iraklı mülteciler, özellikle de mülteci kadınlar, birçok kültürel engelle ve dil engeliyle de karşı karşıya kalıyor. Mültecilerin tedavilerinin sekteye uğraması da oldukça önemli bir başka durum. Kronik hastalıklarını stabil düzeyde tutmayı başaran hastaların tedavileri sekteye uğradığında ciddi sağlık problemleri ortaya çıkıyor. Bu durumla giderek daha fazla karşılaşıyoruz. Örneğin; diyabet hastalığı da hipertansiyon ve diğer kronik hastalıklar gibi uzun süre tedavi edilmezse hasta üzerinde birçok olumsuz etkisi oluyor.

Göz ardı edilmemesi gereken bir başka durum ise, zorla çalıştırılmanın insanların sağlık durumlarını olumsuz yönde etkilediği. Mültecilerin zorla çalıştırılmaları onların sağlık durumlarını etkiliyor. Yaşamlarını sürdürebilecek kaynağı bulmalarını zorlaştırıyor. Bu durum onların karşılaştıkları zorluklarla baş etme kapasitelerini de kısıtlıyor.

Çocuklar ise yaşadıkları ortamdan kopuk, eğitimden mahrum bir durumdadır. Çocuklar sözünü ettiğimiz tüm bu durumların hepsinden etkileniyor. Erken dönemlerde gerekli aşılara, hastalandıklarında tedaviye erişemiyorlar. Bu hastalıkların bazıları çocukların geleceğini derinden etkileyecek nitelikte. Bu sağlık sorunları zamanında tedavi edilmezse bir kısmı yaşam boyu devam edecek kalıcı sakatlıklara neden olabilir.

Maruz kalınan sürekli aşağılanma ve onur meselesine de değinmek istiyorum. Bu durum; insani bir mesele olarak değil bir sorun gibi, biri-

sinin talep ettiği yanlış bir şey gibi ele alınıyor. Dolayısıyla zorlu günlük koşullar içerisinde var olan sağlık sorunları daha da kötüleşiyor. İnsanların kamplarda ya da gecekondularda yaşaması ise içinde buldukları durumu Suriye'deki duruma nazaran yalnızca bir parça daha katlanılabilir kılıyor.

Son olarak Avrupa Birliği-Türkiye Anlaşması'na değinerek sözlerime son vermek istiyorum. MSF perspektifinden baktığımızda, bu anlaşmanın sığınma hakkına yöneltmiş açık bir saldırı olduğunu düşünüyoruz. Burada insani yardımın anlamı açık bir şekilde manipüle edilmektedir. Bu anlaşma, var olan küresel yerinden edilme krizini halihazırda insani krizlerin devam ettiği bölgelere öteleyerek, krizin daha da kötüleşmesine yol açıyor. Dolayısıyla bu sözleşme, hareket halinde olan insanların ve bu krizden etkilenen insanların durumunu daha da kötüleştiriyor. Buna karşı mücadele vermemiz ve sonunda kazanmamız gerekiyor. Kazanmamız önemli. Çünkü bu durum bir teamül oluşturacaktır. Tıpkı 11 Eylül'ün ardından uluslararası insan hakları hukukunun yok sayılması ve ihlal edilmesiyle oluşan teamül gibi. Bu teamül ile 16 yıldır uğraşıyoruz. Bu teamülün yarattığı, insan hakları hukukunun sistematik olarak ihlal edilmesinin sonuçlarını telafi etmek için büyük olasılıkla yaklaşık bir 10 ya da 20 yıl daha çalışmamız gerekecek. Suriyelilerin yerinden edilme krizi ve bu krizin Türkiye gibi, çevre ülkeler ve Avrupa'daki etkileri tüm dünyayı etkileyecek. Tüm dünyadaki sığınma hakkının, iltica hukukunun geleceği ve gelecek yıllarda dünyadaki tüm mültecilerin nasıl bir muamele görecekları konusunda belirleyici olacak. Bu mücadeleyi vermemiz ve bu mücadeleyi kazanmamız işte bu yüzden çok önemli.

Teşekkür ederim.

**ULUSLARARASI TOPLUM VE MÜLTECİLER
KONFERANSI
1. GÜN 2. OTURUM**

TÜRKİYE'DEKİ MÜLTECİLERİN DURUMU

Moderatör:

Burcu Karakaş

Konuşmacılar:

Andrew Gardner

İrem Somer

Murat Erdoğan

Veysel Eşsiz

Taner Kılıç

Doç. Dr. Murat Erdoğan Hacettepe Üniversitesi

Hacettepe Üniversitesi İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi, Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi HUGO'nun kurucusu ve Müdürü, H.Ü. Avrupa Birliği Araştırmaları Merkezi (HÜAB) Müdür Yardımcısı olan Dr. Erdoğan aynı zamanda Özgürlük Araştırmaları Derneği Başkan Yardımcısı, Uluslararası Metropolis Yönetim Kurulu Üyesi, UNESCO-Türkiye MOST Komitesi üyesidir.

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden mezunu olan Dr. Erdoğan Ankara Üniversitesi'nde yürüttüğü "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri: 1990-2005" başlıklı doktora çalışmasının araştırmasını Konrad Adenauer Vakfı Bursiyeri olarak 1994-1999 yılları arasında Almanya'da Freiburg ve Bonn Üniversitelerinde gerçekleştirdi. Berlin Büyükelçiliği Basın Müşavirliği (2000-2002), TBMM AB Uyum Komisyonu (2004), YÖK Başkan Danışmanı, Hacettepe Üniversitesi Rektör Danışmanı (2012-2016) görevlerinde bulunan Dr. Erdoğan, Duisburg-Essen (2007), Berlin-Humboldt (2010), Oxford (2012) ve Johns Hopkins Üniversitesi Almanya Araştırmaları Merkezi AICGS'de (2014) misafir araştırmacı olarak çalışmalar yürüttü. Dr. Erdoğan, Avrupa'da 11 ülkede gerçekleştirilen "Euro-Turks-Barometre" başlıklı kamuoyu araştırmalarını da yürütmektedir.

Akademik ilgi alanları iradi ve zorunlu göçler, mülteciler, yurtdışındaki Türkiye kökenliler, AB, siyasal karikatürler, siyasal davranışlar, Almanya ve Türk dış politikası olan Erdoğan'ın "Yurtdışındaki Türkler: 50. Yılında Göç ve Uyum" (2010), "50 Yıl 50 Karikatür: Alman Karikatüristler Gözüyle Türkler" (2012), "Soğuk Savaş Sonrası Türk Dış Politikası" (2013), "Türkiye'deki Suriyeliler, Toplumsal Kabul ve Uyum" (2015) ve A.Kaya ile birlikte hazırladığı "Türkiye'nin Göç Tarihi: 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler" başlıklı kitaplarının yanı sıra çok sayıda akademik çalışması bulunmaktadır.

TÜRKİYE'NİN ZORUNLU GÖÇLE SINAVI: TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİLER

Hem davet için hem organizasyon için hem de burada bulunduğunuz için hepinize çok teşekkür ediyorum. Aslında konuşmacıların sırası konusunda kendi aramızda konuştuk. Birbiriyle örtüşen noktalar ister istemez olacak. Ben konuşmamda daha genel bir çerçeve çizmeye çalışacağım.

Son dönem yaptığım sunumlarda özellikle kullanmak istediğim ve kullanmayı sevdiğim bir başlık var: “Birlikte Yaşamaya Hazır mıyız?”. Evet, beşinci yılımızı geride bıraktık. Türkiye'deki Suriyelilerin ilk gelişi biliyorsunuz, 29 Nisan 2011 tarihiydi. Aradan beş yıl geçti, birçok tecrübe edindik, birçok olay yaşadık. Daha da yaşayacağız. Bu konuda hem akademik çevreler hem de toplum olarak nerede duruyoruz? Bürokrasi olarak siyaset olarak nerede duruyoruz? Bunlara dikkat çekmeye çalışıyorum. “Birlikte yaşamaya hazır mıyız?” sorusunu da bilerek soruyorum. Çünkü çalışmalarımızın ve edindiğimiz deneyimlerin bize net bir şekilde gösterdiği, bu sorunun kalıcı bir sorun olduğudur. Bu sorun öyle kısa bir süre içinde çözülecek gibi görünmüyor. Bu bir sorun mudur değil midir o da ayrıca tartışılabilir ama bizim bu konuyla uzun süre baş başa kalacağımız kesin.

Benim müdürlüğünü yaptığım Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi 2011’de kuruldu. İlk kurulduğumuzda yoğun olarak yurtdışındaki Türkler üzerine çalıştık. Yurtdışındaki Türkiye kökenlilerin sayısı sadece Avrupa’da, 5,5 milyonu aştı. Orada yaptığımız çalışmalarda özellikle entegrasyon süreçlerini çalıştık. Bu, bizim için iyi bir deneyim kanalı oldu. Biz yurtdışındaki Türkler için gayet maksimalist davranıyorduk: Anadilde eğitim olmalı, çalışma hakları olmalı, toplum onları ötelememeli vb. Döndük dolaştık, Türkiye’ye geldik. Entegrasyon tartışmasını kendi üzerimizden, iç entegrasyon üzerinden konuşmadık. Oysa bizim ülkemizde çok ciddi iç entegrasyon sorunları var. Bugün Doğu’da, Güneydoğu’da yaşadığımız sorun bunların bir parçası. Biz entegrasyon meselesini, Suriyeliler üzerinden konuşmaya başladık. Türkiye’deki Suriyeliler konusunda çalışmalar yapmaya 2012’den, 2013’ten itibaren başladık. Bizim yaptığımız ilk çalışma “Türkiye’deki Sosyal Uyum, Toplumsal Kabul ve Uyum” konusunda oldu. Bu başlığı tesadüfen seçmedik. Yurtdışındaki Türkler konusunda çalışırken Almanlar, Fransızlar, Belçikalılar entegrasyon diyor ama bu böyle tek yönlü bir şey değildi. Öncelikle toplumun buna hazır olması gerekiyordu. Gelenlerin buraya uyum sağlaması karşılıklı bir süreç. Dolayısıyla da böyle bir kavram ve soru ürettik: Acaba toplumsal kabul nedir? Hangi düzeydedir?

Türkiye toplumu gelen insanları ne kadar kabul edebiliyor, ne kadar içine alabiliyor? İlk yaptığımız oldukça kapsamlı bir çalışma oldu. Bu çalışma daha detaylı bir kitap olarak da Bilgi Üniversitesi’nden yayımlandı. Yine bizim HUGO olarak yaptığımız bir başka çalışma ise Türkiye’nin göç tarihi ile ilgiliydi. Bu çalışmada, Türkiye’nin, Anadolu topraklarının 14. yüzyıldan günümüze kadar göç ile olan ilişkisini anlamaya çalıştık. Kemal Karpat Hocamızın önsözünü yazdığı, içinde Nermin Abadan Unat’tan, Kemal Kirişçi’den, Ayhan Kaya’dan birçok kişinin katkıları olan bu kitabın şöyle bir önemi var: Eğer Türkiye’de bundan sonra da göç, mülteci, göçmen üzerine konuşacaksak; Türkiye’de Anadolu topraklarında bugüne değin nasıl tecrübeler edindik ona bakmamız gerekiyor. Madde 1: Anadolu toprakları

zorunlu göçlere, mültecilere alışkın. Madde 2: Tarihimizde hiç görmediğimiz kadar büyük bir göç olayıyla karşı karşıyayız. Dolayısıyla bu konuya ilişkin tecrübemiz çok değil. Bu yüzden yeni çözümler üretmemiz gerekiyor. Örneğin; 1923'ten Suriyelilerin geldiği 2011'e kadar, 88 yılda Türkiye'ye 1,8 milyon civarında mülteci, göçmen gelmiş. Gelenlerin hemen hemen hepsi Türk soylu. Balkanlardan, Kafkaslardan, Orta Asya'dan gelen, Türkçe bilen insanlar ve geldikleri andan itibaren Adana'ya, Bursa'ya, Eskişehir'e, İzmir'e, Türkiye'nin farklı yerlerine yerleştirilmişler. Dolayısıyla bir göç yönetimi gerçekleştirmiş ve bu işe yaramış. Türkiye'nin bugünkü çeşitliliği içinde, zenginliği içinde bu göçmenlerin çok büyük katkısı vardır. Eminim aranızda da doğrudan kendisi bu şekilde gelen ya da annesi, babası, dedesi, akrabaları bu şekilde gelen insanlar vardır.

Göç başlı başına kötü bir şey değildir ama mutlaka iyi yönetilmesi gerekir. Zorunlu göçler biraz daha problemlidir. Yaptığımız son çalışmalardan birisi Türkiye'deki iş adamlarının Suriyeliler konusundaki düşüncelerini anlamaya çalıştık. Özellikle bu çalışma; Suriyelilerin hakları, çocuk işçilerinin çalışması ve Türkiye ekonomisine etkileri konusunda bir çalışmaydı (Bu çalışmaya Türkçe ve İngilizce olarak internet sayfamızdan ulaşabilirsiniz). Biliyorsunuz, önümüzdeki günlerde Humanitarian Summit/İnsani Zirve gerçekleşecek İstanbul'da. Biz de bu raporu zirvede açıklayacağız. Bir başka çalışmamız ise kamplarda, çocuk dostu olarak tanımlanan yerlerde, Suriyeli çocuklar ve aileleriyle yaptığımız bir çalışma. Bu çalışma kapsamında 25 kamp bulunuyordu. Bugüne kadar, beş yıldır kamplara girebilen ilk akademi kuruluş olduk. Buna övünelim mi, sevinelim mi yoksa üzülelim mi bilmiyorum. Zaten biz de Kızılay'ın bir çalışması olduğu için girebildik. Bu çalışmada sadece çocuklarla görüştük. Etrafa yayılma olanağımız olmadı. Çalışma tamamlamak üzere. İlgi çekici veriler çıkacağını düşünüyorum. Bir başka çalışmamız ise Türkiye'de bulunan Suriyeli akademisyenlerle ilgiliydi. Türkiye'deki Suriyeli akademisyenlerin çoğunu "kaybettik". Belki de onlar için hayırlısı oldu. Kendilerine başka alanlar, yerler buldular. Türkiye'de

ULUSLARARASI TOPLUM VE MÜLTECİLER:

Sorumluluklar, İmkanlar, İnsan Hakları İhlalleri

şu an Suriye’de üniversitelerde görev yapmış yaklaşık 500-600 civarında akademisyen kaldı. Bunların da %95’i ilahiyatçı. Fizikçi, kimyacı, matematikçi olanlar artık burada değiller. Yine de kalanları nasıl değerlendirebiliriz, bununla ilgili bir çalışma yapıyoruz. Yakın zamanda tamamlayacağımız son çalışmamız ise belediyeler ve mülteci sorunu üzerine. Bu konuda da gayet kapsamlı bir çalışma başlattık. Model olarak İstanbul’dan başladık. İstanbul’daki ilçe ve büyük kent belediyeleri, mülteci sorunuyla nasıl mücadele ediyor? İlave bir kaynak, kapasite olmamasına karşın bu işi nasıl yönetiyorlar? Bunu anlamaya çalışıyoruz. Mülteciliği burada anlatmaya gerek yok. Herkes bu konuya çok ilgili. Mülteci ilk kez ortaya çıkmıyor. Dünyada da şu an 50 milyonu aşan mülteci var. Son birkaç yılda yaşadığımız bunun %10’u civarı bir hareketlilik. Mülteciler kolay kolay, uzak ve zengin ülkelere gitmiyor. Genelde kendi yanlarındaki birazcık daha iyi bir ülkeye kaçmak durumunda kalıyor. Örneğin; Afganistan’dan Pakistan’a kaçıyor. Pakistan’dan Hindistan’a vb. Şu anda da Türkiye cazibe merkezi. Türkiye’deki insanların bir bölümüne sorarsınız onlar da başka bir ülkeye iltica etmek istiyor. Dolayısıyla bu iltica konusu ya da insanların başka ülkelere gitme konusu yeni bir olay değil. Ama şu anda gürültüsü çok fazla. Çünkü Avrupa bununla ilk kez bu kadar sert bir biçimde karşı karşıya kaldı. Biraz sonraki sunumlar daha çok bunlarla ilgili sanırım. Daha çok detay verilecektir bu sunumlarda ama bölgede vahşi bir savaş yaşanıyor. Binden fazla örgüt birbiriyle mücadele halinde. Sadece İŞİD, sadece Özgür Suriye, sadece PYD değil. Pek çok alt grup var. Bu grupların içinde olduğu, kendi aralarındaki vahşet savaşında neredeyse 250 binden fazla insanın öldü. Beş milyondan fazla insan ülkesini terk etti. Yedi-sekiz milyon insan bulunduğu evini terk ederek, başka yerlere taşındı. Vahşi bir savaş ve insanların bundan kurtuluş mücadelesi var. Bu resimleri çok kanıksadık. Her yerde görüyoruz ama her birisi bir insan, her birisi bir değer, her birisi bir can. Ve bu süreç çok vahim bir şekilde, çok dramatik bir şekilde devam ediyor. Bizim bazen elimizi yakan, bazen işimize yarayan bir coğrafyamız var. Suriye ile 911 km, Irak ile 300 km sınırimız var. Bu sınırlar doğal olarak kolay korunamı-

yor. Bölgede kaçakçılık kültürü de var. Bu kaçakçılık kültürü son dönemde insan kaçakçılığında da oldukça etkili oldu. Bu coğrafya şu an Türkiye'de yaşadıklarımız için de önemli bir rol oynuyor. Türkiye'nin en başından beri, aradan beş yıl geçmesine karşın bir mülteci politikası olmadı. Doğru ya da yanlış bir Suriye politikası oldu ama bir mülteci politikası olmadı. Her şeyi bir beklenti üzerine inşa ettik: Arap Baharı başladı, bütün diktatörler gitti, en son sıra Suriye'ye geldi. Suriye'de de bu iş tamamlanacak diye düşündük. Ve tabii biz çok heveslendik. Geleceğin inşasına soyunduk. Geleceğin inşasını çok seviyoruz. İnşaat sektörü bizim için önemli. Özellikle toplum mühendisliğini daha çok seviyoruz. Geleceğin inşası için de Suriye hemen yanı başımızdaydı. Esad da gideceğine göre, hazırlıklara başladık! Komedi gibi ama şu an Gaziantep'te oturan gariban bir Suriye geçici hükümeti bile var. Suriye'deki muhalefete destek verdik, silahsızına da verdik silahlısına da. Çünkü Suriye'deki kriz bir an önce biterse ve biz orada geleceği inşa edebilirsek bunun Türkiye'nin dış politikası için ve bölge politikası için etkili bir iş olacağını düşündük. Ahmet Davutoğlu Esad'a bir iki haftalığına ömür biçiyordu. Ama Davutoğlu gitti Esad hâlâ yönetimde. Dolayısıyla bu öyle bir beklentiydi ki bu beklenti Türkiye'nin bütün politikasını doğrudan etkiledi. Türkiye'deki mülteci sayısı en fazla 100 bin olur, daha fazlasını kabul etmeyiz gibi bir beklentimiz vardı. Ancak Esad'ın kalıcılığı uzadıkça uzadı. Bu fotoğrafta gördüğümüz bu vatandaş bir Başbakan. Suriye geçici hükümetinin Başbakanı. Şu an Gaziantep'te oturuyor. Kendileriyle görüşmeler yaptım. Hâlâ Esad gidecek diye bekliyorlar. Esad gidecek onlar da hükümeti kuracak. Daha doğrusu devralacaklar. Bu beklenti Türkiye'nin, az önce dediğim gibi bir Suriye politikasına yol açtı ama Türkiye'ye girenlere ilişkin ilgi bile yaratamadı. İlk iki buçuk sene neredeyse hiçbir mülteciye kayıt yapılmadı.

Bu fotoğraf benim dört Suriyeli bakanla çektiğim bir fotoğraf. Bu fotoğrafta gurur duyuyorum. Hiç dört bakanla bir araya gelememiştim!.

Tabii kafalar sürekli karışık. Çünkü bizim gözümüz hâlâ Şam'da.

Esad gidiyor mu gitmiyor mu? Ne zaman gidiyor, nasıl gidiyor? Biz hâlâ bunlara bakıyoruz. Onun için her kafadan bir ses çıkıyor. Başbakan yardımcısı Numan Kurtulmuş “Türkiye’deki Suriyeliler kalıcı” diyor. Avrupa Birliği Bakanı ise “Yok öyle şey, gidiyorlar” diyor. Cumhurbaşkanı Erdoğan ise bir onu diyor bir bunu. Biliyorsunuz, Erdoğan’ın başdanışmanı Burhan Kuz, “Avrupa Birliği destek olmazsa hepsini göndereceğiz” dedi. Sanki 1930’un Almanya’sında yaşıyoruz. Tanklara, trenlere bindirip göndereceğiz. Nereye gönderiyorsunuz? Böyle bir şey olamaz.

Neredeyse hiç kayıt yapılmayan iki buçuk sene sonra, UNHCR başta olmak üzere uluslararası örgütlerin baskısı ile bu kayıtlamanın yapılması gerekliliği ortaya çıktı. UNHCR 25 kamyon aldı ve Türkiye hükümetine hediye etti. İçlerine bilgisayar koyulan bu kamyonlarla kayıt yapılmaya başlandı. Türkiye’deki Suriyelilerin sayısı - en son sayıyı dün akşam aldım- 2 milyon 748 bin civarında. Bu sayı tabii ki kayıtlı olanlar. Kayıtlı olmayan kişi sayısı ise yaklaşık 100 bin civarında. Ayrıca 170 binin üzerinde Iraklı olmak üzere, toplam yaklaşık 300 bin civarında Türkiye’de diğer ülkelerden gelen mülteciler var. Dolayısıyla Türkiye’deki mülteci sayısı 3,2 milyonu aşmış durumda. Bu birçok Avrupa ülkesinin nüfusundan bile fazla. Türkiye nüfusunun da 3,4’üne ulaşmış durumda. Bu sayının yükselme riski de devam ediyor. Afganistan’da, Pakistan’da, Endonezya’da insanlar zulüm altında. Türkiye kapıları açarız dediğinde bu insanların nasıl heyecanlandığını tahmin edebilirsiniz. Bunun ne kadar riskli bir şey olduğunun farkında değiller.

Türkiye dünyanın en fazla mülteci barındıran ülkesi oldu. Bu durum ne yazık ki üç sene boyunca dünyanın neredeyse ilgisini hiç çekmedi. Herkes yine Şam’daki rejimle ilgilendi. Mülteciler Türkiye’den diğer ülkelere doğru yönelene kadar Avrupa’nın da ilgisini çekmedi.

Türkiye’de nüfusun %3,5’i civarında bir Suriyeli nüfusu oluştu. Lübnan’da %24, Ürdün’de %10. Peki Avrupa’da ne kadar? Binde 25. Avrupa’da bu kadar kıyamet kopması anlaşılır bir şey değil. Bunu da en iyi

anlayacak sizlersiniz. Bu kadar zenginlik, bu kadar refah, bu kadar barış, bu kadar demokrasi farklılığı olan bir dünyada insanları o duvarlar arkasına hapsedemezsiniz. Dün Angela Merkel'in vahim bir açıklaması vardı. Diyor ki, "İyi ki bu anlaşmayı yaptık. Anlaşma öncesinde Akdeniz'de 300 küsur kişi boğuldu. Şimdi sadece 7 kişi. Biz iyi bir şey yaptık".

Peki, bu kişiler boğulmadan önce o ülkelere gitmeye çalışan insanların kaçığı öldü, haberiniz var mı acaba? Bu insanların hayatta kalma mücadelesi bu kadar basit mi? Görmeyince bir sorun yok, her şey yolunda! Öyle bir dünya yok!

Mülteciler konusunda tüm dünyanın yaklaşımını gözden geçirmesi, değiştirmesi gerekiyor. Bizim politikamız evet "açık kapı" politikası. Ama hepimiz biliyoruz ki biz bunu evrensel insan haklarına uysun diye yapmadık. "Nasıl da Esad gidiyor, gelsinler, iki gün sonra geri giderler" diyerek yapıldı. Bu politika büyük ölçüde sürdürüldü ama son 1,5 yıldır açık kapı politikası da işlemiyor. Geri göndermeme ilkesi de öyle. Bunu en iyi "Amnesty" biliyor. Yani Türkiye'de mültecilerle ilgili her şey "geçicilik" üzerine inşa edildi.

Bu tabloyu Volkan'ın bir sunumunda görmüştüm, çok hoşuma gitmişti. Ben de hazırladım. Volkan da burada. Referansını da vereyim. Ama bu tablo Türkiye'deki kafa karışıklığının göstergelerinden birisi. Çünkü biz 1951 ve 1967 Cenevre Anlaşması'na koyduğumuz çekincelerden dolayı, bu kişilere "mülteci" demiyoruz. Bu insanlara bambaşka isimler bulmaya çalışıyoruz. Amacımız neydi bu çekinceleri koyarak? Devlet olarak, mülteci akımlarından uzak kalabilmek. Kalabildik mi? Kalamadığımız ortada. Eksik olan sadece mültecilerin hakları oldu. Türkiye'deki Suriyelilerin sadece %9'u kamplarda. Suriyelilerin çoğu kentlerde. Sadece İstanbul'da 450 bin Suriyeli yaşıyor. Bunun ne kadar farkındayız, bilmiyorum. 10 ilde toplam 25 kamp bulunuyor. Bu kamplarda, özellikle konteyner kentlerde alt yapı nispeten iyi. Bu konuda bir sürü alkış alıyoruz. Hatta "duble konteynerlerimiz" bile oldu. Henüz bunlar devreye girmedi ama yakın zamanda bunlar

da devreye girecektir.

Başka ülkedeki örneğin, Fransa'daki kamplarla karşılaştırdığınızda, bu kamplar çok daha iyi durumdadır. Ama kamp dediğiniz şey; bir hafta ya da bir ay ya da beş ay içindir. Ama beş yıl kampta yaşam olmaz. Beş yıl kamp demek açık cezaevi demektir. O kampları, dışarıya sık sıkı kapatırsanız, o kapıların içinde ne olduğunu da göremezsiniz. Bu konuda pek çok örgütün ne kadar çok şikayetçi olduğunu biliyorum. Dün de en son, basına yansıyan taciz olayından dolayı, bu konu yeniden gündeme geldi. Tabii ki bürokratlar iyi bir şeyler yaptıklarını düşünüyor. İyi şeyler de yapıyor. Haklarını teslim etmek lazım. Ama bu kadar kendi içine kapalı bir kurum içerisinde, gerçekleştirilecek her türlü olumsuzluk saklanır.

Kamp dışındaki Suriyeliler Türkiye'nin her tarafında yaşıyor artık. Birinci sırada 400 bin nüfus ile Şanlıurfa. Şanlıurfalılar en az 500 bin Suriyeli var diyor. İstanbul'da da 400 bin kişi görünüyor. İstanbul'dakiler ise çok daha yüksek rakamlardan söz ediyor. Çok dramatik yerler var mesela, Kilis gibi, Reyhanlı gibi. Buralar kendi nüfusundan daha fazla mülteci barındıran yerler. Kim peki bu Suriyeliler? Biraz daha yakından baktığınızda 0- 4 yaş arası Suriyelilerin sayısı %20, yani 550 bin civarında. Okul çağındaki çocukların sayısı ise 900 binin üzerinde. Bu çocuklar üç senedir, dört senedir, beş senedir okula gitmiyor. Birkaç tane çarpıcı rakam paylaşayım: Günde ortalama 125 Suriyeli çocuk doğuyor Türkiye'de. Bu, yılda 45 bin yeni doğum demek. Gelelim eğitim konusuna. Bu hepimizin ilgi gösterdiğini düşündüğüm bir konu. Türkiye'de okul çağındaki çocuk sayısını Milli Eğitim Bakanımız 830 bin olduğunu söyledi. Ben bun 900 binin üzerinde olduğunu düşünüyorum. Ama Bakanımızın söylediğini, yani 830 bin çocuk olduğunu kabul edelim. Bunun sadece 75 bini Türk okuluna gidiyor ve Türkçe eğitim alıyor. Bunun dışındakiler kamplarda ve kamp dışında bulunan "Geçici Eğitim Merkezi" adı verilen kurumlara devam ediyor. Bu kurumlar eğitim seviyesi, kalitesi, devamlılık ve diğer pek çok konuda çok da iç açıcı olmayan, birçok şüpheye yol açan, birçok muhafazakar örgütün

yoğun ilgi gösterdiği yerler. Buralara giden çocukların ne yazık ki eğitim aldıklarını düşünmüyorum. Arapça eğitim almaya çalışıyorlar. Bu merkezlerin öğretmenlerinin büyük bölümü de gerçek öğretmen değil. Geriye kalan 500 binin üzerinde çocuk var ki bu çocuklar hiçbir eğitim almıyor. Bunun nasıl büyük bir dram olduğunu anlatmaya gerek yok. Eğer normal bir hesap yaparsanız, Türkiye'de 20 öğrenciye bir öğretmen düşüyor. Bu durumda en az 35 bin öğretmene, en az 25 bin yeni dersliğe ihtiyacımız var ki bu çocuklara düzgün bir eğitim verebilelim.

Türkiye'deki Suriyelilerin profili konusunda da ne yazık ki çok fazla bilgimiz yok. Devlet hem veri toplamaya geç başladı, hem de kötü veri topluyor. Hem de hiçbir verisini paylaşmıyor. Örneğin desem ki; 3 yaş grubundaki çocukların sayısını bana verin. Devlet bu veriyi paylaşmıyor. Bunu devlet sırrı kapsamında tutuyor. Elimizdeki data şunu gösteriyor ki; Türkiye'deki Suriyeliler içinde okur yazar olmayanların oranı neredeyse %55. Bu Almanya'da %5. Çok önemli bir şey olmayabilir ama sadece son beş yılda Suriyelilere verilen poliklinik hizmetinin gideri 12 milyonun üstünde. Bir ayda yazılan reçete sayısı ise 500 binin üzerinde. 350 binin üzerinde ameliyat gerçekleştirildi. Bu hizmetleri vermemiz lazım tabii ki. Ama bu konuda da inanılmaz bir şeffaflık sorunu var. Ne oluyor, bu para nereden geliyor, nereye gidiyor, bilmiyoruz. İş sahibi olanlar, benim bir mesleğim var diyenlerin oranı %3.9. Devletin yaptığı istatistikte %80 "bilinmez/unknow" görünüyor, bilinmiyor. Dolayısıyla bu verilere ne kadar güvenebileceğimiz ayrı bir sorun.

Çok farklı sekmelerde güvenlik sorunları söz konusu. Bu konuya çok fazla girmek istemiyorum. Ama sadece şunu paylaşmak istiyorum: İçişleri Bakanlığı'nın kendi resmi verisine göre kısa bir zaman içerisinde 40 binden fazla yabancı savaşçıyı engellenmiş, geri göndermiş. Ne kadarının sızdığını ise tabii ki bilmiyoruz. Yönetim süreçlerinde çok ciddi sıkıntılarımız var. Çünkü olayı biz hâlâ kalıcı olarak görmüyoruz. Hâlâ gözümüz Esad'da, hâlâ Türkiye'de değil. Dolayısıyla karmaşık bir yapımız var. Acilen yeni bir dü-

zenleme yapmamız gerekiyor. Türkiye'nin bu konuda ya bir Müsteşarlık ya da bir Bakanlık kurması gerekiyor. Son olarak mültecilerin çalışma hakları ile ilgili bir iki cümle söylemek isterim.

Türkiye'de şu an en az 400 bin Suriyeli çalışıyor. Bu kişilerin %99'u kayıt dışı çalışıyor. Bu sayının neredeyse %50'si çocuk. Yeni bir düzenleme var ama bu düzenlemenin işlenmesi mümkün değil. Çünkü mülteciler küçük ve orta boy şirketlerde ucuz işçi olarak kullanılıyor. Burada da başka türlü sıkıntılar var. Zaman azaldığı için sadece birkaç cümle de Avrupa ile ilgili konuşmak istiyorum. Toplumsal kabul düzeyinin Türkiye'de çok yüksek olduğunu düşünüyoruz. Niye böyle olduğuna ilişkin benim birtakım düşüncelerim var. Gerçekten beş yılda Türkiye'de 3 milyonun üzerinde mülteci bulunuyor. Buna rağmen hiçbir şey olmuyor. Bunu takdir etmek lazım. Bu konuda devletin ve toplumun kapasitesini ve çabasını göz ardı etmemek lazım. Ama bazen anormal şeyler de oluyor: Türkiye'de işsizlik oranı resmi olarak %10.8, gayri resmi olarak ise %17-18. Üç milyon iki yüz bin kişi de iş için başvurmuş durumda. Durum böyleyken siz mültecilere çalışma hakkı veriyorsunuz - ki ben destekliyorum- ama kimsenin "sesi" çıkmıyor. Bir tartışma bile olmuyor. Bu normal bir şey değil. Bu, Türkiye'deki sosyal kabul düzeyi ile ilgili de ipuçları veriyor. Tamam, sosyal kabul düzeyi yüksek ama insanların eleştirilerini ifade edebilecekleri alanlar da çok fazla değil. Bu konudaki insanlarla birebir konuştuğunuzda insanların içindeki nefreti, öfkeyi net bir biçimde görebiliyorsunuz. Bu çok riskli bir alan.

Türkiye Avrupa Birliği ilişkilerine baktığımda ben iki "loser" arasındaki ilişki gibi bir ilişki görüyorum. Avrupa Birliği'nin bir umudu Türkiye'nin ise dostu kalmadı. Hadi bir işbirliği yapalım dediler. Bu Ahmet Davutoğlu'nun stratejilerinden birisiydi. Ama böyle bir anlaşmanın yürütülebilir bir tarafı yok. Bu durum ne Türkiye ile Avrupa Birliği ilişkilerine ne de mültecilere yarayacak. Bu ilişkinin gerçekten çok kısa vadeli, çok çıkarıcı, insan haklarını tamamen göz ardı eden bir durum olduğunu görüyoruz. Avrupa'ya ulaşanlar belki bir süredir duruldu. Ama bundan sonra bu akım devam edecek. Az önce

Merkel'in sözünü söyledim: Artık insanlar ölmüyor diyor. Bu kabul edilebilecek bir şey değil. Nerede ölmüyor? Akdeniz'de ölmüyor peki diğer taraflarda ölenler? Ve daha vahimi ise Türkiye Avrupa Birliği ilişkilerinin yöntemi ve öncelikleri değişti. Şu an Avrupa Birliği için Türkiye'de demokrasi, insan hakları, basın özgürlüğü vb. Konular tamamen ikincil oldu. Sadece Avrupa Parlamentosu bir direniş gösteriyor. O da ne kadar sürer bilmiyorum. Bu da gerçekten vahim bir durum. Ve son söz olarak; öyle ya da böyle bu insanlarla bir arada yaşayacağız. Bunun sebebi Ahmet'tir ya da Mehmet'tir bu ayrı bir konu. Bunu ayrıca tartışmamız lazım. Ama bir sosyal gerçeklikle karşı karşıyayız. Almanya'daki Türkler için meşhur bir söz vardır: Biz işçi istemiştik insanlar geldi, diye. Burada da siz kendi kafanıza göre planlar yapabilirsiniz ama hayat başka türlü devam ediyor.

Birlikte yaşamı kolaylaştıracak, daha barışçıl, daha demokratik, daha çoğulcu bir Türkiye'yi nasıl yaratabiliriz buna yoğunlaşmak gerek diyorum.

Teşekkür ederim.

Veysel Eşsiz Mülteci Hakları Merkezi

Veysel Eşsiz İstanbul-merkezli sivil toplum örgütü Mülteci Hakları Merkezi'nin (uluslararası ismiyle Refugee Rights Turkey) kıdemli program yöneticisidir. Mülteci Hakları Merkezi, 2015 Mart ayından beridir, daha önce 2005-2015 döneminde Helsinki Yurttaşlar Derneği (hYd) bünyesinde "hYd – Mülteci Destek ve Savunuculuk Programı" ismiyle devam eden faaliyetlerin yeni kurumsal bünyesini teşkil etmektedir. Kuruluş, Türkiye'de sığınma başvurusu yapan kişilere yönelik kapsamlı hukuki destek hizmetleri sağlamakta; sığınma alanındaki mevzuat, politika ve uygulamaların uluslararası standartlarla uyumlu bir şekilde gelişmesi için savunuculuk gayretleri yürütmekte; ve avukatlar ve sivil toplum aktörlerine yönelik uzmanlaşma seminerleri ve çalıştaylar gerçekleştirmektedir.

Veysel Eşsiz, Mülteci Hakları Merkezi bünyesindeki sorumluluklarının yanı sıra, ülke içinde yerinden edilme, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamında mültecilerin korunması, insan hakları denetim mekanizmaları gibi konularla ilgili olarak da çalışmakta ve çeşitli yayımlarda bulunmaktadır.

TÜRKİYE'DE MÜLTECİLERİN KORUMASINA İLİŞKİN POLİTİKA ve UYGULAMALARA GENEL BAKIŞ

Programda arkadaşım Oktay Durukan vardı. Kendisinin rahatsızlığından dolayı bu görev bana verildi. Selamlarını, sevgilerini ilettili. Bu kıymetli meclise, hem Uluslararası Af Örgütü'ne hem de Rosa Lüksemburg Vakfı'na hem bu daveti yaptığı için ve hem de bu toplantıya gerçekleştirdiğı için, aynı zamanda da sizlere katılımınız için tekrar teşekkür ediyorum.

Ben olabildiğince programda yer verilen geniş başlığı içeren bir çerçevede sunum yapacağım. Andrew'e da teşekkür ediyorum çünkü aslında daha önce konuşmadık ama bana çok güzel paslar yolladı. Konuşmam bir şekilde bir tamamlayıcılık içerecek.

Öncelikle Türkiye'deki mülteci korumasının geçtiğimiz en azından beş sene, hatta daha eskiye giderek, hem mevzuat hem kurumsal açıdan nasıl evirildiğine dair genel bir özet yapacağım. Bundan sonra, hâlihazır-daki sorun alanlarına kırmızı bayrak kaldırmak suretiyle işaret edeceğim.

Yalnız şimdiden söyleyeyim, bu kırmızı bayrak futboldaki gibi kesin penaltı ya da faul var şeklinde olmayacak. Kırmızı Bayrak burası bir sorun alanı, burası bir endişe alanı, burası dikkat edilmesi gereken bir alan anlamında kullanacağım.

Türkiye’de sığınma ve göç alanında Murat Hocamın da işaret ettiği üzere, yeni bir dönemdeyiz. Ve bu yenilik yalnızca mevzuat ya da kurumlar bakımından bir yenilik değil. Bu yenilik aynı zamanda olgular bakımından da bir yenilik. Gerçekten de Türkiye yalnızca birkaç sene içerisinde dünyada en fazla mülteci barındıran ülke konumuna geldi. Mevzuat açısından bakıldığında Türkiye’nin mültecilerin korunmasına dair mevzuatı artık ikincil mevzuat düzeyinde değil. Artık kanun düzeyinde bir koruma söz konusu. Bu kanun 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu. Aslında bu kanun Türkiye için orta vadeli bir hedefti. Bunun orta vadeli hedef olduğunu nereden biliyoruz? 2003 tarihli katılım belgesinin ardından bir eşleştirme projesi ile ortaya çıkan 2005 tarihli bir İltica ve Göç Alanında Eylem Planı’ndan biliyoruz. Bu eylem planında biri yabancılar diğeri iltica olmak üzere iki tasarı öngörülüyordu. Bu kapsamda yeni kanunda yer alan “hızlandırılmış usul”, “serbest ikamet” gibi konuların 1994’te çıkan yönetmelikteki değişikliklerle; “sınır dışı işlemleri”, “gerekçeler”, “hassas grupların korunması” gibi hususların ise bu tasarılarla çözülmesi hedefleniyordu. Ama hayat dediğin şey bazen plan dinlemez. Bu iyi bir şeydir. Çünkü ilk olarak 2000 yılında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Jabari v. Türkiye davasında, o dönem hak dışı düşürücü süre olarak yorumlanan ve uygulanan 5 gün içerisinde iltica başvurusu yapma zorunluluğunu çok ciddi bir biçimde eleştirdi. Bunu ihlal olarak tanımladı. Bu karar mahkemenin içtihadına ciddi anlamda yerleşmiş olan; her türlü sınır dışı ya da geri verme işlemine karşı yapılan başvurularda, başvuruların, söz konusu işlemi otomatik olarak durdurma zorunluluğunu, Türkiye bağlamında tespit etmesi açısından önemliydi. Ama sürece esas olarak ivme kazandıran karar ise 2009 tarihli Abdolkhani ve Karimnia davası oldu. Artık geriye dönüp baktığımızda, örne-

ğın; toplantı ve gösteri hakkı ile ilgili Türkiye'de Oya Ataman grubu kararları diyebiliyorsak, bu bağlamdaki kararları da Abdolkhani ve Karimnia kararları olarak nitelemek mümkün. Nitekim bu karar sonrasında verilen birçok ihlal kararında, mahkeme özellikle beşinci madde yani kişi özgürlüğü ve güvenliği bakımından Abdolkhani ve Karimnia davasında tespit ettikleri hususlara sıklıkla atıfta bulundu. Özetle söylemem gerekirse mahkeme, bu davada özellikle yabancıların alıkonulmasına ilişkin Türkiye'de o dönemdeki mevzuatın keyfi olduğunu, beşinci maddede yer alan güvencelere uyum sağlamadığını açıkça tespit etmiş oldu.

Hem sığınma başvurularının giderek artması, hem bu alanın daha ciddiyle yönetilmeye ihtiyacı, hem de AB müzakereleri ve yaşanan süreç bizleri bu yasa sürecine getirmiş oldu.

Türkiye'deki hak örgütleri olarak, özellikle de Mülteci Hakları Koordinasyonu olarak, yasanın hazırlık aşamasını oldukça titizlikle takip ettik. TBMM'deki komisyon görüşmelerinde yer aldık. Kendi gücümüz çerçevesinde yasanın taslağında bazı düzenlemeler olmasını sağladık. Nitekim dava açma süreci içerisinde sınır dışı edilmeme, avukatın dosyaya erişimine herhangi bir kısıtın getirilmemesi, tebligatların yapılırken kişinin anladığı dil ve özel durumunun hesaba katılması gibi hususlarda ilerleme kaydedebildiğimizi söyleyebilirim.

Şimdi, yasaya baktığımızda, yasa aslında genel anlamda Türkiye mevzuatında daha önce bulunmayan ve AİHM içtihatı ile tesis edilen çok sayıda önemli güvenceyi içine alıyor. Az önce bahsettiğim yargısal, idari, yargısal itiraz mekanizmalarına başvurulduğunda bu mekanizmaların doğrudan işlemi durdurması, idari itiraz mekanizmalarının tesis edilmesi yasanın getirdiği önemli kazanımlar arasında. Yasa aynı zamanda alıkonulma uygulamasına bir yasal dayanak ve bunun hukukiliğinin denetiminin getirilmesi konusunda da önemli güvence getiriyor. Ancak yalnızca iyi örnekler değil, kötü örnekler de dünyayı dolaşır. Çünkü bu yasa sayesinde; Avrupa

Birliği'nde, özellikle ortak Avrupa iltica sisteminde, senelerdir ciddi tartışma olan “hızlandırılmış usul”, “güvenli üçüncü ülke”, “ilk iltica ülkesi”, “başvurunun geri çekilmiş sayılması” gibi çok zorunlu ve uluslararası mülteci ve insan hakları hukukuyla uyuşması çok tartışmalı olan kavramlar da Türkiye mevzuatına girmiş oldu. Yasa resmi olarak 2013 yılında yayınlandı. Ama tüm hükümleri ile birlikte 2014 Nisan'da yürürlüğe girdi. Yani iki seneyi doldurduk. Dolayısıyla bir muhasebe yapma, değerlendirme ihtiyacı var. Bu değerlendirmeyi yaparken de bağlamı hesapta tutmak çok önemli. Çünkü Andrew'in de işaret ettiği üzere bu konular birbiriyle ilişkili ve bağlamı unutmadan ilerlemek gerekiyor. Yasanın tam anlamıyla yürürlüğe girdiği tarihte, Suriye krizinin başlamasının üzerinden iki sene geçmişti. Türkiye fiili olarak bir geçici koruma uygulamasına başlamıştı. Bunun bir yasal zemin kazanması Ekim 2014 tarihinde yayınlanan ve yürürlüğe giren Geçici Koruma Yönetmeliği çerçevesinde oldu.

Bu değerlendirmeyi yaparken kurumsal anlamda neler değişti diye bakalım. Öncelikle sivil bir idare olan Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün ihdas edilmesi ve yasanın yayınlanmasıyla birlikte hemen faaliyetlerine başlamadığını görüyoruz. Bu bağlamda düzenli ve düzensiz göç ile ilgili bütün meseleler ve bunların bütün leçelerinin yönetimini Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'ne aktarıldığını anlıyoruz. Kurumsal bağlamda atılan önemli adımlar ise büyük ölçekli geri gönderme merkezleri ile kabul ve barınma merkezlerinin kurulması planıydı. İlk planda şu vardı: İlk aşamada 7 ilde her biri 750'şer kişi kapasiteli kabul ve barınma merkezleri ile 6 ilde geri gönderme merkezleri. Peki günümüzde ne oldu? Geri gönderme merkezlerinden ilk olarak Edirne daha sonra Van daha sonra Aydın yürürlüğe girdi. Hali hazırda Türkiye'de 5870 kapasiteli 18 geri gönderme merkezi var oldu. Önümüzdeki aylarda 750'şer kapasiteli 2 geri gönderme merkezi daha faaliyete girecek. Buradaki sürpriz şu: Bu faaliyete girecek olan geri gönderme merkezleri aslında kabul merkezi olarak planlanan merkezlerdi. Ama Türkiye'nin talebi üzerine, AB-Türkiye anlaşması çerçevesinde, bunlar tek

bir talep üzerine, bir gecede geri gönderme merkezlerine çevrildiler. Yine önümüzdeki iki sene içerisinde 12'si yerel bütçeden, 6'sı ise AB destekli 18 yeni geri gönderme merkezinin kurulması planlanıyor. Yani resim şu olacak: Önümüzdeki iki sene içerisinde eğer var olanların kapatılmadığını varsayarsak, Türkiye'de herhangi bir anda 14.590 kişiyi tutabilecek 38 geri gönderme merkezi, alıkoyma merkezi olacak.

Peki, AB kabul yönergesinde, asgari bir standart olarak belirlenen, tüm mültecileri ilgilendiren, özellikle hassas gruplar için barınma desteği sağlayacak, kabul ve barınma merkezlerinde ne durumdayız? Şöyle ki; senelerdir Yozgat'ta 100 kapasiteli bir misafirhanemiz var. Buraya hâlâ yapımı sürmekte olan 750 kişilik Erzurum misafirhanesi eklenecek. Konya'da ise 76 kişilik bir misafirhane olacak. Tekrara düşmek pahasına, asimetriyi net bir şekilde görebilmeniz için yeniden koyuyorum: Bir tarafta 14 bin kapasiteli geri gönderme merkezi öte yanda toplam 926 kişilik kabul merkezi. Bu asimetrinin kendisi bile aslında bize çok net mesajlar veriyor.

Peki Türkiye'de sığınma ne durumda? Söyledik, Murat Hocam da söyledi. 5 Mayıs itibarıyla 270 bini kamplarda olmak üzere 2 milyon 748 bin kişi var. 2013 yılında 30 bin, 2014 yılında 34 bin yeni başvuru vardı. Bu başvurular yalnızca Göç İdaresi Müdürlüğü'nün rakamları. Türkiye- AB Anlaşması'na giden yolda rakamlar önemli. AB rakamlarına baktığınızda yalnızca Eylül ve Aralık aylarında dört ay içerisinde, Türkiye'den Yunanistan'a geçtiği iddia edilen kişi sayısı 621 bin. Türkiye'nin 2015 yılı içerisinde tüm dünyada yaptığı yakalamaların toplam sayısı ise 145 bin. Bir önceki senenin üç katı. Yani sadece bu rakamlar bile toplamda 750 bin kişinin dâhil olduğu muazzam bir hareketliliği, sabah Taner'in işaret ettiği gibi, neredeyse "Kavimler Göçü"nü gösteriyor. Olgusal anlamda yenilik diye kast ettiğim hususlardan bir tanesi de buydu. Şimdi hem ikinci güne pas verelim hem de bahsettiğim kırmızı bayrakları kaldırmaya başlayalım (İkinci günün konularından bir tanesi Türkiye'nin güvenli üçüncü ülke olup olması). İlki Türkiye'nin güvenli ülke olmasıyla doğrudan ilintili. Bu bayrağı

ben kaldırmıyorum. Çünkü zaten Anayasa Mahkemesi kaldırdı. Anayasa Mahkemesi Kasım 2015 tarihli kararında çok önemli tespitlerde bulundu. 20 Ocak 2016 tarihli bir başka kararda da bu tespitini yineledi. TBMM’de bulunan yeni yasada; idari gözetim olarak tabir edilen tutulma, alıkonulma uygulamasının hukuki denetimi sulh ceza hâkimlerine bırakılmış durumda. Kişinin yasal temsilcisi ya da avukatının başvurusu üzerine, sulh ceza hâkiminin başvuruyu beş gün içerisinde sonuca bağlama yükümlülüğü var. Bu karar kesin. Olur da yeni bir durum söz konusu olursa da, yeniden başvuru yapmanızın önünde herhangi bir engel söz konusu değil. Anayasa Mahkemesi, Suriye uyruklu bir kişinin tutulmasıyla ilgili olarak bu kararda, çok önemli bir tespit yaptı. Esastan incelediği ve bir hakkın ihlal edildiğini belirttiği bu kararını AİHM içtihadına dayandırdı. Hatta A. ve diğerleri v. Birleşik Krallık davasının adını doğrudan zikretti. Mahkeme; her türlü sınır dışı işleminin yürütülmesi sırasında gerekli özeni gösterme, yani “duediligence”, uygulanmak durumundadır dedi. Daha da önemlisi yargısal denetim mekanizması, başvuru yolu olarak tesis edilen sulh ceza hâkimliklerinin yalnızca tutulmanın kendisinin hukuki denetimini sağladığını, hâlbuki somut davada tutulma koşullarına dair herhangi bir yasada bir denetim mekanizması öngörülmediği tespitinde de bulundu. Karşılaştırarak düşünelim: Örneğin; cezaevi koşulları ile ilgili olarak Türkiye’de infaz Hâkimliği Kanunu vardır. Bu kanun çerçevesinde cezaevleri, koşulları da dâhil olmak üzere adli denetim altındadır. Peki, idari gözetim tutulmalarının, alıkonulmaların yapıldığı idari gözetim yerlerinde durum nedir? Böyle bir mekanizma bulunmuyor. Anayasa Mahkemesi bu kararında Anayasa’nın 17. maddesine göre kişinin tutulma koşullarına ilişkin olarak 40. maddenin ihlalini buldu.

Anayasa’nın 40. maddesinin önemi ise şu: Bu maddeye göre Anayasa tarafından korunan hak ve özgürlükleri ihlal edilen herkes, doğrudan yetkili bir makama geciktirilmeksizin başvuru sağlanmasını isteme hakkına sahiptir. Bu bir hak olarak tesis edilir. Hemen ikinci fıkrasında ise devlete de bir yükümlülük getirilir: Bu kişilere hangi kanun yolları ve mercilere baş-

vuracağını ve sürelerini belirtme yükümlülüğü. Burayı kaldıracığım ikinci bayrağa bağlıyorum: Tam da Anayasa Mahkemesi'nin verdiği karar şuydu: Alıkonulmanın hukuki denetimine ilişkin bir mekanizma mevcut, ancak alıkonulma koşullarının denetimine ilişkin bir mekanizma mevcut değil.

Bunu AB-Türkiye Anlaşması çerçevesinde yayınlanan ilerleme raporlarından biliyoruz. 1200 kapasiteli konteyner tipi bir geri gönderme merkezi inşa edilecek. 1200 gerçekten çok büyük bir rakam. Bunun Çatalca olduğu söylenmişti. Bu planlarda bir değişiklik var mı? Bilgisi olan varsa ve güncellerse sevinirim. Burada aklımızda tutmamız gereken Andrew'in da söz ettiği; konteynerlerde iklimlendirme ve harbitasyon açısından sorunlu olabilecek tutulma koşulları.

İkinci kırmızı bayrağım ise bu bahsettiğim AB ilerleme raporlarında. AB ilerleme raporunda şu ibareye yer veriliyor: Mart 2016 tarihi itibariyle karara bağlanması için derdest durumda bulunan, bekleyen dosya sayısı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nde 141 bin. Nisan 2016 tarihinde yalnızca bir ay içerisinde bu 141 binin 100 bine indirildiği söyleniyor. Bir ayda 40 bin karar. Dolayısıyla bu kararların ne kadar etkili ne kadar ihdas edilen usullere uyularak ve ne kadar nesnel verilebildiği bir soru işareti ve bir kaygı alanı olarak önümüzde. İkinci husus ise yıl sonuna kadar bu dosya yükünün tamamının eritilmesi hedefleniyor. Bunun anlamı şu: Ayda ortalama 12 -13 bin karar verilecek. Geçenlerde Türkiye Barolar Birliği'nin bir istatistiği vardı. Türkiye'deki avukat sayısı toplamda 95 bin. Oldukça yüksek bir rakam ama yine de ayda 12 - 13 bin karar çok ciddi bir sayı. Bu kararların hakkaniyete uygun verilip verilmeyeceği kaygı uyandırmıyor değil. Burada sorumluluk mahkemelere atılıyor. Yani biz bir karar verelim. Nasılda hem usule hem idari hem de yargısal olarak itiraz tesis edilmiş durumda. Onlar baksın deniliyor.

Yine İlerleme Raporu'nda, 2014 yılından bu yana toplamda, idare mahkemelerinin Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'ne karşı açılan 28 davayı

sonuçlandırabildiğini görüyoruz. Bu davalardan 19'unun olumsuz uluslararası koruma değerlendirme kararlarına karşı olduğu söyleniyor. Diğer 9'unun sınır dışı kararlarına karşı olduğunu varsayabiliriz. Yalnızca, tek bir davada başvuran lehine karar verilmiş durumda. 28 davanın tamamında, kullanılan terimi açıkça söylüyorum, "DGMM won". Yani Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kazanmış.

Bu durum Türkiye'deki itiraz mekanizmasının etkili bir biçimde işlediği anlamına geliyor. Ama komisyonla herkes aynı fikirde değil. Örneğin yarın dinleyeceğimiz Bertan Tokuzlu çok güzel bir ifadeyle belirtti. Üç gün önce AİHM, Türkiye hakkında yeni bir karar verdi. Bu kararın başvurusu burada. Mazlum-Der'den Avukat Halim Yılmaz. Babacanov v. Türkiye kararında, mahkeme Türkiye'den, ulusal mahkemelerimizin başvuru lehine verdiği kararları sunmasını istiyor. Türkiye mahkemelerinin örnek olarak gönderdiği üç karar var. Mahkemenin açıkça tespit ettiği üzere, bunların hiçbirisi, tam anlamıyla yürürlüğe girdikten sonra verilmiş olan kararlar değil. Dolayısıyla; mahkemelerin ne denli etkili çalışabileceği ne denli yaralara derman olabileceği, kapasitesinin ne denli yetebileceği gibi soruların hepsi can yakıcı bir biçimde hak savunucularının önünde duruyor.

Üçüncü bayrak ve son: Az önce söyledim. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nde hâlihazırda derdest olarak bekleyen 141 bin başvuru vardı. Bunlardan 40 bini eritildi. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği rakamlarına baktığımızda ise 31 Mart 2016 tarihi itibarıyla Türkiye'de Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'ne kayıtlı 265 bin kişi bulunuyor. Yani Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kayıtlarıyla Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği kayıtları arasında 100 binden fazla bir uyumsuzluk var. Bu kişiler kim? Çok havadan olmayan bir spekülasyon yapabiliriz. Bir; Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'ne kayıt olan ancak henüz Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'ne kaydını tamamlamamış olan kişiler olabilir. İki; Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'ne kaydını yaptırmış ancak uydu kentini terk ettiği için başvurusu geri çekilmiş kişiler olabilir.

Üç; Iraklı kişiler olabilir. Çünkü Iraklılar şu an Suriyeliler dışında en büyük sığınmacı grubunu oluşturuyor. Ve Iraklı kişilerin ciddi bir bölümüne, bir sene uzatmak koşulu ile insani ikamet verildi. Bunların hepsi önümüzdeki sorun alanları olarak karşımızda duruyor. Özellikle de başvurunun geri çekilmiş sayılması, insani ikamet ve tüm bunlar nereye evrilecek meseleleri...

Sabrınız için çok teşekkür ediyorum, sağ olun.

Av. Taner Kılıç
Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi Yönetim Kurulu Başkanı

1969 doğumlu. 1991 yılı Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunu. 1993 yılından bu yana İzmir'de serbest avukatlık yapıyor. Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi kurucularından. Derneğin gönüllü olarak 5 yıl mülteci koordinatörlüğünü yürüttü.

Mültecilerle Dayanışma Derneği (Mülteci Der) kurucularından ve 2008-2014 yılları arasında derneğin yönetim kurulu başkanlığında bulundu. Halen Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesinin yönetim kurulunda başkanlık görevini sürdürüyor. İltica ve göç hukuku üzerine Barolar ve sivil toplum nezdinde eğitim çalışmaları, değişik dergi, gazete, site ve kitaplarda makale ve yazıları oldu.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun hazırlanma döneminde istişare süreçlerinde yer aldı. İzmir Barosu Göç ve İltica Komisyonu, TBB Mülteci Hakları Çalışma Grubunda halen aktif olarak çalışıyor.

TÜRKİYE'DE MÜLTECİ HUKUKU UYGULAMALARI, GERİ KABUL SÜRECİ ÖRNEĞİNDE MÜLTECİLERİN ADALETE ERİŞİMLERİNDE YAŞANAN SORUNLAR

Giriş

İltica olayı tarih boyunca birçok boyutu ve ilişkisi nedeniyle çok sayıda disiplini kesen bir durumdur. Kişinin zulüm tehdidi altında kaçtığı vatandaş olduğu ülke ile sığındığı ülke arasında farklı düzeyde tarihi, ticari, siyasi, askeri, politik, ekonomik, istihbarat, vb ilişkileri olabilir ve ülkeler bu ilişkiler üzerinden sığınmacıları açıktan olmasa da kapalı bir şekilde “kullanmak” eğilimi içine girebilirler. Bu eğilim her zaman kendisi için “kamu güvenliği, amme sağlığı, genel asayiş” gibi birçok uluslararası metinde de yer alan “hukuki mazeretleri” kullanmak isteyebilir. İşte sığınmacıların ülkeler arasındaki bu farklı düzey alış-verişte masada bir nesne olmayıp onların hak sahibi özneler olduğunu dile getirecek, üstelik bu nedenle bunu engelleyecek tek araç hukuk olacaktır. Şüphesiz bir ülkenin güçlü bir hukuk devleti olması kriterlerinden birisi o ülkenin iltica hakkına duyduğu saygıdır. Bu saygının göstergesi de iltica hakkının düzgün bir mülteci mevzuatı altında, ehil eller tarafından, adil bir şekilde uygulanması, bu uygulamanın da etkin, adil ve hızlı bir şekilde idari ve yargısal denetiminin yapıyor olmasıdır. İdare ve uygulayıcılar –her alanda olduğu gibi- bu alanda da şu ya da bu nedenle hukuka aykırı tutum ve davranış eğilimleri içinde olabilir-

ULUSLARARASI TOPLUM VE MÜLTECİLER:

Sorumluluklar, İmkanlar, İnsan Hakları İhlalleri

ler. Kişilerin yaşamları şu ya da bu nedenle pazarlık konusu veya aymazlık konusu olabilir. İşte bu tabloya dur diyebilecek olan hak örgütleridir, sivil toplumdur ve en önemlisi hukukçulardır. Bunu sağlayabilecek olan mekânizma ise etkin yargı denetimidir.

Türkiye bu alana ilişkin aşağıda açıklamaya çalışacağımız pek çok sorunu yaşamakta ise de bir başka gerçeklik –sayıların sıhhati konusunda şüphelerim olsa da- resmi verilere göre 2,7 milyonu Suriyeli, 400 bin kadarı da Suriye dışındaki değişik ülkelerden olmak üzere 3 milyonu aşkın uluslararası koruma ihtiyacı içinde bulunan insana ev sahipliği yapmakta olduğudur. Bu haliyle dünyada bu alanda önemli bir sorumluluk yerine getirmektedir. Yine bu konuda açıklanan ekonomik fatura bilgilerinin sağlığından şüphe etsek de sığınmacılar için belli ki çok ciddi bir miktarda harcama yapılmaktadır. Üstelik bazen kaygı verici olaylar yaşanmış olsa da son yıllarda sığınmacı ve göçmenlere yönelik Avrupa ülkelerinde görülen şiddetin niteliksel ve niceliksel olarak görece azı Türkiye’de yaşanmıştır. Ciddi oranda sosyal bir gerilim olmaksızın bu alan yönetilmeye çalışılmaktadır. Bu durumun büyük fotoğrafta bir “başarı” olarak kabulü öncelikle hakkaniyet gereğidir.

Bununla birlikte küçük fotoğraflarda ve her bir alt başlıkta Türkiye’nin mevzuat ve uygulamadan kaynaklı birçok sorunu olduğu ve insanlara “kalıcı çözümler” sun(a)madığı açıktır. İşte bu nedenle zaten çok sayıda sığınmacıyı barındırmaya çalışan ancak mülteci olmaktan kaynaklanan hakları ve korumayı sağla(ya)mayan Türkiye’ye bir de Avrupa’ya bir şekilde ulaşmış sığınmacıların geri gönderilmesi çabası evrensel hukuk kurallarına, Avrupa’nın “kurucu değerleri” olarak ifade edilen kriterlere, AB müktesebatına, mülteci hukukuna ve etik kurallara aykırılık oluşturmaktadır. Türkiye’deki bu alandaki eksikliklerin değerlendirilmesinde esas olarak gayemiz bu durumda olan bir ülkeye Avrupa’nın sığınmacıları “geri kabul anlaşmaları” kapsamında gönderme gayretindeki aymazlık, iki yüzlülük ve hukuka aykırılığı kritik etmek olacaktır.

AB ile Türkiye arasındaki son dönem geri kabul süreci ve hukuki değerlendirmesi

2011 yılı Nisan ayında Suriye'de başlayan çatışmalar ve sivil nüfusun başta komşu ülkeler olmak üzere birçok ülkeye kaçıışı, 2015 yaz aylarında adeta “kavimler göçü” şeklini alan yeni ve önemli bir evreye girmiştir. Suriye'de savaşın aktörlerinin daha da karmaşık bir şekilde çatışmaları hızlandırması, yakın ve orta vadede güvenli bir ortamının oluşmayacağına görülmesi ve sığınılan komşu ülkelerde şartların düzelmeyeceğinin anlaşılması üzerine AB ülkelerine doğru yeniden ama daha güçlü bir nüfus hareketi oluşturmuştur. Ege kıyılarından Yunan adalarına günde 7 bin kişinin geçtiği istatistiklere yansdıktan sonra AB ülkelerinde tehlike çanları daha şiddetli çalmaya başlamıştır. Zaten uzun süredir alınan fiziki önlemler olarak tel örgüler, duvarlar, mayınlı araziler ve deniz ve kara sınırlarında konuşlandırılan kolluk kuvvetleri yanı sıra bu nüfusun Türkiye'de tutulması yönünde Türkiye ile ilişkilerin acilen geliştirilmesi ihtiyacı belirlemiştir. Her ne kadar AB ile Türkiye arasında hazırlanması çok uzun yıllar alan ve benzerlerinden daha sıkı mekanizmalara sahip olan geri kabul anlaşması imzalanmış ise de bu anlaşmanın yürürlüğe girmesi için beklenmesi gereken sürenin beklenmesi yönünde bir ihtiyaç ve siyasi irade belirlemiştir. Bu kapsamda 29 Kasım 2015 tarihinde kabul edilen Ortak Eylem Planı'nın da acil ve hemen yürürlüğe girmesi istenen düzenlemeler itibarıyla yeterli olmadığı görülmüştür. Taraflar 18 Mart 2016 tarihinde bir kez daha ama kısa vadede etkili sonuçlar doğuracak şekilde bir anlaşma yapmak üzere bir araya gelmişlerdir.

İngilizce “statement” (açıklama) denilen, Türkçe röportajlarda daha çok “Mutabakat Zaptı” veya “Mutabakat Metni” olarak ifade edilen bu metnin başından itibaren hukuki vasfı ve tarafları bağlayıcılığı meselesi tartışma konusu olmuştur. Türkiye makamları konu üzerinde çokça röportaj verse de metni resmi olarak açıklamamıştır. Buna karşılık metin AB Konseyi tarafından resmi olarak ilan edilmiştir. Açıklanan 9 maddeli me-

tin incelendiğinde hukuki anlamda yenilik doğuran hükümlerden ziyade daha önceden hukuken var olan ancak değişik nedenlerle uygulanmayan veya eksik uygulanan bazı konularda siyasi irade kullanılarak uygulamaya geçilmesi konusunda, “görüş” veya “tavsiye” içeren bir “mutabakat” oluştuğu anlaşılmaktadır. Buna göre basında da yanlış olarak ifade edildiği gibi AB-Türkiye Geri Kabul Anlaşması değil, 2000 ve 2001 tarihli Yunanistan-Türkiye arasındaki zaman zaman uygulanan, çokça uygulanmayan geri kabul anlaşması ve protokolün 20 Mart 2016 tarihinden itibaren fiilen uygulanması yönünde mutabakat oluşmasıdır. Eski ve tarafların Parlamentolarında evvelce yasalaşmış hükümlere atıf yapılmakla yetinilmiş olduğu görülmekle bu yeni ve “hemen” uygulanması istenen mutabakat, uluslararası hukuk kapsamında bir “anlaşma” olarak değerlendirilmemiş, buna göre tarafların Parlamentolarında görüşülmelerine gerek görülmeden bağlayıcılığı ve “hemen” uygulanabilirliği kabul edilmiştir.

Bu metne hızlıca bakıldığında şu hususların ele alındığı görülmektedir: 1) Göç rota ve yolları engellenecek, geçişler kontrol altına alınacak, 2) Geçişler engellendiği ve durum “sürdürülebilir” düzeye kavuştuğunda AB tarafından gönüllülük esasına dayalı bir “kabul planı” oluşturulacak, 3) Haziran sonunda başlamak üzere “vize muafiyeti” çalışmaları hızlandırılacak, 4) 3+3 milyar Euro tahsis konusunda harekete geçilecek, 5) Gümrük Birliği çalışmalarının geliştirilmesine sıcak bakılacak, 6) AB üyelik sürecinin canlandırılması konusunda kararlılık teyit edilecek, 17. ve 33. faslın açılması sağlanacak, 7) Suriye sınırında Türkiye’ye yakın bölgelerde güvenli alanlar oluşturulması konusunda Türkiye ile birlikte harekete geçilecektir.

Ancak bu “siyasi” niyet ve irade açıklamalarının dışında mülteci alanında 18 Mart 2016 tarihini önemli kılan ve dikkat çeken “hukuki” mutabakat konuları ise şunlardır: 8) 20 Mart 2016 tarihinden sonra Yunanistan adalarına 83 Türkiye üzerinden gelen, iltica başvurusunda bulunmayan veya reddedilen “her yabancı” Türkiye’ye geri gönderilecek, 9) Geri gönde-

rilen kişilerden her bir Suriyeliye karşılık Türkiye'de geçici koruma altında bulunan, daha önce Türkiye'den kaçmayan veya kaçma girişiminde bulunmayan bir başka Suriyeli AB ülkelerine yerleştirilecektir. Ancak bu sayının hangi sayılara ulaşabileceği öngörülemediği için “takasa konu” kişilerin 72.000 sayısı ile sınırlı olmasına karar verilmiştir. Geri iadeye konu edilmek istenen yabancıların gerçekten 20 Mart tarihinden sonra adalara geçip geçmediklerinin tespit ve kayıt edilmesi için Türkiye adına Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) çalışanları kısa sürede adalara geçmişlerdir. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü çalışanları kayıt ve prosedür sürecine dahil olmuşlardır. Bu tarihten itibaren adalara geçen yabancıların öncekiler gibi serbest dolaşıma izin verilmeyip bu kapsamda “idari gözetime” tabi tutulmaya başlamaları da bir başka önemli değişiklik olmuştur.

Ancak Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerin gelecekte alacağı siyasi şekillenmeler bir kenarda Tutulursa, burada konumuz açısından önemli olan ve belli ki gelecek zamanlarda bu konudaki “hukuki tartışmaların” odağında yer alacak olan başlık 8. maddedir. Bu kapsamdaki kişilerin durumunun daha derin bir analizine ihtiyaç vardır.

Buna göre Yunan adalarına ulaşan yabancıardan;

- a) iltica başvurusunda bulunmayanlar,
  - b) başvuruları “mesnetsiz” olarak değerlendirilenler,
  - c) başvuruları hakkında “kabul edilemezlik” kararı verilenler,
- geri göndermeye konu edilecek kişiler olacaktır.

Burada öncelikle uzun yıllardır bir şekilde Yunanistan'a geçmiş kişilerin Yunan yetkililere yönelik iltica talebinde bulunmamaları gerçekliği üzerinde durmak gerekmektedir. Yunanistan öteden beri kendisine iltica talebinde bulunan yabancılara sunmuş olduğu fiziki koşullar, haklar ve son derece kötü işleyen prosedürü ve çok düşük kabul oranları ile iltica mekanizmasının dünyada en kötü işlediği ülkelerden birisi olmuştur. Sadece kabul

oranlarına bakmak bile ülkede hakkaniyete dayalı bir mülteci hukukunun işlemediğinin somut göstergesi olacaktır. Nitekim Dublin II Sözleşmesi'nin Yunanistan'a yüklediği sorumluluklar ve bu Sözleşmenin uygulamasının hiç de hakkaniyete uygun olmadığı başta AİHM'nin MSS v.Belçika, Yunanistan kararı ve daha birçok Avrupa ülkesi mahkemelerinin kararı ile tespit edilmiştir. Bundan dolayı birçok Avrupa ülkesinin Yunanistan'a yönelik Dublin Sözleşmesini uygulamadığı bilinmektedir. Bundan dolayı Avrupa'ya geçebilmiş insanların çok büyük bir çoğunluğu iltica taleplerini Yunanistan veya Yunanistan benzeri uygulamaya sahip ülkelerde değil, iltica sisteminin görece iyi işlediği ülkelerde bu taleplerini kayda geçirme eğiliminde olmaktadır. Bu yaklaşımları mantıksız ve haksız görülemez. Bu yaklaşımdan dolayı Yunanistan'da iltica talebinde bulunmayan kişiler 5 Nisan'da başlayan ilk geri göndermelerin konusu olmuşlardır. Bu durumun fark edilmesi ve hak örgütlerinin tavsiyesi ile yabancılar 5 Nisan'dan itibaren gecikmeksizin Yunan makamlarına iltica taleplerini hızlıca kayda aldirmaya başlamışlardır.

Esasen adalarda bu kadar çok kişinin iltica taleplerini değerlendirme konusunda Yunanistan ve/ya AB açısından bir kapasite olmamasına rağmen bundan sonra "hızlandırılmış prosedür" yerine "süper hızlandırılmış prosedür" adı altında insanların iltica talepleri ülkeleri bazında genel olarak değerlendirilerek kopyala/yapıştır kararlar verilmeye başlandığı gözlenmiştir. Oysa iltica hukukunda en temel kuraldır ki, kişilerin başvuruları ülke bazında genel olarak ele alınamaz, onların "bircik" hikayesi kişi bazında, kendi özel hikayesi kapsamında değerlendirilmelidir. "Mesnetsiz başvuru" kararları –muhteviyatına uygun bir şekilde oluşturulmuş ise- çoğunlukla herkes için anlaşılabilir olacaktır. Burada hukuken tartışılacak kaygı verici ve çetrefil bir durum yoktur. Ancak başvurularda çoğunlukla verilen "kabul edilemezlik" kararı üzerinde daha derinlemesine durmak gerekmektedir.

AB Sığınma Prosedürleri Yönergesi madde 38'de düzenlenen ve esasen Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununda da bu düzenlemeye pa-

raley olarak 72. maddede ele alınan “kabul edilemez başvuru”, başlıca iki durumdaki kişiler için söz konusu olmaktadır:

1) Başvuru sahibinin mülteci olarak tanındığı ve kendisine koruma sağlanan, halen bu korumadan yararlanabileceği “İlk İltica Ülkesi”nden gelenler, (YUKK madde 73),

2) Başvuru sahibinin 1951 Sözleşmesine uygun bir korumanın sağlanabileceği “Güvenli Üçünü Ülkeden” geldiği anlaşılabilirler (YUKK madde 74).

Bu noktada “Güvenli Üçüncü Ülke” tanımı karşımıza önemli bir mesele olarak çıkmaktadır. “Güvenli Üçüncü Ülke” mevzuatımızda YUKK madde 74/2’de tanımlanmaktadır. Buna göre “Güvenli Üçünü Ülke”;

a) “Kişilerin hayatının veya hürriyetinin, ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle tehdit altında olmaması”dır. Bu kapsam için kabaca mülteci tanımına uyan bir korumanın sağlanıyor olması diyebiliriz (YUKK madde 61).

b) “Kişilerin işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye tabi tutulacağı ülkelere geri gönderilmemesi ilkesinin uygulanıyor olması”dır. Her ne kadar ölüm cezası, uluslararası ya da ülke genelinde silahlı çatışma, ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri net olarak sayılmamış ise de sonraki fıkralar da göz önüne alınarak burada kabaca ikincil korumaya uyan bir korumanın sağlanıyor olmasından bahsedebiliriz (YUKK madde 63).

c) “Kişinin mülteci statüsü talep etme ve mülteci olarak nitelendirilmesi durumunda Sözleşmeye uygun olarak koruma elde etme imkanının bulunması”dır. Burada topyekün anlamda 1951 Sözleşmesinin etkin uygulamasının arandığını düşünebiliriz.

d) “Kişinin ciddi zarar görme riskinin olmaması”dır. Her ne kadar “ciddi zarar” kavramı açıklanmamış ise de burada non-refoulement ilke-

sinin fiilen ve titizlikle uygulanıyor olması şartının arandığını belirtebiliriz (Sözleşme madde 33, YUKK madde 4).

Yine unutulmamalıdır ki, bir ülkenin bir başvuru sahibi kişi için güvenli ülke olup olmadığı genel değerlendirmeler ile değil, her bir kişi için ayrı ayrı değerlendirilmek zorundadır (YUKK madde 74/3, AB Sığınma Prosedürleri Yönergesi madde 38/2).

Esasen “ilk iltica ülkesi” ve “güvenli üçüncü ülke” gibi kavramlar 1951 Cenevre Sözleşmesi’nde olmayan, bu alanda Avrupa devletleri tarafından sonradan “geliştirilen” ve kanaatimizce iltica hukukunun içeriğini aşındıran kavramlardır. Avrupa’da zaman içinde giderek yükselen iltica karşıtı strateji ve politikalar “Kale Avrupası” etrafında fiziki olarak örülen duvarlar yanı sıra bu tarz geliştirilen kavramlar ile adeta “hukuki duvarlar” örülmek istenmiş ve bu kavramlar sığınmacılar aleyhine etkin olarak kullanılmışlardır. 18 Mart 2016’da kabul edilen yeni konsept, bu kavramların tam zamanında bu amaçla kullanılmak istendiğinin açık göstergesidir. Bunun önemli bir delili AB ve Yunanistan tarafından Türkiye “Güvenli Üçüncü Ülke” olarak daha önce kabul edilmezken 18 Mart’tan 2 gün sonra birden Yunanistan devleti tarafından Türkiye’nin bu alanda “Güvenli Üçüncü Ülke” olarak kabul edildiğinin ilan edilmesidir. Oysa Türkiye AİHM’nin özellikle Jabari v. Türkiye ve Karimnia v. Türkiye kararlarından bu yana bu alanda güvenli bir ülke olmadığı adeta ortak bir mutabakatla kabul edilmiş bir ülke idi. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun kabulü ve Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün kurulmuş olmasını adeta bir sihirli değnek dokunuşu gibi Türkiye’yi bu alanda birdenbire ve geri kabullerin başlayacağı bir vasatta “güvenli üçüncü ülke” yapamayacağının görülmesi gerekmektedir. Ancak bu durum görmezden gelinmiş ve 5 Nisan itibarıyla geri göndermeler başlamıştır. Uluslararası koruma başvuruları hakkında kabul edilemezlik kararı verilenler de aynı kapsamda geri gönderilmeye konu

edilmişlerdir.

İltica talebindeki başvuruları hakkında kabul edilemezlik kararı verilenlerden bir kısmı bu karara Yunan hukukçu ve NGO'larının desteği ile itiraz etmişler ve Yunan Bölge İstinaf Mahkemesi 20 Mayıs 2016 tarihinde bir Suriyelinin başvurusu ile ilgili verdiği emsal kararda; bu geri kabul sürecini mülteci hukukuna aykırı bulduğuna hükmetmiştir. Bu nedenle çok önemli geri kabul süreci, bu aşamada önemli bir hukuki kavşak noktasına kavuşmuştur.

Şimdi hem Yunanistan ve AB ülkeleri hükümetleri hem de mülteciler ve hak örgütlerinin bakışları Yunanistan Yüksek Mahkemesi tarafından çevrilmiştir. 18 Mart mutabakatının uygulanması konusunda bu aşamada son sözü bu Mahkeme söyleyecek gözükmektedir.

Kuşkusuz Türkiye'ye Yunanistan ve belli bir süre sonra AB ülkelerinden yapılması beklenen geri kabul işlemlerinde bundan sonra en önemli hukuki tartışma konumuz Türkiye'nin bu alanda "güvenli üçüncü ülke" olup olmadığı meselesidir. Bu kapsamda bu durumu kritik eden Türkiye içinden ve dışından irili ufaklı çok sayıda çalışma başlatılmış bu kapsamda bazı açıklama ve raporlamalar hemen duyurulmuştur. Şüphesiz bu geri kabul çalışmalarının hukuki meşruiyet ve uygulanabilirliği yukarıda açıklamaya çalıştığımız hukuki zincir ve illiyet bağı gereğince Türkiye'nin bu alanda "güvenli üçüncü ülke" olarak değerlendirilmesine bağlıdır.

Türkiye "güvenli üçüncü ülke" olabilir mi?

Kanaatimizce Türkiye –şu günlerde topraklarında barındırdığı milyonlarca sığınmacı ve bu kapsamda hazinesinden yaptığı çok ciddi masraf nedeniyle takdir edilmesi gereken olağanüstü bir iş çıkarmasına rağmen bu duruma karşı paradoksal olarak- uluslararası koruma (iltica) alanında "güvenli üçüncü ülke" değildir. Çünkü;

A. Coğrafi sınırlama nedeniyle "kalıcı çözüm" yokluğu

Türkiye'nin 1951 Cenevre Sözleşmesi'ni başından itibaren "coğrafi sınırlama" ile kabul etmesi, 1967 New York Protokolüne de taraf olmasına rağmen coğrafi sınırlamayı muhafaza etmeye devam etmesi kanaatimizce bu ülkede uluslararası koruma işleyişinin tamamını şekillendiren temel ve başat durumdur. Bu pozisyonda dünyada Madagaskar, Kongo ve Monako ile birlikte 4 ülkeden birisidir. Avrupa Konseyi üyesi olan tek ülkedir. Bu sınırlama nedeniyledir ki, Türkiye Avrupa (coğrafi değil, siyasi sınırları) dışındaki ülkelere gelenlere karşı ancak "geçici" bir sorumluluk üstlenmekte, "kalıcı çözüm" sunma taahhüdünde bulunmamaktadır. Elbette egemenlik hakkı gereği olarak istediği kişiye her zaman için mülteci statüsü tanıyıp bu kişilere daimi çözümler sunabilir ancak şimdiye kadar 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne konulan coğrafi sınırlama kalıcı ve daimi çözümler sunulmayacağına baştan deklarasi olarak okunmuş ve bu şekilde değerlendirilmiştir. Bundan dolayıdır ki, sadece "geçici koruma" (temporary protection) rejimi açısından değil, Suriye savaşının patlak vermesinden önceki ve halen tüm dönemlerde de Avrupa Konseyi dışından gelen sığınmacılara ancak "geçici sığınmacı" prosedürü uygulanmıştır. 1994 Yönetmeliği ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu coğrafi sınırlamanın esas alındığı bu temel üzerine inşa edilmiş, hatta temel statüler (mülteci, sığınmacı, şartlı mülteci, başvuru sahibi gibi) bu coğrafi sınırlamaya göre iç hukukta uluslararası hukuktan farklı olarak tanımlanmışlardır.

Bu coğrafi sınırlamanın Türkiye'de varlığı, dolayısı ile daimi çözümün yokluğu nedeniyle uluslararası toplum adına UNHCR Türkiye'de önemli bir rol üstlenmiştir. UNHCR 1951 Cenevre Sözleşmesi gereğince koruma altına alınmasına karar verdiği kişilerin, Türkiye'den mülteci (almak zorunda olmamasına rağmen) almayı talep ve kabul eden üçüncü ülkelere "yeni-den yerleştirme" işlemini öteden beri ve halen yapmaktadır. Bundan dolayı Türkiye'de yaşayan bizler etrafımızda, şehirlerimizde hiç ikinci veya üçüncü kuşak mülteciler görmemekteyiz. Türkiye bu işleyiş kapsamında tabiri caizse topraklarına sığınan mültecilerin UNHCR tarafında bir üçüncü ülkeye

yeniden yerleştirilmesi zamanına kadar bu kişilerin ülkeden kalmasına “geçici” olarak izin vermekte, bir anlamda bu sürece “tahammül” etmektedir. Bundan dolayıdır ki, bu kişiler için Türkiye’de kalıcı ve daimi bir çözüm, yaşama imkanı yoktur. Bu geçici süreçte dahi insani yaşam haklarının birçoğu ya yok ya da sınırlı düzeydedir. Bu coğrafi sınırlama değerlendirmesinde avantajlı kısımda kaldığı öngörülen Avrupa (Konseyi üyesi) ülkelerinden gelen sığınmacılar sanılanın aksine çok daha dezavantajlı bir durumdadırlar. Onların daha ciddi sorunları vardır ancak bu durum ayrı bir makale konusu olacak kadar önemlidir. Coğrafi sınırlamanın varlığı devam etmesine rağmen UNHCR’in günümüz Türkiye’sinde üstlendiği rol ve sorumluluğun bulanıklaşması bir başka önemli sorun alanıdır. Bu durumun Türkiye’de uluslararası koruma ihtiyacı içinde bulunan kişiler adına olumsuz bir gelişme olarak değerlendiriyorum.

Aşağıda sunmaya ve değerlendirmeye çalışacağımız bütün nedenler netice itibariyle şahsi yorumlarımdır. Benim “kötü” veya “rezalet” olarak okuduğum bu durum değerlendirmeleri bir başka kişiye, hele bir Göç İdaresi Genel Müdürlüğü yetkilisine göre “çok iyi” hatta “mükemmel” olarak değerlendirilebilir. Ancak burada değerlendirmeye çalıştığımız “coğrafi sınırlama” konusunda kimsenin söyleyebileceği bir şey yoktur: Ortada teorik ve uygulama olarak, Türkiye’nin hukuki yapısı gereği mümkün olmayan bir durum söz konusudur. Türkiye’nin 1951 Cenevre Sözleşmesine koymuş olduğu coğrafi sınırlama orada durduğu müddetçe bu kişilere Türkiye’de kalıcı ve daimi bir çözüm sunma durumu yoktur. Bunun aksini iddia edebilmek de mümkün değildir. Evet, bugün coğrafi sınırlamasının varlığına rağmen Türkiye dünyada en kalabalık mülteci nüfusunu barındırmakta, coğrafi sınırlaması olmayan birçok Avrupa ülkesinde duvar duvar üzerine örülerek mültecilerden kurtulma politikaları geliştirilmektedir. Bu nedenle coğrafi sınırlama durumu da günümüzde paradoksal bir görüntü sergilemekte, bizi bu alanda bildiğimiz her şeyi yeniden sorgulatmaya neden olmaktadır. Ancak buna rağmen Türkiye’de geçici koruma altında bulunan

kişilerin durumunun kalıcı ve daimi bir çözüm bulunduğunu söyleyebilmek mümkün değildir. Mülteci hukuku ve Anayasa açısından geçici koruma rejimi hukuki meşruiyeti tartışmalı bir rejimdir. Netice itibarıyla geleceği Bakanlar Kurulu tarafından verilecek (Bakanlar Kurulu kararı olacağından dolayı hukuki değil) siyasi bir karara bağlıdır. Ülkedeki sığınmacıların büyük kitlesini oluşturan Suriyeliler için yarın bir hükümet değişmesi ile alınabilecek bir Bakanlar Kurulu kararı ile bütün koruma mekanizması hukuken ve tamamen çökebilir. Bu nedenle ortada çok açık bir şekilde kesin, kalıcı ve daimi sonuçlar doğuran bir statü, çözüm ve model yoktur. 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne uygun kalıcı ve daimi bir çözüm sunulmaması o ülkenin güvenli üçüncü ülke olamayacağı anlamına gelmektedir.

B. Mülteci Hukukunun yargısal denetim alanında eskiden beri var olan yapısal sorunlar

Göç ve mülteci hukuku nedense ülkemizde hukukçuların şimdiye kadar hemen hiç itibar etmediği bir alandır. Bunun pek çok nedenleri sayılabilir. Bu yüzden, yakın zamanda istisna sayılabilecek düzeyde birkaç Vakıf Üniversitesinin koymuş olduğu seçmeli dersler dışında Türkiye'deki Hukuk Fakültelerinde lisans düzeyinde mülteci hukuku dersi işlenmez. Bunun doğal sonucu olarak -özel bir ilgi ve çalışması olmadıkça- Türkiye'de hukuk uygulayıcısı olan hakim, savcı ve avukatlarımız mülteci hukukunu bilmezler. Bu hukukun bilinmemesi ve uygulanmaması nedeniyle Türkiye'de bu alanda içtihat hukuku gelişmemiştir, kararlar dramatik düzeyde az sayıda ve çoğunlukla kötü içeriktedir. AİHM, Jabari v. Türkiye kararında AİHS madde 13 (etkili başvuru yolu) ihlali tespitinden itibaren uzun süre Türkiye'den yapılan başvurularda sürekli bu kararına atıf yapmıştır. Mahkeme iç hukuk yollarının tüketildiğini kontrol etme gereği duymadan tedbir taleplerini ve esastan incelemeyi her zaman etkili bir şekilde yürütmüştür. Bunun anlamı Türkiye'de bu alanda etkin işleyen bir yargısal denetim mekanizmasının yokluğudur. Burada elbette mekanizmanın işleyişinde kilit rol avukatlık mesleğindedir. Kişilerin dosyalarını Mahkeme önüne taşıyacak avukat/lar

olmadığında hakim ve savcıların bu alanda etkin bir şekilde çalışabilmeleri mümkün değildir. Ancak aşağıda ele alacağımız nedenler ile avukatlarımız da bu alanda yeterli bir donanım ve sayısal kapasiteye sahip değillerdir.

İlginç bir durum olarak günümüz Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün Türkiye'deki uluslararası koruma mekanizmaları içinde bulunan kişilerin ne kadarının statü aldığı ne kadarının dosyalarının henüz karar aşamasında olduğu gibi son derece basit verileri bile paylaşmadığını görmekteyiz. Öyle ki, Bilgi Edinme Hakkı Yasası kapsamında yapılan başvurulara yanıt verilmemekte, yapılan itirazlar reddedilmektedir. Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi olarak bu konuda dava açılması yoluna gidilmek zorunda kalınmıştır. Kanaatimizce mevcut uygulamada statü tanımadaki son derece ketum ve cimri duruşun görünür olmaması için bu tarz bir davranış içinde bulunulmaktadır. Statü almada son derece kuvvetli olan dosyalarda ise Yabancılar Şube döneminde uygulanan statüyü ancak üçüncü ülkeye yerleştirme aşamasında tanıma gibi bir idari pratiğin uygulanıp uygulanmadığı istatistiksel veriler saklandığı için bilinmemektedir. Sadece bu “veri saklama” durumu ve şeffaflığa aykırı bir şekilde istatistiksel bilgilerin paylaşılmaması “Güvenli Üçüncü Ülkede” olmaması gereken bir uygulama olduğu açıktır.

C. Yeni bir Yasa, yeni bir Genel Müdürlük, yeni bir uygulama

Türkiye'de bu alanda yasal bir düzenleme yakın zamana kadar yapılmamıştır. 1994 tarihli Yönetmeliğin çıkmasına kadar bu alanda bir Yönetmelik dahi lüks görülmuş ve bu alan sürekli “idari tasarruf” kapsamında yönetilmiştir. Yasa çıkana kadar hangi durumda hangi Mahkemeye dava açılacağı bile sürekli tartışma konusu olmuştur. Mahkemeler genellikle bu alanda bir denetim fonksiyonu işlevi görmemişlerdir. Ön hazırlık çalışmaları 2008'de başlayan Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) ancak 11 Nisan 2013 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanmış, esasa ilişkin hükümleri 11 Nisan 2014 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir. Yasa ile bu alanda ilk kez ve müstakilen çalışması öngörülerek kurulan “si-

vil” bir kurum olarak Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) 11 Nisan 2013 tarihinde teşkilatlanma çalışmalarına başlamış ancak yasada öngörülen 1 yıl içinde uygulamayı devr alamamıştır. Taşra teşkilatları ile birlikte bu alandaki uygulama Yabancılar Polisinden ancak 18 Mayıs 2015 tarihinde ve kısmen Yabancılar Polisi personeli emanet alınarak teslim alınabilmektedir. Yasada bulunan itiraz komisyonları oldukça geç oluşturulmuş, öngörülen Kurullar halen kurulamamıştır. Yasanın yönetmeliği henüz çok yakın zamanda Çıkarılabilmektedir. İkincil mevzuat henüz oluşum aşamasındadır.

Bu süre zarfında Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’ne personel alımları ve bu kişilerin eğitimleri olanca hızı ile yapılsa da henüz niteliksel ve niceliksel yetkin ve uzman bir insan kapasitesinin oluştuğunu iddia edebilmek mümkün değildir. İşe alınan personelin %85 kadarı hayatında ilk kez memur olan genç Üniversite mezunları olduğu için sadece alana ilişkin deneyim değil aynı zamanda memurluk deneyimleri de bulunmamaktadır. Buna karşılık yasanın hazırlık sürecinde öngörülen sayıların gerçekten tahmin edilemeyecek kadar artması ile ortada beklenmeyen düzeyde bir “iş yükü” olduğu da söylenebilir. Tüm bunlardan dolayı da yeni Müdürlüğün tam ve yetkin bir uygulama ortaya koyamaması “anlaşılabilir” bir durum olarak kabul edilebilir. Yeni yasa çıkması ve yeni bir müdürlük kurulması ile adeta bir sihirli değnek dokunuşu gibi bütün uygulamanın birden mükemmel olmasını bekleyemeyiz. Ancak bu “kabul”, öncelikle Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından da kabul edilmeli, tüm uygulama buna göre şekillenmelidir. Bu şekilde dürüst, sorumlu ve gerçeğe uygun bir uygulama oluşturulabilir ve bu durum devam ettirilebilir.

Bu kapsamda belirtmek isteriz ki Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün uluslararası koruma başvuru taleplerinin reddi konusunda Türkiye’de tek yetkili Mahkeme olan Ankara 1. İdare Mahkemesi’nin uygulamada yanlış olarak tespit ettiği, yine diğer İdare Mahkemeleri ve Sulh Ceza Hakimliklerinin ihlal olarak değerlendirdiği durumlar sadece o kişi ve dosyalar bazında

uygulanmakta, başka kişi ve dosyalar için emsal olarak alınmamaktadır. Kanaatimizce Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün uygulamada tekrarladığı ihlallerin devamında bu durum çok önemlidir.

D. Sahadaki diğer aktörlerin kapasitesinin yeterli olmayışı

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu hazırlık sürecinde çokça dile getirilen, zaten bu tarz bir işleyişte “olmazsa olmaz” olan “check and balance” (kontrol ve denge) sistemi Türkiye’de oluşmuş değildir. Oluşması kolay da olmayacaktır. Uygulayıcı kurumun uygulamasını tam olarak izleyen, kontrol eden, gerekirse müdahale eden bir yargı mekanizması, idari denetim mekanizması, sivil toplum yapılanması, medya, akademi, TBMM denetimi, barolar ve avukatlar yetkin düzeyde bulunmamaktadır. Kamu Denetçiliği ve TİHK (bundan sonra Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu) bu alanda olması gereken düzeyde varlık gösterememiştir. Ancak tüm bu alandaki en önemli olarak gördüğüm aktör avukatlık mesleği ve dolayısıyla barolardır. Ancak avukatların bu alanda yaygın ve nitelikli bir şekilde varlık göstermesi ile bu alandaki yanlış uygulamalar denetim mekanizmaları önüne götürülebilecektir. Var olan zayıf potansiyel nedeniyle kanaatimizce hukuki yardım ihtiyacı içinde bulunan sayının belki de “binde biri” oranında kişinin avukat yardımından yararlanabildiğini söylemek sanırım gerçekçi bir tahmin olacaktır. Açılan dava sayısı da bunu göstermektedir. Her ne kadar teorik ve yasal olarak mümkün ise de bu kadar az sayıda dava açılan bir alanda yargısal denetim mekanizmasının işlediğini söyleyebilmek mümkün değildir. Az sayıdaki hak örgütü ve mülteci örgütlerinin durumlarını takip edebildiği ve hukuki danışmanlık sunabildiği sığınmacı sayısı, genel sayı karşısında son derece azdır. Bu, sivil toplum yapılarının hukuki temsil gücü bulunmadığı, yönlendirme yaptıkları baroların adli yardım mekanizmalarının da zayıf olduğu dikkate alındığında hukuki yardım alabilen kişilerin ne kadar küçük bir azınlık olduğu takdir edilecektir.

E. Baroların bu alandaki adli yardım mekanizması işleyişindeki so-

runlar

Barolarımızın uzun yıllardır büyük oranda mülteci ve göç alanına ilgisiz kaldığını söylemek sanırım haksız bir değerlendirme sayılmayacaktır. Belki de bundan dolayı 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun hazırlanmasında yasa koyucu -başkaca kanun ve düzenlemelerde, 1136 Sayılı Avukatlık Kanunu'nun adli yardım hükümlerine atıf yapma gereği duymazken- 57/7 ve 81/2 maddeleri ile Avukatlık Kanunu'na, adli yardım hükümlerine ve dolayısıyla barolarımıza somut atıflar yapmıştır. Bu haliyle adeta yasanın hazırlanmasında çok sözü edilen ve göç alanında oluşturulmasının arzulandığı ifade edilen "check and balance" sisteminin yerleşmesinde barolara pozitif bir sorumluluk yüklenmiştir. Bu maddeler ile Türkiye tarihinde ilk kez bir yasa ile yeni uygulaması başlanan bu sahanın bazı idari ve yargısal denetim mekanizmalarının sadece kağıt üzerinde kalmayıp barolar aracılığı ile etkin denetimi imkanı oluşturulmuştur.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun bundan sonra barolarımız eliyle yürütülmesi gereken uygulama denetiminin ne kadar etkin ve nitelikli olacağı meselesi kanaatimce şu anda barolarımızın önünde durmakta olan en önemli insani ve hukuki sorumluluk alanlarından birisidir. Ancak bu duruma ilişkin halen baroların tamamının ciddi bir farkındalık içinde olduğunu söyleyebilmek mümkün değildir. Yeni yasanın barolara getirdiği yasal sorumluluğun tam olarak kavranmaması bir tarafa, değişik nedenlerle adli yardım bütçesinin ve bu mekanizmadaki hizmetin bu "yabancı" kesimden esirgenmesine yönelik kimi yaklaşımlara dahi rastlanabilmektedir. Günümüzde ilden ile çok ciddi farklılık gösteren bir uygulama söz konusudur. Bu alanda kimi barolarda bir ön yargının varlığından söz etmek haksız bir değerlendirme olmayacaktır. Bundan dolayı sığınmacıların sayısının yüzbınlerle değerlendirildiği illerde bile mülteci hukuku ve hatta aile, iş hukuku vb alanlarda bile görevlendirme onlu sayılarda kalabilmektedir. Bu alanda adli yardım mekanizmasının işletilmesi dramatik bir şekilde düşük düzeydedir. Yapılan az sayıdaki görevlendirmelerde de bu alanda evvelce

bir eğitim sağlanmadığı için çoğunlukla nitelikli ve etkin olmayan bir adli yardım hizmeti sunulmaktadır.

Elbette baroların sağladığı adli yardımın sığınmacılar nezdinde etkin olarak işlerlik kazanmasında ciddi yapısal, finansal ve insan kapasitesine yönelik sorunlar vardır. İşin kötüsü bu sorunlar kanunun yürürlük kazandığı ve barolara ihtiyaç duyulduğu bu dönemde tam olarak fark edilip çözüm imkanları geliştirilmiş değildir. Türkiye göç ve mülteci hukuku kanaatimce henüz ilkel dönemini yaşamaktadır. Bu alandaki içtihat hukukunun gelişmesinin önünde büyük ve ciddi engeller vardır. Eğer avukat meslektaşlarımızın ve barolarımızın bu alana yoğun ve nitelikli bir şekilde dahil olması sağlanamaz ise bu hukuk alanı Türkiye'de gelişmemeye, dolayısıyla idarenin tek başına herhangi bir yargı denetimi olmaksızın tüm uygulamayı kontrol etmesi pratiğine mahkumdur. Bu nedenle Türkiye'de bu alana ilişkin oldukça önemli bir eşikte bulunduğumuzu düşünüyorum. Barolara sağlanan adli yardım bütçesi hesaplamasında baz alınan şehir nüfusu ve şehirdeki avukat sayısının dışında üçüncü bir kriter olarak şehirdeki sığınmacı sayısı mutlaka hesaba katılmalıdır. Aksi takdirde bu durum şehir halkını sığınmacı kesime karşı kışkırtıcı bir rol oynayabilir. Buna fırsat verilmemesi için bu şekilde bir kriterin varlığının kabulü çok önemlidir.

Bu kapsamda, TBB Adli Yardım Yönetmeliği'nin adli yardım mekanizmasının işleyişini düzenleyen 5. maddesinin bu durumda bulunan yabancıların başta hukuk ve dil bilmez, mal varlığı konusunda herhangi bir belge sunamaz durumda olan kişiler olarak birçok dezavantajlarını gözetecek uygulanması adeta bir fiili zorunluluk olarak karşımızda durmaktadır. Buna göre adli yardım ön büroya fiilen erişim, fakirlik durumunun kabulünde birçok belge istemek gibi şartlar yerine bu hususta bazı karinelelerin kabulünde adeta zorunluluk bulunmaktadır. Başvurunun kabulünde ve görevlendirmede normal prosedür takip edilmeyip yapılacak adli başvurulardaki çok kısa zaman sınırları göz önüne alınarak çok hızlı davranılması gerekliliği adli yardımdan bu alandaki görevlendirmelerde adeta uyulması

zorunlu hususlardır. TBB'nin barolar arasında farklı anlama ve uygulama pratiklerine son verme ve sığınmacıların dezavantajlarını gözeten bir kaygı ile Adli Yardım Yönetmeliğinde değişiklik yapılması yönünde bir süredir çalışma içinde olduğunu biliyoruz. Bu yüzden yönetmelikten kaynaklanan sorunların kısa vadede çözüleceğine dair iyimser kanaatimiz bulunmaktadır. Ancak barolarımızın da kendi içinde yönetmelikte yapılacak değişiklik ile uyum gösterebilecek, hızlı ve etkin işleyen bir mekanizmayı oluşturması gerekmektedir. Çoğu adli yardım görevlendirmelerinden farklı olarak, hızlı işletilmesi gereken mekanizma kurulamaz ise bu konudaki haklar sadece yasa ve yönetmelikler metinlerinde kalmaya mahkumdur.

Türkiye'deki sığınmacıların, özellikle özgürlüğünden alıkonularak Geri Gönderme Merkezlerinde (GGM) idari gözetim altında bulunan yabancıların baroların adli yardım hizmetlerinden yararlanabilmeleri açısından normal bir vatandaşa nazaran çok ciddi zorluklar ve dezavantajlar içinde bulunduğu öncelikle fark edilmesi ve buna göre bir pratiğin uygulanmasının kabul edilmesi gerekir. Normalde kendi ayakları ile adli yardım ön bürolarına ulaşması gereken kişiler yerine burada bir anlamda adli yardım mekanizmasının kendisine ulaşması gereken yardıma muhtaç kişiler olduğu düşünülmelidir. Hatta bu kişilerin kendi ülkelerinde veya kendi eğitimlerinde baro ve avukatlığın rolü hakkında hiçbir bilgi sahibi olmayabileceği, kendi dillerinde bile okur-yazar olmayabileceği hatırd tutulmalıdır. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun GGM'de tutulan kişilere yönelik hukuki hakları konusunda bilgilendirme yapılmasını gerektirir birçok maddesi bulunur. Buna karşılık bu maddelerin uygulanamayabileceğini dikkate alan bazı tedbirlerin bizzat baroların adli yardım mekanizmaları tarafından düşünülmesi ve pro-aktif tedbirlerin alınması gerekmektedir. Buna göre GGM yönetiminin de işbirliği ve onayı ile sığınmacı, göçmen ve tüm yabancıların bu alandaki haklarını ve adli yardım mekanizmasına erişebilme yollarını (özellikle sabit telefon ve faks numarası) rahatlıkla görüp okuyabileceği ve sökülemez şekilde sabitlenen bir şekilde ilanının yapılması hayati derecede

önemlidir.

Yine kişilere yapılacak tebligatlarda baroların sağlamakla yükümlü olduğu adli yardım hizmeti kişilerin anlayabileceği şekilde izah edilmelidir. Ancak uygulamada ve özellikle GGM'lerde bu duruma uyulduğunu söyleyebilmek mümkün değildir. Tebligatlarda çok ciddi sorunlar ve ağır ihlaller söz konusudur. Bu nedenle bu kişilerin çoğunlukla Türkçe bilmeyebileceğini düşünerek en azından haftanın belirli gün ve saatlerinde başta Arapça ve Farsça olmak üzere ihtiyaç duyulan dillerden konuşan kişilerin baroların adli yardım telefonunu açacak şekilde bir hazırlık yapılması çok önemli olacaktır. Keza, GGM'den barolara erişemeyen kişiler için iltica ve göç alanında çalışan STK'ların barolara bilgi verme, ihbar etme mahiyetindeki bilgilendirmeleri de hayati derecede dikkate alınması gereken bilgilendirmeler olarak değerlendirilmelidir.

Barolar tarafından bu alandaki adli yardım hizmetinin nitelikli ve etkin bir şekilde işletilebilmesi için "sertifikalı mülteci hukuku eğitimlerine" çok ciddi ihtiyaç vardır. Keza, görevlendirilen avukatlara hem GGM ziyaretlerinde hem de ofis çalışmaları kapsamında müvekkili ile irtibat kurulabilmesinde nesnel ve bağımsız çalışabilecek "tercümanlar" son derece önemlidir.

"Vekaletname" sorunu müstakil bir makale olacak kadar önemlidir. Çok kısaca belirtmek gerekirse, Türkiye'de bulunan yabancıların pasaport veya resmi bir kimliği yoksa noterden vekaletname çıkarabilmeleri mümkün değildir. Son yıllarda Noterler Birliği tarafından çıkarılan genel yazılar ve en son 2016/3 sayılı Genelge ile Türkiye'de iltica prosedürüne girebilmiş kişiler, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'ne kayıt olduktan sonra kendilerine verilen kimlikler ile Noterden vekaletname çıkarabilmektedirler. Ancak özellikle düzensiz hareket halinde yakalanıp veya Yunanistan'dan geri kabul anlaşmaları kapsamında iade edilip, GGM'de idari gözetim altında tutulan pasaportsuz kişilerin vekaletname çıkarması mümkün değildir. Noter veka-

İletnamesi olmayınca Türkiye’de adli yardım kapsamında olsun veya olmasın avukat temsilinden yararlanamayan bu kişiler için adil yargılanma hakkından söz etmek mümkün değildir. Bu durum geri iade kapsamında bulunan kişilerin avukat yardımından yararlanamayarak adalete erişemediklerinin ve dolayısıyla Türkiye’nin “Güvenli Üçüncü Ülke” olmadığının açık delili ve göstergesidir.

F. İltica prosedürüne erişim ve sınır dışı işlemlerinde öteden beri var olan sorunlar

Sınır Geçişleri. Sınırı geçip ülkedeki iltica prosedürüne erişim zorluğu Türkiye’de öteden beri ciddi bir sorun olmuştur. Genel olarak sığınmacıların Türkiye’ye giriş bölgeleri olarak kullanmak zorunda olduğu doğu ve güney sınırlarımızda zaten sürekli var olan “güvenlik sorunları” bu engelleme kapsamında hep mazeret olarak var olmuştur. Öyle ki “terörist zannedilerek” veya

“kaçakçı olmasından kuşkulananarak” sınırı geçme aşamasında çok sayıda ateş edilen, yaralanan, öldürülen, dövülen, değerli eşyalarına el konulan ve zorla geri itelenen pek çok kişi söz konusudur. Birçok ülkenin sınırlarında yaşanan kaba insan hakları ihlalleri maalesef bizim sınırlarımızda da yaşanmaktadır. Bu ihlaller genellikle etkin soruşturmaya konu edilmemektedirler. Suriye’deki iç savaşın başlamasından sonra Türkiye tarafından uygulandığı deklare edilen “açık kapı” politikasının söz konusu olduğu zamanlarda bile kapıların ve iltica prosedürlerine erişim imkanlarının gerçekten açık olmadığı bilinmektedir. Ancak dönem dönem buradaki zorluk katsayısı değişmektedir. Son birkaç yıldır pasaportu olmayan kişilerin sınırlardan geçemediği, bunun ancak bir “kaçakçı” yardımı ile mümkün olabildiği herkesçe bilinmektedir.

Yine de açık kapı politikasının halen var olduğu resmi olarak dile getirildiği dönemlerde bile çok sayıda kişinin sınır geçişinde çok ciddi ihlallere maruz kaldığı ve bu ihlallerin genellikle soruşturulmadığı pek çok

araştırma ve rapora konu olmuştur. Bazen sınır geçişlerinde, kişilerin ancak defalarca denedikten ve değişik ihlallere maruz kaldıktan sonra ülke içinde yetkili makamlara iltica taleplerinin kayda geçirilebildiği görülmektedir. Türkiye'deki uygulamada kayıt olmadan önce kolluk tarafından hareket halinde yakalanılması düzensiz hareket/illegal geçiş olarak yorumlanmaktadır. Ve sınır dışı edilmek üzere idari gözetim işlemi uygulanmaktadır. Bu durumda da Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 79. maddesi kapsamında iltica talep edebilmek teorik olarak mümkün olsa da uygulamada burada uygulanan “hızlandırılmış prosedürden” olumlu bir karar çıkma ihtimali dramatik düzeyde düşüktür.

Keza iltica prosedürüne erişimin havaalanlarındaki transit bölgelerde de halen çok ciddi sorun yaşandığı bilinmektedir. AİHM'nin bu konuda vermiş olduğu kararlara ve hak örgütlerinin bu konudaki yoğun çağrılara rağmen transit bölgelerde iltica talebi almama, bu bölgelere de hem hak örgütlerinin hem de bireysel avukatların sokulmaması ciddi bir sorun olarak devam etmektedir. Bu uygulama fiili bir özgürlükten alıkonma pratiği olarak etkisini ciddi olarak sürdürmektedir.

Sınır Dışı Uygulamaları. İltica prosedürüne erişim ne kadar zor ise sınır dışı edilme süreci o kadar hızlı ve kolaydır. Özellikle kara sınırı olan ülkelere bu ülkelerin vatandaşlarını sınır dışı etmek resmi kanaldan kolaydır. Bununla birlikte bu ülke vatandaşı olmayan kişileri de bu sınırlardan kayıt dışı ve gayri resmi olarak sınır dışı edilme pratikleri bilinmektedir. GGM'de uzun süre tutulan kişiler açmış oldukları davalar nedeniyle sınır dışı edilemiyorlarsa görevli memurlar tarafından “gönüllü geri dönüşe” ikna seanslarına muhatap olmaktadır. Geçici koruma rejimine tabi olan Suriyelilerin normalde sınır dışı edilmelerine hukuki imkan bulunmasa da Geçici Koruma Yönetmeliği'nde tek istisnai durum olan “gönüllü geri dönüş” yolu neredeyse bir otoban gibi kullanılmaktadır. Çok sayıda kişi GGM'lerde (ki Erzurum/Aşkale ve Osmaniye/Düziçi merkezleri adeta cezalandırıcı birer kapatma merkezi gibi bir işlev yürütmektedirler) uzun süre

özgürlüğünden alıkonulmuş bir şekilde tutulmaktansa Suriye'ye "gönüllü" sınır dışı edilmeyi kabul edip ertesi gün kaçakçılar yardımı ile yeniden ülkeye girmeyi pratik bir serbest kalma imkanı olarak değerlendirmektedir. Ancak Suriye sınırında hangi kapının hangi örgütte olduğu nerdeyse günlük olarak Değiştiği için bu durumun çok ciddi riskler taşıdığı açıktır. An itibarıyla bazı Suriyeliler için bazı kapılar tehdit oluşturmasa da etnik, mezhepsel ve ideolojik farklılık nedeniyle bir başka Suriyeli için bu kapıların her zaman için çok ciddi yaşamsal riskler taşıdığı unutulmamalıdır. Buna göre hem kara sınırı olan komşu ülkelere hem de kara sınırı olmayan ülkelere yapılan sınır dışı işlemleri çoğunlukla hukuki ve yargısal denetimden geçmiş ve hukuki hakların tam olarak kullandırıldığını iddia edebileceğimiz durumlar değildir. Haklarında dava açma konusunda bir avukat yardımından yararlanma "lüksünü" yaşayan az sayıdaki kişilerin sınır dışı işlemlerinin durdurulması, Mahkemeler ve son dönemde özellikle Anayasa Mahkemesi kararları ile mümkün olabilmektedir.

G. Genel olarak "ekonomik, sosyal ve kültürel haklar" alanında insani yaşam alanları sorunları

Her biri ayrı bir makale konusu olması gereken ve son dönemde haklarında birçok rapor hazırlanan kayıt, barınma (kamp içi ve dışı olarak), eğitim, sağlık, çalışma ve uyum alanlarında çok ciddi sorunlar vardır. İşin kötüsü tüm bunlara mültecilerin uzun sayılabilecek bir zaman diliminde ülkede kalacakları öngörülerek, merkezi bir strateji ve politika da bulunmamaktadır. Eğer varsa da bunlar dikkatimizi çekecek ve güven oluşturacak düzeyde değildir. 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne konulan coğrafi sınırlama nedeniyle bu ülkede "kalıcı" olarak görülmeyen sığınmacıların Türkiye'de kaldıkları sınırlı dönem için de yaşam koşulları ve standartları kasıtlı olarak yükseltilmemiştir. Uygulama içinde bulunan önemli sayıda bürokratin bu konudaki düşüncesi ve sanki bu alanda yazılı olmayan "resmi politika" sığınmacılar için "özendirici ülke" olmamaktır. Bu yüzden çok düşük standartlarda tutulan ve insani koşullar içermeyen şartlar sığınmacıları, Türkiye'de iltica prosedürüne girmiş olsalar bile, bu prosedürün sonuçları-

nı beklemeden, Avrupa'ya doğru kaçakçıların insafıyla şekillenen tehlikeli ve illegal yolculuklara itmektedir. Bu nedenle düzensiz göç yollarında; denizlerde, nehirlerde, kamyon kasalarında, sınırlarda ölen insanların vebali insafsız kaçakçılardan ziyade onları bu yollara iten, kendilerine layık gördüğümüz bu gayri insani yaşam koşullarındadır.

Elbette Suriyeliler için baştan itibaren sağlık ve son dönemde çalışma hakkı kapsamında yapılan önemli atılımlar vardır. Ancak bunlar olması gereken düzeyden uzak ve çekimser adımlardır. Suriyeliler için çalışma izni verilmesi konusunda gösterilen esnekliğe ve bu konudaki olumlu düzenlemelere rağmen bürokrasiden çalışma izni alabilen kişi sayısı ancak 5 bin civarındadır. Yıllar sonra ancak ve kısmen yapılabilen kayıt işlemlerinde dahi biyometrik veriler alınırken kişilerin meslekleri merak dahi edilmemiştir. Bunun üzerinden çalışma ve sosyal yaşamı içeren politikalar geliştirilememiştir. Suriyelilerin ancak % 10'u için kamplar yapılmış sonradan kamp yapımı durdurularak insanların istedikleri şehirlere herhangi bir planlama ve yönlendirme yapılmaksızın rastgele dağılmalarına seyirci kalınmıştır. Bu şehirlerde bu kişilere kamu tarafından -sağlık alanı haricinde- otomatik işleyen bir yardım mekanizması kurulmamıştır. İnsanlar şehirlerdeki insani yardım dernekleri, hayırsever vatandaşlar ve komşuların iyi niyetine ve hatta insafına terk edilmişlerdir. Bundan dolayı insanlar çoğunlukla kendilerinin bulduğu kayıt dışı, emek sömürsüne dayalı iş piyasasında çalışarak geçimlerini temin etmeye çalışmışlardır. Eğitim çağındaki çocukların en fazla 1/3 oranında okullara kaydı yaptırılabilmiştir. Kayıt yaptıranların okullara devam oranı ise kayıt sayısının çok altında kalmıştır.

Yerel halkı da önemseyen, içine dahil eden, mevcut gerilimleri ölçerek dengelemeye çalışan bu nedenle de entegrasyonu değil "uyum" sürecini hedef alan stratejiler, politikalar, uygulamalar eğer varsa tarafımızca bilinmemektedir. Oysa bir ülkenin göç alanında başarılı ve güvenli olmasındaki ölçüt, göçle mücadele etmek değil, göçü yönetebilme becerisi gösterilmesidir.

İrem Somer
Mülteci Dayanışma Derneği (MÜLTECİ-DER)

İrem Somer, 1988 İzmir doğumlu. Boğaziçi Üniversitesi Küresel ve Uluslararası İlişkiler Bölümünü bitirdikten sonra Medya ve İletişim Sistemleri üzerine yüksek lisansını tamamladı. 2012'den beri İzmir'de bulunan ve hak temelli çalışmalar yürüten Mültecilerle Dayanışma Derneği'nde farklı görevlerde yer aldı. Şu anda, Ege Bölgesi başta olmak üzere AB – Türkiye sınırlarında gerçekleşen düzensiz, karma göç ve idari gözetim gibi konular üzerine yoğunlaşan "Ege Bölgesi Sınır İzleme" projesinin koordinatörlüğünü yürütmektedir.

AB-TÜRKİYE ANLAŞMASI ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE'YE İADE EDİLENLERE YÖNELİK OLASI UYGULAMALAR

Af Örgütü'ne ve Rosa Luxemburg Vakfı'na teşekkür ederim. Ve şunu da belirtmek isterim ki Taner Kılıç benim iltica hukukunu öğrendiğim kişidir. Onunla aynı paneli paylaşıyor olmaktan ayrıca mutluluk duyuyorum. Ve ben de, Taner'in de temas ettiği noktaları açarak, özellikle bu son 18 Mart Anlaşması'ndan sonra iade edilen kişilere neler oluyor, onlardan söz edeceğim.

Öncelikle Mülteci-Der'den biraz bahsedeyim. Mülteci-Der İzmir'de kurulmuş hak temelli bir dernektir. Ege'den, İzmir'den Yunan Adalarına geçişler hep vardı. Bu geçişler özellikle geçen yaz çok yoğun gerçekleşti. Mülteci-Der de bu geçişleri takip etmek, bu geçişler sırasında yakalananlara, geri itilenlere neler oluyor onları anlamak isteyen, burada bir sorun olduğunu tespit eden aktivistler tarafından kurulmuştur. Derneğin bu yön-

de çalışmaları devam ediyor. Şu anda ise özellikle de 'Türkiye - Avrupa sınırında neler oluyor, Avrupa politikaları düzensiz göçü, karma göçü nasıl etkiliyor' konularını takip ediyoruz.

Şimdi bir fotoğrafla başlayayım. Bu fotoğraf 4 Nisan 2016'da Dikili'ye gönderilen bot. Burada geri iade işlemi gerçekleşiyor. Gördüğünüz gibi bir tane çadır var. Bu çadır geri kabul noktası. İnsanlar özel tutulan şirketlerin botu ile geri gönderiliyor. O gün 202 kişi Midilli ve Sakız Adası'ndan geri gönderilmişti. Tek tek indirilerek, hepsinin başında beşer FRONTEX görevlisi ile göç idaresi görevlisine ve polise teslim edildiler. Prosedürel işlemlerden geçirildikten sonra otobüslere bindirildiler ve Kırklareli'ndeki geri gönderme merkezine yollandılar. Ama geri kabuller Taner'in de dediği gibi 18 Mart Anlaşmasıyla değil, 2001 yılında Yunanistan - Türkiye arasında imzalanan bir protokolle başlamıştı. 2001'de imzalanmış ve 2002'de yürürlüğe girmiş bu protokol özellikle suç, terör, örgütlü suç, uyuşturucu kaçakçılığı ve düzensiz göçle mücadele ile ilgili bir protokoldü. Bu her iki ülkenin de düzensiz göçe olan bakış açısını ve göçü nasıl da kriminalize ettiklerini gösteriyor. Söz konusu protokol kapsamında geri iadeler 2002'den itibaren gerçekleşiyordu. Ama o dönem geri iadeler çok az oluyordu. Özellikle son birkaç yılda Yunanistan'ın iadesini talep ettiği kişi sayısı 2015'te 8 bin civarındayken, Türkiye'nin geri almayı kabul ettiği mülteci sayısı 2 bin civarındaydı. Ve geri gelen kişi sonuçta 8 kişiydi. Yani geçen sene sadece 8 kişi bu protokol kapsamında geri geldi. Şu veya bu nedenle Türkiye, çok daha fazla kişiyi geri almayı kabul etse bile sadece 8 kişi geri gelmişti.

Peki 2016'da ne oldu? Aslında geri kabuller, geri iadeler 1 Ocak 2016 tarihinde başladı. 4, 8 ve 26 Nisan günlerinde adalardan doğrudan iadeler gerçekleşti. Bu iadeler 18 Mart Anlaşması kapsamında yapıldı. Bu süreçte 374 kişi geldi. 2016 yılında bu protokol kapsamında iade edilen kişi sayısı aslında 1292. Bu iadelerin çoğu da Evros yani Trakya bölgesinden gerçekleşti. Bu protokolün, 1 Haziran 2016'da yürürlüğe girmesi beklenen AB Türkiye geri Kabul Anlaşması çerçevesine devam etmesi öngörülüyor.

Peki, 18 Mart Anlaşması'nda gelinen süreç nedir? AB'nin politikasını biliyorsunuz: Mülteci ya da göçmen üreten ya da o yol üzerindeki transit ülkelerle geri kabul anlaşmaları imzalamak. Bunun karşılığında da vize serbestisi sürecini başlatmak. Bu Balkan ülkelerinde de oldu, Gürcistan'da da. Pek çok ülkeyle bu yöntem izleniyor. Türkiye ile de yıllar sonunda, 2013 yılında bir geri kabul anlaşması imzalandı. Aynı gün vize serbestliği süreci de başlamış oldu. Bu anlaşmanın 2016'nın sonunda yürürlüğe girmesi bekleniyordu. Ancak geçen yaz bir anda, 800 binden fazla kişi Türkiye üzerinden Yunan adalarına ve oradan Avrupa'ya geçince, AB kendisini bir anda Türkiye ile anlaşma yapmak zorunda buldu. Çünkü yaşanan bu göçü bir kriz olarak değerlendiriyordu. Bu krizin kendi kontrolünden çıktığını düşünüyordu ve de kontrol altına almak istiyordu. Bu yüzden 15 Ekim'de başlayan bir pazarlık var ortada. 15 Ekim'de ortak eylem planı üzerine konuşuldu, prensipte anlaşıldı, 29 Kasım'da da kabul edildi. Burada söylenen şeydu: "Yunanistan'la olan geri kabul protokolünü işletin. Böyle bir protokol, mekanizma var ama işlemiyor. 2015'te sadece 8 kişi almışsınız. Bu protokolü daha iyi işletmek için Yunanistan'la işbirliği yapın". Daha sonra, 8 Mart 2016'da Yunanistan ve Türkiye Başbakanları İzmir'de bir araya geldiler. Onlar da bu protokolü yenileyeceklerini ve daha iyi işleteceklerini belirttiler. Ardından da 18 Mart süreci oluştu, yani mutabakat metni.

Aslında bu süreçte devletler Türkiye'nin de önerisiyle, etik dışı diyebileceğimiz bir metne imza atmış oldular. Bu metne göre Türkiye; "Ben Yunan adalarına giden düzensiz göçmenlerin hepsini ayrıca Suriyelileri de geri alacağım ama her aldığım Suriyeli için bir Suriyeli herhangi bir Avrupa Birliği ülkesine yerleştirilecek". Dolayısıyla böyle bir metnin - Taner'in dediği gibi- bağlayıcılığı nedir, altyapısı nedir, hukuka uygunluğu nedir, konuları oldukça tartışmalı. Uluslararası standartlara saygı duyulacağıının altı defalarca çizildi ama uygulamada ne olacağı çok önemli. Görüyoruz ki bu metin; uygulamada "mass expulsion" yani toplu iadelerin olmasına çok uygun. Zaten uygulamada bu yavaş yavaş gerçekleşiyor. Tabii Türkiye'nin de

Yunanistan'ın da altyapısı iadelerin hızlıca gerçekleşmesine uygun olmadığı için Yiki ülke de mevzuatında hızlıca değişiklik yapmaya başladı. AB üyesi ülkeler, FRONTEX birimi ya da Avrupa diğer birimleri, Yunanistan'a destek yollamaya başladı.

Peki bu iade edilenler kim? Yani özellikle adalardan kim iade ediyor? 18 Mart Anlaşması çerçevesi bu konuda ne demiş? İade edilen ilk grup geri dönmeyi talep edenler. İkinci grup ise Yunanistan'da iltica etmek istemeyen, bu nedenle iltica başvurusu yapmayan ama geri dönmek için de başvurmayan kişiler. 18 Mart'tan önce Yunan adalarına geçen Suriyelilere, 6 aylık bir kâğıt veriliyordu. Bu kâğıtla anakaraya gidebiliyorlardı. Oradan da Makedonya, Sırbistan şeklinde istedikleri ülkelere kadar zorlu bir yolculuğa çıkıyorlardı. Suriyeli olmayanlara da aynı kâğıt 30 günlük veriliyordu ve bu kişiler yine benzer şekilde anakaraya geçiyordu. Bu anlaşmadan sonra Yunanistan; bu kâğıdı vermeyi bıraktı. Dedi ki "Ben herkesin iltica talebini adalarda inceleyeceğim". Böylece herkes adalarda sıkıştı. Yani bu kişiler adalarda yetersiz koşullarda, kamplarda, "hot spot" dedikleri yerlerde yaşamaya başladı. Böyle olunca da "hapis hayatı yaşayacağımıza, Türkiye'ye döneriz" diyenler oldu. Hatta, basından görmüşsünüzdür:Türkiye'ye yüzme isteyenler bile söz konusu. Bu kişilere sığınma başvurusu yapmamış kişiler deniyor ve geri iade ediliyorlar. Ama biliyoruz ki Yunanistan'da iltica talebi olan, iltica sürecini başlatmak isteyen ama başlatamayan kişiler de Türkiye'ye geri geliyor. Bu durum bize gösteriyor ki; bu 18 Mart Anlaşması'nda uluslararası standartlara saygı duyacağız sözü ne yazık ki lafta kalmış durumda. Uygulamada çok büyük ihlaller gerçekleşiyor. Peki bunların tespitleri nasıl olacak? Az önce belirttim; Yunanistan'da da mevzuat değişiklikleri yapıldı. Bütün incelemenin itiraz süresi dâhil iki hafta içinde bitmesi gerekiyor. Bu mümkün değil. Bir kişinin bütün iltica gerekçesini alacaksınız, değerlendireceksiniz, bir karar vereceksiniz. Üstelik eğer red cevabı verirseniz insanlar buna vaktinde itiraz edebilecek. Mahkeme de hızlıca cevap verecek. Bunların tamamı iki haftada sürecek! Böylesi

zor ve önemli bir süreç iki haftaya sığdırılmış. Tüm bunlar iki haftada yapılamayacak işlemler. Yunanistan'da artan iltica taleplerini, Yunanistan'ın bu konuda alt yapısının olmadığını da düşünürsek tüm bunlar iki haftada yapılamayacak işlemler. Henüz sığınma başvurusu incelenip de reddedilen kişilerden geri gelenlerin olduğunu tespit etmedik. Ama öyle sanıyoruz ki ileride bu yaşanacaktır.

Bir de sığınma başvurusu kabul edilemez sayılanlar var. Peki bu kişiler kim? Bu durum -anladığım kadarıyla- Suriyeliler için ortaya çıkarılmış bir şey. Çünkü Türkiye coğrafi bir çekinceyle, Cenevre Sözleşmesi'ne imzacı. Bu yüzden uluslararası koruma standartlarına göre AB, Türkiye'yi güvenli ülke ilan edemiyor. Ama geçici koruma standartları, yani geçici korumanın standartları uluslararası sözleşmelerle belirlenmiş değil. Bu yüzden Türkiye'deki geçici koruma üzerinden, "Evet ,Türkiye güvenli bir ülke. Suriyeliler orda güvenli. Yani Suriyeliler için bir sistem mevcut. Bu yüzden eğer Suriyeliler sığınma başvurusunda bulunursa, kabul edilmez başvuru sayacağım" diyor. Bununla ilgili Ankara Üniversitesi'nden Cavidan Soykan'ın çok güzel bir makalesi var. Gerçekten de sığınma talebinde bulunan bazı Suriyelilere ilişkin; sığınma başvurusunun kabul edilemez olduğu, çünkü güvenli bir üçüncü ülke olan Türkiye'den geldiğine dair kararlar çıkmaya başladı bile. Taner'in söz ettiği gibi avukatlar orada bu kararlara itiraz ediyor ama sonuçları ne olacak bilmiyoruz.

Peki geri kabul edilenlere ne olacak? Şimdi dediğimiz gibi bu dört temel gruptaki kişiler gelecek ama gelenler arasında, geldikleri ülkelere göre ayırım olacak. Zaten Türkiye'de Suriyeliler ve Suriyeli olmayan mülteciler ayırımı var. Bu durum geri kabul edilenler için de benzer. Yani burada bütün panelistlerin söz ettiği ihlaller ve uygulamaların tamamı geri gelenlere de uygulanacak. Geri gelenlere ne olacak? Öncelikle bilgileri nereden aldığımızı söyleyeyim: İzmir Valisi'nin 4 Nisan günü Dikili'de yaptığı basın açıklamasından. O gün Japonya'dan Amerika'ya Kanada'dan Güney Afrika'ya kadar birçok ülkeden gazeteci ilgisinin olduğu bir gündü. Öyle olunca Valilik

de gelip bir açıklama yapma ihtiyacı hissetti. Biz edindiğimiz bütün ilk bilgileri buradan edindik. İlerde bu bilgileri edinip edinemeyeceğimizi de bilmiyoruz. Açıklamada; Suriyeliler için Yunanistan'dan uçakla Adana'ya gönderilecekleri, oradaki sevk merkezinde onlara ne olacağına karar verileceği, orda gerekli işlemlerin yapılacağı, gerekirse Güneydoğu'daki kamplara gönderileceği, aile bireyleri varsa serbest bırakılacağı gibi pek çok konu dile getirildi.

Biliyorsunuz ki, "Geçici Koruma Yönetmeliği" geçici koruma alıp da, ülkeden çıkanlara yeniden geçici koruma başvurusu yapabilmeleri için bir değerlendirme süreci öngörüyor. Suriye vatandaşı olanlara, 28 Nisan 2011'den sonra Türkiye'ye gelenlere ve 20 Mart 2011 tarihinden sonra Ege Denizi üzerinden Yunan adalarına geçmiş olanlara, geri kabul edildikleri takdirde geçici koruma sağlanabilir. Yani geçici koruma sadece Suriye vatandaşları için değil.

Evet, Avrupa Birliği "gerekli mevzuat değişikliği yapıldı" diye düşünebilir. Ama bu yeterli bir değişiklik değil. Ancak görüyoruz ki "gerekli hukuki değişiklikler, adımlar atılmıştır diyerek" geçiştiriliyor.

Bu arada yeni bir rapor yayımlandı. Volkan, konuşmamın başlığını AB Türkiye Anlaşması Çerçevesinde Türkiye İade Edilenlere Yönelik Uygulamalar şeklinde önermişti. Ben de "olası uygulamalar" olsa diye önermiştim. Çünkü takip etmesi, net bilgi verilmesi çok zor. Ama dediğim gibi Avrupa Parlamentosu'ndan, Avrupa Birleşik Solu ve Nordik Yeşil Sol ittifakı geri kabul edilenlerin tutulduğu merkezi inceleyerek detaylı bir rapor hazırlamış. Rapor içinde istatistiki ve resmi bilgiler de bulunuyor. Raporda diyor ki; 27 Nisan günü Yunanistan'dan Adana'ya uçakla 12 Suriyeli geri gönderildi. Ve bu kişiler Osmaniye Düziçi Kampı'na götürüldü. Biliyorsunuz Osmaniye Düziçi Kampı barınma merkezi olarak geçiyor. Ama esasında bir "detention center" gibi kapalı bir yer. Yani genelde, suça karıştığı ya da tehdit olduğu düşünülen kişilerin yollandığı ve oradan çıkmalarının çok zor

olduğu bir kamp. Özellikle geçen yazın sonundan itibaren bu kampa giren kişiler isteseler de kamptan çıkamıyor. İdari bir gözetim kararı da olmadığı için avukatların elleri ve kolları bağlı. Çünkü itiraz edilecek bir karar yok ortada. Alınan karar barınma merkezine sevk. Ama bu kararın neyine itiraz edecek avukat. Ve nereye itiraz edecek, belli değil. Bu rapora ve yetkililerin verdiği bilgiye göre 12 Suriyeli şu an Osmaniye Düziçi Kampı'nda.

Bu raporu okumdan önce birkaç senaryo vardı aklımda. Bu rapor ile en kötümser senaryonun gerçekleşmeye başladığını görüyoruz. Bu anlaşmaya göre insanlar alınıp getirilecekler, iltica talepleri varsa alınacak, ya uluslararası koruma prosedürüne girecekler ya da sınır dışı edilebileceklerdi.

En korktuğumuz şey ise geri gelip de iltica edenin başvurusunun kabul edilemez olmasıydı. Bunu neden düşünüyorduk? Çünkü önceki yıllardan, Yunanistan-Türkiye geri kabul protokolü kapsamında geri gönderilip buradan iltica talebinde bulunan ve Birleşmiş Milletler'in mülteci statüsü verdiği kişilerin olduğunu biliyoruz. Böyle bir durum oluşursa bu kişilere ne olacak? Uluslararası koruma kapsamına alınacaklar mı? Yoksa madde 72'de belirtildiği gibi kabul edilemez başvuru mu sayılacaklar? Yani "Sen Yunanistan'dan geliyorsun, Yunanistan güvenli bir üçüncü ülke, orada niye başvuru yapmadın? Ben senin başvurunu kabul edilmez başvuru sayıyorum ve seni sınır dışı ediyorum" der mi diye düşünüyorduk. Ne yazık ki bunu diyecek gibi görünüyor. Bu rapora baktığımızda; raporu hazırlayanlar iki merkeze gitmişler. Biri Edirne Geri Gönderme Merkezi. 400 kişi kapasiteli. Diğeri ise Kırklareli Pehlivan köyü'deki merkez. Burası AB fonlarıyla barınma merkezi olarak kurulmuş ancak daha sonra geri gönderme merkezine çevrilmiş bir merkez. Edirne'de tutulanlar, karayoluyla geri gönderilen kişiler. Kırklareli'nde tutulanların çoğunluğu ise anlaşma çerçevesinde adalardan geri gelen kişiler.

ULUSLARARASI TOPLUM VE MÜLTECİLER:

Sorumluluklar, İmkanlar, İnsan Hakları İhlalleri

Rapora göre geri gönderilen 374 kişi arasında transseksüel İranlılar, kocası Belçika'da ikameti olan Afgan yalnız bir kadın gibi hassas grup sayılabilecek ve esasında hiçbir şekilde geri gönderilmemesi gereken kişiler var. Ve bu 374 kişiden sadece 8 kişi uluslararası koruma kapsamına alınmış. Diğer kişilerin talepleri Kırklareli'nde geri gönderme yetkilileri tarafından "uluslararası koruma gereksinimi olmadığı için" kayda alınmamış bile. Yapılan görüşmelerden görünüyor ki; kişilerin iltica talepleri var. Biz de kendi görüştüğümüz kişilerden bunu biliyoruz. Yunanistan'da iltica edeceğime Türkiye'de iltica ederim diyerek gelen ama Yunanistan'dan geri geldiği için burada iltica talebi kabul edilmeyen pek çok kişi var. Geri gelen kişiler burada sığınmak isterlerse, sığınma prosedürüne alınmayıp, haklarında doğrudan sınır dışı işlemleri başlatılabilecek. Nitekim yine geri gelenlerin Afganistan ve İran uyruklu olanlarının, geri gönderildiklerini de biliyoruz.

Zorluklar ne? Bizi ne tip zorluklar bekliyor? Birincisi iadelerin tespiti. Herkes, 4, 8 ve 26 Nisan günlerinde gerçekleşen iadelerin farkında ama bunun öncesinde yani Mart'a kadar 600 kişi bu protokol çerçevesinde geri gönderilmiş. Bu 600 kişi tespit edildi mi? Bu kişilere yönelik bir ilgi var mıydı? Ne yazık ki yoktu. Nisan ayında yapılan iadeler anlaşmadan hemen sonra olduğu için bu kadar çok ilgi çektik. Valilik gelip açıklama yaptığı için biz bu kişilerin Kırklareli'ndeki geri gönderme merkezine gönderildiklerini öğrendik. Bir daha bir iade olduğunda bu kişilerin nereye gideceklerini tespit etmemiz çok zor olacak. Hadi iadeleri tespit ettik diyelim ama nereye götürüleceklerini tespit edemiyoruz.

Bir de bütün konuşmacıların söz ettiği gibi, merkezlerde tutulan kişilere erişim de çok zor. Avukatlar da yakınları da bu kişilere ulaşamıyor. Kişiler kendi prosedürleri, dosyaları hakkında bile bilgi edinemiyor. Adli yardım hakkına sahip olduklarının farkında değiller. Erişilebilmeleri çok zor. Çünkü merkezler gerçekten "kapalı".

Yine rapora göre sadece yemekten sonra 15 dakika dışarıya çıkma hakları var. Bunun dışında bütün gün bir aile, bir odada kilitli halde duru-

yor. Hepsi hapis hayatı yaşıyor. Taner'in de bahsettiği gibi yetersiz bir hukuki destek ve alt yapı sorunu var. Bu anlamda biz dernek olarak Kırklareli adli yardım bürosuna başvuruda bulunduk. Bu kişilerden ve adli yardıma ihtiyaçları olduğundan söz ettik, ihbarda bulunduk. Hatta daha sonra derneğimizden arkadaşımız Baro ile görüştü. Baroda kendisine söylenen "Biz merkeze gittik, orada yetkililerle görüştük. Yetkililer bize bu kişilerin uluslararası koruma talebi olmadığını söyledi, biz de geri döndük" şeklindeydi. Bize geri gelen resmi yanıt ise "Biz kişilerle görüştük, adli yardım talepleri yoktur" şeklinde oldu. Bir baro bile gidip görüşmeden, kişilerin adli yardım talepleri yoktur diyebiliyor. Kırklareli Barosu'ndan söylenen ise; "Kırklareli küçük bir baro, 750 kişi kapasiteli. Geri gönderme merkezindeki herkes adli yardıma başvurursa bizim bunu sağlayabilecek ne avukat ne de bütçe kapasitemiz var. Bu yüzden de en baştan yardım başlatmadık" idi. Böylece hiçbir şekilde adli yardım alamayan bu kişiler kapatma yerlerinde, iltica taleplerini kayda geçirmek için çırpınacaklar ama muhtemelen çoğu sınır dışı edilecek. Daha önceden bahsedildiği gibi bu yerler sivil topluma da çok kapalı. 2013 yılından beri bu merkeze ulaşmaya çalışıyorum. Ancak sadece bir kere İzmir'deki merkeze girebildim. O da merkezde biber gazı ve şiddet olayları olduğu gerekçesiyle, merkeze gittiğimizde, bize "Bakın! Her şey nasıl da düzgün!" demek için izin verdiler. Bunun dışında bu yerlere erişim çok zor. Avukatlar bile müvekkil ilişkisi olduğu kişiyi görmekte zorlanıyor. Avrupa Parlamentosu'ndan gelen kişilerin raporu olmasa ben size bugün bu kadar net bilgiler de veremeyecektim açıkçası.

Sadece birkaç senaryodan bahsedebilecektim.

Dinlediğiniz için çok teşekkür ediyorum...

ULUSLARARASI TOPLUM VE MÜLTECİLER:

Sorumluluklar, İmkanlar, İnsan Hakları İhlalleri .....

**ULUSLARARASI TOPLUM VE MÜLTECİLER
KONFERANSI
2. GÜN 1. OTURUM**

ULUSLARARASI TOPLUM VE MÜLTECİLER

Moderatör:

Rengin Aslan

Konuşmacılar:

Giorgos Kosmopoulos

Lami Bertan Tokuzlu

Martina Michels

Nuray Ekşi

Simona Gatti

Simona Gatti
Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu

KONFERANS KONUŞMA METNİ ÇEVİRİSİ

Günaydın, hepiniz hoş geldiniz. İsmim Simona Gatti. Elçi Müsteşarı ve Ankara'daki AB Türkiye Delegasyonu İşbirliği Bölüm Başkanıyım. AB ve Türkiye'nin Göç ve Suriyeli mülteci krizi alanlarında yaptığı işbirliğine dair birkaç noktaya değinmek istiyorum.

18 Mart tarihinde üzerinde anlaşmaya varılan Avrupa Birliği-Türkiye Anlaşması'nı özetle anarak ve ana hatlarını hatırlatarak konuşmama başlamak istiyorum. Bu Anlaşma Yunanistan ile imzalanan anlaşmaya dayanarak yapılan iadelere dair önemli unsurlar içeriyor. Türkiye'ye iade edilenlerin daha sonra üçüncü bir ülkeye gönderilebilir ya da Türkiye'de yeniden kayıt yaptırabilir konumda olup olmamaları, yani Suriyeli olanlar ve Suriyeli olmayanlar arasındaki farka değiniyor. Öte yandan, bir paket olarak da andığımız AB-Türkiye Anlaşması'nda yer alan vize serbestisi yol haritasına dair de standartlardan söz etmek istiyorum. Bu, aynı zamanda AB'nin Türkiye'ye mülteci krizini yönetmede, mali açıdan destek sunmasıyla da ilgili. Üç milyar avroluk destek paketinden bahsedildiğini duymuşsunuzdur. Burada söz konusu olan; Türkiye'ye mülteciler için yapılacak mali kaynak aktarımı.

Anlaşmanın geri kalan bölümleri ise Gümrük Birliği Anlaşması'nın revize edilmesi ile AB ve Türkiye arasında daha geniş ve artan bir ekonomik işbirliği ile ilgili. Bu Anlaşma'da bir de Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinin bazı unsurlarının canlandırılması yer alıyor. Özellikle de Türkiye'nin üyelik yolunda ilerleyebilmesi için kilit konumda olan fasılların yeniden açılması söz konusu. Dolayısıyla burada geniş bir paketten bahsettiğimizi söyleyebiliriz. Ben bu sabah sözünü ettiğimiz Anlaşma'nın bazı unsurlarına odaklanacağım. Anlaşmanın uygulamasındaki gidişatı sizlerle paylaşmaya çalışacağım. Ayrıca vize serbestisi ile ilintili temel şartlardan sığınma ile ilgili olanlara dair birkaç şey söylemek istiyorum. Değineceğim üçüncü nokta ise AB'nin mali desteği ya da basında yer aldığı haliyle 3 milyar avroluk mali kaynak aktarımı.

Dışarıdan bakıldığında sonuç vermeye başladığını gördüğümüz 18 Mart tarihli AB-Türkiye Anlaşması'nın uygulamasına bakarak başlayalım. Bildiğiniz gibi Yunanistan adalarından Türkiye'ye iade edileceklere dair Yunanistan ve Türkiye arasında varılan anlaşma, 4 Nisan tarihi itibarıyla uygulanmaya başlandı.

Bu anlaşma sonuç vermeye başladı, ancak yapılacak daha çok şey var. Muhtemelen kolektif olarak karşı karşıya kalacağımız en önemli zorluk; iadelerin gün be gün gerçekleştirilmesi ve AB standartları ve uluslararası hukuka uygun olarak yeniden yerleştirmelerin yapılması olacak. Dolayısıyla bazı olumlu sonuçlar elde edilse de, rehavete kapılmamak gerekiyor. Bu anlaşma, AB gündemini işgal eden en önemli meselelerden biri olmaya da devam ediyor. Şimdiye kadar başarıyla tamamlanmış olan çalışmalarını kısaca özetlemek istiyorum. Özellikle de çok fazla görünür olmasa da adım adım, belki dilediğimizden daha yavaş ilerlese de Türkiye'nin bazı yasal düzenlemeleri yürürlüğe soktuğunu ve bazı anlaşmaları imzaladığını söyleyebiliriz. FRONTEx Avrupa Ajansı'nın günlük istatistik verilerine göre 4 Nisan ile 10 Mayıs tarihleri arasında Türkiye üzerinden Yunanistan'a geçen 386 düzensiz göçmen Türkiye'ye iade edildi. Sınır geçişlerine baktığımızda

ise Mayıs ayının ilk haftasında günlük ortalama 55 geçiş yapıldığı görölüyordu. Bu sayıları birkaç ay önceki durum ile yani günde neredeyse 2000 kişinin geçiş yaptığı dönem ile karşılaştırarak değerdendirmemiz gerekiyor. Türkiye aynı zamanda uluslararası hukuku gözetmek adına ve AB-Türkiye Anlaşması'nın işlevsel hale getirmek için mevzuatında bazı yasal ve idari değişiklikler yaptı. Geçici koruma ile ilgili yasal düzenlemelerinde değişikliğe giderek Yunanistan tarafından iade edilen Suriyeli mültecilerin geçici korumadan faydalanabilmesini sağladı. Yeni düzenlemelerle Suriyeli olmayanlara yönelik de bir dizi güvence getirildi. Bu güvenceler arasında başvuruların hızlı bir şekilde değerdendirilmesi de bulunuyor. Ayrıca Türkiye Nisan ayı sonunda Suriyeli olmayanların istihdam piyasasına erişimi için önemli adımlar attı. Bunların tümü, Türkiye'nin, AB gündeminin en üst sıralarında yer alan uluslararası hukuk ve AB hukukuyla uyum konusunda attığı ve AB'ye bu alanlarla ilgili güvence vermeyi hedefleyen çok önemli adımlar. AB-Türkiye Anlaşması'nın uygulanmasında ileride karşımıza çıkacak olan ve benim henüz uygulamaya konmamış en zor bölümler olarak ifade ettiğim temel nokta ise Anlaşmanın nasıl işlevsel hale getirilebileceğı, tam olarak nasıl uygulanabileceğidir. Bence bu, anlaşmanın en zorlu bölümüdür. Yani gün be gün iadelerin yapılmasıyla AB ve uluslararası hukuk çerçevesinde yeniden yerleştirmelerin gerçekleştirilmesi. Burada Suriyeli ve Suriyeli olmayan mültecilerin hukuki bilgiye erişimleri çok önemli. Mülteciler hukuki bilgiye sahip oldukları ölçüde yasal haklarını güvence altına alabilirler. Dolayısıyla da mültecilere haklarıyla ilgili yasal bilgi sunmak gerekiyor. Bu en temel meselelerden biri. Türkiye'de yaptığımız saha ziyaretlerimizde karşılaştığımız ve iyileştirilmesi gereken bir başka temel mesele ise; geri gönderme merkezlerinde ve Suriyelilerin kayıt yaptırdıkları ya da işlemlerinin yapıldığı diğer merkezlerdeki tercüman sayısı ve tercümana erişim. Bu büyük bir sorun. Tercüman meselesi bireysel güvencelerin pratikte nasıl tesis edileceğı ile ilgili. Bu konuda Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin endişelerini bizler de paylaşıyoruz. Türkiye'ye iade edilenlere, kendi dillerinde hakları hatırlatılmakta kalınmamalı, yasal haklarıyla

ilgili mevcut bilginin tümüne erişebilmeleri sağlanmalıdır. Aynı zamanda ileride başlarına ne geleceği ya da Türkiye'ye iade edildikten sonra ne olacağına dair bilgi verilmelidir. Dolayısıyla bu durum tamamen AB-Türkiye Anlaşması'nın uygulanmasıyla ilgili. Bu uygulama hali hazırda üstesinden gelinmesi gereken bir zorluk olarak karşımızda.

Son olarak yeniden yerleştirme şemalarından bahsedelim. Halâ aile birleştirmesi ile ilgili çözümemiz gereken bazı sorunlar bulunuyor. Avrupa Birliği'nde yasal olarak ikamet eden bir aile bireyiniz varsa bile Türkiye'ye geri gönderiliyorsunuz. Başvuruyu değerlendirirken bu hususu dikkate almak gerekli.

Sonuç olarak, bizi bekleyen zorlukların tek kelimeyle devasa zorluklar olduğunu söylemek istiyorum. Mutabakatın tatmin edici bir şekilde uygulandığı yönünde bir değerlendirmemiz kesinlikle mevcut değil. Ancak tespit ettiğimiz sonuçları olumlu bir bakış açısıyla değerlendiriyoruz. Ve uygulamanın AB hukuku ve uluslararası hukuk ile uyumlu bir biçimde yapılmasını sağlamak için Türkiye yetkilileri ile çalışmaya devam ediyoruz.

Şimdi de kısaca, konuşmamın en başında ifade ettiğim gibi bu “paketin” diğer bölümlerine ve bugünkü etkinliğe katılanların ilgisini çekebilecek başka bir bölüme değineyim. Sığınma alanı içinde yer alan koruma meseleleriyle doğrudan bağlantılı olan vize serbestisi şartlarına ya da vize serbestisi yol haritasına. Bildiğiniz gibi değerlendirme bekleyen ciddi düzeyde birikmiş sığınma başvuruları var. Ayrıca yeni sığınma başvurularını da kayıt altına almaya devam ediyoruz. Fakat AB perspektifinden baktığımızda bu sürecin makul bir süre içerisinde tamamlanacağına dair güvence verilmesini istiyoruz. Sürecin devam ettiğini söyleyebilirsiniz fakat eğer bu süreç çok uzun bir zamana yayılıyorsa makul sürenin sizin için ne anlama geldiğini tespit etmemiz gerekir. Çünkü bu insanların sürecin nasıl ilerleyeceği ve ne kadar süreceğiyle ilgili net bilgilere ihtiyacı var. Dolayısıyla

bu mesele biraz önce değindiğim yabancıların yasal hakları hakkında bilgilendirilmeleri meselesiyle ilintili. Fark yaratacak şey süreç ile ilgili bilgiyi nasıl değerlendirdiğiniz ve nasıl paylaştığınızdır. Ayrıca sığınma alanında halâ güvenli üçüncü ülke kavramının nasıl uygulanacağını netleştirmek ve uluslararası korumadan faydalananların sosyal hizmetlere, uygun barınma koşullarına, mesleki ve dil eğitimine erişimlerini kolaylaştırmak gerekiyor. Yani Türkiye’de sosyal olarak içerilmelerine ve kendi kendine yetebilirliklerine katkı sunacak her tür girişimi desteklemek gerekiyor. Sanırım buradan AB-Türkiye Anlaşması’nın üçüncü ayağına geçebiliriz. Yani AB ve üye ülkelerin, temel olarak mültecilere destek sunarak mutabakatın uygulanması için Türkiye’ye mali destek verme taahhüdüne. Biraz önce uluslararası korumadan faydalananların sosyal hizmetlere, mesleki formasyon ve ailede çocuklar varsa eğitime etkin bir biçimde erişebilmeleri meselesinden bahsettik. Bu hizmetler Türkiye yetkilileriyle birlikte hazırlığını yaptığımız, 3 milyar avroluk mali kaynağın kullanılacağı öncelikli alanlarla da uyumlu. Mali kaynak aktarılması düşünülen en önemli sektörler eğitim ve sağlık. Bu kaynakla Suriyeli öğretmenlerin maaşlarını öduyoruz. Ayrıca Türkiye’nin geçici eğitim merkezleri inşa etmesi için finansal kaynak sağlıyoruz. Bu çalışmalar sonucunda gelecek eğitim-öğretim yılında 450.000 Suriyeli çocuğu okullarda görmeyi hedefliyoruz. Bunlar halihazırda acil müdahale gerektiren, insani açıdan ve kalkınma açısından belirlediğimiz öncelik alanları. Elbette ki Türkiye’de üniversiteye devam etmek isteyen gençlere burs verilmesi de benzer şekilde önemli bir mesele. Geçen birkaç ay içerisinde yüksek öğretim için 2000’den fazla burs verdik. Bu burslara tabii ki Türkçe dersleri de dahil. Çünkü dil hakimiyeti olmadan sosyal içerme zor bir hâl alıyor. Ayrıca, geçim kaynakları ve direnç meselelerini ele alırken geçici koruma altındaki Suriyelilere mikro-kredi sağlanması, mesleki eğitim ve formasyon verilmesi, kamu-özel ortaklıklarının geliştirilmesi de öngör-

ULUSLARARASI TOPLUM VE MÜLTECİLER:

Sorumluluklar, İmkanlar, İnsan Hakları İhlalleri

---

düğümüz planlamalar arasında. Bunlardan bahsetmemin sebebi var olan önceliklerimizi ve kısa vadede, birkaç ay içerisinde hedefimize koyduğumuz öncelik alanlarının bir kısmını sizlerle paylaşmak. Yani 3 milyon avroluk mali kaynak ile Türkiye’de ne yapmak istiyoruz konusunu açıklamak.

Her şeyden önce Türkiye’nin cömertliğini, ülkede yaşayan 2,7 milyon Suriyeli mülteciyi ağırlamak ve bu mültecilerin sosyal olarak içirilmesi için şimdiye kadar harcadığı muazzam çabanın hakkını vermek çok önemli. Ama aynı zamanda, Suriyelilerin gelmesiyle nüfusu ikiye katlanan, yerel halktan daha fazla Suriyeli mültecinin geçici koruma altında olduğu Kilis gibi illerin yerel halkının oynadığı rolden de övgüyle bahsetmek gerekiyor. Ayrıca Suriye’de çatışmaların başladığı 2011 yılından bu yana, uluslararası toplumun dikkatini çeken bu kritik durumda, yardım sağlayabilmek için çok büyük bir yükü sırtlayan sivil toplum, yerel ve uluslararası STÖ’lerin katkıları da övgüyü hak ediyor.

Dolayısıyla Suriyeli mültecileri, Türkiye’de geçici koruma altında yaşayan Suriyelileri ağırlamak için inanılmaz bir çaba harcamış yüzlerce belediyenin, vatandaşların, STÖ’lerin ve sivil toplumun da hakkını teslim etmek önemli.

Şimdi 18 Mart tarihli AB-Türkiye Anlaşması’nın uygulamasına geri dönmek ve bu mutabakatın hali hazırda sonuç vermeye başladığını, elimizde bu sonuçları somut olarak gösteren veriler olduğunu bir kez daha ifade etmek istiyorum. Daha önce söz ettiğim gibi bu uygulama mükemmel değil ve daha yapacak çok şey var. Belki bugün yapacağımız tartışmaya sizin soracağınız sorularla devam edebiliriz.

Sunuşumu biraz provokatif bir soru ile de bitirebilirim. Rehavete kapılmamak gerekiyor. AB-Türkiye Anlaşması’nın hem işlevsel hem de AB ve uluslararası hukuk ile uyumlu hale getirebilmek için yapılması gereken daha çok şey var.

Fakat eğer bu anlaşma başarısız olursa ya da sonlandırılırsa B planımız

ne olacak? Tamamen spekülatif bir şeyden bahsediyorum. Bir B planımız var mı? Suriye içindeki mevcut durum ve birçok farklı ülkeden gelen göç akınları karşısında alternatif bir çözümümüz var mı? Ben de sizin bu konudaki düşüncelerinizi duymak istiyorum. Zira genel çerçeveye bakmak, alternatif ve inandırıcı çözüm yollarının olup olmadığını anlamak da önemlidir. Mevcut durumda, Türkiye ile çalışmaya devam ettiğimiz, STÖ'lerle, uluslararası koruma alanında çalışan ajanslarla Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği ile işbirliği içinde yaptığımız AB-Türkiye Anlaşması'nın elimizdeki en iyi seçenek olduğuna inanıyoruz.

Çok teşekkürler.

Martina Michels
Avrupa Parlamentosu, GUE/NGL
(Avrupa Birleşik Solu – İskandinav Yeşil Solu) Grubu Üyesi

Avrupa Parlamentosu Bölgesel Kalkınma Komitesi asil, Kültür ve Eğitim Komitesi yedek üyesi olan Michels, aynı zamanda parlamentonun İsrail ile İlişkiler Delegasyonu asil, AB-Türkiye Ortak Parlamenterler Komitesi Delegasyonu yedek üyesidir. Aynı zamanda, Anti-Semitizme Karşı Parlamenterler Çalışma Grubu Üyesi olarak da görev almaktadır.

1955 yılında Berlin’de doğan Michels, 1980 yılında Berlin Humbolt Üniversitesi Felsefe Bölümü’nden mezun olmuş, aynı yıl başladığı URANIA Bilim Derneği Yönetim Kurulu asistanlığı görevine 1985 yılına kadar devam etmiştir. 1985-1988 yılları arasında Demokratik Alman Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı’nda araştırma görevlisi olarak çalıştıktan sonra 1988 yılından 1990 yılına kadar Sosyalist Ülkeler ile Uluslararası Sağlık Anlaşmaları Daire Başkanlığı yapmıştır. 1989-1990 yılları arasında Berlin Belediye Meclis üyesi, 1991-2013 yılları arasında Berlin Temsilciler Meclisi üyesi, 2013 yılından bu yana da Avrupa Parlamentosu üyesidir.

MÜLTECİ SORUNUNUN ÇÖZÜMÜNDE AB'NİN SORUMLULUĞU ÜZERİNE GÖRÜŞLER

Sevgili meslektaşlarım ve aktivistler, davetiniz için teşekkürler. Katılımınız için de teşekkürler. Ben burada, sorunlara çözüm bulma sorumluluğunu üstlenmiş bir Avrupa Parlamentosu üyesi olarak söz alıyorum. Almanya'dan geliyorum. Avrupa Parlamentosu'nda Birleşik Sol Grubu üyesiyim. Avrupa Parlamentosu'nun rolünün bu dönemde çok önemli olduğunu düşünüyorum. Çünkü "Erdoğan'a Dur" diyen tek ses Avrupa Parlamentosu'nun sesi. "Hayır!" demek, "Dur!" demek içinde bulunduğumuz dönemde son derece önemli. Aynı zamanda Avrupa Parlamentosu'nda, AB ve Türkiye Grubu'nun da üyesiyim. Birçok defa Türkiye'de; Diyarbakır'da, Ankara'da resmi görev ile ya da bireysel olarak buldum. Her şeyden önce benim için AB-Türkiye Anlaşması'nı kirli bir mutabakat olarak bulduğumu söylemek isterim. Bence Anlaşma'yı açık bir şekilde eleştirmemiz gerekiyor. AB ve Türkiye arasında adil bir ilişki kurulabilmesi için bilgilerimizi birbirimizle paylaşabileceğimiz açık bir alana ihtiyacımız var.

Ben burada, Avrupa Birliği'nin sorumluluğundan, mevcut gelişmelerden bahsetmek ve iki basit soruyu tartışmak istiyorum. İlk sorum şu: AB-Türkiye Anlaşması ile 27 AB ülkesi Yunanistan'ı Türkiye'yi üçüncü güvenli ülke olarak kabul etmeye neden zorladı?

İkinci sorum ise: Neden Komisyon ve Konsey, Kürtlerin durumu, sınırın her iki tarafındaki mültecilerin durumu, basın özgürlüğü ve akademisyenlerin durumu, muhalefetin durumu ve AKP'nin Türkiye'ye başkanlık sistemini getirme hedefi konusunda sessiz kalıyor?

Komisyon'un 2015 Türkiye İlerleme Raporu'na dair Avrupa Parlamentosu'nda yapılan tartışma son derece netti. Bu tartışmada Türkiye'deki siyasi gelişmelere eleştirel yaklaşıyordu. Biliyorsunuz, bu rapor Erdoğan'ın pek hoşuna gitmedi. Türkiye'de başkanlık sistemi için yürütülen iç mücadelede yeni bir döneme girildi. Mülteci meselesinde AB ve Türkiye'nin vardığı anlaşma her ne kadar tartışmalı olsa da bu anlaşmada Türkiye'den Terörle Mücadele Yasası'nı insan hakları prensipleriyle uyumlu hale getirme taahhüdü vermesi isteniyordu. Örneğin; milletvekillerinin dokunulmazlıklarının kaldırılmasıyla tehdit ederek muhalefeti mücrimleştirme çabası, Anlaşma'nın uygulanması ile bertaraf edilebilir. Halihazırda Başbakanın istifası ile AB-Türkiye Anlaşması da tehlikeye girdi. Anlaşma çerçevesinde karşılıklı olarak verilen taahhütler yeniden yorumlandı. AB ve Türkiye arasında adil bir ilişkiden bahsetmek için öncelikle sizlerle birlikte geçmişe doğru bir yolculuğa çıkalım. 13 yıl öncesine gidelim. Merak etmeyin, kısa bir süre sonra günümüze döneceğiz ama bugün yaşanan gelişmeleri anlayabilmek için önce geçmişe bir göz atmalıyız. 2003 yılında Almanya'da Angela Merkel muhafazakar muhalefeti sosyal demokratlar ve yeşillerden oluşan koalisyon hükümeti ile iktidara taşıdı. Merkel'in siyasi gündeminde Türkiye'nin AB'ye üyeliğine yer yoktu. 2004 yılında yürüttüğü Avrupa seçim kampanyasında ise Merkel, AB Anayasası'nda Hristiyanlığa referans verilmesi için mücadele etti.

1990'lı yıllardan itibaren, en azından 11 Eylül saldırısı sonrasında sözde "medeniyetler çatışması"na dair yürütülen entelektüel bir tartışma, alan kazanmaya başladı. İlerleyen dönemlerde bu tartışmalar bazı entelektüel çevrelerde "batının çöküşü" söyleminin yeniden hayat bulmasıyla en üst seviyeye ulaştı.

Bugün ise, bu ve benzeri düşünme biçimleri Avrupa'da sağ popülist parti ve hareketlerin sıradan ve olağan bir söylemi haline geldi. Fakat bu söylemin ortaya çıktığı dönemde, yani 2000'li yılların başı ve ortalarında, Türkiye ile adil bir ilişki geliştirilmesine karşı çıkan en önemli grup büyük muhafazakar partilerdi. Belki bugün de durum bundan çok farklı değildir. Fakat 11 yıl sonra sağduyu galip geldi ve AB'ye katılım müzakerelerinin, hangi siyasi partiden olursa olsun Türkiye'deki demokratik güçlerin tümünü destekleyici bir etki yaratacağı argümanı kabul gördü. 2005 yılının Ekim ayında da katılım müzakerelerine başlandı.

Tam olarak aynı dönemde, Orhan Pamuk, Angela Merkel'in AB Anayasası'nda Hristiyan Tanrıya referans verme fikrine cevap verdi. Bu dönemde Pamuk'a, Alman Kitapçılar Birliği'nin Barış Ödülü veriliyordu. Ödül töreninde, Pamuk şunları söyledi: "Çocukken ve gençliğimde okuduğum muhteşem romancılar Avrupa'yı Hristiyan inancıyla değil bireyciliği ile tanımlarlardı. Avrupa'yı, kendilerini esaretten kurtarmak, yaratıcılıklarını ifade etmek ve hayallerini gerçekleştirmek için mücadele eden kahramanlarla anlattıkları için romanları kalbime hitap etmişti. Avrupa, Avrupa dışındaki dünyanın saygısını, büyütme için çok fazla çaba harcadığı ideallerle kazandı: Özgürlük, eşitlik ve kardeşlik.

Avrupa gerçekten aydınlanma, eşitlik ve demokrasi ruhuyla doluysa, o zaman Türkiye'nin barışsever Avrupa'da yerini alması gerekir. Kendini, dar bir biçimde Hristiyanlıkla tanımlayan bir Avrupa, tıpkı gücünü yalnızca dininden almaya çalışan bir Türkiye gibi gerçeklikten kopuk içe kapalı bir yere dönüşecek, geleceğinden çok geçmişine bağlı olacaktır".

Pamuk bu konuşmasında özgürlük, eşitlik ve dayanışmadan bahsediyor ve bu değerlerin ancak küresel ve evrensel olabildikleri ölçüde temel değer niteliğini taşıyacaklarını söylüyordu.

Peki AB bugün ne yapıyor? Ortak insani bir iltica politikası için çözüm üretmeye çalışmak yerine, sınırlarını kapatıyor. Bölgesel çatışmala-

rı körüklüyor ve yeni sorunlar üretiyor. Bu politikanın mağdurlar da; mülteciler ile Türkiye'nin siyasi muhalefeti ve muhalif sivil toplumu oluyor. AB-Türkiye Anlaşması'nın kazananları, bana göre Türkiye'de uygulanmak istenen başkanlık sistemini destekleyenler. Kazananlar Avrupa'da yaşayan ırkçılar ve aşırı sağcılar. AB yalnızca sayıların tartışıldığı, insanların ihtiyaç ve çıkarlarının konu edilmediği bir politikayı benimsedi. Bugün Avrupalı liderler; birbirleriyle mülteci kabul etme eşiği, mülteci kotaları ve ülkelerin mültecileri içirme kapasiteleri üzerinden çekişiyor. Bu tam da kendisi de birçok savaş başlatmış olan siyasi Avrupa'nın karikatürü. Yakın geçmişe bir göz atalım: Avrupa; bankaları kurtardı ama Euro krizini çözemedi. Euro Grubu Yunanistan'a borçlanmayı dayattı ama başarılı olamadı. Yalnızca demokrasiye zarar verdi. Avrupa'da sosyal ve barışçıl bir geleceğe dair yapılmamış her demokratik tartışma kanımca ırkçılığa alan açtı.

İçerme ve çeşitlilik söz konusu olduğunda ister Müslümanlar ister kadınlar ister gey ve lezbiyenler ister hassas durumda olanlar dahil farklı azınlıklar olsun, tartışmayı sağcı popülist kanat yönlendiriyor. Avrupa Komisyonu'nun anlamsız kemer sıkma ve rekabet politikaları, ticaret politikası, Avrupa'nın yıllardır sosyal ve çevresel yenilikçi damarını tıkıyor. Demokratik bir Avrupa'nın en az ihtiyacı olan şey ise işe yaramaz bir Anlaşma ile Türkiye politikacılarının desteğini kazanmak.

Anlaşma'yı korumak için geçen hafta AB Komisyonu, Türkiye vatandaşları için vize serbestisi getirilmesini dahi önerdi.

Sevgili Meslektaşlarım, Sevgili Aktivistler,

Son olarak, bana bu Anlaşmanın Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne (AİHM) taşınması gerektiğini düşündüren birkaç noktaya değinmek istiyorum. Bu konferans mültecilerin durumuyla ilgili kapsamlı bilgilerin bir araya getirilmesini sağladı. Mermilerden koruyamadığımız insanların, koruma

ve bireysel sığınma prosedürlerine erişimlerinin tel örgülerle engellendiği her geçen gün, harekete geçmemiz için üzerimizdeki baskı artıyor.

Giorgos Kosmopoulos Uluslararası Af Örgütü

Giorgos Kosmopoulos, Uluslararası Af Örgütü'nün Avrupa'da mülteciler araştırmacısı ve eski Uluslararası Af Örgütü Yunanistan Şubesi Direktörü'dür. Gerek Yunanistan özelinde gerek de Avrupa genelinde, göçmen ve mültecilerin haklarıyla ilgili konularda oldukça gelişkin araştırma ve kampanya tecrübesi bulunmaktadır.

Uluslararası hukuk okumuş olan Kosmopoulos aynı zamanda İnsan Hakları Yüksek Lisans derecesine sahiptir.

YOLLARDAKİ İNSANLAR BEKLEMEDEKİ HAYATLAR: AB-TÜRKİYE ANLAŞMASINDAN SONRA YUNANİSTAN'DAKİ MÜLTECİLERİN HAK ve YAŞAMLARI

Herkese günaydın. Öncelikle konferansı organize eden arkadaşlara beni davet ettikleri için teşekkür etmek istiyorum. Bu videoyu yaklaşık dört beş yıl önce hazırlamıştık. Ne yazık ki bu kısa filmde gösterdiklerimiz gün geçtikçe daha fazla geçerlilik kazanıyor. Bir taraftan da bu film Avrupa ve Avrupalılar için bir hatırlatma. Durumu tersinden düşünelim. Yani şu anda karşı karşıya kaldığımız mülteci hareketinin yönü tam tersi olsaydı nasıl olurdu? Avrupa'da birçok insan, çok da uzun bir zaman önce değil yakın geçmişte, Suriyelilerin, Afganların ve diğerlerinin Avrupa'ya ulaşmak için kullandıkları mülteci yollarından geçtiler. Dolayısıyla Avrupalılar ve Avrupa için bu iyi bir hatırlatma oldu. Bir karar alırken ya da insanların yaşama-

rına ya da geçim kaynaklarına zarar verecek bir şey söylerken bunu daima aklımızda tutmalıyız.

Size var olan durumdan, özellikle de AB-Türkiye Anlaşması sonrası dönemden bahsetmek istiyorum. Daha çok Yunanistan'daki duruma odaklanacağım ama tabii ki mutabakatı diğer açılardan da ele alacağım. Türkiye'deki duruma çok fazla girmeyeceğim. Meslektaşlarım Türkiye'deki durumu anlatmak için benden çok daha iyi konumdalar. Ama tabii ki anlaşmanın kendisiyle ilgili, gelecekle ilgili bir tartışma yürütüyor da olacağım. Avrupalı meslektaşımız tarafından bize yöneltilen provokatif soruya da cevap vermeye çalışacağım. Bu sorunun cevabı bizim için oldukça açık.

Öncelikle, Yunanistan'da var olan krizin nasıl ilerlediğine dair size kısa bir özet geçmek istiyorum. 2015 yılında Yunanistan'a 850.000 kişi geçiş yaptı. Tartışmasız bu çok büyük bir rakam. 2014 yılı rakamlarıyla karşılattığınızda da oldukça büyük. Çünkü 2014 yılında Yunanistan'a yalnızca 43.000 kişi geçiş yapmıştı. Bu rakamın büyük bir rakam olduğunu söylememiz Avrupa'da karşı karşıya olduğumuz mülteci krizini yaratan, ortaya çıkaran şeyin bu "rakamlar" olduğu anlamına gelmiyor. Bu kriz tamamen uygulanan politikaların bir ürünüdür. Bu krizi yaratan korku, Avrupa'da alınan kararlar ve retoriktir. Bu konuya ileride detaylı olarak tekrar eğileceğim.

Mülteci ve göç yolları 2015 yılında değişti. 2014 yılında ve önceki yıllarda karma akınlar olarak adlandırdığımız bir hareket vardı. Mülteci profiline sahip kişilerle birlikte, muhtemelen başka nedenlerle göç eden birçok kişi de aynı yolu kullanıyordu. Daha sonra bu karma yapı değişti. 2015 yılında gördüğümüz şey çoğunlukla hatta bazen sadece mülteci profiline sahip kişilerden oluşan grupların, Yunanistan içerisinde hareket halinde olduğuydu. Bu da tabii ki 2015'ten itibaren durumu değiştirdi. Değişen temel unsurlar olmadı. Çünkü her iki kategoride yer alan insanlar bazı temel haklara sahipler. Ama tabii ki de mülteciler söz konusu olduğunda, farklı bir

dizi kuralın, kriterin uygulanması gerekiyor. Yanılmıyorsam 10 Mayıs tarihine kadar, 2016 yılındaki durum da 2015'ten farklı değildi. Yunanistan'a geçiş sayısı, 2016 yılı başından 10 Mayıs 2016 tarihine kadar 155.000 kişiydi. 20 Mart tarihinden itibaren, yani AB-Türkiye Anlaşması'nın uygulanmaya başladığı tarihten itibaren ise sayılar düşmeye başladı.

2016 yılında gördüğümüz başka bir olgu ise hareket halinde olan gruplardaki profilin değişmesiydi. Yunanistan'a gelen kişilerin %60'ı kadın ve ailelerden oluşuyor. Bu rakam, geçen yıl ile karşılaştırıldığında çok büyük bir değişiklik ile karşı karşıya olduğumuzu gösteriyor. Geçen sene geçiş yapanların %60'ı bekar, yalnız erkeklerdi. Peki ama bu değişimin sebebi ne? En önemli ve bizim çok sık gördüğümüz nedenlerden biri; bu ailelerin, bu kadın ve çocukların, çok küçük çocukların, hatta sıklıkla bebeklerin, bir aile bireyinin arkasından gidiyor olmaları. Yani birkaç ay önce, sınırlar açıkken, aynı yola çıkmış, aynı yolculuğu yapmış ve Orta Avrupa ya da Kuzey Avrupa ülkelerinden birine ulaşmayı başarmış babalarının, ağabeylerinin, amcalarının, kuzenlerinin arkasından gidiyor bu kişiler. Şimdi de bu gruplar, bu aileler aileleriyle tekrar bir araya gelebilmek umuduyla önden gidenlerin yolunu izliyor. Bu önemli bir nokta ve bu nokta ileride bahsedeceğim çözümün bir parçası olmalı.

Daha önce de söylediğim gibi 2015 yılının önemli bir kısmında sınır açıktı. Balkanlar üzerinden binlerce kişi Yunanistan'dan, Balkan rotasını izleyerek orta Avrupa ülkelerine vardı. Bu kesinlikle kolay bir yolculuk değildi. Bu yolculuk boyunca tehlikelerle, kaçakçılarla, ölümle karşı karşıyaydılar. Ama en azından insanların biraz umudu vardı. İlerlemeye devam ettiler ve bu birçok şeyi değiştirdi. İnsanların ilerlemesi tabii ki Yunanistan'da, sahada da pek çok şeyi değiştirdi. Bir yandan da bu ilerleme, hareket halinde olanların ruh halini değiştirdi ve onlara nasıl hareket edebileceklerini gösterdi. İlk başlarda Avrupa'nın her yerinden neşeli şarkılar yükseliyordu. Herkes "Mülteciler Hoş Geldiniz" diyordu. Ama bu durum Makedonya'da, sahada kademe kademe değişmeye başladı. Bir tür kademeli kapanma söz

konusu oldu. Orta Avrupa ülkelerinin hükümetleri, Avrupa Birliği, bu yolu kapatmaya karar verene kadar aynı şey devam etti. Ancak Avrupa bu yolu her ne pahasına olursa olsun kapatmaya karar verdi. Makedonya sınırında; plastik mermiler ve göz yaşartıcı bomba kullanarak da olsa... Yani yanlış bir yere kaynak aktararak. Demek istediğim; Avrupa mültecileri kabul etmek ve temel ihtiyaçlarını karşılamak için kaynak ayırmak yerine, sınır kontrolü için, sınır muhafızları devriye gezebilsin diye para harcadı. Kaynaklarını doğru bir denge içinde kullanmadı. Çek Cumhuriyeti, Avusturya ve diğer ülkeler devriye gezen köpekler ve askeri ekipmanlar gönderdi. Böylece sınır temelli kapatılmış oldu.

Bu fotoğraf sınırın kapatılmasının bir sonucunu gösteriyor. Birkaç ay önce İdomeni bu haldeydi. İdomeni de durum bazen daha iyi bazen de daha kötü olabiliyor. Bu merkez, yola devam etmeden önce insanların bir ya da iki gün boyunca soluklanmak için konaklayabilecekleri bir geçiş noktası olarak kurgulanmıştı. Oysa şimdi İdomeni bir kara deliğe dönüştü. Ne yazık ki İdomeni'nin bu durumu bizi sonsuza dek rahatsız edecek. İdomeni'deki mevcut durum korkunç. Biz burada konuşurken neredeyse 10.000 kişi bu bölgede mahsur kalmış durumda. Geçmişte sayının 15.000'e kadar çıktığını gördük. Aslında bu fotoğrafın da olayı tüm gerçekliğiyle yansıtmaya yetmediğini düşünüyorum. Çünkü orada bundan çok daha fazla insan var. Küçük, tatil çadırı benzeri, bizim doğada kamp yapmak için kullandığımız çadırlarda, aileler son derece zor iklim koşullarında, yaşamaya mecburlar. Bu durum sınırın kapatılmasının sonuçlarından biri. Sınırın kapatılmasıyla neredeyse 50.000 kişi Yunanistan'da mahsur kaldı. Bu insanlar korkuyor. Geleceklerine, çocuklarının geleceğine dair artan bir hüznün tepelerinde dolaşıyor.

Tabii ki de bunları her şeyin çok kötü gittiğini söylemek için anlatmıyorum. AB bir geçici yerleştirme şeması oluşturdu ve bu çerçevede 60.000 mülteciyi Yunanistan'dan alacağını taahhüt etti. Ama bu biraz bir peri masalına benziyor. Bu konuya daha sonra tekrar döneceğim çünkü bu alanda

çok çok az şey, hatta utanç duyacak kadar çok az şey yapıldı. Ve bu eksiklik ülkedeki mültecilerin yaşadıkları sorunları daha da derinleştirdi. Çok sayıda üye devlet gibi AB Komisyonu'nun da çok geç kaldığını söylemeliyim.

Bu insanların Yunanistan'da mahsur kalmalarının başka sonuçları da var. İnsanlar çok fazla çaresizlik hissediyor. Bazı anlarda gerilim o kadar çok artıyordu ki; gönüllüler, halk, STÖ'ler olmasa, korkunç şeylerle karşılaşabilirdik. Birçok insan bana bir kişinin üzerindeki tişörtü nereden bulduğunu soruyordu. Bilmiyorum, diyordum. Ona tişörtünü nereden bulduğunu soracak vaktim olmadı. Hatta onun şu anda nerede olduğunu bilmiyorum. Umarım iyidir.

Ama insanlar arasında dayanışma da vardı. Yunanlıların, yurtdışından Yunanistan'a bu insanlara destek olmak için gelenlerin, STÖ'lerin dayanışması vardı. Ve bu insanların desteği sayesinde mülteciler en temel ihtiyaçlarını karşılayabildiler. Bu dayanışma Yunanistan Devleti ve Brüksel'de sürekli aynı konuların konuşulduğu, bitmek bilmeyen ve hiçbir sonuca varılmayan tartışmalar yürüten Avrupa Birliği'nin bıraktığı boşluk ile keskin bir tezat oluşturuyordu. Sivil toplum ve tek tek bireyler mültecilerin temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek için gerçekten çırpındılar. Mültecilere bir şeyler vermeye çalışan ve daha fazla yardım edemediği için ağlayan insanları halâ sık sık hatırlıyorum. Bu da Yunan toplumunun, Avrupa toplumunun kolektif belleğinde kalacak olan ve bir model olarak kullanmamız gereken bir şey.

Peki şimdi durum ne? Yunanistan'ın en önemli meydanı olan Sintagma Meydanı'nda, mültecilere yardım toplamak için bir STÖ, bir gün tüm resmi ve gayri-resmi ağlara çağrı yaptı. Bu çağrı bir eyleme dönüştü. Binlerce kişi mülteciler için erzak ve eşya getirmişti. Uluslararası bağışlar ve bu türden bağışlar sayesinde hiçbir şekilde yeterli olmayan ama sürekli-liği olan bir tedarik söz konusuydu. Zira bu insanların özel ihtiyaçları var...

Eski okulumun yanından geçtiğim zamanları sık sık hatırıma getiriyorum. Amcamlar, teyzemler ya da tanıdığım insanlar burada yemek yapıyor

ve mültecilere dağıtıyorlardı. Okuduğum okulun bir gün bir tür “mülteci kabul merkezi”ne dönüşeceğini hiç düşünmemiştim.

Yunanistan’daki durum demiştik. Yanılmıyorsam 10 Mayıs’tan önceki dönemden farklı bir durumdayız. Gördüğümüz gibi iki farklı kategori var. Hepsini toplarsak 54-55 bin rakamına ulaşıyoruz. Bu rakamın daha yüksek olduğunu söyleyenler de var. 54-55 bin ifade edilen resmi bir rakam. Bu rakamın gerçeği yansıttığını düşünüyorum. Ayrıca bu insanların dağıtım halde olduklarını görüyorsunuz. Yunanistan’ın tüm bölgelerinde değil ama orta bölgelerden kuzeye doğru her yere dağılmış durumdadır. Halâ Pire Limanı’nda yatan insanlar var. Kabul merkezlerinin büyük bir çoğunluğu çok kötü durumda. En temel malzemelerden bile yoksunlar. Gerekli tıbbi hizmet de verilmiyor. Çünkü bir doktorun sizi muayene edip “Hastasınız, ihtiyacınız olan ilacı almanız lazım” demesi yeterli bir tıbbi hizmet değildir. Bu son derece önemli bir konu. Hem anakarada hem de adalarda, çok küçük çocukları olan insanlar var. Savaş yüzünden ağır travma sonrası stres bozukluğu yaşayanlar, engelli bireyler var. Bu insanların tümünün gerçek bir bakıma ihtiyacı var. Onlara bir hap ya da bir aspirin verip sonra sırtlarını sıvazlayıp “Hiçbir şeyin yok” diyemeyiz. Dolayısıyla bu meseleyi de dikkate almalıyız. Şimdi yapılmaya çalışılan bu insanların hepsini anakarada dağıtmak. Bazı kabul merkezleri diğerlerine göre daha iyi durumda. Bazıları ise güç bela idare ediyor. Ama genel anlamda kabul merkezlerindeki koşullar büyük bir sorun.

Bu görüş oldukça sık dile getirilen bir görüş. Buradaki en önemli şey Yunanistan’da yapılan sığınma başvuruları. Bu yılın başından 4 Nisan’a kadar Yunanistan’da 6605 uluslararası koruma başvurusu yapıldı. 8 Mayıs’a kadar ise bu başvuruların 89’u kabul edilemez başvuru olarak değerlendirildi. Bu birinci prosedür, bir de itiraz prosedürü var. Bugüne kadar itiraz komitesinden çıkan bazı kararlar olduğunu biliyoruz. Ancak bugüne kadar bu kararlardan hiçbirini görmedik. Şimdi bu kararlardan bazılarının kısa süre içerisinde bize ulaşmasını bekliyoruz. Daha önce söz ettiğim gibi

Yunanistan'da iki farklı kategori var: Anakarada olanlar ve sıcak nokta olarak adlandırdığımız adalarda mahsur kalanlar. Bu insanların tümü AB-Türkiye Anlaşması'na tabi kişiler. Bu insanların durumları, AB-Türkiye Anlaşması çerçevesinde değerlendirilebilir. Anlaşma dahilinde Türkiye'ye iade edilebilir ya da edilmeyebilirler. Anlaşmada yer alan hüküm şöyle: Eğer 20 Mart tarihinden sonra Yunanistan'a ulaştıysanız Anlaşma hükümlerine tabi olursunuz. Sığınma talebinde bulunma hakkınız vardır ancak başvurunuz yeni hızlandırılmış prosedür yani son derece süratli bir şekilde sonuçlandırılan prosedür çerçevesinde incelenecektir. Çocuklar gibi, engelli bireyler gibi hassas gruplara dahil kişilere Anlaşma uygulanmıyor. Bu kişiler hiçbir şekilde Türkiye'ye iade edilemiyor. Bu tabii ki iyi bir şey. İlk başlarda Yunanistan yetkilileri hassas durumda olan kişileri tespit etme konusunda oldukça yavaş hareket ediyordu fakat şimdi hızlanmaya başladıklarını söyleyebiliriz.

Anlaşmaya tabi bir kişi var diyelim. Yeni Yunanistan mevzuatında Türkiye üçüncü güvenli ülke olarak tanınmıyor. Dolayısıyla her vaka temelinde, o başvurucu için Türkiye'nin güvenli bir ülke olup olmadığını tespit etme işi, başvuruları değerlendiren görevlilere kalıyor. Tabi ki ERC ve ECRE (Avrupa Araştırma Konseyi ve Avrupa Konseyi Mülteci ve Sığınma Bölümü) bu konuda destek veriyor. Sonunda Türkiye bu insanlar için güvenli üçüncü ülke olarak kabul ediliyor.

İkinci bir aşama daha var: İtiraz aşaması. Bu aşama için başvurunuzun kabul edilebilir olması gerekiyor. Eğer değilseniz, durumunuz AB Anlaşması çerçevesinde değerlendiriliyor. Eğer kabul edilebilirdeniz ancak ikinci aşamaya geçme hakkı kazanıyorsunuz. Ve eğer ikinci aşamada da başvurunuzun kabul edilemez olduğu değerlendirilirse başvurunuzun Yunanistan'da esastan bir incelemeye tabi tutulmayacağı anlamına geliyor. Yani Türkiye'ye geri gönderilme riski ile karşı karşıya kalmış oluyorsunuz. İtiraz aşaması sizi bir süreliğine Türkiye'ye geri gönderilmekten kurtarıyor. Bu aşamada henüz bir karar çıktığını görmedik. Bu nedenle gerçek bir karar görene kadar bu konuda yorum yapmak istemiyorum fakat bu alanda çok

fazla spekülasyon var. Burada önemli olan şu: Biz de Uluslararası Af Örgütü gibi Türkiye'nin bu insanlar için güvenli bir ülke olmadığını düşünüyoruz. Fakat aynı zamanda Yunanistan sığınma sisteminde çok fazla sorun olduğunu da biliyoruz

Öncelikle, başvuruların değerlendirilme süresi çok sıkıntılı. 15 gün içerisinde bu kadar çok ve önemli dosyayı incelemek mümkün değil. Ayrıca son derece elzem olduğunu değerlendirdiğimiz hukuki yardım açısından da çok ciddi eksiklikler yaşıyor. Bu insanların hukuki desteğe erişimleri neredeyse hiç yok.

Uygulamada sadece çok küçük bir kesim hukuki destek alabiliyor. Bir avukat bulsanız ve ona ödeme yapabilecek durumda olsanız bile bu avukatın sığınma alanında bilgili bir avukat olduğunun bir güvencesi yok. Daha önce söylediğim gibi koşullar çok kötü. Türkiye, bu insanlar için güvenli bir ülke değil fakat Yunanistan da kesinlikle geri göndermemeye hazır değil.

İnsanları Türkiye'ye götüren iki gemi görüyoruz. Bu gemiler keşke turistleri taşımak için kullanılsalardı. Şu anda bu gemiler hiçbir işe yaramadan, demir atmış bir şekilde sadece duruyor. Yunanistan sığınma sisteminde büyük sorunlar olduğunu biraz önce dile getirdim. Yunanistan'da öncelikle Skype üzerinden bir başvuru yapmanız gerekiyor. Birkaç hafta önce, ben bir başvuru yaptım ama halâ bir cevap alamadım. Skype'a bağlanmanız ve Skype'ı kullanarak bir randevu almanız gerekiyor. Bu ya saatler sürüyor ya da size cevap veren birisi zaten olmuyor. Ankarada bulunan ve AB-Türkiye Anlaşması'nın dışında kalan kişilerin bu prosedürü izlemeleri gerekiyor. Fakat bu prosedür işlemiyor. Prosedürün çalışmadığı çok açık ve net. Yunanistan sığınma sisteminin kaldırabileceğinden çok daha fazla başvuru ile karşı karşıya olduğu da çok açık. Fakat sığınma sisteminin bu kadar başvuruya hazır olması gerekirdi. Olabilirdi de. Şunu söylemek istiyorum: Yunanistan, sığınma sisteminin Haziran ayından itibaren hazır

olacağını söylüyor. Fakat Haziran ayında bu kez bambaşka bir durum ile de karşı karşıya kalabiliriz.

Üye devletler Yunanistan'ı düzgün idari dosyalar hazırlamamakla suçluyor. Yunanistan ise diğer üye devletlerin, neredeyse ırkçı diyebileceğimiz seçme kriterlerinden yakınıyor. Bu doğru mu bilmiyorum ama burada siyasi bir irade eksikliğinin olduğu açık. İdari problemler daima karşımıza çıkacaktır fakat somut bir siyasi irade olsa tüm bu sorunlar çözülür. Yunanistan tarafından bakıldığında üstesinden gelinmesi gereken birçok sorun olduğunu görüyoruz. Tüm siyasi kurumlar Anlaşmanın gerekli olduğu görüşünde. Bu konuda siyasi bir tartışma, bir anlaşmazlık yok. Bazı şikayetler, yakınmalar var ama çok da fazla değil. Fakat açıkça görülüyor ki STÖ'ler, yerel halk ve sivil toplum bu Anlaşmaya direnç gösteriyor. Bu alanda yapabileceğimiz çok şey var.

Biz bir araştırma yaparak, Anlaşmanın yasal ve etik açıdan bir aldatmaca olduğunu kanıtlamaya çalışarak etkin bir şekilde bu anlaşmayı durdurmak için uğraştık. Çünkü mültecileri değil tokuş etmenin, bir mülteci alıp bir mülteci verme mantığının gayri ahlaki olduğunu düşünüyoruz. Bu mantığın yanlış bir mesajı dolaşıma soktuğunu ve bu yanlış yaklaşımın Avrupa dışındaki ülkelere de yayılabileceğinden endişe ediyoruz. Bu tür hukuki düzenlemeler ve bu tür bir mantık ile Avrupa Birliği ile sıkı pazarlıklar yapılabilir. Mültecileri satmak, onları pazarlıkta bir koz olarak kullanmak koruma sisteminin yalnızca Avrupa'da değil uluslararası düzeyde de çürümesine neden olabilir. Avrupa kendisiyle övünürdü ve bunun için haklı gerekçeleri vardı. Bir koruma sistemi vardı ve mültecilere koruma sağlayabiliyordu. Birçok yanlış olsa da bu sağlam bir koruma sistemiydi. Ancak şu anda bu sistem ölümcül bir tehlike ile karşı karşıya.

"Provakatif" soruya da yanıt vermeye çalışacağım. Biz şu anda uygulanan yöntemin, kesinlikle bir çözüm olduğunu düşünmüyoruz. Bunu daha

ULUSLARARASI TOPLUM VE MÜLTECİLER:

Sorumluluklar, İmkanlar, İnsan Hakları İhlalleri

önce de detaylarıyla anlattık. Bu çözüm yolu en başından itibaren bir seçenek olarak bile kabul edilmemeliydi. Bu yöntemin getirdiği hukuki ve ahlaki sorunlardan da bahsettim. Bu Anlaşmayı kaldırmanın önemli olduğunu düşünüyorum. Yalnızca yasal olarak değil, değiş tokuşa dayalı bu mutabakat mantığının tümünü ortadan kaldırmalıyız. Çünkü bunun ne küresel ölçekte ne de Avrupa Birliği içerisinde genel bir yaklaşıma dönüşmesini istemiyoruz.

Daha önce Avrupa'daki bu krizin Avrupa'nın kendi kendine yarattığı bir kriz olduğunu söyledik. Bu kadar yüksek sayıda insanı kabul etmenin zor bir iş olduğunu da kabul ettik. Fakat ben dünyadaki en büyük siyasi ve ekonomik bloklardan birinin, AB'nin, bu insanlarla baş edemediğini kabul edemem. Bunu kabul edemeyiz. Biz 500 milyon nüfusa sahip, çok zengin bir bloğuz. Eğer siyasi irade varsa kaçakçılardan başka bir çözüm yolu da vardır. Kaçakçılık meselesi bu insanların Avrupa'ya güvenli ve onurlu bir şekilde giriş yapabilmelerini sağlayacak güvenli ve yasal yolların mevcut olmamasından dolayı söz konusu oluyor. Güvenli yollar oluşturulmadıkça, kaçakçılar var olmaya devam edecek. Avrupa'ya ulaşmaya çalışan talihsiz insanlar da her zaman olacak.

Son olarak şunu söylemek istiyorum: Avrupa Birliği'ndeki STÖ'ler çalışmalarını bireysel düzeyde yürütüyor. Halbuki gelecekte yurttaşlık alanında çalışacak kuşaklara karşı sorumluluğumuz var diye düşünürseniz; bu mesajı yüksek sesle ve net bir şekilde siyasilere iletmek de sivil toplumun bir görevi.

Dinlediğiniz için çok teşekkürler.

Prof. Dr. Nuray EKŞi
Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakóltesi
Milletlerarası Özel Hukuk Anabilim Dalı Başkanı

Marmara Üniversitesi Hukuk Fakóltesi'ni birincilikle bitiren Prof. Dr. Nuray Ekşi, yurt dışında ve yurt içinde dzenlenen veya çeşitli kurumların işbirliği ile Őahsen dzenlediği birçok konferans, panel ve seminerde konuŐmacı olmuş ve oturma başkanlığı yapmıştır. Prof. Dr. Ekşi çok sayıda akademik dergide hakem, yayın kurulu üyesi veya daniŐma kurulu üyesi olarak gdev yapmaktadır. Ayrıca, 2012 yılından beri yayımlanmakta olan UTTDER-Uluslararası Ticaret ve Tahkim Hukuku Dergisi'nin kurucusu ve genel editörüdür. Prof. Dr. Nuray Ekşi, Hollanda'da bulunan Lahey Milletlerarası Hukuk Akademisi'nin 1-21 Temmuz 2006 tarihlerindeki Milletlerarası Özel Hukuk oturumlarında ders vermiştir. Prof. Dr. Nuray Ekşi milletlerarası özel hukuk, milletlerarası usul hukuku, yabancı sermaye yatırımları, Avrupa Birliği milletlerarası özel hukuku, uluslararası ticaret hukuku, milletlerarası tahkim, yabancı ve mülteciler hukuku üzerine yazılmıŐ çok sayıda kitabın yazarıdır. Makaleleri, Türk ve yabancı birçok hukuk dergisinde yayımlanmıştır. G ve iltica alanında çok sayıda makale ve kitabı olan Prof. Dr. Ekşi'nin, the New Turkish Law on Foreigners and International Protection: An Overall Assessment adlı eseri Almanya'nın prestijli yayınevlerinden bir olan Nomos Verlagsgesellschaft tarafından 2014 yılında Schriften zum Migrationsrecht'in serisi olarak yayınlanmıŐtır.

TÜRKİYE AVRUPA BİRLİĞİ GERİ KABUL ANTLAŞMASI: BİR HATALAR ZİNCİRİ¹

I.Geri Kabul Antlaşması Kavramı ve Geri Kabul Antlaşmalarının Amacı

Göç, “düzenli göç” (regular migration) ve “düzensiz göç” (irregular migration) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Düzenli göç kavramı yerine “yasal göç” (legal migration) ve düzensiz göç kavramı yerine “yasadışı göç” (illegal migration) kavramları da kullanılmaktadır. Ülkeye girişleri, ikametleri, seyahatleri ve istihdamları yasal düzenlemelere aykırı olan yabancılar yasadışı göçmen olarak adlandırılmaktadır. Diğer bir ifadeyle pasaportu, pasaport yerine geçen belgesi ya da vizesi olmaksızın Türkiye’ye giren, sınır ihlalleri yapan, ikamet veya çalışma izni olmaksızın ya da söz konusu izinle-

1 Makale, Nuray EKŞİ, Türkiye Avrupa Birliği Geri Kabul Antlaşması, İstanbul 2016 adlı kitaptan türetilmiştir. Bununla beraber makalenin, Kitabın yayınlandığı Mart 2016 tarihinden sonraki gelişmeleri yansıtan kısımlar özgündür.

rin süresi bittiği halde sürelerini uzatmaksızın Türkiye’de ikamet eden veya çalışan yabancılar ile uluslararası koruma talepleri reddedilen yabancılar yasadışı göçmenleri oluşturmaktadır².

Geri kabul antlaşmaları (readmission agreements-RAs), yasadışı göçle mücadele etmek için bir araç olarak kullanılmaktadır. Geri kabul antlaşmaları, düzensiz göçmenlerin, antlaşmada belirlenen usul ve esaslara göre bir akit devletten diğerine gönderilmesini sağlamak amacıyla yapılan antlaşmalardır. Geri kabul antlaşmalarının iki türü vardır: Dar anlamda geri kabul antlaşmaları ve geniş anlamda geri kabul antlaşmaları. Dar anlamda geri kabul antlaşmaları akit devletler için kendi vatandaşlarını kabul etme yükümlülüğü öngörmektedir. Geri kabul antlaşmalarının kapsamına üçüncü devlet vatandaşlarının ve vatansızların geri kabulü de dahil edilerek antlaşmanın kapsamının genişletilmesi mümkündür³.

Geri kabul antlaşmaları düzensiz göçle ve bu bağlamda insan ticareti ve göçmen kaçakçılığıyla mücadele etmek için yapılmaktadır. Geri kabul antlaşmasının amacı genellikle dibacesinde belirtilmektedir. Söz gelimi, Türkiye Avrupa Birliği geri kabul antlaşmasının dibacesinde “yasadışı göçle daha etkin mücadele etmek için işbirliklerini güçlendirmek” amacıyla antlaşmanın yapıldığı ifade edilmiştir. Türkiye ile Belarus arasındaki geri kabul antlaşması örneğinde olduğu gibi bazı geri kabul antlaşmalarında ise antlaşmanın amacı daha kapsamlı şekilde kaleme alınmıştır. Türkiye ile Belarus arasındaki geri kabul antlaşmasının dibacesine göre, antlaşmanın amacı, yasadışı göç ve sınır aşan örgütlü suçlarla mücadeledeki işbirliğini geliştirmek; taraf devletlerin ülkelerine giriş, kalış ve ikamet için koşulları yerine getirmeyen kişilerin emniyetli ve düzenli şekilde geri dönüşlerini, kabullerini ve nakillerini sağlamak; ayrıca söz konusu kişilerin transit geçişlerini işbirliği ruhu içinde kolaylaştırmak; göçmen kaçakçılığı

2 Nuray EKŞİ, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku, 3. bası, İstanbul, 2015, s. 1.

3 EKŞİ, Türkiye Avrupa Birliği Geri Kabul Antlaşması, 15.

ve organize suçlarla mücadelede antlaşmayı bir araç olarak kullanmaktadır. Türkiye ile Kırgızistan arasında yapılan geri kabul antlaşması sadece taraf devletlerin kendi vatandaşlarının geri kabulünü kapsamaktadır. Kırgızistan ile yapılan geri kabul antlaşmasının kapsamı dar tutulmuştur. Bu kapsama paralel olarak dibacede antlaşmanın “yasadışı göç ile mücadele için gerekli tedbirleri almak ve diğer âkit tarafın ülkesinde ikamet izni olmayan kendi vatandaşlarını geri kabul etmek” amacıyla yapıldığı ifade edilmiştir. Göç alan devletler, geri kabul antlaşmalarıyla bir yandan ülkelerinde bulunan düzensiz göçmenlerin geldikleri ülkelere gönderilmesini kolaylaştırmakta diğer yandan göçte transit konumundaki ülkeleri yasa dışı göçe karşı önlem almaya teşvik etmektedirler⁴.

II. Türkiye Avrupa Birliği Geri Kabul Antlaşmasının Uygulama Alanı ve Geri Kabulün İşleyişi

A. Türkiye Avrupa Birliği Geri Kabul Antlaşmasının Uygulama Alanı

Kısaca “Türkiye Avrupa Birliği geri kabul antlaşması” olarak anılan Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Birliği Arasında İzinsiz İkamet Eden Kişilerin Geri Kabulüne İlişkin Antlaşma’nın görüşmelerine 2005 yılında başlanmıştır. Antlaşma, 2012 yılında paraf edilmiş ve 2014 yılında onaylanmıştır⁵.

4 Esin KÜÇÜK, Türkiye’nin Taraf Olduğu Geri Kabul Antlaşmaları, 7(2008)2 İKÜHFD, s. 102.

5 Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Birliği Arasında İzinsiz İkamet Eden Kişilerin Geri Kabulüne İlişkin Antlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun, Kanun No. 6547, Kabul Tarihi: 25.6.2014, RG 29.6.2014/29044.

Madde 1- (1) 16 Aralık 2013 tarihinde Ankara’da imzalanan “Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Birliği Arasında İzinsiz İkamet Eden Kişilerin Geri Kabulüne İlişkin Antlaşma”nın onaylanması uygun bulunmuştur.

Madde 2- (1) Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 3- (1) Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

Karar Sayısı: 2014/6652: 16 Aralık 2013 tarihinde Ankara’da imzalanan ve 25.6.2014

Türkiye Avrupa Birliği geri kabul antlaşmasının 2. maddesinde, antlaşmanın kapsamı düzenlenmiştir. Bu madde uyarınca antlaşmanın hükümleri, Türkiye veya Avrupa Birliği üyesi devletlerden birinin topraklarına girme, burada bulunma veya ikamet etme şartlarını taşımayan veya artık taşımayan kişiler için geçerlidir. Diğer bir ifadeyle antlaşma, yasadışı (düzensiz) göçmenler açısından uygulama alanı bulacaktır. Antlaşma, Türkiye üzerinden Avrupa Birliği ülkelerine giden yasadışı göçmenlerin Türkiye tarafından ve Avrupa Birliği ülkelerinden Türkiye'ye gelen yasadışı göçmenlerin Avrupa Birliği tarafından geri kabulünü düzenlemektedir. Ancak Avrupa Birliği üzerinden Türkiye'ye gelecek yasadışı göçmen pek olamayacağından antlaşmanın asıl olarak Türkiye'nin geri kabul yükümlülüğünü düzenlediğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Gerek Türkiye gerekse Avrupa Birliği üyesi devletler kendi vatandaşlarının yanı sıra üçüncü ülke vatandaşlarını ve vatansızları da geri kabul etmekle yükümlüdürler. Bu haliyle antlaşma geri kabulü en kapsamlı şekilde düzenlemiştir. Bazı geri kabul antlaşmalarının kapsamı dardır ve taraf devletler sadece kendi vatandaşlarını geri kabul etmekle yükümlüdürler. Bu antlaşmalarda üçüncü devletlerin vatandaşlarının ve vatansızların geri kabulü kapsam dışı tutulmuştur. Örneğin, Türkiye ile Kırgız Cumhuriyeti arasında yapılan geri kabul antlaşmasında, âkit devletlerin geri kabul yükümlülüğü sadece kendi vatandaşlarıyla sınırlandırılmıştır⁶.

Türkiye Avrupa Birliği geri kabul antlaşması uyarınca Türkiye, Avrupa Birliği ülkelerinde bulunan ve yasadışı konumda olan kendi vatandaşlarını geri kabul etmekle yükümlüdür. Ancak antlaşmada yer alan “kendi vatandaşları” ifadesi sadece Türk vatandaşı olanları kapsamamaktadır. Antlaşmanın

tarihli ve 6547 sayılı Kanunla onaylanması uygun bulunan ekli “Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Birliği Arasında İzinsiz İkamet Eden Kişilerin Geri Kabulüne İlişkin Antlaşma”nın onaylanması; Dışişleri Bakanlığının 16.7.2014 tarihli ve 6702424 sayılı yazısı üzerine, 31.5.1963 tarihli ve 244 sayılı Kanunun 3 üncü maddesine göre, Bakanlar Kurulu'nca 21.7.2014 tarihinde kararlaştırılmıştır (RG 2.8.2014/29076).

6 EKŞİ, Türkiye Avrupa Birliği Geri Kabul Antlaşması, 69.

3. maddesinin (2). ve (3). fıkralarında Türkiye'nin kendi vatandaşlarını geri kabul yükümlülüğünün kapsamı genişletilmiştir. Antlaşmanın 3. maddesinin (2). fıkrası uyarınca bir Türk vatandaşının, başka bir devletin vatandaşlığına sahip olan reşit olmayan çocukları ile başka bir devlet vatandaşlığına sahip eşi, Türkiye tarafından geri kabul edilecektir⁷.

Antlaşmanın 3. maddesinin (2). fıkrası uyarınca Türk vatandaşının çocuğunun kendisiyle birlikte Türkiye tarafından geri kabul edilmesi bazı şartların gerçekleşmesine bağlanmıştır. Bu şartlar şunlardır: (1) Çocuğun veya diğer ebeveynin, talep eden devlette bağımsız ikamet iznine sahip olmaması gerekir. (2) Çocuğun doğduğu yere veya vatandaşlığına bakılmayacaktır. (3) Çocuğun reşit olmaması şarttır⁸.

Türk vatandaşının başka bir devletin vatandaşı olan eşinin kendisiyle birlikte Türkiye tarafından geri kabul edilmesi için aranılan şartlar şunlardır: (1) talep eden devlette bağımsız ikamet izninin olmaması gerekir. (2) Evliliğin, Türk mevzuatına uygun olması gerekir. Örneğin, Türkiye, ikinci, üçüncü ve dördüncü eşleri geri kabul etmek zorunda değildir. (3) Türk vatandaşının, başka bir devletin vatandaşı olan eşinin Türkiye'ye girmesine, Türkiye'de kalmasına veya ikamet etmesine yasal bir engelin bulunmaması gerekir⁹.

Üstelik Türkiye, üye devletlerden birinin ülkesine girdikten sonra Türk vatandaşlığını yitiren ve yabancı statüsüne giren kişileri de geri kabul etmekle yükümlüdür. Antlaşmanın 3. maddesinin (3). fıkrası uyarınca Türkiye, bir üye devletin topraklarına girdikten sonra Türk mevzuatına uygun olarak Türk vatandaşlığından mahrum bırakılmış veya feragat etmiş kişileri de söz konusu üye devlet tarafından kendilerine en azından vatandaşlığa kabul edilmeleri vaat edilmemiş ise geri kabul edecektir¹⁰.

7 EKŞİ, Türkiye Avrupa Birliği Geri Kabul Antlaşması, 81.

8 EKŞİ, Türkiye Avrupa Birliği Geri Kabul Antlaşması, 81.

9 EKŞİ, Türkiye Avrupa Birliği Geri Kabul Antlaşması, 81-82.

10 EKŞİ, Türkiye Avrupa Birliği Geri Kabul Antlaşması, 82.

B. Üçüncü Ülke Vatandaşlarının ve Vatansız Kişilerin Geri Kabul Usulü

1. Geri Kabul Usulleri: “Normal Usul”, “Hızlandırılmış Usul” ve “Transit Usul”

Türkiye ile Avrupa Birliği arasında yapılan antlaşma uyarınca geri kabulde üç usul uygulanmaktadır. Birincisi “normal usul”/“normal prosedür” (regular procedure); ikincisi “hızlandırılmış usul”/“hızlandırılmış prosedür” (accelerated procedure) ve üçüncüsü “transit usul” (transit operations). Hızlandırılmış prosedürün uygulandığı haller hariç asıl olan düzensiz göçmeninin normal usul çerçevesinde geri gönderilmesidir¹¹.

Türkiye ile Avrupa Birliği arasında yapılan geri kabul antlaşmasında hızlandırılmış prosedüre yer verilmiştir. Hızlandırılmış prosedür antlaşmanın 7. maddesinin (4). bendinde düzenlenmiştir. Bu bende göre, bir kişi talep eden devletin sınır bölgesinde, talepte bulunulan devletin topraklarından doğrudan gelerek sınırı yasal olmayan şekilde geçtikten sonra yakalanmışsa, talep eden devlet hızlandırılmış prosedür çerçevesinde bu kişinin yakalanmasını müteakip 3 iş günü içerisinde geri kabul başvurusunda bulunabilir. Dikkat edilecek olursa hızlandırılmış prosedürün kilit unsurları sınır bölgesinin yasa dışı olarak geçilmesi ve şahsın, sınır bölgesinde yakalanmasıdır. Sınır geçiş noktası ve talep eden devletin sınır bölgesi Antlaşmanın 1. maddesinin (o) ve (p) bentlerinde tanımlanmıştır. Bu bentlere göre:

(o) “Sınır Geçiş Noktası”, Türkiye’nin veya Üye Devletlerin kendi Devlet sınırlarından geçişin amacına uygun olarak belirledikleri herhangi bir nokta anlamına gelir.

(p) Talep Eden Devletin “sınır bölgesi”, Talep Eden Devlet ile Talepte Bulunulan Devlet arasında sınır paylaşılıyor olsa da olmasa da Talep Eden Devletin dış sınırından 20 kilometre kadar içeri uzanan kendi toprakları içindeki alanın yanı sıra, Talep Eden Devletin gümrük bölgelerini ve uluslararası havaalanları ile deniz limanları anlamına gelir.

¹¹ EKŞİ, Türkiye Avrupa Birliği Geri Kabul Antlaşması, 92-93.

O halde bir Avrupa Birliği üyesi devletin havaalanlarında, deniz limanlarında, kara sınırlarında ya da dış sınırından 20 kilometre kadar içeri uzanan alanında yakalanan düzensiz göçmen hızlandırılmış prosedür kapsamına alınabilecektir. Hızlandırılmış prosedürün normal prosedürden farklı, gerek geri kabul başvurusunun gerekse bu başvuruya verilecek cevabın normal prosedürde öngörülen sürelerden kısa tutulmasıdır. Türkiye Avrupa Birliği geri kabul antlaşmasında hızlandırılmış prosedürde geri gönderilecek kişinin yakalanmasını müteakip 3 iş günü içerisinde geri kabul başvurusunda bulunulması gerekmektedir. Oysa normal prosedürde süre 6 aydır (md. 11). Ayrıca hızlandırılmış prosedürde talepte bulunulan devletin cevap verme süresi kısaltılmıştır. Antlaşmanın 11(2). maddesi uyarınca başvuru hızlandırılmış prosedürle yapılmış ise başvuruya 5 iş günü içerisinde cevap verilecektir. Normal prosedürde cevap verme süresi ise 25 gündür¹².

Antlaşmanın 14-15. maddelerinde transit prosedür düzenlenmiştir. Bu prosedür, Türkiye veya Avrupa Birliği üyesi bir devlet tarafından geri kabule ilişkin değildir. Transit prosedür, Türkiye ve Avrupa Birliği üyesi devletler dışında kalan bir devlet tarafından geri kabul edilecek kişinin Türkiye veya Avrupa Birliği üyesi bir devlet üzerinden transit olarak geçmesine ilişkindir. Bu usul, başka bir ülkeye gidecek olan şahsın doğrudan hava yoluyla gönderileceği ülkeye nakli, o ülkeye sefer olmaması sebebiyle söz konusu değilse uygulanacaktır. Ancak doğrudan seferin daha pahalı olduğu gerekçesiyle transit prosedür uygulama alanı bulmayacaktır. Türkiye Avrupa Birliği geri kabul antlaşmasının 14. maddesinin (3). fıkrası uyarınca transit geçiş üç durumda Türkiye veya bir üye devlet tarafından reddedilebilir. Bu durumlar şunlardır:

(1) Üçüncü ülke vatandaşı veya vatansız kişi ırkı, dini, milliyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi görüşü nedeniyle hedef ülkede veya başka bir transit geçiş ülkesinde işkence, insanlık dışı veya küçük düşürücü muamele veya cezalandırma ya da ölüm cezası veya zulme maruz kalmaya

¹² EKŞİ, Türkiye Avrupa Birliği Geri Kabul Antlaşması, 93-94.

yönelik gerçek bir riskle karşı karşıyaysa transit geçiş talebi reddedilecektir.

(2) Üçüncü ülke vatandaşı veya vatansız kişi talep edilen devlette veya başka bir transit geçiş ülkesinde cezai müeyyidelere maruz kalacaksa transit geçiş talebi kabul edilmeyecektir.

(3) Transit geçiş talebi, talepte bulunulan devletin kamu sağlığına, iç güvenliğine, kamu düzenine veya diğer millî menfaatlerine aykırı ise reddedilebilir.

C. Geri Kabul Usulünün İşleyişi

(1) Geri kabul başvurusu yazılı olarak ve Antlaşmanın 5 nolu ekinde yer alan başvuru formu doldurulmak suretiyle yapılacaktır. Başvuruda, geri kabul edilecek kişiye ilişkin kimlik bilgileri (adı, soyadı, doğum tarihi ve mümkünse doğum yeri, son ikamet yeri vb.); eğer varsa reşit olmayan evlenmemiş çocukların ve/veya eşlerin kimlik bilgileri; üçüncü ülke vatandaşlarının ve vatansız kişilerin geri kabul koşullarına ilişkin kanıtlar veya kesin olmayan karineler (*prima facie*); geri kabul edilecek kişinin fotoğrafı (md. 8/1) yer almalıdır. Ayrıca geri kabul başvurusunda transferi yapılacak kişinin yardıma veya bakıma ihtiyaç duyabileceğini gösteren beyan; söz konusu kişinin transferiyle ilgili olarak gerekebilecek herhangi diğer bir koruma, güvenlik tedbiri veya kişinin sağlık durumuyla ilgili bilgilere de yer verilecektir (md. 8/2).

(2) Geri kabul başvurusu, faks, e-posta gibi elektronik olanlar da dahil olmak üzere tüm iletişim yollarıyla yapılabilir (md. 8/4).

(3) Avrupa Birliği üyesi devletlerin veya Türk vatandaşlarının geri kabulünde süre sınırlaması yoktur. Buna karşın üçüncü ülke vatandaşları ile vatansızların geri kabul talebi süreye bağlanmıştır. Üçüncü ülke vatandaşının veya vatansız bir kişinin geri kabulüne ilişkin talep 6 aylık süre içinde yapılmalıdır. 6 aylık sürenin başlangıcı 11(1). maddede belirlenmiştir. Geri kabul başvurusu, üçüncü ülke vatandaşının veya vatansız bir kişinin talep

eden devletin topraklarına girmek, o topraklarda bulunmak veya oturmak için gerekli olan koşulları artık yerine getirmedeği bilgisinin elde edilmesinden sonra azami 6 aylık bir süre içerisinde talepte bulunulan devletin yetkili makamına sunulmalıdır. Dikkat edilecek olursa 6 aylık süre, yasa dışı girişten veya yasadışı ikamet etmekten ya da yasal ikamet için gerekli olan şartları artık taşımamanın gerçekleştiği andan değil kişinin bu durumunun tespit edildiği andan itibaren işlemeye başlamaktadır. Üçüncü ülke vatan- daşı veya vatansız kişi, 4. maddenin yürürlüğe girdiği günden önce talep eden devletin ülkesine girmiş ise, 6 aylık zaman sınırlaması 4. maddenin yürürlüğe girdiği günde işlemeye başlayacaktır. Başvurunun zamanında yapılamamasının önünde hukuki veya fiili engellerin söz konusu olması durumunda, zaman sınırlaması talep eden devletin isteği üzerine, sadece var olan engeller ortadan kaldırılana kadar uzatılır. Türkiye Avrupa Birliği geri kabul antlaşmasında başvuru süresi 6 ay olarak belirlenmekle beraber istisnai bazı hükümlerle süre konusunda esnek bir düzenleme getirilmiştir.

(3) Geri kabul talebini alan Türkiye, talebe yazılı olarak cevap verecektir (md. 8/5). Geri kabul talebine cevap verilmesi bir süreye bağlanmıştır. Eğer başvuru hızlandırılmış prosedürle yapılmış ise başvuruya cevap verme süresi 5 iş günüdür. Diğer hallerde 25 takvim günü içerisinde başvuruya yazılı olarak cevap verilecektir. Başvuruya zamanında yanıt verilememesinin önünde hukuki veya fiili engellerin söz konusu olması durumunda, süre, talep üzerine ve neden gösterilerek, talep eden devletin ulusal mevzuatındaki azami idari gözetim süresinin 60 günden az veya 60 güne eşit olması durumu hariç olmak üzere, 60 takvim gününe kadar uzatılabilir (md. 11/2). Cevap verme süresi, geri kabul başvurusunun alındığı tarihten itibaren işlemeye başlayacaktır. Süresi içerisinde başvuruya cevap verilmemesinin yaptırımını 11(2). maddede düzenlenmiştir. Buna göre, söz konusu süre zarfında herhangi bir yanıtın verilmemesi durumunda, transferin yapılması üzerinde antlaşmaya varılmış olduğu kabul edilecektir.

Belirtmek gerekir ki, geri kabul talebinin yapılmasına ilişkin süre açısından öngörülen esnek tutumun yerini, geri kabul talebine cevap verilmesi açısından daha katı bir yaklaşım almıştır. Hatta o kadar ileri gidilmiştir ki süresi içerisinde geri kabul talebine cevap verilmemesi düzensiz göçmenin transferine rıza gösterilmesi sonucunu doğuracaktır. Hiç şüphesiz bu sonuç hukukun temel ilkelerinden biri olan sükût ikrardan değil inkârdan gelir kuralıyla bağdaşmamaktadır. Bir geri kabul başvurusunun yanıtı, faks, e-posta gibi elektronik olanlar da dahil olmak üzere tüm iletişim yollarıyla yapılabilir (md. 11/2). Bir geri kabul talebinin reddedilme nedenleri yazılı olarak bildirilir (md. 11/4).

(4) Talep eden Avrupa Birliği üyesi devlet makamları ile Türk makamları arasında antlaşmaya varıldıktan sonra ilgili kişi 3 ay içerisinde transfer edilecektir. Talep eden devletin isteği üzerine, bu süre hukuki veya uygulamadan kaynaklanan engellerin aşılması için sarf edilen süre kadar uzatılabilir.

(5) Türkiye geri kabul başvurusuna olumlu bir yanıt verdikten sonra, Türk yetkililer şayet gerekli ise, geri kabulü onaylanmış kişinin kendi topraklarına girmesi için gereken “yabancılar için acil seyahat belgesini” en az 3 ay geçerliliğe sahip olacak şekilde ve 3 iş günü içinde düzenleyecektir. Bir üye devlette Türkiye’nin konsoloslugu yoksa veya Türkiye seyahat belgesini 3 iş günü içinde düzenlememiş ise, Avrupa Birliği’nin standart sınırdışı etme amaçlı seyahat belgesinin kullanımının kabul edildiği varsayılacaktır. Söz konusu kişi hukuki veya fiili sebeplerle başlangıçta düzenlenen “yabancılar için acil seyahat belgesinin” geçerlilik süresi içinde transfer edilememişse, Türk yetkililer 3 iş günü içinde “yabancılar için acil seyahat belgesinin” geçerlilik süresini uzatacak veya gerektiğinde, aynı geçerlilik süresini haiz yeni bir “yabancılar için acil seyahat belgesi” düzenleyecektir. Bir üye devlette Türkiye’nin konsolosluk ofisi yok ise veya Türkiye seyahat belgesini 3 iş günü içinde düzenlememiş ise, Avrupa Birliği’nin standart sınır dışı etme amaçlı seyahat belgesinin kullanımının kabul edildiği varsayılacaktır.

(6) Kişi geri gönderilmeden önce, talep eden devletin yetkili makamları transfer tarihi, giriş noktası, olası refakatçiler ve transfere ilişkin diğer hususlardan talepte bulunulan devleti yazılı olarak en az 48 saat önceden haberdar edecektir (md. 12/1). Ulaşım işlemi hava, kara veya deniz yoluyla gerçekleştirilebilir. Hava yoluyla iade Türkiye veya üye devletlerin ulusal hava yolu şirketlerinin kullanılmasıyla kısıtlanamaz ve tarifeli veya tarifersiz seferler kullanılarak gerçekleştirilebilir. Refakatçi ile gerçekleştirilen dönüşlerin söz konusu olduğu durumlarda, söz konusu refakatçiler, Türkiye veya herhangi bir üye devlet tarafından yetkilendirilmiş olmaları koşuluyla talep eden devletin yetkili kişileri ile sınırlandırılmayacaktır (md. 12/2).

D. Geri Kabul Masrafları

Geri kabul masrafları 16. maddede düzenlenmiştir. Bu madde uyarınca geri kabul ve transit geçiş işlemlerinden doğan tüm ulaşım masrafları talepte bulunulan devletin sınır geçiş noktasına kadar veya transit geçiş talepleri için son varılacak ülkenin sınırına kadar talep eden devlet tarafından karşılanacaktır.

E. Üçüncü Ülke Vatandaşlarının ve Vatansız Kişilerin Türkiye Tarafından Geri Kabulünün Reddedileceği Haller

Antlaşmanın 4. maddesinin (2). fıkrasında yer alan sebeplerle Türkiye, üçüncü ülke vatandaşları ile vatansızları geri kabul etmek zorunda değildir. Antlaşmanın 4. maddesinin (2). fıkrası uyarınca geri kabul yükümlülüğü aşağıdaki durumlarda geçerli değildir:

(a) Üçüncü ülke vatandaşı veya vatansız kişi sadece Türkiye'nin bir uluslararası havalimanının aktarma sahasından geçmiş ise veya

(b) Talep eden üye devlet, üçüncü ülke vatandaşına veya vatansız kişiye, kişi kendi topraklarına girmeden önce veya girdikten sonra talep eden üye devlet topraklarına giriş için kullanılan bir vize veya ikamet izni düzenlemiş ise ve söz konusu kişi Türkiye tarafından düzenlenmiş daha uzun geçerlilik süresine haiz bir vizeye veya ikamet iznine sahip değil ise veya

(c) Üçüncü ülke vatandaşı veya vatansız kişi, talep eden üye devletin ülkesine vizesiz giriş imkanına sahip ise.

Üçüncü ülke vatandaşlarının ve vatansız kişilerin Türkiye tarafından geri kabulünün reddedileceği haller 4. maddede tahdidi olarak sayılmıştır. Söz konusu haller dışında başka bir sebeple geri kabul talebinin reddedilmesi mümkün değildir. Hatta talepte bulunulan devlet, kendi mevzuatını gerekçe göstererek geri kabul talebini reddedemeyeceği gibi kamu düzeni ve kamu güvenliğini gerekçe göstererek de geri kabul taleplerini reddedemeyecektir¹³.

III. Türkiye Avrupa Birliği Geri Kabul Anlaşması Uyarınca Geri Kabule İlişkin İdari Yapı ve Teknik Yardım

A. Ortak Geri Kabul Komitesi

Ortak Geri Kabul Komitesi, Türkiye Avrupa Birliği geri kabul anlaşmasının 19. maddesinde düzenlenmiştir. Bu maddenin (1). fıkrası uyarınca Türkiye ve Avrupa Birliği, geri kabul anlaşmasının uygulanması ve yorumlanmasında birbirlerine karşılıklı yardım sağlayacaklardır. Ancak anlaşmanın uygulanmasının bizzat Türkiye ve Avrupa Birliği tarafından denetlenmesi ve izlenmesi zor olduğundan bir Ortak Geri Kabul Komitesi kurularak bu görev Komite'ye aktarılmıştır. Ortak Geri Kabul Komitesi, Avrupa Birliği ve Türkiye'nin temsilcilerinden oluşacaktır; Birlik, üye devletlerin uzmanlarınca desteklenen Avrupa Birliği Komisyonu tarafından temsil edilecektir. Ortak Geri Kabul Komitesi'nin görevleri şunlardır:

(1) Antlaşmanın uygulanmasını denetlemek;

(2) Antlaşmanın yeknesak uygulanması için gerekli düzenlemeleri yürürlüğe koymaya karar vermek;

(3) Türkiye ve üye devletler tarafından hazırlanacak uygulama protokolleri hakkında düzenli bilgi teatisinde bulunmak;

¹³ EKŞİ, Türkiye Avrupa Birliği Geri Kabul Anlaşması, 90.

(4) Antlaşmanın ve Antlaşmanın ekleri için değişiklik önerilerinde bulunmak.

Ortak Geri Kabul Komitesi'nin kararları, akit tarafların yasalarının gerektirdiği her türlü zorunlu iç usulün izlenmesini takiben akit taraflar üzerinde bağlayıcı olacaktır. Ortak Geri Kabul Komitesi, akit taraflardan birinin talebi üzerine toplanacaktır. Komite, çalışma usullerini kendisi oluşturacaktır.

B. Teknik Yardım

Türkiye ile Avrupa Birliği arasında yapılan geri kabul antlaşmasının "teknik yardım" başlığını taşıyan 23. maddesine göre, iki taraf da Antlaşmayı Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki göç akınlarının yönetiminde ortak sorumluluk, dayanışma ve eşit ortaklık ilkelerine dayanarak uygulama konusunda mutabık kalmışlardır. Bu bağlamda Avrupa Birliği, teknik yardım konusunda Antlaşmaya ekli ortak bildiri uyarınca Antlaşma'nın uygulanmasında Türkiye'yi desteklemek amacıyla malî kaynak sağlama taahhüdünde bulunmuştur. Malî yardımlar açısından, kapasite ve kurumsal gelişime özel bir önem verilecektir. Malî destek, Avrupa Birliği ve Türkiye tarafından ortak olarak mutabık kalınmış mevcut ve gelecekteki öncelikler dikkate alınarak sağlanacaktır.

C. Türkiye Avrupa Birliği Geri Kabul Antlaşması ve Vize Serbestisi

Türkiye ile Avrupa Birliği arasında yapılan geri kabul antlaşması, 21 Haziran 2012 tarihinde paraf edilmiştir. Geri kabul antlaşmasının 16 Aralık 2013 tarihinde imzalanmasının ardından Türk vatandaşlarının kısa süreliğine vizesiz Schengen bölgesine girmesi için görüşmeler başlamıştır. Bu görüşmeler Türkiye'ye karşı vize serbestisi rejimine ilişkin yol haritası (roadmap towards the visa-free regime with Turkey) çerçevesinde sürdürülmüştür. Vizenin kaldırılmasına ilişkin görüşmeler sırasında Avrupa Birliği Komisyonu, Türkiye'nin vizeye ilişkin yasal düzenlemelerini ve idari uygulamasını incelemiştir. Yol Haritası'nda vize serbestisi için aranan şartlar beş başlık altında toplanmıştır:

- (1) Belgelerin güvenilirliği (document security),
- (2) Göç yönetimi (migration management),
- (3) Kamu düzeni ve kamu güvenliği (public order and security),
- (4) Temel haklar (fundamental rights),
- (5) Düzensiz göçmenlerin geri kabulü (readmission of irregular migrants).

Türk vatandaşlarının vize almaksızın Avrupa Birliği ülkelerine gidebilmesi için Komisyon'un beş başlık altında öngördüğü yetmiş iki kriterin tamamının karşılanması gerekmektedir.

IV. Türkiye'nin Bazı Devletlerle Yaptığı Geri Kabul Antlaşmaları Olmasına Rağmen Avrupa Birliği ile Yapılan Geri Kabul Antlaşmasının Kamuoyunda Ses Getirmesinin Sebepleri

Türkiye, bazı devletlerle geri kabul antlaşmaları yapmış; bu antlaşmalarla, Türkiye üzerinden söz konusu devletlere veya söz konusu devletler üzerinden Türkiye'ye yasadışı olarak gelen göçmenlerin geri gönderilmesine ilişkin usul ve esaslar belirlenmiştir. Türkiye, 2001 yılında Yunanistan¹⁴, 2007 yılında Suriye¹⁵, 2008 yılında Vietnam¹⁶ ve Ukrayna¹⁷, 2009 yılında Kırgız Cumhuriyeti¹⁸ ve Romanya¹⁹, 2011 yılında Rusya²⁰, 2014 yılında Belarus²¹ ve Moldova²²; 2016 yılında Pakistan²³ ile geri kabul antlaşmaları

14 RG 12.4.2007/26491.

15 RG 12.4.2007/26491.

16 RG 23.3.2008/26825.

17 RG 26.9.2008/27009.

18 RG18.10.2009/27380.

19 RG 24.11.2009/27416.

20 RG 15.3.2011/27875.

21 RG 15.3.2014/28942.

22 RG 25.4.2014/28982.

23 RG14.5.2016/29712.

yapmıştır. Türkiye ile Avrupa Birliği arasında yapılan geri kabul antlaşması ise 2014 yılında Resmî Gazete'de yayımlanmıştır. Türkiye ile Vietnam ve Kırgız Cumhuriyeti arasında yapılan geri kabul antlaşmaları uyarınca taraf devletler sadece kendi vatandaşlarını geri kabul etmekle yükümlüdürler. Yunanistan, Suriye, Rusya, Ukrayna, Moldova, Romanya, Belarus, Pakistan ve Avrupa Birliği ile yapılan geri kabul antlaşmalarının kapsamına ise sadece taraf devletlerin vatandaşları değil yasadışı göçmen durumundaki üçüncü ülke vatandaşları ve vatansızlar da dahildir.

Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki geri kabul antlaşması, bu konudaki ilk antlaşma olmamasına rağmen kamuoyu geri kabul antlaşmalarıyla ilk defa bu antlaşmayla tanışmıştır. Türkiye'nin yaptığı geri kabul antlaşmaları içinde en fazla Avrupa Birliği ile yapılan antlaşma ses getirmiştir. Çünkü antlaşma, İrlanda ve Danimarka hariç, yirmi altı ülkeden Türkiye'ye gönderilecek düzensiz göçmenleri kapsadığından kamuoyunda yankılar uyandırmıştır. Yirmi altı ülkeye karşılık Türkiye tek başına düzensiz göçe ev sahipliği yapacaktır. Ayrıca geri kabul antlaşmasının paraf edildiği 2012 yılında sayıları nispeten az olan Suriyelilerin sayısının antlaşmanın onaylandığı 2014 yılında ciddi bir rakama ulaşması kamuoyunda endişe yaratmıştır²⁴. Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki geri kabul antlaşmasının kamuoyunda yankı yaratmasının diğer bir sebebi bu antlaşmaya bağlı olarak Türk vatandaşlarına vize serbestisi tanınmasıdır. Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki geri kabul antlaşmasının vize serbestisi ile anılması, kamuoyu açısından bir heyecan yaratmış ve o güne kadar üzerinde durulmayan geri kabul antlaşmalarını kamuoyunun gündemine taşımıştır. Türkiye ile Avrupa Birliği arasında geri kabul antlaşmasının müzakerelerine 2005 yılında başlanmıştır. İnişli çıkışlı bir seyir gösteren müzakerelerde, Avrupa Birliği'nin üçüncü ülkelerin vatandaşlarının ve vatansızların geri kabul antlaşmasının kapsamına girmesi hususundaki dayatmasına Türkiye, vize serbestisinin sağlanması ile karşılık vermiştir. Miktarı tartışmalı olmakla bera-

²⁴ EKŞİ, Türkiye Avrupa Birliği Geri Kabul Antlaşması, 32.

ber Türkiye'ye sağlanacak malî yardım ise her iki tarafın da müzakerelerin başlangıcından itibaren üzerinde mutabık kaldıkları bir konu olmuştur²⁵.

V. Türkiye Avrupa Birliği Geri Kabul Antlaşmasının Fiilen Uygulanması İçin Gerekli Şartlar

A.Geri Kabul Antlaşmasının Uluslararası Bir Kuruluş Olan Avrupa Birliği ile Yapılması

Avrupa Birliği bir uluslararası kuruluştur. Avrupa Birliği, Türkiye'nin yanı sıra Arnavutluk, Hong Kong Özerk Yönetim Bölgesi, Makao, Rusya Federasyonu ve Sri Lanka dahil diğer bazı devletlerle de geri kabul antlaşmaları yapmıştır. Avrupa Birliği ile yapılan geri kabul antlaşmalarının bir özelliği, tüzel kişiliğe sahip bir uluslararası kuruluş ile yapılmalarıdır. Türkiye, geri kabul antlaşmasını, üye devletlerle değil Avrupa Birliği ile yani bir uluslararası kuruluşla yapmıştır. Avrupa Birliği tarafından yapılan geri kabul antlaşmalarının Danimarka açısından bağlayıcı olmadığını unutmamak gerekir. Ayrıca Birleşik Krallık ve İrlanda geri kabul antlaşmalarına katıldıklarını beyan etmedikçe bu antlaşmalarla bağlı değildir. İngiltere, Türkiye ile Avrupa Birliği arasında yapılan geri kabul antlaşmasına katılmıştır. O halde Avrupa Birliği ile geri kabul antlaşması yapan Türkiye, İrlanda ve Danimarka hariç diğer üye devletlere kendi ülkesi üzerinden giden bütün düzensiz göçmenleri geri kabul etme yükümlülüğü altına girmiştir.

Ancak Türkiye'nin Avrupa Birliği üyesi bir devletten yasadışı göçmenleri geri kabul edebilmesi için Türkiye ile söz konusu devlet arasında bir uygulama protokolünün yapılması gerekir. Türkiye Avrupa Birliği geri kabul antlaşmasının 20. maddesi uyarınca üye devletten Türkiye'nin yasadışı göçmenleri fiilen kabul edebilmesi için uygulama protokolünün yapılması şarttır. Antlaşmanın 20. maddesi uyarınca uygulama protokolleri üye devletlerle yapılacaktır. Türkiye ile Avrupa Birliği arasında yapılan geri kabul antlaşması Danimarka ve İrlanda hariç diğer üye devletleri kapsamaktadır. Her

25 EKŞİ, Türkiye Avrupa Birliği Geri Kabul Antlaşması, III.

bir devlette bulunan ve Türkiye üzerinden giden yasadışı göçmenin Türkiye tarafından geri kabul edilmesi için her bir üye devlet ile Türkiye arasında uygulama protokolü yapılacaktır. Bir üye devlet ile Türkiye arasında yapılan uygulama protokolü diğer üye devletler tarafından aynen kabul edilebilir. Geri kabul antlaşması ve bu antlaşmaya ilişkin uygulama protokolleri, milletlerarası antlaşma niteliğinde olduğundan tıpkı geri kabul antlaşması gibi uygulama protokollerinin onay ve yürürlüğe girme süreci, Anayasa'nın 90. maddesi ile 244 sayılı Kanun'un hükümlerine tabidir. Diğer bir ifadeyle, uygulama protokollerinin de TBMM tarafından onaylanmalarının uygun bulunduğuna dair kanun hazırlanması gerekir²⁶.

B. Antlaşmanın Yürürlüğe Girmesi İçin Gerekli Şartlar

Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki geri kabul antlaşmasının yürürlüğe girmesi, süresi ve sona ermesi 24. maddede düzenlenmiştir. Bu madde uyarınca, Antlaşma, Türkiye ve Avrupa Birliği'nin, Antlaşma'nın onaylanması için kendi usullerini tamamladıklarını bildirdikleri tarihi takip eden ikinci ayın birinci gününde yürürlüğe girecektir. Ancak Antlaşma'nın 4. ve 6. maddeleri açısından farklı bir yürürlük tarihi belirlenmiştir. Diğer bir ifadeyle, Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki geri kabul antlaşmasında da üçüncü kişilerin ve vatansızların geri kabulü açısından bir geçiş süreci (transition clauses) öngörülmüştür. Antlaşma'nın üçüncü ülke vatandaşları ile vatansızların Avrupa Birliği'nden Türkiye'ye kabulüne ilişkin 4. maddesi ile üçüncü ülke vatandaşları ile vatansızların Türkiye'den Avrupa Birliği'ne kabulüne ilişkin 6. maddesi açısından farklı bir yürürlük tarihi öngörülmüştür. Her iki madde Antlaşma'nın yürürlüğe girdiği tarihten üç yıl sonra uygulanmaya başlanacaktır. Bu üç yıllık süre boyunca 4. ve 6. maddelerde öngörülen yükümlülükler, yalnızca Türkiye'nin geri kabul ile ilgili ikili antlaşma veya düzenlemeler yaptığı üçüncü ülke vatandaşları ve vatansız kişiler için geçerlidir. Üç yıllık süre boyunca, Türkiye ve münferit üye devletler ara-

²⁶ EKŞİ, 5.

sındaki mevcut ikili geri kabul antlaşmalarının ilgili bölümleri uygulanmaya devam edecektir (md. 24/3). Avrupa Birliği üyelerinden sadece Romanya ve Yunanistan ile Türkiye arasında geri kabul antlaşması vardır²⁷.

Geri kabul antlaşması uyarınca, antlaşma, üçüncü ülke vatandaşları ve vatansızlar açısından antlaşmanın onaylandığı tarihten üç yıl sonra uygulanmaya başlayacaktır. Ancak Türkiye-Avrupa Birliği geri kabul antlaşmasının üçüncü ülke vatandaşları ve vatansızlar açısından yürürlük tarihinin 1 Haziran 2016'ya çekilmesine karar verilmiştir.

Geri kabul antlaşması, 2 Ağustos 2014 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanmıştır. Antlaşma'nın Resmi Gazete'de yayımlanmasını takip eden ikinci ayın birinci günü Avrupa Birliği ve Türkiye'nin kendi vatandaşlarını geri kabul yükümlülüğü başlamıştır. Ancak üçüncü ülke vatandaşlarının ve vatansızların geri kabulü açısından 3 yıllık bir geçiş süreci öngörülmüştür. Bu süreç 2017 yılında tamamlanacaktır. Ancak Türkiye ile Avrupa Birliği arasında üçüncü ülkelerin vatandaşları ve vatansızlar açısından geri kabul yükümlülüğünün başlayacağı tarihin 1 Haziran 2016 tarihine çekilmesi için Mart 2016'de muhtelif görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerin sonucunda geri kabul antlaşmasının üçüncü ülke vatandaşları açısından 1 Haziran 2016 tarihinden itibaren uygulanması için mutabakata varılmıştır. Söz konusu mutabakat uyarınca Avrupa Birliği Komisyonu tarafından geri kabul antlaşmasının 4. ve 6. maddelerinin yani üçüncü ülke vatandaşlarının ve vatansızların geri kabul yükümlülüğünün 1 Haziran 2016 tarihinde yürürlüğe girmesine ilişkin bir karar tasarısı hazırlanmıştır²⁸. Komisyon ta-

27 EKŞİ, 122.

28 European Commission Brussels, 10.2.2016 COM(2016) 72 final Annex to the Proposal for a Council Decision establishing the position to be taken on behalf of the European Union within the Joint Readmission Committee on a Decision of the Joint Readmission Committee on implementing arrangements for the application of Articles

rafından alınan bu karar, Ortak Geri Kabul Komitesi'nin 2/2016 tarihli kararı ile hayata geçirilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Birliği Arasında İzinsiz İkamet Eden Kişilerin Geri Kabulüne İlişkin Anlaşma ile oluşturulan Ortak Geri Kabul Komitesi 2/2016 tarihli bir karar almıştır. Ortak Geri Kabul Komitesi tarafından alınan karar metni şöyledir:

Madde 1- Anlaşma'nın 4. ve 6. maddelerinde düzenlenen üçüncü ülke vatandaşları ile vatansız kişilerin geri kabulüne matuf yükümlülükler 1 Haziran 2016 tarihi itibarıyla uygulanmaya başlanacaktır.

Madde 2- Bu karar, tarafların yasalarının gerektirdiği her türlü zorunlu iç usulün izlenmesini takiben taraflar üzerinde bağlayıcı olacaktır.

Ortak Geri Kabul Komitesi tarafından alınan karar ile geri kabul antlaşmasının üçüncü devletlerin vatandaşları açısından uygulanma tarihi olan 1 Kasım 2017 tarihi, 1 Haziran 2016 tarihine çekilmiştir. Türkiye Avrupa Birliği geri kabul antlaşmasınının 19(2). maddesi uyarınca gerek Avrupa Birliği gerekse Türkiye tarafından iç hukuka aktarılacak ve böylece bağlayıcılık kazanacaktır. Nitekim Avrupa Birliği Ortak Geri Kabul Komitesi tarafından alınan 2/2016 sayılı kararı, 23 Mart 2016 tarihli 2016/551 sayılı

4 and 6 of the Agreement between the European Union and the Republic of Turkey on the readmission of persons residing without authorisation as of 1 June 2016.

Komisyon, ayrıca, geri kabul antlaşmasınının üçüncü ülke vatandaşları ve vatansızlar açısından 1 Haziran 2016 tarihinde yürürlüğe konulmasına ilişkin olarak Konsey tarafından alınacak kararın eki olarak yer alacak metne ilişkin bir öneri hazırlamıştır. Karar önerisinde, Danimarka ve İrlanda'nın karara katılmadığı; İngiltere'nin ise katıldığı ifade edilmiştir (bkz. European Commission Brussels, 10.2.2016 COM(2016) 72 final 2016/0044 (NLE), Proposal for a Council Decision establishing the position to be taken on behalf of the European Union within the Joint Readmission Committee on a Decision of the Joint Readmission Committee on implementing arrangements for the application of Articles 4 and 6 of the Agreement between the European Union and the Republic of Turkey on the readmission of persons residing without authorisation as of 1 June 2016).

Konsey kararı ile onaylamış ve bu karar Avrupa Birliği Resmi Gazetesi'nde yayınlanmıştır²⁹. Türkiye ise Ortak Geri Kabul Komitesi tarafından alınan 2/2016 sayılı kararı, TBMM'de 6714 sayılı Kanun ile onaylanmıştır³⁰.

Ancak belirtmek gerekir ki Ortak Geri Kabul Komitesi tarafından alınan 2/2016 sayılı kararın TBMM tarafından onaylanması Türkiye açısından yeterli değildir. Türkiye Avrupa Birliği geri kabul antlaşmasının üçüncü ülke vatandaşları ve vatansızlar açısından yürürlük tarihinin öne çekilmesi için ya yeni bir antlaşmanın yapılması veya antlaşmaya ilişkin bir protokolün yapılması gerekmektedir. Antlaşmanın üçüncü ülke vatandaşları ve vatansızlar açısından yürürlük tarihinin idari bir karar ile değiştirilmesi mümkün değildir. Ayrıca antlaşma, Avrupa Birliği ile yapıldığından yürürlük tarihinin

---

29 Council Decision (EU) 2016/551 of 23 March 2016 establishing the position to be taken on behalf of the European Union within the Joint Readmission Committee on a Decision of the Joint Readmission Committee on implementing arrangements for the application of Articles 4 and 6 of the Agreement between the European Union and the Republic of Turkey on the readmission of persons residing without authorisation from 1 June 2016, OJ L95 9.4.2016 s. 9-11

30 Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Birliği Arasında İzinsiz İkamet Eden Kişilerin Geri Kabulüne İlişkin Anlaşma ile Oluşturulan Ortak Geri Kabul Komitesinin 2/2016 Sayılı Kararının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun, Kanun No. 6714, Kabul Tarihi: 3.5.2016, RG 20.5.2016/29717.

Madde 1- (1) "Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Birliği Arasında İzinsiz İkamet Eden Kişilerin Geri Kabulüne İlişkin Anlaşma ile Oluşturulan Ortak Geri Kabul Komitesinin 2/2016 Sayılı Kararı"nın onaylanması uygun bulunmuştur.

Madde 2- (1) Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 3- (1) Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

öne çekilmesine ilişkin protokolün de Avrupa Birliği ile yapılması zorunludur. Üstelik antlaşmanın tarihine ilişkin değişikliğin Meclise getirilmesi gerekir. Antlaşmanın uygulama protokolleri üye devletlerle yapılacaktır. Ancak üye devletlerle yapılacak uygulama protokollerine geri kabul antlaşmasının üçüncü ülke vatandaşları veya vatansızlar açısından yürürlük tarihinin öne çekildiğine ilişkin kayıtların konulması yeterli değildir.

C. Ortak Geri Kabul Komitesi'nin Üçüncü Ülke Vatandaşları Açısından Antlaşmanın Yürürlük Tarihinde Değişiklik Yapma Yetkisinin Bulunmaması

Ortak Geri Kabul Komitesi, geri kabul antlaşmasının 19. maddesi ile kurulmuştur. Ortak Geri Kabul Komitesi'nin görevleri de bu maddede düzenlenmiştir. Geri kabul antlaşmasının 19. maddesi incelendiğinde bu Komite'nin antlaşmada değişiklik yapma yetkisinin bulunmadığı açıkça anlaşılmaktadır. Antlaşmanın 19. maddesinin Ortak Geri Kabul Komitesi'nin görevlerine ilişkin kısmı şöyledir:

Madde 19- Ortak Geri Kabul Komitesi

1. Akit Taraflar, bu Anlaşmanın uygulanması ve yorumlanmasında birbirlerine karşılıklı yardım sağlayacaklardır. Bu amaçla, özellikle aşağıda belirtilen görevleri üstlenmek üzere bir ortak geri kabul komitesi (bundan böyle "komite" olarak anılacaktır) oluşturacaklardır:

- (a) bu Anlaşmanın uygulanmasını denetlemek;
- (b) bu Anlaşmanın yeknesak uygulanması için gerekli düzenlemeleri yürürlüğe koymaya karar vermek;
- (c) Madde 20 uyarınca Türkiye ve üye devletler tarafından hazırlanan uygulama Protokolleri hakkında düzenli bilgi teatisinde bulunmak;
- (d) Bu Anlaşma ve Ekleri için değişiklik önerilerinde bulunmak.

Ortak Geri Kabul Komitesi'nin görevleri, antlaşmanın uygulanmasını "denetlemek", antlaşmanın yeknesak uygulanması için gerekli "düzenlemeleri" yapmak, antlaşma ve eklerinde değişiklik "önerisinde" bulunmak, uygulama protokolleri hakkında "bilgi teatisinde" bulunmaktır. Geri kabul antlaşmasının 19. maddesinin hiçbir hükmünde Ortak Geri Kabul Komitesi'nin antlaşmayı değiştirme yetkisinden söz edilmemiştir.

Ortak Geri Kabul Komitesi'nin antlaşmada değişiklik yapma yetkisinden söz etmek yetkide paralellik ilkesi uyarınca da mümkün değildir. Bu ilke uyarınca bir işlemi yapan kim ise o işlemde değişikliği de onun yapması gerekmektedir. Geri kabul antlaşmasının tarafları Avrupa Birliği ve Türkiye'dir. O halde geri kabul antlaşmasında yer alan herhangi bir hükümde değişikliği de ancak Avrupa Birliği ile Türkiye yapabilecektir.

D. Türkiye Avrupa Birliği Geri Kabul Antlaşmasının Üçüncü Ülke Vatandaşları Açısından 1 Haziran 2016 Tarihinden İtibaren Uygulanmasına İlişkin Ortak Geri Kabul Komitesinin 1/2016 Sayılı Kararını Onaylayan 6714 Sayılı Kanun'un Anayasaya Aykırılığı Sorunu

Üçüncü ülke vatandaşları açısından uygulanma tarihinin 1 Haziran 2016 tarihine çekilmesine ilişkin Ortak Geri Kabul Komitesi tarafından alınan 2/2016 sayılı kararında, bu kararın, Antlaşmanın 19(1)(b) maddesine istinaden alındığı ifade edilmiştir. Antlaşmanın 19(1)(b) maddesi hükmünde "Antlaşmanın yeknesak uygulanması için gerekli düzenlemeleri yürürlüğe koymaya karar vermek"ten söz edilmektedir. "Antlaşmanın yeknesak olarak uygulanmasını sağlamak" ifadesi "antlaşmada değişiklik yapmak" ifadesinde farklıdır. Ayrıca geri kabul antlaşmasının 19(1)(d) maddesinde Ortak Geri Kabul Komitesi'nin antlaşma ve ekleri için değişiklik "önerilerinde" bulunmasından (to recommend amendments to this agreement and its annexes) söz edilmiştir. Geri kabul antlaşmasının 19(1)(d) maddesinde Ortak Geri Kabul Komitesi'nin antlaşma ve eklerinde değişiklik yapacağı ifade edilmemiştir. Zaten böyle bir ifadenin 19(1)(d) maddeye konulması

da mümkün değildir. Çünkü antlaşma Türkiye ile Avrupa Birliği tüzel kişiliği arasında yapılmıştır. Antlaşmayı ancak tarafları değiştirebilirler. 19(1)(d) maddede Ortak Geri Kabul Komitesi'nin antlaşmada "değişiklik" yapmasından değil değişiklik yapılması "önerisinde" bulunmasından söz edilmiştir.

O halde Ortak Geri Kabul Komitesi'nin antlaşmada değişiklik yapmak yetkisi bulunmadığından aldığı karar "yok" hükmündedir. Bu nedenle Türkiye, Ortak Geri Kabul Komitesi'nin olmayan yetkisine istinaden aldığı bir kararın TBMM'de 6714 sayılı Kanun ile onaylanması da Anayasaya aykırıdır. Antlaşmanın 19(2). maddesi uyarınca Ortak Geri Kabul Komitesi'nin kararları, her türlü zorunlu iç usul tamamlandıktan sonra bağlayıcıdır. Türk hukukunda, Ortak Geri Kabul Komitesi tarafından alınan kararların iç hukuka nasıl aktarılacağına ilişkin açık bir yasal düzenleme hükmü yoktur. Ancak hiç şüphesiz Ortak Geri Kabul Komitesi tarafından alınan kararlar bir milletlerarası antlaşma niteliğinde değildir. Bu nedenle Ortak Geri Kabul Komitesi tarafından alınan kararların Anayasa'nın 90. ve 244 sayılı Kanun kapsamında milletlerarası antlaşma olarak onaylanmaları da mümkün olmayacaktır.

E. Geri Kabul Antlaşmasına İlişkin Uygulama Protokolleri Olmaksızın Antlaşmanın Fiilen Uygulanmasının Mümkün Olmaması

Türkiye Avrupa Birliği geri kabul antlaşmasının 20. maddesinde de antlaşmaya ilişkin uygulama protokollerinin yapılması öngörülmüştür. Uygulama protokolleri, Avrupa Birliği ile değil Avrupa Birliği üyesi devletler ile Türkiye arasında yapılacaktır. Uygulama protokolünün yapılması için ya Türkiye'nin ya da Avrupa Birliği üyesi bir devletin talepte bulunması gerekmektedir. Ayrıca bu maddede protokoller ile düzenlenecek konular da belirlenmiştir. Antlaşma'nın 20(1). maddesi uyarınca protokollerde yetkili makamlar ile sınır geçiş noktalarının tayini ve irtibat noktalarının değişimi; refakat edilen üçüncü ülke vatandaşlarının ve vatansız kişilerin transit geçişleri de dahil refakatli geri dönüş koşulları; 1-4. sayılı eklerinde belir-

tilenlere ilave yöntem ve belgeler; hızlandırılmış prosedür gereğince geri kabul şekilleri ve mülakat yöntemi düzenlenecektir. Türkiye, bir üye devlet tarafından hazırlanan ve Türkiye tarafından kabul edilen uygulama protokolünde yer alan herhangi bir hükmü, başka bir üye devletin talebi üzerine, ona da uygulayabilir. Ayrıca uygulama protokolüne taraf olmayan Avrupa Birliği üyesi devletler, Türkiye'nin talebi üzerine, bir üye devletle Türkiye arasındaki protokolün kendileri ile Türkiye arasındaki geri kabul işlemlerinde uygulanmasını kabul edebilirler³¹.

F. Uygulama Protokolleri Yapılmadan Antlaşma Uyarınca Fiilen Geri Kabul Yapılamaması

Avrupa Birliği üyesi devletler ile Türkiye arasında yapılacak olan uygulama protokolleri ile antlaşmanın üçüncü ülke vatandaşları açısından yürürlük tarihinin 1 Kasım 2017'den 1 Haziran 2016'ya alınması mümkün değildir. Geri kabul antlaşması üçüncü ülke vatandaşları açısından 1 Kasım 2017 tarihinde uygulanabilmesi için üye devletlerle Türkiye arasında uygulama protokollerinin yapılması gerekir. Bu husus antlaşmanın 20. maddesinde ifade edilmiştir. Türkiye Avrupa Birliği geri kabul antlaşması Danimarka ve İrlanda açısından bağlayıcı değildir. O halde antlaşma Avrupa Birliği'nin sadece 26 üyesi açısından uygulama alanı bulacaktır. Antlaşmanın 20. maddesi uyarınca 26 üye devletin her biri ile Türkiye arasında antlaşmanın uygulanmasına ilişkin protokollerin yapılması gerekmektedir. Antlaşmanın 20. maddesi uyarınca uygulama protokollerinde geri kabulde yetkili makamlar ile geri kabul edilecek kişilerin sınır geçiş noktaları; refakat edilen üçüncü ülke vatandaşlarının ve vatansız kişilerin transit geçişleri de dahil refakatli geri dönüş koşulları; geri gönderilecek kişilere ilişkin belge ve bilgiler; hızlandırılmış prosedür gereğince geri kabul şekilleri ve geri gönderilecek kişilerle yapılacak olan mülakat yöntemi hususlarına yer verilecektir. Her bir üye devlet ile Türkiye arasında yapılan uygulama

31 EKŞİ, Türkiye Avrupa Birliği Geri Kabul Antlaşması, 124-125.

protokolü, Ortak Geri Kabul Komitesi'ne bildirilecektir. Antlaşmanın 20(2). maddesi uyarınca uygulama protokolü, Ortak Geri Kabul Komitesi'ne bildirimde bulunulduktan sonra yürürlüğe girecektir. Her ne kadar 20. maddede uygulama protokollerinin, iç hukuka aktarılma usullerinin tüketilmesinden söz edilmiyorsa da hiç şüphesiz uygulama protokolleri de birer milletlerarası antlaşma olduklarından TBMM tarafından onaylanmalarının bir kanunla uygun bulunması ve Bakanlar Kurulu'nun onay kararnamesi ekinde Resmî Gazete'de yayımlanmaları gerekmektedir.

G. Yunanistan Adalarından Türkiye'ye Yapılan Geri Kabulün Dayanağı

Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki geri kabul antlaşmasının fiilen uygulanması için gerekli olan şartlar henüz gerçekleşmemiştir. Öncelikle antlaşmanın üçüncü ülke vatandaşları açısından uygulanma tarihinin 1 Haziran 2016'ya çekilmesi için gerekli olan süreç tamamlanmamıştır. İkincisi, üye devletlerle Türkiye arasında uygulama protokolleri yapılmamıştır.

O zaman Yunanistan adalarından Türkiye'ye 4 Nisan 2016 tarihinden itibaren kabul edilen üçüncü ülke vatandaşlarının geri kabulünün nasıl gerçekleştiği sorusuna da cevap vermek gerekir. 18 Mart 2016 tarihinde Türkiye ve Avrupa Birliği arasında gerçekleştirilen müzakereler sonucunda aşağıdaki hususlarda mutabakata varılmıştır³²:

1) 20 Mart 2016 tarihinden itibaren Türkiye'den Ege adalarına giden yasadışı göçmenler, iltica talebinde bulunsalar bile Türkiye'ye geri gönderileceklerdir.

2) Ege adalarından Türkiye'ye gönderilen her Suriyeli karşılığında Türkiye'deki bir Suriyeli Avrupa Birliği'ne yerleştirilecektir.

32 European Commission - Fact Sheet Implementing the EU-Turkey Agreement- Questions and Answers Brussels, 4 April 2016: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-16-1221_en.htm (24.5.2016).

ULUSLARARASI TOPLUM VE MÜLTECİLER:

Sorumluluklar, İmkanlar, İnsan Hakları İhlalleri

---

3) Türkiye, Türkiye üzerinden deniz veya karayoluyla Avrupa Birliği'ne yasadışı göçü önlemek için gerekli tedbirleri alacaktır.

4) Türkiye ile Avrupa Birliği arasında yasadışı göç durduğu ya da esaslı olarak azaldığında GGönüllü İnsani Kabul Sistemi (Voluntary Humanitarian Admission Scheme) başlatılacaktır.

5) Haziran 2016 sonuna kadar Türk vatandaşlarına uygulanan vize-nin kaldırılması için vize yol haritasında öngörülen kriterlerin yerine getirilmesi hızlandırılacaktır.

6) Avrupa Birliği, Türkiye'deki mülteciler için kullanılmak üzere başlangıçta 3 milyar Euro ve daha sonra 2018 yılının sonuna kadar 3 milyar Euro daha mali yardımda bulunacaktır.

7) Türkiye ve Avrupa Birliği gümrük birliğinin geliştirilmesine çalışacaktır.

8) Tam üyelik süreci canlandırılacak 33 fasıl müzakereye açılacak ve diğer fasılların müzakereye açılması için gerekli hazırlıklar yapılacaktır.

9) Türkiye ve Avrupa Birliği Suriye içindeki insani koşulların iyileştirilmesi için çalışacaklardır.

Yunanistan ile Türkiye arasında 2001 yılında yapılan geri kabul antlaşması bulunmaktadır. Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki geri kabul antlaşması fiilen uygulanmaya başladığında artık Yunanistan ile olan geri kabul antlaşması uygulanmayacaktır. Nitekim Türkiye Avrupa Birliği arasındaki geri kabul antlaşmasının 21. maddesinde bu husus düzenlenmiştir. Türkiye Avrupa Birliği geri kabul antlaşmasının 21. maddesi uyarınca, bu antlaşma, üye devletlerle yapılan geri kabul antlaşmalarına nazaran öncelikle uygulanacaktır. Ancak Türkiye Avrupa Birliği geri kabul antlaşmasının 24(3). maddesi uyarınca, üçüncü ülke vatandaşlarının geri kabulünün başlayacağı 1 Kasım 2017 tarihine kadar olan süreçte üye devletlerle daha önce yapılan

iki taraflı geri kabul antlaşmaları uygulanmaya devam edecektir. İşte bu hükme istinaden 1 Haziran 2016 tarihine kadar olan sürece kadarki geri kabuller Türkiye ile Yunanistan arasındaki geri kabul antlaşması hükümlerine istinaden gerçekleştirilmektedir. Nitekim Avrupa Birliği Komisyonu tarafından 4 Nisan 2016 tarihli basın açıklamasında Yunanistan'da iltica başvurusunda bulunmayan veya iltica başvurusu kabul edilemez olan veya iltica başvurusu reddedilen kişilerin Türkiye ile Yunanistan arasındaki geri kabul antlaşmasına istinaden Türkiye'ye geri gönderildiği; 1 Haziran 2016 tarihinden itibaren Türkiye Avrupa Birliği geri kabul antlaşmasının üçüncü ülke vatandaşlarının geri kabulüne ilişkin hükümlerinin yürürlüğe gireceği ve bu tarihten itibaren bu antlaşma hükümlerinin uygulanacağı ifade edilmiştir³³.

Unutmamak gerekir ki, Türkiye ile Yunanistan arasındaki geri kabul antlaşması uyarınca Türkiye üzerinden Yunanistan veya Yunan adalarına giden üçüncü ülke vatandaşlarının yani Avrupa Birliği üyesi devletlerin vatan daşı ve Türk vatan daşı olmayan kişilerin geri kabulü, ancak bu ikili antlaşmada öngörülen hükümler çerçevesinde her bir kişi için ayrı bir dosya açılarak, Yunanistan'da yaptıkları iltica talepleri değerlendirilmiş olarak ve insan haklarına uygun bir şekilde gerçekleştirilmelidir. Yoksa her bir yasadışı göçmen hakkında dosya açılmaksızın Yunanistan adalarından gemilere bindirilerek Türkiye'ye gönderilmeleri mümkün değildir.

Yunanistan'dan Türkiye'ye yapılacak olan geri kabuller açısından insan hakları ve iltica açısından yapılacak olan eleştirileri önlemek için gerek Yunanistan gerekse Türkiye tarafından bazı adımlar atılmıştır. Yunanistan, mevzuatında yaptığı düzenleme ile Türkiye'yi güvenli ülke olarak kabul et-

33 European Commission - Fact Sheet Implementing the EU-Turkey Agreement-Questions and Answers Brussels, 4 April 2016: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-16-1221_en.htm (24.5.2016).

miştir. Ege adalarından Türkiye'ye geri gönderileceklerini anlayan üçüncü ülke vatandaşları geri gönderilmemek için iltica talebinde bulunmuşlardır. Yunanistan üye devletlerden mülakat yapacak personel yardımı almış; iltica talep edenlerin başvurularını hızlı değerlendirmeye alarak ilk iltica ülkesi veya güvenli üçüncü ülke olan Türkiye'den gelmeleri sebebiyle reddetmeye başlamıştır. İltica talepleri reddedilenler yasadışı göçen statüsünde Türkiye'ye gönderilebileceklerdir. Türkiye, 20 Mart 2016 tarihinden itibaren Yunanistan'dan Türkiye'ye geri kabul edilen yabancılar arasındaki Suriyeliler ile ilgili özel bir hükmü Geçici Koruma Yönetmeliği'ne eklemiştir. Geçici Koruma Yönetmeliği'nin geçici 1. maddesine eklenen (6). fıkra uyarınca

“28.4.2011 tarihinden itibaren Suriye Arap Cumhuriyeti'nde meydana gelen olaylar sebebiyle Türkiye'ye gelmiş ve 20.3.2016 tarihinden sonra ülkemiz üzerinden düzensiz yollarla Ege adalarına geçmiş olan Suriye Arap Cumhuriyeti vatandaşlarından, ülkemize geri kabul edilenlere koruma talep etmeleri halinde bu Yönetmelik kapsamında geçici koruma sağlanabilir”.

Böylece Türkiye, Yunanistan'dan geri kabul edilen Suriyelilerin de geçici koruma altına alınabileceğini; bu bağlamda geri kabul edilen Suriyeliler açısından geçici korumaya erişimin sağlanması sebebiyle non-refoulement ilkesi açısından yöneltilebilecek eleştirileri bertaraf etmiştir.

VI. Türkiye Avrupa Birliği Geri Kabul Antlaşmasının Antlaşmalar Hukuku, İnsan Hakları ve İltica Açısından Yarattığı Sorunlar

A. Türkiye Avrupa Birliği Geri Kabul Antlaşmasının Antlaşmalar Hukuku Açısından Yarattığı Sorunlar

Geri kabul antlaşması uluslararası tüzel kişilik olan Avrupa Birliği ile yapılmıştır. Antlaşma, 2014 yılında Avrupa Birliği ve Türkiye tarafından iç usuller tamamlanarak onaylanmıştır. Antlaşmanın 24(2). maddesi uyarınca

Türkiye ve Avrupa Birliği üyesi ülkelerin kendi vatandaşlarını geri kabul yükümlülüğü 1 Kasım 2014 tarihinde başlamıştır. Antlaşmanın 24(3). fıkrası uyarınca geri kabul antlaşmasının, üçüncü ülke vatandaşları yani Türkiye ve Avrupa Birliği üyesi olan ülkeler hariç diğer ülkelerin vatandaşları açısından yürürlüğe gireceği tarih 1 Kasım 2017'dir. Ancak 18 Mart 2016 tarihinde Türkiye ile Avrupa Birliği arasında antlaşmanın üçüncü ülke vatandaşları açısından uygulanma tarihinin 1 Haziran 2016 tarihine çekilmesi konusunda mutabakata varılmıştır. Antlaşmanın, üçüncü ülke vatandaşları açısından uygulanma tarihinin 1 Haziran 2016 tarihine çekilebilmesi için Türkiye ile Avrupa Birliği arasında antlaşmada değişiklik yapan bir protokolün yapılması ve bu protokolün de usulüne uygun olarak TBMM tarafından onaylanmasının uygun bulunduğuna dair bir kanunun hazırlanması ve ardından Bakanlar Kurulu tarafından protokolün onaylanması gerekmektedir.

Fakat üçüncü ülke vatandaşlarının geri kabulünün 1 Haziran 2016 tarihine çekilmesi için Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki geri kabul antlaşmasında değişiklik öngören bir protokol yapılmamıştır. Bunun yerine Ortak Geri Kabul Komitesi tarafından antlaşmanın üçüncü ülke vatandaşları açısından uygulanma tarihinin 1 Haziran 2016 tarihinde başlaması için 2/2016 tarihli bir karar alınmıştır. Oysa Türkiye ile Avrupa Birliği arasında yapılan antlaşmanın 19. maddesi ile ihdas edilen ve görevleri bu maddede düzenlenen Ortak Geri Kabul Komitesi'nin antlaşmada değişiklik yapmak yetkisi bulunmamaktadır. Ortak Geri Kabul Komitesi, antlaşmada değişiklik yapılmasını teklif edebilir ama bizzat kendisi antlaşmada değişiklik yapamaz. Zaten yetkide paralellik ilkesi uyarınca Ortak Geri Kabul Komitesi'ne antlaşmada değişiklik yapma yetkisinin verilmesi de mümkün değildir. Çünkü bu ilke uyarınca sadece işlemi yapan taraflar işlemde değişiklik yapabilirler. Ortak Geri Kabul Komitesi, geri kabul antlaşmasının 19. maddesinde belirtilen görevini aşarak antlaşmanın üçüncü ülke vatandaşları açısından uygulama tarihini 2/2016 sayılı kararıyla 1 Haziran 2016 olarak belirlemiştir. Bu karar hukuki açıdan "yok" hükmündedir. Buna rağmen

men gerek Avrupa Birliği gerekse Türkiye Ortak Geri Kabul Komitesi tarafından alınan 2/2016 tarihli kararı iç hukuklarına aktarmak için gerekli işlemleri başlatmışlardır. Avrupa Birliği, Konseyin aldığı kararla Ortak Geri Kabul Komitesi'nin 2/2016 sayılı kararını onaylamıştır. Türkiye ise 3 Mayıs 2016 tarihinde kabul edilen ve 20 Mayıs 2016 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanan 6714 sayılı Kanun ile Ortak Geri Kabul Komitesi'nin 2/2016 sayılı kararının onaylanmasını uygun bulmuştur. Ancak onay kanunu yani 6714 sayılı kanunun ardından Bakanlar Kurulu kararı eşliğinde 2/2016 sayılı kararın Resmi Gazete'de yayımlanması gerekmektedir. Şu anda yeni Hükümet'in kurulma çalışmaları devam ettiğinden bu sürecin ne zaman tamamlanacağını kestirmek zor gözükmektedir.

B. Türkiye Avrupa Birliği Geri Kabul Antlaşmasının İnsan Hakları ve İltica Açısından Yarattığı Sorunlar

Geri kabul antlaşmaları, düzensiz göçle mücadele etmek için kullanılan birer araç olmakla birlikte, bu antlaşmaların insan hakları ihlallerine yol açması ve sığınma sistemine erişimi engellemesi başta olmak üzere bazı sorunları da beraberinde getirdikleri bir gerçektir. Geri kabul antlaşmalarında insan haklarına ve sığınmaya ilişkin temel antlaşmaların saklı tutulması dahi bu sorunları bertaraf etmede yetersiz kalmaktadır. Üstelik geri kabul antlaşmaları uluslararası külfet paylaşımını (international burden sharing) da engellemekte; yükü, tamamen düzensiz göçe kaynaklık eden veya transit rol oynayan ülkelerin sırtına yüklemektedir. Düzensiz göçe çare olarak kullanılan geri kabul antlaşmaları, eşit durumda bulunan iki devlet arasında yapıldığında yük paylaşımının belirli ölçüde olsa bile gerçekleştiği söylenebilir. Ancak Avrupa Birliği ile yapılan geri kabul antlaşmalarında, Danimarka hariç, bütün üye devletlerin karşısında tek devlet yer almaktadır. Bu nedenle Avrupa Birliği ile yapılan geri kabul antlaşmaları asimetriktir. Asimetrik nitelik taşıyan ve Avrupa Birliği ile yapılan geri kabul antlaşmaları açısından yük paylaşımı tamamen devre dışı kalmaktadır³⁴.

34 EKŞİ, Türkiye Avrupa Birliği Geri Kabul Antlaşması, 133.

Türkiye Avrupa Birliği geri kabul antlaşması, mülteci statüsü veya diğer bir uluslararası koruma statüsü alanlar, düzenli göçmen konumunda olduklarından bunlar hakkında uygulanmayacaktır. Buna karşın Avrupa Birliği üyesi bir devlette uluslararası koruma talep eden bir şahıs, bu talebinin kabul edilmemesi halinde düzensiz göçmen konumuna girecek ve geri kabul antlaşmasına istinaden Türkiye'ye geri gönderilebilecektir. Hakkında yasadışı olarak bulunduğu Avrupa Birliği ülkesinden Türkiye'ye geri gönderilme kararı alınan şahıs, bu karara karşı üye devletin mahkemesine başvurmuşsa, yargılama aşaması tamamlanıncaya kadar söz konusu üye devlette kalabilecek midir? Türkiye ile Avrupa Birliği arasında yapılan geri kabul antlaşmasında bu sorunun cevabı yer almadığı gibi diğer geri kabul antlaşmalarında da bu yönde bir cevap bulunmamaktadır. Bu konuya açıklık kazandırılması özellikle bir şahsın yasadışı olarak bulunduğu üye devlette sığınma talebinde bulunmasına rağmen bu talebi işleme alınmadan Türkiye'ye zorla gönderilmesi halinde önem taşımaktadır. Geri kabul antlaşmasına ilişkin uygulama protokollerine konuya açıklık getiren hükümlerin konulması gerekmektedir³⁵.

Geri kabul edilecek her yasadışı göçmen durumundaki Suriyeliye karşılık Türkiye'de uluslararası koruma altındaki bir Suriyelinin Avrupa Birliği'ne gönderilmesi teklifi ise yaklaşık beş yıldır Türkiye'de bulunan ve Türkiye'de kendine bir yaşama alanı oluşturmuş, neredeyse Türkiye ile entegre olma aşamasına gelmiş Suriyeliler açısından hak ihlaline yol açabilecek bir çözümdür. Üstelik Türkiye'den giden her şahsın Avrupa Birliği ülkeleri tarafından mülteci olarak kabul edilmemesi halinde geri kabul antlaşması kapsamında tekrar Türkiye'ye iadesi de mümkündür.

Küçük'ün de ifade ettiği üzere geri kabul antlaşması sonucunda Türkiye'ye kaç kişinin gönderileceği ve bunun getireceği malî külfet konusunda bilgi mevcut değildir³⁶. Böyle bir bilginin elde edilmesi, Avrupa

35 EKŞİ, Türkiye Avrupa Birliği Geri Kabul Antlaşması, 135.

36 KÜÇÜK, 116.

Birliği üyesi devletlerden her birinin hali hazırda ülkelerinde kaç düzensiz göçmen bulunduğunu ve sığınma talep edenlerin sayısını bildirmesine bağlıdır. Avrupa Birliği bırakınız böyle bir bilgiyi vermeyi Türkiye'nin sığınma talep edenlerin ve bazı kategorilerde bulunan düzensiz göçmenlerin parmak izlerinin karşılaştırmasına ilişkin bilgi ağı olan EURODAC'ı³⁷ bile kullanmasına yanaşmamaktadır. Böylece Türkiye geri kabul sürecinde ne kadar düzensiz göçmen sayısı ile karşılaşacağını ve karşılaşacağı bu sayıyla başa çıkıp çıkamayacağını bilmeksizin bir bilinmeyene doğru adım atmaktadır³⁸.

Geri kabul antlaşmasında 1951 Cenevre Konvansiyonu ile bu Konvansiyona ilişkin 1967 Protokolü'nün yanı sıra AİHS hükümleri ve AİHM kararları saklı tutulmuştur. Avrupa Birliği üyesi devletler AİHS'e taraftırlar. Dolayısıyla her bir üye devlet geri kabul sürecinde AİHS'e uygun olarak hareket etmek zorundadırlar. Üye devletlerin AİHS'e uyma yükümlülüğü hem bu AİHS'e taraf olmalarından hem de geri kabul sürecinde AİHS'in öncelikle uygulanacağını üye devletler açısından bir yükümlülük olarak öngörülmesinden kaynaklanmaktadır.

Geri kabul antlaşmasının etkin şekilde uygulanması ve Avrupa Birliği'nden gelecek düzensiz göçmen sayısının artması, Türkiye'nin güvensiz ülkeye dönüşmesi riskini de beraberinde getirmektedir. Böyle bir durumda, non-refoulement ilkesi, AİHS hükümleri ve AİHM kararları çerçevesinde Avrupa Birliği üyesi devletler, geri gönderecekleri kişiler açısından Türkiye'nin riskli bir ülke olup olmadığını; Türkiye'de iltica sistemine erişip erişemeyeceklerini ayrıca değerlendirmek zorunda kalacaktır. Çünkü non-refoulement ilkesi, üye devletlere, geri gönderecekleri şahsın bu şahsı geri kabul edecek ülkede işkence, zulüm, kötü muamele, insanlık dışı ve haysiyet kırıcı muamele görmesi riski varsa göndermeme yükümlülüğü yüklemektedir. Ayrıca talep eden devlet, geri kabul antlaşması uyarınca ülke-

37 Council Regulation No 2725/2000 of 11 December 2000 concerning the establishment of 'EURODAC' for the comparison of fingerprints for the effective application of the Dublin Convention, OJ 15.12.200 L316 s. 1-10.

38 EKŞİ, Türkiye Avrupa Birliği Geri Kabul Antlaşması, 136-137.

sinden diğere âkit devlete göndereceği şahsın güvenli olmayan kaynak veya menşee ÷lkeye gönderilmesini de engellemekle yükümlüdür³⁹.

Avrupa Birliği üyesi ÷lkelerin tamamı aynı zamanda 1951 Cenevre Konvansiyonu'na taraftır. 1951 Cenevre Konvansiyonu ilticaya erişimi değil iltica talebi kabul edilen kişilerin haklarını düzenlemektedir⁴⁰. Dolayısıyla 1951 Cenevre Konvansiyonu'nda sığınma bir hak olarak düzenlenmiş değildir. Ancak sığınma hakkı, Avrupa Birliği tarafından temel bir hak olarak kabul edilmiştir. 2010 yılında kabul edilen Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı (Charter of Fundamental Rights of the European Union)⁴¹, temel hak ve hürriyetler arasında sığınma hakkını da saymıştır. Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı'nın 18. maddesi, "sığınma hakkı" başlığını taşımaktadır. Bu maddeyle sığınma hakkı teminat altına alınmıştır. Lizbon Antlaşması'nın yürürlüğe girmesiyle beraber Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı gerek Birlik kurumları gerekse üye devletler açısından bağlayıcı hale gelmiştir. Bununla beraber Türkiye Avrupa Birliği geri kabul antlaşmasının özellikle 7. maddesinin (4). fıkrasında düzenlenen hızlandırılmış prosedüre alınarak ilticaya erişim kolaylıkla engellenebilir. Üstelik Türkiye üzerinden Avrupa Birliği ÷lkelerine giden kişileri, üye devletler, ilk iltica ÷lkesinde koruma talep edebilecekleri gerekçesiyle iltica sistemine almaksızın iltica taleplerini reddedebilirler ve böylece düzensiz göçmen haline gelen kişileri geri gönderebilirler. Geri gönderilen kişiler, kabul eden devlet tarafından sığınma prosedürüne almaksızın kaynak veya transit ÷lkeye gönderilebilir⁴². Geri kabul eden devletin, kabul ettiği şahısları kaynak veya transit ÷lkelere gönderirken dayanacağı en önemli argüman zaten kabul ettiği şahısların dü-

39 GILLADE, 83-84.

40 ÖZBEK, 74.

41 Charter of Fundamental Rights of the European Union, OJ C83 30.3.2010 s. 389-403.

42 GILLADE, 83.

zensiz göçmen olmasıdır. Böylece Türkiye-Avrupa Birliği arasındaki geri kabul antlaşması uyarınca bir üye devletin düzensiz göçmen olarak Türkiye'ye gönderdiği şahsı Türkiye de düzensiz göçmen olduğu gerekçesiyle kaynak veya transit ülkeye geri gönderebilir.

Geri kabul edilenlerin, geri kabul edildikleri ülkede entegrasyonlarının sağlanmaması, başta çalışma hakkı olmak üzere haklara erişimlerinin engellenmesi ve yasa dışı göçe neden olan unsurların ortadan kaldırılmaması halinde, bu kişiler tekrar yasa dışı göçe yönelecektir⁴³. Böylece Avrupa Birliği ülkelerinden Türkiye'ye geri gönderilen düzensiz göçmenler, Türkiye'de umduklarını bulamayınca veya Türkiye tarafından kaynak ya da transit ülkelere gönderildiklerinde yeniden Avrupa Birliği ülkelerine girmek için yola koyulacaklardır. Bu fasit daire, Türkiye'ye geri gönderilen düzensiz göçmenlerin sayısı artıkça sürekli dönecektir. Bu durumda geri kabul masrafları ve iş yükü katlanarak artacaktır. O halde düzensiz göçe geri kabul antlaşmalarıyla çare bulmaktan artık vazgeçilmelidir. Günümüzde düzensiz göçün ulaştığı sayılar, geri kabul antlaşmalarını işlevsiz kılmaktadır. Düzensiz göçün, insan haklarına yaraşır bir şekilde çözümü her şeyden önce düzensiz göçe yol açan sebeplerin ortadan kaldırılmasına bağlıdır. Siyasi çalkantıların, ekonomik krizlerin, iç savaşların, terör saldırılarının ve iklim değişikliklerinin alabildiğine arttığı dünyada bu sebeplerin ortadan kaldırılması da kolay değildir.

Türkiye Avrupa Birliği geri kabul antlaşmasının, Türkiye'nin, 1951 Cenevre Konvansiyonu'na koyduğu coğrafi kısıtlamayı da etkileyeceği ve Avrupa Birliği'nin bu yönde yapacağı baskılar neticesinde Türkiye'nin coğrafi kısıtlamayı kaldırabileceği ihtimalinden söz edilmektedir. Coğrafi kısıtlamanın kaldırılması, Avrupa Birliği tarafından tek taraflı olarak hazırlanan Vize Yol Haritası'nda söz edilen bir husustur. Türkiye Avrupa Birliği

43 KÜÇÜK, 109.

geri kabul antlaşmasının gerek dibacesinde gerekse 18. maddesinde 1951 Cenevre Konvansiyonu ile Konvansiyona ilişkin 1967 Protokolü saklı tutulmuştur. O halde her iki metin, geri kabul antlaşmasına nazaran öncelikle uygulanacaktır. Türkiye, geri kabul antlaşmasında veya geri kabul antlaşmasına ilişkin ortak beyanlarda coğrafi kısıtlamayı kaldıracağı taahhüdünde bulunmamıştır. İlticaya ilişkin milletlerarası antlaşmaların saklı tutulduğu 18. maddeden de Türkiye'nin coğrafi kısıtlamayı kaldırma yönünde bir adım atmasını gerektiren bir hükme yer verilmemiştir. Kanaatimizce, gerek antlaşmanın dibacesi gerekse 18. maddesi karşısında, geri kabul antlaşması uyarınca Türkiye'nin coğrafi kısıtlamayı kaldırması gerektiği yönünde bir sonuca varmak geri kabul antlaşmasına hak ettiğinden fazla değer verilmesi anlamına gelecektir. Geri kabul antlaşmasının ise bu değeri hak etmekten uzak olduğu bir gerçektir.

Yılmaz'ın da ifade ettiği üzere⁴⁴ Türkiye ile Avrupa Birliği arasında yapılan geri kabul antlaşmasının Avrupa Birliği'nin yaptığı diğer geri kabul antlaşmalarında olduğu gibi insan hakları ihlallerine yol açıp açmayacağını zaman gösterecektir. Antlaşmalar Hukukuna İlişkin Viyana Konvansiyonu'nun⁴⁵ 60(1). maddesi uyarınca iki taraflı antlaşmanın taraflarından birinin, antlaşmayı esaslı olarak ihlal etmesi halinde diğer taraf antlaşmayı kısmen veya tamamen sona erdirebileceği gibi antlaşmanın uygulanmasını kısmen veya tamamen askıya alabilir. Türkiye, Antlaşmalar Hukukuna İlişkin Viyana Konvansiyonu'na taraf değildir. Ancak bu Konvansiyon zaten milletlerarası örf ve adet niteliğinde mevcut olan birçok kuralı yazılı hale getirmiştir. Dolayısıyla hem örf ve adet kuralı niteliğini taşıyan hem de Konvansiyonda yer alan kuralları Türkiye öne sürebilecektir. Bu bağlamda Türkiye, Viyana Konvansiyonu'nun 60(1). maddesinin verdiği

44 YILMAZ, 47.

45 Vienna Convention on the law of treaties (with annex) Concluded at Vienna on 23 May 1969: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201155/volume-1155-I-18232-English.pdf> (7.2.2016).

yetkiyi kullanarak, (1) sığınma talep edenleri sığınma prosedürüne almayan veya (2) sığınma prosedürüne almakla beraber sığınma taleplerini esas açısından incelemeyen veya (3) sığınma talebinin reddine karşı hukuki yollara başvuran ve açtığı davalar derdest olanları geri kabul prosedürüne sokan ya da (4) geri gönderme sırasında insan haklarını ihlal eden Avrupa Birliği devletlerinin olması halinde antlaşmayı tamamen feshedebilir veya bu ihlalleri yapan üye devletlerden gelen geri kabul talepleri açısından antlaşmayı askıya alabilir.

Geri kabul antlaşmalarının iltica talebinde bulunmak isteyen kişiler açısından yarattığı sorunlara çözüm bulmak çok da kolay değildir. 1951 Cenevre Konvansiyonu'na taraf olan devletler, güvenli üçüncü ülkeden gelen ve iltica talebinde bulunan kişileri, iltica prosedürüne almaksızın geri gönderebilirler. Bunun için bir geri kabul antlaşmasının varlığı şart değildir. Ancak geri kabul antlaşmasının varlığı, bu tür geri göndermeleri daha da hızlandıracaktır. Hatta Abell'in de ifade ettiği üzere geri kabul antlaşmasının varlığı, güvenli olduğu farz edilen ülkelere gelenlerin sığınma başvurularının değerlendirmeye alınmamasını teşvik etmekte ve sığınma talepleri incelenmeyen kişiler düzensiz göçmen muamelesi yapılarak geri gönderilmektedir⁴⁶. Bu risk, Türkiye Avrupa Birliği geri kabul antlaşması açısından da vardır. Türkiye Avrupa Birliği geri kabul antlaşmasında, kişinin, düzensiz göçmen durumunda olup olmadığı geri kabul başvurusunda bulunan devletin hukukuna göre tespit edilecektir. Güvenli üçüncü ülkeden geldiği için iltica talebi kabul edilmeyen kişi, düzensiz göçmen olarak nitelendirilebilecektir. Avrupa Birliği üyesi devletler açısından, Türkiye'nin güvenli üçüncü ülke olduğu ve bu nedenle Türkiye üzerinden geçerek Avrupa Birliği'ne giren kişilerin güvenli üçüncü ülkeden gelmeleri sebebiyle iltica taleplerinin kabul edilmemesi halinde, söz konusu şahıslar da geri kabul antlaşması kapsamında Türkiye'ye geri gönderilebilecektir. Bu nedenle geri kabul antlaşmasının uygulama protokollerine güvenli üçüncü ülkeden

46 ABELL, 65.

geldiği gerekçesiyle iltica talepleri esastan değerlendirmeye alınmayan kişilerin Türkiye'ye geri gönderilmesini engelleyecek hükümlerin konulması gerekmektedir.

Geri kabul antlaşmalarının bazı milletlerarası antlaşmalarda yer alan ve aynı zamanda milletlerarası örf ve adet kuralı olan non-refoulement ilkesine aykırı olduğu kabul edilmektedir. Özellikle geri kabul edilen şahsın, geri kabul eden devlet tarafından zulüm ve kötü muamele görme riski bulunduğu kaynak ülkeye gönderilmesi halinde non-refoulement ilkesi ihlal edilmiş olacaktır. Talepte bulunan devlet, geri gönderme işlemini yaparken gönderdiği şahsın gerek kabul eden devlette gerekse kabul eden devlet tarafından gönderileceği kaynak ülkede zulüm ve kötü muameleye maruz kalmamasını sağlama yükümlülüğü bulunmaktadır. Nitekim daha sonra incelenecek olan *Hirsi Jamaa and Others v. Italy* davasında, AİHM, İtalya'nın, Libya ile yaptığı geri kabul antlaşmasına istinaden Eritre ve Somali vatandaşı yaklaşık ikiyüz kişiyi kötü muamele ve işkenceye maruz kalma riski olan Libya'ya ve Libya'nın da söz konusu şahısları risk altında oldukları Libya'nın da başvuruları Somali ve Eritre'ye göndermesi sebebiyle İtalya'nın AİHS'in 3. maddesinin iki defa ihlal ettiğine karar vermiştir. *Hirsi Jamaa ve Diğerleri v. İtalya*⁴⁷ davasına konu olan olayda, AİHM'ye başvurular, 2009 yılında üç gemiyle İtalya'ya gitmek için Libya'yı terk eden yaklaşık 200 kişidir. 6 Mayıs 2009 yılında, gemilerin Malta'nın sorumluluğunda bulunduğu esnada İtalyan sahil güvenliği tarafından durdurulmuştur. Üç gemide bulunan kişiler İtalyan askeri gemilerine alınmış ve İtalya'nın Tripoli Limanı'na götürülmüştür⁴⁸. Başvuranlar, Tripoli Limanı'na götürülürlerken, nereye gittikleri konusunda kendilerine bilgi verilmediğini ve kimliklerinin tespiti için herhangi bir işlem yapılmadığını ifade etmişler-

47 European Court of Human Rights Grand Chamber Case of *Hirsi Jamaa and Others v. Italy* (Application no. 27765/09) Judgment Strasbourg 23 February 2012.

48 EKŞİ, Türkiye Avrupa Birliği Geri Kabul Antlaşması, 104-105.

dir. Tripoli Limanı'na vardıklarında, göçmenler, Libya makamlarına teslim edilmiştir. Başvuranlar, Libya makamlarına teslim edilmelerine karşı çıkmışlardır ancak İtalyan gemilerinden zorla tahliye edilmişlerdir. Ertesi günü yapılan basın açıklamasında İtalyan İçişleri Bakanı açık denizde durdurulan gemilerin ve Libya'ya götürülen göçmenlere ilişkin işlemlerin, Şubat 2009'da Libya ile yapılan düzensiz göçle mücadeleye ilişkin antlaşmaya istinaden gerçekleştirildiğini ve bu antlaşmanın düzensiz göçle mücadelede önemli bir dönüm noktası teşkil ettiğini ifade etmiştir. İki başvuran bilinmeyen şartlarda hayatını yitirmiş; on dört başvurana Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, Tripoli Limanı'nda Haziran-Ekim 2009'da mülteci statüsü vermiştir. AİHM, başvuruların AİHS'nin 1. maddesi uyarınca İtalya'nın yetkisinde olduklarını; uluslararası hukuk uyarınca açık denizde seyreden geminin bayrağını taşıdığı devletin yetkisinde olduğunu; bu nedenle İtalyan bayrağı taşıyan gemide meydana gelen olayların AİHS'nin 1. maddesi İtalya'nın yetkisinde olduğunu; Libya'da düzenli göçmen ve sığınma talep edenler arasında ayırım yapılmaksızın sistematik olarak işkence teşkil eden ve insanlık dışı şartlarda gözetim altına alındıklarını; düzensiz göçmenlerin her an kendi ülkelerine geri gönderilme riski altında olduklarını; mevzuat ve milletlerarası antlaşmaların varlığının tek başına söz konusu ülkenin insan haklarına uymasını ve kötü muamele yapılmamasını sağlamada yeterli olmadığını; İtalya'nın, Libya ile yaptığı iki taraflı geri kabul antlaşmasına sığınarak AİHS'den kaynaklanan yükümlülüklerinden kaçamayacağını; Libya'daki durum aşikar olmasına rağmen İtalyan makamlarının, başvuruları Libya'ya geri göndermekle başvuruların karşılaştıkları riskleri tahmin etmesi gerektiğini; başvuruların, İtalyan makamlarından sığınma talep etmemelerinin, İtalya'yı AİHS'den doğan yükümlülüklerinden kurtarmayacağını; devletlerin non-refoulement ilkesi ve milletlerarası mülteci hukukundan doğan yükümlülüklerinin olduğunu; Libya'ya geri gönderilen başvuruların, hayatlarının tehlike altında olduğu, insanlık dışı, zulüm ve işkenceyle karşılaştıkları kendi ülkelerine gönderilmelerini engelleyecek bir güvencenin bulunmadığını bildiğini veya bilmek durumunda olduğu-

nu; İtalya'nın, AİHS'ye ek 4 nolu Protokol'ün 4. maddesi uyarınca toplu sınır dışı yaptığını; İtalya'nın, Libya'ya gönderilen başvuruların AİHS'nin 3. maddesi uyarınca işkence ve kötü muameleye maruz kalacakları bir ülkeye gönderilmeyecekleri hususunda Libya Devleti'nden gerekli güvenceyi alması gerektiğini; AİHS'nin 3. maddesinin iki defa ihlal edildiğini, çünkü İtalya'nın başvuruları kötü muamele ve işkenceye maruz kalma riski olan Libya'ya gönderdiğini; Libya'nın da başvuruları Somali ve Eritre'ye gönderdiğini; toplu sınır dışı sebebiyle AİHS'ye ek 4 nolu Protokol'ün 4. maddesinin ihlal edildiğini; AİHS'nin 3. maddesi ve 4 nolu Protokol'ün 4. maddesi kapsamında AİHS'nin 13. maddesinin ihlal edildiğini belirterek her bir başvuru için 15.000 Euro manevi tazminata hükmetmiştir.

Avrupa Birliği Komisyonu'nun 2011 yılında Konsey ve Parlamento'ya yaptığı yazılı açıklamaya göre⁴⁹, üçüncü ülkelerin vatandaşlarının geri kabul antlaşmalarının kapsamına dahil edilmesi zorunlu geri dönüşlere, insan hakları ihlallerine ve trajedilerine yol açmaktadır⁵⁰. Geri kabul antlaşmaları yasadışı göçe çözüm olmaktan çıkmış; insan hakları ihlallerine yol açan ve iltica sistemine darbe vuran birer enstrüman haline gelmiştir.

49 European Commission, Communication from the Commission to the European Parliament and the Council-Evaluation of EU Readmission Agreements, Brussels, 23.2.2011 COM(2011) 76 final, s. 9: http://ec.europa.eu/home-affairs/news/intro/docs/COMM_PDF_COM_2011_0076_F_EN_COMMUNICATION (26.5.2016). pdf (12.5.2016).

50 EKŞİ, Türkiye Avrupa Birliği Geri Kabul Antlaşması, 57.

Yrd. Doç. Dr. Lami Bertan Tokuzlu İstanbul Bilgi Üniversitesi

Lami Bertan Tokuzlu İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde lisans eğitimini tamamladıktan sonra Marmara Üniversitesi Avrupa Birliği Enstitüsü'nde "Avrupa Birliği Hukuku" ve İsveç'te bulunan Lund Üniversitesi'ndeki Raoul Wallenberg Enstitüsü'nde "Devletler Hukuku, İnsan Hakları ve İnsancıl Hukuk" Yüksek Lisans Programlarına katıldıktan sonra Marmara Üniversitesi Avrupa Birliği Enstitüsü'nde hazırladığı "Değişen Avrupa Hukuk Çevresinde Geri Göndermeme (Non-Refoulement) İlkesi: AB'nin Dış Sınırlarında Bir Aday Ülke olan Türkiye Özelinde bir Değerlendirme" konulu çalışma ile doktora derecesine layık görülmüştür.

Daha sonra İtalya'nın Floransa Kenti'ndeki European University Institute'da Jean Monnet Fellow olarak doktora sonrası araştırmalar yürüten Tokuzlu, 2012 yılında Almanya'daki Viadrina Üniversitesi'nde Aziz Nesin Chair Profesörü olarak dersler vermiştir. Kendisi halen İstanbul Bilgi Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde Anayasa hukuku Anabilim Dalı'nda öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Tokuzlu'nun yurt içinde ve dışında yayınlanmış akademik çalışmaları arasında "Türkiye ve Avrupa Birliği Arasında Mülteci Paylaşımı Oyunları", "Özel Yaşamın Korunması Hakkının Menşei, Değeri ve Tanımlanma Sorunu", "Türk Sığınma Mevzuatında Devletin Takdir Yetkisi Sorunu", "Karşılaştırmalı Avrupa Birliği ve Türk Göç Müktesebatı", "Türk Hukukunda Yabancıların Entegrasyonu", "Eğitim ve Öğrenim Hakkı ve Ödevi"ne İlişkin Anayasa Değişikliğinin Doğrudan Uygulanabilirliği Sorunu" başlıklı makaleler bulunmaktadır.

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN GÜVENLİ ÜLKE YAKLAŞIMI VE BUNUN TÜRKİYE HUKUKUNA ETKİSİ

Güvenli ülke kavramı Nuray Ekşi'nin anlattığı geri kabul anlaşmasıyla birbirini tamamlayan mekanizmalar. Bence burada büyük resmi görmeye çalışmak çok önemli. Güvenli ülke yaklaşımını üç ayrı aşamada incelemeyi düşünüyorum. Bunlardan birincisi; AB içerisindeki dönüşüm ve güvenli ülke yaklaşımının nasıl bir fonksiyona sahip olduğu. İkincisi; güvenli ülke yaklaşımının Avrupa Birliği -Türkiye ilişkilerine özellikle de sorumluluk paylaşım bakımından nasıl bir etkide bulunduğu. Güvenli ülke yaklaşımı sadece Avrupa Birliği'nin uyguladığı bir politika ya da bir yaklaşım değil. Türkiye kendi mevzuatını şekillendirirken Avrupa Birliği müktesebatından, örnek-seme yoluyla bu kavramı aldı ve kendisi de uygulamaya başladı. Ancak bununla ilgili bazı sorunlar yaşıyor. İşte üçüncü aşamada da bu konuyu ele almak istiyorum.

İlk olarak; Avrupa Birliği'nin güvenli ülke yaklaşımı göç ve iltica politikasında nereye oturuyor? 1999 yılında yürürlüğe giren Amsterdam

Antlaşması ile birlikte Avrupa Birliği kendi sığınma ve göç müktesebatını önemli ölçüde değiştirdi. Bu konuda pek çok sayıda düzenleme bulunuyor. Bunları özetleyecek olursak, genel yapısı itibariyle şöyle bir etki yarattığını düşünüyorum: Avrupa Birliği'nin, birlik dışında kalan ülkelerle ilişkisinde kendisinin sorumluluğunu azaltıcı bir etkisi var. Bunu istatistiki verilere baktığımız zaman da rahatlıkla görebiliyoruz. Özellikle de transit ülkeler; Türkiye, Lübnan, Ürdün gibi kriz bölgelerine yakın olan devletlerin koruma sorumlulukları bu dönemde ciddi şekilde artmış durumda. Afrika da aynı şekilde. Buna karşılık Avrupa Birliği'nde kendi sorumluluğunu azaltıcı bir durum söz konusu.

AB Müktesebatı bu sorumluluğunu azaltırken iki sonuç ortaya çıktı: Birincisi, sığınma arayan kişilerin Avrupa Birliği'ne ulaşmasını zorlaştıracı bazı tedbirler oluştu. Örneğin; Avrupa Birliği'ne ulaşmak için sığınmacıların deniz yolunu ya da karayolunu kullanması durumunda onları engelleyen FRONTEX, bunlardan biri. Sıkılaştırılmış vize mekanizması ise sığınmacıların yasal yollardan AB ülkelerine ulaşmayı güçleştiren bir diğer mekanizma. Başka bir tedbir de taşıyıcı firmalara getirilen sorumlulukların, cezai yaptırımların artırılması. Siz de fark ediyorsunuzdur. Daha önceki dönemlerde bir havayolu şirketinin kendisi bir denetim yapmıyorken şu anda kendisi doğrudan denetim yapıyor. Çünkü ağırlaştırılan cezai yaptırımlara göre, yasadışı dolaşım belgeleriyle bir kişiyi AB ülkelerine taşırsa, ciddi cezalandırmayla karşılaşılıyorlar. Bu birinci sonuçtu. İkinci sonuç ise güvenli ülke kavramı. Ne yapılırsa yapılsın ortada düzensiz bir göç durumu var. İnsanlar çok istedikleri için, çok zor durumda oldukları için, bir şekilde AB ülkelerine ulaşabiliyor. Avrupa Birliği ülkelerine ulaşmayı başaran bu kişiler bakımından, sığınma sürecinde başarılı olma şansını azaltan bir takım mekanizmalar oluşturuldu. Güvenli ülke bunlardan biri. Şöyle ki; bir şekilde bütün bu zorlu seyahatleri yapan, hayatlarını riske atan kişiler AB ülkelerine ulaştıklarında, sığınma talebinde bulunsalar bile başarılı olma şansları güvenli ülke yaklaşımı ile çok azalıyor. Genel çerçevesi böyle. Bir de AB

ülkeleri; birlik dışındaki ülkelere karşı sorumluluğu aktaran mekanizmaları oluştururken kendi aralarında da bu sorumluluğu paylaşmaya çalıştılar. Bunun içerisinde; Avrupa Mülteci Fonu, Avrupa Mülteci Destek Ofisi var. Şimdi ise yeni geliştirilen bazı mekanizmalar söz konusu, yeniden yerleştirme mekanizmaları gibi. Pek çok yeni yük paylaşımı veya sorumluluk paylaşımı AB ülkeleri arasında uygulanmaya çalışılıyor. Başarılı olur ya da olmaz tartışılır ama böyle bir yaklaşım var.

Türkiye, Avrupa Birliği üyesi değil ama aday ülke olarak bu sorumluluk paylaşımı mekanizmalarına alınmadı. Tam tersine, birlik dışı ülkeler gibi sorumluluğu üstlenmesi istendi. Bu güvenli ülke yaklaşımı da bunun en önemli mekanizmalarından biri oldu. Güvenli ülke yaklaşımı AB içerisinde birkaç tane kavramı birlikte içeriyor. Bunlardan biri “güvenli menşei ülke”. Bu kavram; güvenli olduğu sayılan ülkelere gelen kişilerin başvurularının, esastan değerlendirilmemesi, en azından ispat yükünün artırılması gibi bir etki yaratıyor. Türkiye de son dönemde, güvenli menşei ülkeler arasında sayıldı. Bir diğer kavram “güvenli üçüncü ülke”. Bu da çok önemli. Belki de Türkiye açısından bir başka en önemli kavram bu. Buradaki durumda sığınma arayan kişi, AB tarafından güvenli olduğu düşünülen bir ülkeden geçerek, AB ülkesine gelirse ve bu geçiş sırasında hiçbir koruma talebinde bulunmazsa, ilgili sığınma başvurusunu alan AB üyesi bu kişinin başvurusunu, güvenli ülkeden geldiği gerekçesiyle temelsiz bulabiliyor. Bu kişinin başvurusunu hızlandırılmış prosedüre sokabiliyor. Esasa ilişkin bir değerlendirme yapmadan o ülkeye geri gönderebiliyor. Bir de ilk iltica ülkesi diye bir kavram var. İlk iltica ülkesindeki kavramın farkı da şu: Sığınmacı güvenli olduğu bir ülkeden sadece geçmiyor; orada koruma da alıyor. Bir başvuruda bulunuyor ve bir statü alıyor. Buna karşın korumadan memnun olmuyor ve arayışına devam ediyor. Bir Avrupa ülkesine gidiyor. Bu durumda da AB üyesi devlet başvuruyu aldıktan sonra benzer bir şekilde esasa ilişkin bir değerlendirme yapmadan bu kişiyi geldiği ilk iltica ülkesine gönderebiliyor. Her üç mekanizmanın da mantığı aynı: Avrupa Birliği'nin

sığınma arayan kişiler bakımından sorumluluğunu azaltmak.

Bu tanımlarla ilgili temel bir sorun, mülteci hukuku ile ilgili temel sözleşme olan 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi ile acaba uyumlu mu değil mi? Çünkü Cenevre Sözleşmesi'nde, böyle bir güvenli ülke yaklaşımı kesinlikle yok. Hatta devletlerin Cenevre Sözleşmesi altındaki yükümlülüklerine baktığımızda bu yükümlülükler o devletler bakımından bağımsız ve bireysel yükümlülükler yaratıyor. Yani her devletin sığınma başvurusunu aldığı zaman, bir risk analizi ve değerlendirme yapma yükümlülüğü var. Halbuki güvenli ülke yaklaşımında ne oluyordu? Başvuruyu alan devletin, esasa ilişkin hiç bir değerlendirme yapmadan onu güvenli saydığı başka bir ülkeye göndermesi sonucunu doğuruyordu. Burada Geri Kabul Anlaşması ile bağlantısı üzerinde durmak gerekiyor. Geri Kabul Anlaşması'nın önemi şurada: Uluslararası hukukta devletlerin kendi topraklarından yasa dışı bir şekilde geçen, üçüncü ülke vatandaşlarını geri kabul etmek gibi yükümlülüğü yok. Her devlet kendi vatandaşını geri kabul etmek zorunda. Ama üçüncü ülke vatandaşlarına ilişkin böyle bir yükümlülüğü bulunmuyor. Dolayısıyla bir AB üyesi devlet, başka bir ülkeyi güvenli ülke saysa bile o devlet sığınma talebinde bulunan kişiyi, geri kabul etmek zorunda değil. İşte bu Geri Kabul Antlaşması'nın misyonu, bu aradaki transit devletlerin güvenli ülke yaklaşımını benimsemesi için bir mekanizma yaratıyor olması. Eğer bu devletler, bu kişileri geri kabul etmezlerse, bu durumda ilgili AB üyesi devlet, sığınma talebini kendisi değerlendirmek zorunda kalıyor. Bu durum İltica Usulleri Yönergesi'nde düzenlenmiş durumda.

Az önce sözünü ettiğimiz kavramların biraz detaylarına bakalım. Güvenli menşe ülke kavramını, Türkiye çerçevesinde değerlendirelim. Bu kavram İltica Usulleri Yönergesi'nin 36-37. maddelerinde düzenleniyor. Genel olarak ve tutarlı şekilde; zulüm, işkence ve insanlık dışı aşağılayıcı muamele ya da ceza uygulanmadığı ve ulusal ve uluslararası bir silahlı çatışma nedeniyle ayrımsız şiddetin bulunmadığı açıklıkla ortaya konabi-

liyorsa, bu ülke güvenli menşe ülke oluyor. Türkiye bakımından bunun değerlendirilmesi şundan önemli; Türkiye hâlâ sadece geçiş ülkesi değil aynı zamanda mülteci üreten bir devlet. Dolayısıyla bu, AB’de tartışma konusu oluyor. Komisyon’un Eylül 2015’de önerdiği güvenli üçüncü ülke listesine baktığınız zaman bunun içinde Türkiye’nin de bulunduğu görülüyor. Bu durum literatürde de bayağı tartışma konusu oldu. Eğer merak ediniz varsa State Watch’ın Şubat 2016’da yayınladığı “Neden Türkiye Güvenli Ülke Değil” diye bir raporu var. Bu raporda bunu detaylı bir şekilde analiz ettiğini göreceksiniz. Burada dikkat çekici nokta şu: “Türkiye güvenli menşei olamaz çünkü Türkiye’den yapılan sığınma başvurularında hâlâ % 23 gibi yüksek bir kabul oranı var. Yani Türkiye, hâlâ önemli bir menşe ülke ve güvenli ülke sayılamaz” deniyor. Güvenli üçüncü ülke tanımında şöyle bir durum var: “1951 Cenevre Sözleşmesi acaba bu güvenli üçüncü ülke kavramını kabul edebilecek bir yapıya sahip mi?” diye baktığımızda, burada Sözleşmenin 31. maddesinin bu uygulamaya bir gerekçe olarak kullanıldığı görülüyor. Bu madde sığınmacıların doğrudan doğruya yaşam ve özgürlüklerinin risk altında olduğu ülkelerden gelmeleri halinde, sınırı yasadışı geçerse cezalandırılmayacaklarını öngörüyor. Yani bu aslında güvenli üçüncü ülke kavramını düzenlemiyor. Yasadışı bir şekilde sınırı geçiş durumunda bir cezasızlık sebebi düzenliyor. Statü ile ilgili bir düzenleme değil. Halbuki Avrupa ülkeleri güvenli üçüncü ülke kavramını geliştirirken, bu maddeye dayanıyorlar. Bunun statüyle, mülteci olarak tanımlanmakla hiçbir ilgisi yok. Dolayısıyla buradaki yorumun Sözleşmenin üstelik amacına da aykırı bir yorum olduğunu görmek gerekiyor. Çünkü Sözleşmeye taraf olan devletlerin koruma sorumluluğunu ortadan kaldırıyor. Halbuki en azından değerlendirme sorumluluğu bulunuyor. Burada ilginç bir nokta şu: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, Sözleşmenin denetim organı olarak, burada önemli bir konumda. Yani “Bunun denetimini yapan örgüt acaba ne diyor bu konuda?” diye baktığınızda, ilk aşamada

bu güvenli üçüncü ülke yaklaşımı konusunda bazı uyarılarda bulunduğunu görüyoruz. AB'nin, örneğin, İltica Usulleri Yönergesi'nde bunun Cenevre Sözleşmesi ile bağdaşmayabileceği yönünde uyarılarda bulunduğunu biliyoruz. Ancak son dönemde özellikle Türkiye'nin AB ile yaptığı anlaşma çerçevesinde, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin güvenli üçüncü ülke yaklaşımını kabul etmiş durumda olduğunu gözlemliyoruz. Ama Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği aslında daha çok bunun yarattığı sonuçlarla ilgileniyor. Yani sığınmacıların Türkiye'ye gönderildiğinde, karşılaştıkları koşullar ile ilgileniyor. Halbuki kavramın kendisi Cenevre Sözleşmesi'ne aykırı. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin bu aykırılık üzerine muhalefetini ısrarlı bir şekilde sürdürmediği göze çarpıyor. Bu çok önemli bir nokta.

Peki AB'nin kendi İltica Usulleri Yönergesinde, güvenli üçüncü ülke nasıl tanımlanıyor? Birinci koşul, kişinin yaşam ve özgürlüğünün ırkı, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba mensubiyeti ya da siyasi görüşü nedeniyle tehdit altında olmaması. İkinci koşul, kişinin bu ülkede ciddi bir temel hak riski ile karşı karşıya bulunmaması. Üçüncü koşul, bu devletin geri gönderme yasağına saygı duyması. Yani bu devletin o kişiyi risk altında olacağı başka bir ülkeye göndermemesi. Dördüncü koşul, -ki Türkiye bakımından belki en önemli noktalardan biri- mülteci statüsü talep etme ve 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne göre mülteci koruması alma olanağının olması. Özellikle bu dördüncü koşul Türkiye bakımından tartışmalı bir koşul. Eleştiri konusu açıkça şu: Bu koşullar, kişinin güvenli olduğu düşünülen ülkede, adil ve etkili bir sığınma sürecine tabi tutulmasını garanti altına almıyor. Burada sadece sığınma talep edebiliyor olmasına odaklanmış durumda. Hatta bu son koşulun, komisyon tarafından yorumlanma şekli de bugün için risk taşıyor. Bu konuya yeniden değineceğim.

Peki acaba güvenli üçüncü ülke yaklaşımı Türkiye'nin AB ile ilişkilerini nasıl etkiledi? Türkiye'nin geri kabul süreci dolayısıyla nasıl bir etki altında kaldığına baktığımızda enteresan bir bulguyla karşı karşıya kalıyo-

ruz. 2001 yılında Türkiye'nin önüne Katılım Ortaklığı Belgesi ile "Sığınma mevzuatını geliştir", "Kabul sistemini geliştir", "Geri Kabul Anlaşmasını müzakere et" gibi birtakım yükümlülükler konmuştu. Türkiye ilk aşamada bu konuda gayet olumlu bir yaklaşıma sahipti. 2003 yılındaki ulusal programa bakarsanız; 2006 yılına kadar, hem Göç Yasası hem de İltica Yasası'nı yürürlüğe sokmayı taahhüt ediyor. Ancak 2005 yılında Türkiye bundan vazgeçiyor. 2005 yılında İltica ve Göç Eylem Planı'na baktığınızda Türkiye'nin bu yükümlülüklerini özellikle yasa ile ilgili atmayı düşündüğü adımları 2012 yılına kadar ötelediğini görüyoruz. Ve bundan sonra atacağı adımları, AB'nin atacağı adımlarla koşullu atmak gibi bir yaklaşım sergilediğini anlıyoruz. Diyor ki "Biz evet, adım atmak istiyoruz ama bu adımları Avrupa Birliği'nin yük paylaşımı konusundaki adımlarına göre atacağız". 2008 yılındaki ulusal programda da aynı yaklaşım söz konusu. Öyle görünüyor ki ilk aşamada Türkiye göç ve iltica konusundaki yasa yapma konusunda niyetliydi. Ancak AB'nin İltica Usulleri Yönergesi'nde güvenli üçüncü ülke kavramını getirildiği 2005 yılında bu konuda geri adım attı. Neden? Çünkü Türkiye, Avrupa'nın istediği adımları atarsa güvenli ülke olacak. Güvenli ülke olursa da belki de karşılması mümkün olmayan bir sorumlulukla karşı karşıya kalacak. Bu çok enteresan. Çünkü AB, Türkiye'nin iltica ve göç alanlarında adım atmasını teşvik edici bir örgüt olarak anılırken özellikle de bu güvenli ülke konusundaki yaklaşımıyla, Türkiye'nin bu konuda adım atmasını engelleyen kurum oluyor. Türkiye bu konuda fazla yüklenmeye karşılaştığını düşündüğü için yasayı yapmaktan çekiniyor. Bu konudaki yükümlülüklerini, taahhütlerini erteleme gereği duyuyor.

Güvenli ülke yaklaşımının, Türkiye'nin uygulaması etkisine bakarsak orada da ilginç bir durum görüyoruz. Türkiye, AB'den farklı olarak bu uygulamayı yasasına koymadan, yasa yapmadan uygulamaya başlıyor. Yani 2006'larda 2007'lerde 2008'lerdeki mahkeme kararlarına bakalım. Bunların bir kısmında Türkiye mevzuatında güvenli ülke diye bir kavram olmadığı halde, mahkemelerin güvenli ülkeden geldiği gerekçesiyle; Türkmenistan, İran gibi bazı ülkelere sığınmacıları geri gönderdiği ve bunu kabul ettiği uygulamalara rastlıyoruz. Dolayısıyla Türkiye, uygulamasındaki

güvenli ülke yaklaşımı, aslında AB'ninkinden çok daha tehlikeli. Çünkü, Türkiye bu aşamada bir tanıımı olmadan bunu uygulamaya çalışıyor. Yeni kanunda yani Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda bu güvenli üçüncü ülke yaklaşımı ve ilk iltica ülkesi yaklaşımları bulunuyor ancak güvenli menşe ülke yaklaşımı yok. Türkiye yeni yasa altında bu uygulamayı yapmaya devam edecek. Ancak Türkiye'nin AİHM'den dört gün önce aldığı bir ihlal kararı var. Babacanov v. Türkiye kararı. Bu karara baktığınızda, güvenli üçüncü ülke konusundaki yaklaşımın ne kadar sorunlu olabileceği görülüyor. Türkiye bu davada; daha önceki benzer bir karar olan Gorbanov kararındaki gibi, İran'ın AİHM tarafından güvenli üçüncü ülke sayıldığını iddia ediyor. Halbuki AİHM bunu reddediyor. "Biz hiç bir zaman İran'ı güvenli üçüncü ülke saymadık" diyor. Dolayısıyla ne kadar ciddi bir hukuki garipliğin olduğu buradan anlaşılıyor. Türkiye AİHM'de bile kişileri korumama ve risk altında olduğu ülkelere gönderme gerekçesi olarak güvenli üçüncü ülke yaklaşımına sığınmış durumda. Tabii ki AİHM bu yaklaşımı reddediyor.

AB Delegasyonu'ndan Simona Gatti'nin provakatif sorusu ile ilgili ben de bir şey söyleme gereği duyuyorum. Bir kere burada önemli bir nokta şu: Eşit sorumluluk paylaşımı ilkesi. Bu ilke çok önemli. Yani uluslararası koruma sorumluluğu, 1951 Cenevre Sözleşmesi bakımından herkes için eşit. Burada önemli olan nokta hem mültecilerin, hem sığınmacıların etkili korunması hem de devletlerin karşılaştıkları yükün dengelenmesi. Yani sorumluluk paylaşımının dengelenmesi gerekiyor. Benim bu konuda bir çözümüm var: Örneğin AB 2001 yılında kabul etmiş olduğu, sonra da hiç uygulamamış olduğu Geçici Koruma Yönergesi'ni uygulayabilir. Bunu uygularken AB'nin kendi içerisinde geliştirmiş olduğu yeniden yerleştirme (relocation) prensibi çerçevesinde uygulamalar yapması mümkün. Her AB üyesi devlet, nüfusuna oranlı bir şekilde yük alabilmesi için değerlendirme yapabilir. Böyle bir değerlendirme sonucunda da Türkiye'nin ne kadar büyük bir yük altında olduğu ortaya çıkacaktır. Her devlet kendi nüfusuna göre uluslararası koruma sorumluluğunu yerine getirmelidir.

Teşekkürler...

**ULUSLARARASI TOPLUM VE MÜLTECİLER
KONFERANSI
2. GÜN 2. OTURUM**

TÜRKİYE “GÜVENLİ ÜLKE” Mİ?

Moderatör:

Latife Akyüz

Konuşmacılar:

Andrew Gardner

Kerem Altıparmak

Öztürk Türkdoğan

Şebnem Korur Fincancı

Yrd. Doç. Dr. Kerem Altıparmak Ankara Üniversitesi İnsan Hakları Merkezi

Kerem Altıparmak, Ankara Üniversitesi İnsan Hakları Merkezi yöneticisidir. Lisans ve yüksek lisans düzeylerinde insan hakları hukuku dersleri vermektedir. Bunun yanı sıra Türkiye’de insan hakları alanındaki pek çok sivil toplum örgütü ile çeşitli insan hakları projelerinde çalışmıştır. Altıparmak halen, İnsan Hakları Ortak Platformu (İHOP) tarafından yürütülen “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Uygulanmasının İzlenmesi” projesinde çalışmaktadır.

Kerem Altıparmak, aynı zamanda, pek çok ifade özgürlüğü projesinde alanında İstanbul Bilgi Üniversitesi’nden Prof. Yaman Akdeniz ile birlikte çalışmaktadır. İkilinin mevcut projeleri olan “Türkiye’de Demokratikleşme ve İnternet Özgürlüğü Programı”, avukat eğitimlerini, hukuk merkezlerinin kuruluşunu ve Türkiye’deki dijital aktivistlere ve sivil toplum örgütleri üyelerine ifade, toplanma ve örgütlenme özgürlüğü haklarını kullanmaları konusunda destek sağlamayı içermektedir.

Araştırma Alanları: AIHM, ifade özgürlüğü, işkencenin yasaklanması, haklar teorileri, cezasızlık. Kerem Altıparmak’ın Türkçe ve İngilizce pek çok yayını bulunmaktadır.

YENİ OTORİTERLİK ÇAĞINDA TÜRKİYE’DE İNSAN HAKLARI KRİZİ

Teşekkür ederim. Aslında hukuksal çerçeveden çok hem hukuksal hem siyaset bilimini içerecek bir kapsam sunmaya çalışacağım. Sunum iki bölüm ama ikinci bölüm yetişmeyebilir. Birinci bölümün yeterli olacağını umuyorum. Vakit kalırsa belki ikinci bölümünü de aktarma olanağım olur.

Türkiye’deki yaşadığımız dönem çok ciddi bir anayasal kriz dönemi. Anayasa krizi olarak tanımladığım durum, var olan Cumhurbaşkanı’nın partili bir cumhurbaşkanı mı yoksa Türk tipi bir başkan mı olacağı meselesi değil. Çünkü o geçici bir sorun. Zaten partili olmadan da aşağı yukarı her yetkiyi kullanıyor. Ama burada iki temel sorun var ve yakın vadede biraz kötümser bir değerlendirme olabilir ama bu krizin daha da ciddi derinleşmesi olasılığı söz konusu. Yani bu krizin zaten ürkütücü olan ağır insan hakları ihlallerini daha da kötü bir noktaya taşıma potansiyeli var.

İki temel kırılma noktası ya da iki temel anayasal sorun var Cumhuriyetin kurulmasından beri. Biri, kimlik kodları çok güçlü olan büyük

azınlık gruplarının, devlet ile ilişkilerinde gördüğümüz sorun. Bu iki büyük azınlık grubu Kürtler ve Aleviler. Şu anda Kürtlerle ilgili olan bölümünden söz edeceğim ama öbürü de potansiyel bir sorun olarak kenarda duruyor. İkinci temel anayasal sorun ise din ve devlet arasındaki ilişki. Her ikisi de devletin temel kuruluşuna ve vatandaşlarla ilişkisine ilişkin çok önemli sorunlar.

Şimdi bu iki kritik anayasal sorun çözülmediği sürece Türkiye'deki insan hakları sorununu ve potansiyel risklerini görmek mümkün değil. Normal ve bu alandaki gerilimin az olduğu bir toplumda da adil yargılanma, ifade özgürlüğü gibi ihlallerle karşılaşılabilir şüphesiz. Ancak bunların, bizim ağır insan hakları ihlalleri dediğimiz ve bir sonraki aşamasında da insanlığa karşı suç niteliğine dönüşme potansiyelinin olmadığını söyleyebiliriz. Bu iki anayasa problemi dediğim zaman, anayasada yazılı olan veya yazılması potansiyel olan bir şeylerden bahsetmiyor, gerçekten kuruluştan bahsediyorum. Yani vatandaşlarla devletin insan hakları konusundaki ilişkisinden söz ediyorum. Bu nedenle Gezi Parkı sırasındaki eylemleri ben bir anayasal krizin yüzeye vurması olarak görüyorum. Bunların derdi "Gezi Parkı değil, yeşillik değil, başka şey" dediği zaman aslında doğru bir şey söylenmişti. Orada bir anayasa krizi ile karşı karşıyaydık. Bunu polisiye önlemlerle öteleyebilirsiniz ama çözemezsiniz. Bu yüzden o kriz orada duruyor. Ne zaman tekrar aynı güçte çıkacağını öngörmek mümkün değil. Ya da dine hakaret meselesi. Tekrar yükselmeye başlayan, anayasal bir sorundur. Çünkü devletin dinle ilişkisi, vatandaşların din özgürlüğü meselesi yasalarla düzenlenmiş olsa bile anayasaldır. Son günlerde sıklıkla karşımıza çıkan "terör" tanımı meselesi bir ceza hukuku meselesi gibi görünüyor. Barışçıl bir toplumda sadece bu kapsamda görülebilir ama Türkiye'de bu kavram Kürt sorununun merkezinde yer aldığı için anayasal bir sorundur. Onun için sadece anayasa metninden ya da olası yazılacak bir anayasadan bahsetmiyoruz.

Türkiye'de bu iki sorunun etrafında döndüğü üç temel aktör grubundan bahsedebiliriz. Çok özetleyerek, bu üç aktörün üç siyasi partide temsil

edildiklerini söyleyeceğim. Bunlar AKP, HDP ve CHP. Elbette ki bu üç aktörün sadece burada temsil edildiklerini söyleyemeyiz. Ya da bu üç partinin tüm toplumsal kesimleri içerdiğini. Mesela, Alevileri ya da ülkücülerini geçişken, zaman zaman dışarıda kalan zaman zaman eklenilen gruplar olarak görebiliriz. Ama bu temel aktörlerin rol değiştirmesiyle, devamlı değişen bir anayasal kriz olduğunu da biliyoruz. Bu nedenle AKP'nin Kürt politikasının bir devlet politikasının devamı olduğu ya da eleştirel olanların her ikisine birden AKPKK denmesi bana çok mantıklı gelmiyor. Burada rollerin değişmesi aynı zamanda politikanın da temel bir değişiklik olmasını gerektiriyor.

Peki bu gerilim ne zaman ağır insan hakları ihlallerine doğal bir yaşam alanı sağlar? En az dört koşulun birbiriyle bağımlı olarak mevcudiyeti gerekiyor. Ne yazık ki Türkiye’de hepsinin mevcut olduğunu tespit edebiliyoruz. Birincisinden söz edildi: Yargının bağımlı ve taraflı olması. Şimdi çok ayrıntısına girmeyeceğim ama şunu söylemek gerekiyor. AKP siyasal iktidarının son hamlesi, yargıyı ele geçirmek oldu. Çünkü 1982 Anayasası kurumsal olarak bir fren sistemini içinde öngörüyordu. Bu fren sistemi üniversiteyi, medyayı ve yargıyı Cumhurbaşkanı'nın da özel rolü ile birlikte iktidarı denetleyecek bir mekanizma olarak kurmuştu. 2010 yılında yapılan referandum ve sonrasında gelen HSYK yapılanması, bu frenin zaten önceden kalkmış olan medya ve üniversite ayağına eklenilerek tamamen frensiz bir kamyona çevirdi.

Ama daha vahimi; seçilmiş ve bu kadar politik bir Cumhurbaşkanı'nın gelmesiyle, gerçek anlamda bir anayasaya sahip olmayışımız. Çünkü fren sisteminin olmadığı bir Anayasadan bahsedilemez. Şimdi bu nedenle tek tek bahsettiğimiz; Sulh Ceza Hâkimlikleri sistemini, Özel Yetkili Ceza Mahkemeleri meselesini ve hatta ben Anayasa Mahkemesi'ni de buna dâhil ediyorum. Bağımsız ve tarafsız olmadığının altını çizmek gerekiyor. Bu tarafsızlık ve bağımsızlık meselesi ağır insan hakları ihlalleri için kaçınılmaz-

dır. Neden Anayasa Mahkemesi'ni de ekliyorum? Çünkü MİT Yasası'nı, Sulh Ceza Hâkimliklerini, 5651 sayılı İnternet Yasası'nın kritik hükümlerini iptal etmeyen, istisnai kararlar dışında, bireysel başvuruda da çok hayati kararlar vermeyen bir Anayasa Mahkemesi'nden söz ediyoruz. Evet, Can Dündar kararı var ama Roboski kararı da yanı başımızda duruyor. Birçok sistematik ihlale ilişkin başvurunun ısrarla karara bağlanmadığını görüyoruz. Onun için orada da bir güvence olmadığını söylemek gerekiyor.

İkinci koşul basının bağımlı olması, taraflı olması. Hakikatin ve farklı yorumun tamamen engellenmiş olması. Buraya da hızlı bir iki örnek vereceğim. Zaten ana akım medyada herhangi ciddi bir ağır insan hakları ihlali ile ilgili bir şey duyamazsınız. Ama yakın zamana kadar ana akım medya ile alternatif medya ile Kürt medyası arasında en azından şöyle bir ayırım vardı: Ana akım medya engellendiği sürece orada haber geçilmesi çok da sorun edilmiyordu. Savaşın, silahlı çatışmanın başladığı andan itibaren bu tamamen kesildi. Muhafif gazetelere, gazetecilere ilişkin çok sayıda açılmış dava vardı. Ama şu anda DİHA tam 30 kez, sendika.org tam 10 kez erişime engellendi. 2015 yılında 5651 sayılı İnternet Yasası'na 8a maddesi eklendi. Bu madde diyor ki; Başbakanlık ya da ilgili bakanlık, kamu düzenini bozacak bir adrese erişimi engelleyebilir. Bu TİB'e yollanır, TİB bu kararı uygular. 24 saat içinde Sulh Ceza Hakimliğinin onayına sunar. Arkadaşlar, 3000'i aşkın adres Başbakanlık tarafından bu şekilde erişime engellendi. Bir tek istisnası olmaksızın tamamı TİB tarafından onaylandı. Ve yine bir tek istisnası olmaksızın Gölbaşı Sulh Ceza Hâkimi, yani bir hâkim, bir sene içerisinde 3000 küsur adresin, tabii ki hiçbir inceleme imkânı olmadan, erişimini engelledi. Yaman Akdeniz ve ben, aşağı yukarı hepsine itiraz ettik. Ve gerekçeli bir şekilde neden bunun hukuka aykırı olduğunu söyledik. Hepsinde yine bir tek istisna olmaksızın, Ankara'daki Sulh Ceza Hâkimleri, bu itirazımızı sadece ve sadece yasaya ve usule uygun olduğu gerekçesiyle

reddettiler. Şu anda hepsi Anayasa Mahkemesi’nde devam ediyor. Anayasa Mahkemesi’ne gittiğimizde de şunu söyledik: Bu sistemik bir sorun. Bu nedenle acil olarak pilot karar verilmesi gerekir. Ama büyük olasılıkla böyle bir karar için yıllar geçecek.

Hakikatin ve de yorumun engellenmesi meselesi, en ufak bir gerçekliğin gözükmemesini imkânsız kılıyor. Aynı zamanda yorumun da. Şu anda örneğin; Cumhurbaşkanına hakaret davalarında %500 bir artış olduğundan söz ediyoruz. Aslında bu daha yüksek. 1845 rakamı da doğru değil. Bu rakam sadece Cumhurbaşkanlığı dönemi için geçerli. Ayrıca günde ortalama üç dava olduğunu düşünürseniz 2000’i de geçmiş olması gerekir. Aynı patlamayı Terörle Mücadele Yasası’nda da görebiliyoruz. Sadece hakikatin gizlenmesi değil hakikatle ilgili yorumun da engellenmesi ile karşı karşıyayız. Mesela “400 vekil verin!” tartışmasını hatırlayın. Cumhurbaşkanı bunu dedi mi, demedi mi tartışması olmuştu. Hâlbuki ben öyle dediğini var sayabilirim yorumlayarak. Bu hakikatin yorumlanması ve kişinin özerkliği ile alakalı bir durum.

Üçüncü koşul ise kutsal lider ve kutsal devlet. Yine hızlıca bir iddianameden bir bölüm okumak isterim. İddianame diyor ki “Ancak hiçbir zaman hakaret içeriğinin fikir özgürlüğünde yer almasının bu hakkın özü ve ruhuna uygun bulunmadığı, kişilik hakkının ve saygınlığının insan haklarının gelişiminde büyük rolünün olduğu, şeref ve haysiyet kavramının kişiye toplum tarafından verilen değerlerin tümünü ifade ettiği Türk Ceza Yasasının 299. maddesinde korunmak istenilen hukuksal değer devleti temsil eden ve yürütme organının başı olan Cumhurbaşkanı’nın şahsında, devletin saygınlığının olması ve yasa koyucunun bu hükümlerle Cumhurbaşkanı’na saygının yüksek ve sarsılmaz bir halde tutulmasını amaçladığı, böylece devletin manevi kişiliği, anayasal kurumları ve hukuksal kişiliğinin korunduğu, Cumhurbaşkanı’nın devletin başı olarak bu sıfatıyla Türkiye Cumhuriyeti’ni ve Türk Milleti’nin birliğini temsil ettiği, bu suç tipinde diğer Anayasal kurumlardan farklı olarak kişiyle kurumun bütünleştiği, korunan devletin sa-

hibinin devletin kişiliği olduğu, suçun maddi unsurunun da görevi ile ilgili veya görevi nedeniyle olmasının zorunlu bulunmadığı kaydediliyor”.

Dikkat ederseniz, bu Kral devlet. Yani Kral dediğiniz şeyi, devleti o kadar kutsallaştırmışsınız ki, özel hayatı ile ilgili bir şey de söyleseniz, kamusal görevle ilgili bir şey de söyleseniz doğrudan doğruya devleti eleştirdiğiniz anlamına geliyor. Tabii ki terörle mücadele suçlamaları da bunun benzeri... Biraz önce söz edildi. Vakit kaybetmemek için akademisyenlerle ilgili davaya değineceğim. Bu davanın bizi getirdiği nokta nedir, bakın! “Etkisiz hale getirme” kavramı, insanlığa karşı suçun işlenebilmesinin potansiyel olarak mümkün hale gelmesi, mağdurun insan statüsünü kaybetmesidir.

Bu yönde işlenen suçların terör propagandası suçlarının tamamında hep bunu görürüz. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin resmi açıklamasına göre iki gün önce 22 Temmuz'dan bu yana 6 bin 623 PKK'lı etkisiz hale getirildi diyor. Bunların 4 bin 571'inin öldürüldüğünden bahsediliyor. Biz bu 6 bin 623 kişinin adını, yaşını, cinsiyetini, hangi koşullarda öldüklerini ya da özgürlüklerinden mahrum bırakıldıklarını, çatışma dışı olup olmadığını bilmiyoruz. Bunu sormaya kalkıştığınız noktada, biraz önce söylediğim nedenlerden dolayı, yani hakikat meselesi ve yargı bağımsızlığının durumu nedeniyle terör propagandası yapmış oluyoruz. Aslında bu şekilde, belli bir kategorideki insanı, sadece insan kategorisinden dışarı çıkarmış olmuyorsunuz. Öylesine muğlak bir alan yaratıyorsunuz ki, her birimiz rahatlıkla o kategoriye dâhil edilebiliriz. Çünkü oradan oraya aktarıldığınız anda artık orası sorgulanamaz durumda. Yani soruşturulamaz, orayla ilgili yargılama yapılamaz, orayla ilgili hesap sorulamaz. Çevirmenlerden de özür dileyerek bir karardan alıntı yapmak istiyorum. Özür diliyorum çünkü biz de savcı ve hâkimler başladıkları cümleyi bitiremiyorlar. Bu da öyle bir cümle: “PKK ile meşru silahlı güvenlik güçleri eliyle mücadele ettiği bu amaçla zaman zaman savunma amaçlı ve zaman zaman da iç güvenlik operasyonları çerçevesinde yürütülen faaliyetler kapsamında çıkan silahlı çatışmalarda güvenlik birimlerine mensup yaşamını kaybeden asker ve kolluk personeli ile

geçici köy korucularının şehit olarak adlandırıldığı, şehit sıfatına hukuki hak ve sonuçlar bağlandığından bu deyim ve sıfatın kullanılmasının her şeyden önce hukuki bir zorunluluk ve bir gereklilik olduğu, güvenlik güçlerince girdikleri silahlı çatışma neticesinde hayatını kaybederek ölü veya yaralı olarak ele geçirilen veya sağ olarak yakalanan kısacası silah kullanamayacak hale getirilen örgüt mensuplarına yönelik isim belirtmeksizin etkisiz hale getirildi tabirinin kullanıldığı..” diye devam ediyor. Uzatmayacağım çünkü bitmiyor.

Dikkat edersiniz kararda deniyor ki “örgüt mensubuna kullandığım kelimeyi güvenlik görevlisi” için kullanamazsın. Çünkü bunu yazan bir üniversite öğrencisi, önce bir kışkırtma bir provokasyon sonucunda hedef haline getirildi, ardından da tutuklandı ve yargılandı. Yani bir güvenlik görevlisi için “etkisiz hale getirildi” kavramını kullandığı için yargılandı. İnsan yaşar, insan ölür. Eğer başka bir terim kullanıyorsan ölünün yerine geçen onu herkes için kullanabilirsin. Bunun terminolojik olarak tek örneği etkisiz hale getirmek de değil. Bu dönemde yıldızı çok yükselen bir gazeteci, Cem Küçük “medeni ölü” kavramını kullanıyor. Cem Küçük akademisyenlerle ilgili şunu söylüyordu: “Her zaman söyledim bu akademisyenlerin evlerine polis baskınlarına karşıyım. Zaten o baskınları isteyenlerden iki savcının Fetullahçı olduğu tespit edildi. Bu her zamanki şey. Bu iki Fetullahçı savcıların amacı ülkemizin Rusya, Çin, İran gibi göstermekti”. Öyle değil diyor yani. “O olayı ayrıca yazacağım”. Yazdı mı bilmiyorum. “Öte yandan terörü destekleyen böyle iğrenç bir bildiriye imza atan”, sizden bahsediyor, “Akademisyenler, medeni ülkelerde tam terimi ile medeni ölü haline getirilirler. Türkiye Cumhuriyeti de medeni bir ülkedir ve imzacı akademisyenler de bu ülkede artık yok hükmündedir.”

Son ama çok daha vahim bir noktaya gelmek istiyorum. Siyaset bilimi ile ilgilenenler, insan haklarıyla ilgilenenler bilecekler. Agamben’in çıplak hayat ve kamp metaforunu. Şimdi Sur ve Cizre, daha sonra Nusaybin, İdil bir sürü örnek verilebilir. Acaba bu kamp metaforuyla eşleştirilebilir mi?

Agamben'in bize anlattığı kadarıyla Zoe ile Bios'un sınırının çizildiği bir yerdi bu kamp. Burada Schmitt'e gönderme yapmak suretiyle "egemenin olağanüstü hale karar veren olduğunu" söylüyordu Agamben. İşte bu kamplardaki insanlar için, kurban edilmemekle birlikte, ölüme terk edilmelerinin meşru olduğunu hatırlıyoruz. Sanıyorum bodrumda yaşanan ölüm meselesini Öztürk daha ayrıntılı anlatacaktır. Ama buradaki ölüme terk etme halinin, modern bir kamp metaforuna çok denk düştüğünü görüyoruz. Ve etkisiz hale getirme kavramındaki gibi yaşayan için medeni ölü ama öldüğünde de hesabı sorulmayan, yani tam da işte o istisna durumuna karar verilen bir durum olduğunu görüyoruz. Kamplaştırmanın mümkün olduğu yerde, artık insan haklarından bahsedilemediği gibi Arendt'in söylediği gibi haklara sahip olma hakkından da bahsetmenin imkânı kalmaz. Ve tam da bunun olduğu yerde güvenli bir üçüncü ülke değil ancak ve ancak insanlığa karşı suçların işlenmesinin meşru olduğu, hesabının sorulamadığı bir zeminin mevcut olmasından bahsedebiliriz.

Bu nedenle Avrupa Birliği ile Türkiye arasındaki ilişkinin sadece ve sadece mültecilerle pazarlık nedeniyle basit bir duruma göz yumulması değil, bu zeminin meşrulaştırılması ve onaylanması şeklinde okunması gerekir. Ne yazık ki eleştirdiğimiz kadar onayladığımız AİHM'in de önüne gelen tedbir taleplerinde verdiği kararlara ilişkin pişmanlığını beş altı yıl sonra, bir sürü ağır insan hakları ihlallerine ilişkin tespitte göreceğiz. Mülteci meselesi ve bütün Avrupa -Türkiye ilişkilerinin tam da bu üstü örtülmüş kamp metaforunu desteklemek değil, ortadan kaldırılacak şekilde yeniden okunmaya ihtiyacı var.

Teşekkür ederim.

Türkiye “Güvenli Ülke” mi?

Av. Öztürk Türkdoğan İnsan Hakları Derneği Genel Başkanı

Öztürk Türkdoğan, 1969 yılında Kars'ın Selim ilçesi Laloğlu Köyünde doğmuştur. 1994 yılında Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinden mezun oldu. Avukatlık mesleğini sürdüren Türkdoğan, 1998 yılından beridir Sağlık ve Sosyal Hizmet Emekçileri Sendikası (SES) Hukuk Danışmanlığını görevini yürütmektedir. 2002-2009 yılları arasında da Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu (KESK) Hukuk Danışmanlığını yaptı. Aynı zamanda KESK Kurucu Yönetim Kurulu üyeliği de yapmış olan Türkdoğan, evli ve iki çocuk babasıdır.

2002 yılından beri İnsan Hakları Derneği Merkez Yönetim Kurulu üyesi olup 2008 yılından beri (İHD) İnsan Hakları Derneği Genel Başkanı olarak görev yapmaktadır. 2006 yılından beri Uluslararası Ceza Mahkemesi Türkiye Koalisyonu sözcülüğü, 2008 yılından beri İnsan Hakları Ortak Platformu (İHOP) Yönetim Kurulu Üyesi olan Öztürk Türkdoğan "Akil Adamlar" arasında yer almıştır.

AB-TÜRKİYE PAZARLIK SÜRECİNDE TÜRKİYE’DE YAŞANAN HAK İHLALLERİ

Merhaba. Hepinizi İnsan Hakları Derneği adına saygıyla ve sevgiyle selamlıyorum. 2015 yılı Türkiye Hak İhlal raporumuzu kamuoyuna açıklarken “Demokratik Devlete Gidiş Yolundan Dönüş, Yeniden Ulus Devlet: Otoriterizm” başlığını kullanmıştık. Aslında buradaki kelimeler çok şey ifade ediyor. Türkiye’nin bir demokratikleşme serüveni vardı. Bunun Avrupa Birliği gibi hem dış dinamikleri hem de Kürt sorunu gibi iç dinamikleri vardı. Türkiye bu sorunları çözebilirse demokratikleşebilecekti. Ama gelin görün ki, biz yeniden ulus devlete, geriye doğru gitmeye başladık. Biraz önce ilk bölümde, Kerem Altıparmak bunu anayasal ve yapısal bir kriz olarak anlatmaya çalıştı. Onun ikinci, üçüncü, dördüncü, beşinci bölümleri de var aslında. Hatta altı, yedi diye de uzatabiliriz. Söylemedi ama tahmin edebiliyoruz. Yani toplumsal cinsiyet eşitsizliğini de ekleyerek sıralayabiliriz ya da vesayet sistemini, ifade özgürlüğü sorununu ve daha bir sürü şeyi sıralayabiliriz. Fakat artık 21. yüzyıldayız. Dünyada, 20. yüzyılda klasik anlamda ulus devlet olarak kurulmuş ve değişerek, dönüşerek kendini demokratikleşmiş

ve çatışma çözümü yaşamış çok sayıda ülke var. Ancak Türkiye Cumhuriyeti devleti bu çatışma çözümünü bir türlü yaşamak istemiyor. Yeni bir formatta o ulus devletini sürdürmek istiyor. İşte bunun günümüzdeki moda deyimini de “üniter başkanlık” modeli. Yani üniter başkanlık modeli adı altında, o bildiğimiz klasik ideolojik ulus devleti modeli yaşatılmaya çalışılıyor. Bütün sorunların kaynağı da bu. Çünkü bu ulus devlet, Türk etnik kimliğine dayanıyor. Sünni Müslüman din anlayışının devletleşmiş bir halini uyguluyor. İşte bu nedenle, Kürt sorunu ve din devlet ilişkileri hemen sorun olarak ortaya çıkıyor. Bütün çatışmalar da bundan kaynaklanıyor. Dolayısıyla, bunu çok iyi kavramak, çok iyi algılamak gerekiyor. Yoksa tali konularla sürekli zihnimizi meşgul edip dururuz. Dolayısıyla bu ülkede çok farklı etnik gruplar, farklı dil grupları, farklı inanç grupları yaşıyorsa, hepimizin bildiği gibi temel sözleşmelerde düzenlenen haklar temelinde, topluluk hakları temelinde bu sorunu çözebiliriz. Ama siyasal iktidarı kullanan, siyasal iktidarı elinde tutan birileri kutsal devlet, kutsal baba, tekçilik vesaire adına ne dersiniz deyin, bir sürü kavram ileri sürüyor. Bunlarla kitleleri sürekli manipüle etmek için gerekçe uydurmaya çalışıyorlar. Oysa ki bu böyle değil. Biz pekâlâ sorunlarımızı çözebiliriz. Dünyada 40’tan fazla ülkenin çatışma çözümü yaşadığı gibi biz de bu çatışma çözümlerini gerçekleştirebiliriz. Biz de Kürt sorununu çok rahatlıkla demokratik ve barışçıl yollarla çözebilir, biz de bütün inanç gruplarının din ve vicdan özgürlüklerinden kaynaklanan haklarını tanıyabiliriz. Reçeteler hazır. Dünyayı yeniden keşfetmemize gerek yok. Bütün bunlar mümkün ama sorun, siyasal iktidarı elinde tutan ekibin, grubun -buna oligarşi denebilir, sınıf denebilir, farklı farklı isimler de verilebilir- bu iktidarı bırakmak istememesidir. Peki, bu noktaya nasıl geldik? PKK - Devlet diyalogu yeni değildir. Mart 1993’te başladı. Biz 8. ateşkes döneminde 2013 yılında yeni bir sürece girdik. Bu kez adı değiştirildi “çözüm süreci” dendi. O süreç içerisinde ben de naçizane Türkiye’yi gezen insanlardan biriydim. Hükümete bu raporları sunduğumuzda şunu gördük; Toplum buna aslında hazır. Fakat siyasal iktidarı kullanan hükümet buna hazır değil. Şayet akil insanlar heyetlerinin sunduğu raporların gereği

yerine getirilseydi, belki bu çatışmalara gerek kalmayacaktı. Bunu iddialı bir şekilde söylüyorum. Türkiye’de yaşayan etnik grupların şu anda birbirleriyle savaşmamalarının, çatışmamalarının en önemli nedeni bu grupların bir arada yaşama noktasındaki iradesinin siyasal iktidarı kullananlarınkinden çok daha iyi olmasıdır. Belki bu durumu sosyolojik olarak siyaset bilimi açısından uzman arkadaşlar daha iyi anlatabilirler.

Peki, Türkiye’de çatışmalar neden başladı? Bir çatışmayı sona erdirebilmeniz için kiminle savaşıyorsanız onunla barışmalısınız. 28 Şubat 2015 tarihli Dolmabahçe Deklarasyonu’ndan sonra atılması gereken birkaç tane basit adım vardı. Bunlardan biri, tarafsız bir heyetin -bunun adına izleme kurulu dendi- oluşturulmasıydı. Diğer hakikat komisyonunun kurulmasıydı. Çünkü bu devlet, çok iyi, çok pürmüştü gibi ülkedeki bütün kötülükleri Kürtlere mal etti. Çünkü devlet Ermeni soykırımını, Dersim soykırımını yapmamış, insanlığa karşı suçları işlememiş, askeri darbeleri ve darbe dönemlerinde sistematik ağır insan hakları ihlallerini gerçekleştirmemiş, faili meçhulleri yapmamış, gözaltında kayıplar oluşturmamış gibi görülüyor. Böyle bir durumda nasıl çatışma çözümü gerçekleştireceksiniz? Biraz önce Kerem Altıparmak anlattı. Ben de bir hukukçu olarak yakından izliyorum. AİHM’de Türkiye’nin mahkûm olduğu dosyalarda, daha sonrasında etkili soruşturma ve kovuşturma yöntemlerinin hiçbirine başvurulmadı. Siz bütün kötülükleri yapacaksınız, 90’lı yıllarda devlet çeteleşecek, bir çete devleti yönetecek, her türlü suçu işleyecek, ceza adaleti zaten yerine gelmeyecek ama siz onarıcı adalete bile rıza olmayacaksınız. Yani bir hakikat komisyonuna bile razı olmayacaksınız. Bunlar kabul edilemez. Bunlar kabul edilemediği gibi bir de işin içinde siyaset var. İktidarı paylaşmamak, bir siyasal partinin iktidara yapışıp gitmemesi var. Yani 7 Haziran 2015 sonuçlarını kastediyorum. 7 Haziran 2015 seçim sonuçları, Türkiye toplumunun barıştan ve demokrasiden yana olduğunu ortaya koyan önemli bir sonuçtu. Bunun gereği pekâlâ yapılabilirdi ama yapılmadı. Hatta Temmuz 2015’te yeniden silahlı çatışmalar başladı. Bu seferki çatışmaların özelliği çok fark-

lı. Kentler şu anda çatışma bölgesi. Devlet tabii ki bu silahlı çatışmaları; uluslararası ve Türkiye toplumundan gizlemek için farklı isimler bulmaya başladı. Bulunan yeni isim “sokağa çıkma yasağı”. Yasağın uygulanan il ve ilçelerde ağırlıklı olarak gençler var. Türkiye Anayasası’nın 13. ve 15. maddesine göre, sokağa çıkma yasağı gibi bu kadar ağır bir temel hak ve özgürlükleri kısıtlayan bir durumun olabilmesi için bunun kanunlarda açıkça yazılı olması gerekmektedir. İl İdaresi Kanunu’nda valilerin sokağa çıkma yasağı ilan etme yetkisi yok. Dolayısıyla bu bir tamamen yasa dışılıktır. Bunun altını özellikle çizmek gerekiyor. Ancak olağanüstü hal ve sıkıyönetim zamanında sokağa çıkma yasaklarına başvurulabilir. Ve bunun için de Bakanlar Kurulu kararı yetmez, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin kararı gerekir. Yani bir devlet düşünün! Vali kararıyla bir savaş yürütüyor ve bunu bütün toplumdan, uluslararası toplumdan gizlemeye çalışıyor. Burada bile hile var. Şu anda, Nusaybin abluka altında. Orada ne olduğunu hiçbirimiz bilmiyoruz. Her gün onlarca insan yaşamını yitiriyor. Asker, polis, silahlı militan, sivil insan fark etmiyor. Ve bunun bir adı yok. Biz artık savaş kavramını özellikle kullanıyoruz. Artık iç silahlı çatışma boyutunu aşan bir durumla karşı karşıyayız. Tespit edebildiğimiz birkaç rakama göre, 2016 yılının ilk üç buçuk ayı yani 1 Ocak’la 15 Nisan 2016 tarihleri arasında yaşamını yitiren sivil sayısı 353. Yaralı sivil sayısı 245. Yaşamını yitiren silahlı militan sayısı 169. Yaralı 6. Yaşamını yitiren devlet güvenlik personeli sayısı 249, yaralı ise 374’tür. Bu, küçük bir savaş bilançosudur. Ve sokağa çıkma yasağı uygulanan ilçelerde, Sağlık Bakanlığı’nın açıklamasına göre Şubat itibariyle yerinden edilen, zorla göç ettirilen yani iç göçe mecbur bırakılan insan sayısı 355 bindi. Şu anda bu sayı 500 bini geçti. Yani şu anda Türkiye’nin kendi içerisinde 500 bin kişi yerinden edilmiş durumda. Bu insanlar evlerine geri döndüklerinde ortada yaşayabilecekleri evleri yok. Örneğin; Cizre on mahalleydi. Dört mahalle haritadan silindi, kalan 6 mahalledeki evlerin büyük bir kısmı yağmalanmış durumda. Bütün eşyalar tahrip edilmiş. Bu insanlar şu anda orada hayata tutunmaya çalışıyor. Biz bunu Avrupa Birliği-Türkiye Delegasyonu’nda, Avrupa Birliği Parlamenterlerine

de anlattık. Yani, siz bir yandan 2 milyon Suriyeli sığınmacı ülkenize gelmesin diye bütün temel hakları ihlal edecek anlaşmalar yapıyorsunuz, ama öte yandan da Türkiye’de 500 bin Kürt sığınmacı oluşmuş siz bunu seyrediyorsunuz! Buna ilişkin çözümünüz nedir? Niçin bu savaşı durduracak adımlar atmıyorsunuz? Bu savaşın durdurulması gerekiyor. Durdurulmadığı takdirde neler olabileceğini kestirmemiz gerçekten çok güç. Çatışmalar giderek yayılıyor, saldırılar giderek yaygınlaşıyor. Can kayıpları giderek artıyor. Dolayısıyla en önemli konu budur. Bir ülkede savaş varsa ve o savaş sonucunda insanlığa karşı suçlar başta olmak üzere savaş suçları işleniyorsa, diğer hak kategorilerinin ihlal edilmemesi mümkün değildir. Doğal olarak ifade özgürlüğü kısıtlanıyor, baskı altına alınıyor, doğal olarak örgütlenme özgürlüğü, toplanma hakkı, gösteri hakkı engelleniyor. Çünkü savaşa dair devlet top yekün bir tutum almış bütün kurumlarını harekete geçirmiş durumda. Böyle olunca da, mecburen savaşı konuşmak durumunda kalıyoruz. Çünkü ağır yaşam hakkı ihlalleri var. Yaşam hakkı ihlallerini konuşmadan diğer hak ihlallerini ne yazık ki konuşamıyorsunuz. Bu nedenle, en ağır ihlaller ne ise onu anlatmak, onun üzerinden genel bir tablo ortaya koymak zorunluluğumuz bulunuyor. Bu aynı zamanda bizim görevimiz. Şimdi bu konuda birkaç hususa daha değineceğim. Bu yaşanan savaşın bir ismi yok dedik ve devlet bu savaşı sürekli gizliyor dedik. Fakat uluslararası ceza hukuku artık çok gelişti.

Bir hukukçu olarak bu konuyla ilgiliyim ve Uluslararası Ceza Mahkemesi Türkiye Koalisyonu’nun da yıllardır sözcülüğünü yapıyorum. Koalisyon olarak, dünyada devam eden soruşturma ve davaları da yakından izliyoruz. Türkiye’de şu anda yaşanan durum ülkenin iç silahlı çatışma durumunda olması, Cenevre Sözleşmeleri ortak 3. maddeye tamamen uyuyor. Yani sivilin korunması bakımından Türkiye’de, Cenevre Sözleşmeleri’nin ortak 3. maddesi sürekli ihlal ediliyor. Bu da çok tipik savaş suçlarının yaşandığını ortaya koyuyor. Bunun şu anda soruşturulması ne yazık ki yapılamıyor ama bu ileride de yapılmayacağı anlamına gelmiyor. Bunun altı-

nı özellikle çizmek istiyorum. Bu konuda uluslararası topluma da düzenli olarak çağrılar yapıyoruz. Buna dikkat çekmek istiyoruz. En son BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin Cizre ile ilgili yapmış olduğu açıklamayı önemli bir açıklama olarak değerlendirmek gerekir. Çünkü Cizre'de özellikle 21 Ocak'la 12 Şubat tarihleri arasında yaşanan olaylar, yani o üç bina bodrumunda katledilen sivillerle ilgili durum, insanlığa karşı ağır suç ve aynı zamanda çok ciddi bir savaş suçu. Çünkü o binalar tanklarla, ağır zırhlı araçlarla bombalandı. O insanlar orada yaşamlarını yitirdi. Bununla ilgili AİHM'de devam eden, yani her üç bina bodrumuyla ilgili devam eden davalar var. Sokağa çıkma yasaklarıyla ilgili Türkiye'deki bireysel başvuru yolu çökmüş durumda. Avukat arkadaşlarımız doğrudan AİHM'e başvuru yapabiliyor. Kerem Altıparmak'ın söylediklerinin hepsine katılıyorum. Türkiye'de Anayasa Mahkemesi hâlâ temel hak ve özgürlükleri koruyacak bir İnsan Hakları Mahkemesi olamadı. Bizler yıllar boyu dava avukatlığı, hak savunuculuğu yapan kişiler olarak bize veri verecek olaylarla ve davalarla ilgili gözlemlerimiz sonucu böyle konuşuyoruz. Barış zamanında; ortak projelere insan hakları savunucularını davet edeceksiniz, savaş zamanında insan hakları savunucularının görüşme taleplerini bile kabul etmeyeceksiniz. Dolayısıyla zor zamanlarda bütün kurumların niteliği ve özellikleri ortaya çıkıyor. Nisan ayında BM İşkenceye Karşı Komite oturumları gerçekleşti. Komite dün de, Türkiye ile ilgili sonuç gözlemlerini açıkladı. Bu gözlemler web sayfasında yer alıyor. İngilizce bilen arkadaşlar açıp okuyabilirler. Orada Türkiye ile ilgili birçok uluslararası kuruluşun çok ciddi uyarıları var. Ama buradaki sorun şu: Bir yandan savaşın yaşandığı bir ülkeyiz bir yandan ilerleyen Avrupa Birliği sürecimiz var. Çünkü katılım müzakereleri yapıyor, fasıllar açıldıkça bu işin sonunda tam üye olmak var. Ama şimdi en kötü dönemi yaşıyoruz. Bu büyük bir paradoks, öyle değil mi? Daha iyi olan bir dönemde süreç ilerlemedi, fasıllar açılmadı. Şimdi en kötü dönemdeyiz, en ağır insan hakları ihlalleri yaşanıyor. Mülteci krizi nedeniyle çeşitli gelişmeler olabileceği söyleniyor. Ama bakın olamadı. Neden olamadı? Çünkü Terörle Mücadele Kanunu bu haldeyken zaten olamazdı. "Düşman ceza hu-

kuku”nun uygulandığı bir ülkede bunun gerçekleşme şansı var mı? Düşman ceza hukuku, herkesin ve her kesimin terörist, terör örgütü ilan edilebildiği ve tüm devlet kurumlarının buna uygun şekillendiği ve karar aldığı bir süreçtir. Paralel yapı diye adlandırılan yapının başına gelenler çok tipiktir. KCK adıyla anılan davalarda bütün Kürtlerin, bütün siyasetçilerin toplanıp, aynı torbaya konup aynı muameleye tabi tutulması olayı da aynıdır. En son bir siyasetçi, bir partinin eş genel başkanı Kamuran Yüksek, sadece konuştuğu için siyasi düşünceleri nedeniyle tutuklandı. Dolayısıyla burada kişi güvenliği ve özgürlüğü hakkı bakımından zaten bir problemle karşı karşıyayız. Kişi güvenliği ve özgürlüğü hakkı ile ilgili hukuk güvenliği ile ilgili sorun olan bir yerde bırakınız güvenli ülke olmayı, yarın başımıza neler gelecek onu bile bilemiyoruz. Nitekim bu ülkenin Başbakanının başına neler geldiğini gördünüz. O bile başına neler geleceğini bilemiyordu. Görevi bırakmak zorunda kaldı. Bir ülkenin Başbakanı görevi bırakmak zorunda kalıyor ve siz o ülkeye güvenli ülke diyorsunuz. Birisi bunu izah etsin lütfen. Sevgili arkadaşlar, şu anda çok ciddi bir otoriter, fiili durumu yaşıyoruz. Defakto bir durum yaratıldı. Sayın Cumhurbaşkanı Türkiye’yi fiili başkan olarak yönetiyor. Şu anda var olan 1982 Anayasası ve birçok kanun rafa kaldırılmış durumda. Şimdi bu tip durumlarda kimin kime ne yapacağı belli olmuyor. Her türlü kötülüğe açık bir halde yaşıyoruz. Çünkü hiç kimsenin ne fiziki ne hukuki güvenliği var. Siyasi belirsizlik var. Parlamento kendisinden beklenen siyasi sorunları parlamento zemininde tartışarak, konuşarak çözme iradesi gösteremiyor. Anayasa Uyum Komisyonu dağıldı. Dolayısıyla elimizde yakın zamanda bize bu sorunları nasıl çözeceğimize dair perspektif sunabilecek bir veri de yok. O yüzden bu tip otoriter dönemlerde -gerçekten nasıl ifade edeceğimi de bilemiyorum- normal düşünmeyin Sevgili Arkadaşlar! Bir savaş dönemindeyiz, siyasi alanda ciddi bir belirsizlik var. Bu belirsizliklerin bizi nereye vardıracağı ne olacağı belli değil. O nedenle meseleye bakarken temel sorunlar nerede duruyor, nasıl çözülecek, çözüldü ya da çözülmedi noktasından yaklaşmak gerekiyor. Bu ülkenin en temel sorununu Kürt meselesi. Bu meselenin Suriye Rojavası ile de çok yakından bir

ULUSLARARASI TOPLUM VE MÜLTECİLER:

Sorumluluklar, İmkanlar, İnsan Hakları İhlalleri

---

ilişkisi var. Oradaki Kuzey Suriye diye tabir edilen bölgenin, yani şu anda İŞİD'in ve el Nusra'nın elinde bulunan Cerablus-Azez hattındaki bölgenin geleceği belirlenmeden, Kürt meselesinde olumlu ya da olumsuz gelişmelerin ne şekilde yaşanacağını söylemek çok zor. Dolayısıyla Türkiye'deki Kürt meselesi ile Suriye'deki Kürt meselesinin ve yine Irak'taki gelişmelerin bir-biriyle bağlantılı olduğu bir noktadayız. Bu nedenle de özellikle Avrupa Birliği'nin daha fazla sorumluluk alması gerekiyor. Kürt meselesi ile daha yakından ilgilenmesi gerekiyor. Uluslararası toplumun da Kürt sorununun çözümü noktasındaki tutumunu daha net ortaya gösterip şu anda devam eden bu savaşı durduracak bir tutum geliştirmesi gerekiyor. Çünkü Türkiye iç siyaseti, Türkiye siyaset kurumu, 2013 ve 2015 yılları arasında yakaladığı fırsatı kaçırdı. Bu fırsatı değerlendiremedi. Bu önemli bir fırsattı. Bu fırsatı değerlendirseydi belki bu konuşmaları bugün burada yapmıyor olurduk. Ama şu anda geldiğimiz nokta itibariyle tamamen uluslararasılaşmış bir Kürt sorunu ile karşı karşıyayız. Ve dolayısıyla çözümleri de artık uluslararası toplumla birlikte aramak durumundayız. Otoriterizmin de nereye varacağını inanın ben de kestiremediğim için bir şey söyleyemiyorum. Bana ayrılan süre doldu, sorular olursa cevaplarım.

Teşekkür ederim.

Türkiye “Güvenli Ülke” mi?

Şebnem Korur Fincancı Türkiye İnsan Hakları Vakfı Genel Başkanı

1959'da İstanbul'da doğdu. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nden mezun olduktan sonra Adli Tıp'ta uzmanlık eğitimi aldı. 1987-1990 yılları arasında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Klasik Arkeoloji Lisans Eğitimi aldı. 1992'de kurulan Adli Tıp Uzmanları Derneği'nin kurucu üyeleri arasında yer aldı. 1993-1996 arasında derneğin yönetim kurulu başkanlığını üstlendi.

Türk Ceza Hukuku Derneği kurucu üyelerinden biridir. 1997'de İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Adli Tıp Anabilim Dalı Başkanı oldu. 2004'te Adli Tıp Anabilim Dalı Başkanlığı'ndan alındı; 2005'te İdare Mahkemesi ve YÖK kararı ile göreve iade edildi. Ek görev olarak yürüttüğü Adli Tıp Kurumu İhtisas Kurulu Başkanlığı görevinden birkaç kez uzaklaştırıldı. Kazandığı davalarla göreve geri döndü. 1996'da BM Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi adına, Bosna'nın Kalesija bölgesinde toplu mezarlardan çıkarılan cesetlerin otopsi çalışmalarına katıldı. 1999'da, BM tarafından işkencenin saptanmasında uluslararası standart kılavuz olarak kabul edilen İstanbul Protokolü belgesinin oluşturucuları arasında yer aldı.

Protokolün uygulanması hakkında çeşitli ülkelerde eğitimler verdi. 2000'de, İnsan Hakları İçin Hekimler'in Güney Afrika'daki uluslararası çalışmasında, 2002'de Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) Kadına Yönelik Cinsel Şiddet Araştırması ve El Kitabı çalışmalarında yer aldı. Organize Suçlarla Mücadele Şube Müdürlüğü eski Müdürü Adil Serdar Saçan'ın yaptığı işkenceleri kanıtladı. Ergenekon örgütü tarafından telefonlarının dinlendiği, kişisel bilgilerinin dosyalandığı gerekçeleriyle yaptığı müdahale başvurusu kabul edildi. Birey olarak Ergenekon davasının tek müdahili oldu. İstanbul Tıp Fakültesi Adli Tıp Anabilim Dalı'nda, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde adli tıp lisans ve yüksek lisans dersleri veriyor, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü'nde yüksek lisans ve doktora tez danışmanlığı yapıyor. 2009'dan beri Türkiye İnsan Hakları Vakfı'nın (TİHV) başkanlığını yürütüyor.

GÜVENLİ ÜLKE NASIL OLMAZ?

Hepinize Merhaba! Güvenli ülke Türkiye sorusunu ortaya attıkları için Uluslararası Af Örgütü’ne ve Rosa Luxemburg Vakfı’na teşekkür ediyorum. Doğrusu ben bu başlığı gördüğümde, uzun yıllardır ne kadar güvenli bir ülke olduğumuza tanıklık eden biri olarak gülssem mi ağlasam mı bilemedim. Aslında son zamanlarda şöyle bir durum var: Geçen hafta Evrensel gazetesini yine bizim gibi “teröristlerden” sevgili Esra ile bir röportaj yaptı. Burada “müdahil tanıklık” diye bir şeyden söz ettiler. Bu kavramı çok sevdim. Geçen hafta da “uzman müdahil tanıklık” üzerine yazdım. Çünkü ben de naçizane uzman tanıklık yapıyorum. İnsan hakları ihlallerinin tanıklığını yapıyorum. Bu alanda uzman olduğumu dünyada da kabul ediyorlar. Dünyadaki 35 kişiden biriyim. Fakat hakikaten sadece uzman tanıklık yapmıyorum. Dün Paris’te bir toplantıdaydık. Türkiye üzerine konuşuluyordu. Sürekli şöyle bir ifade geçti: Tarafsızlık. Doğrusu bugün çok da gerçekçi olmadığını düşünüyorum, kimse tarafsız olamaz. Bu olanaksız, buna uzman tanıklar da dâhil. Dolayısıyla uzman ve müdahil bir tanık olabilir, ancak insanlık adına duruma müdahale edersiniz. Türkiye’de de hem mülteciler açısından hem de Türkiye’nin içerisinde yaşayanlar açısından müdahale

etmeye ihtiyaç var.

Yıllardır Sevgili Öztürk'ün de ifade ettiği gibi, gün yüzü görmedik. Sizlerin bu güzel, genç yüzlerinize bakıyorum. Biz o genç yüzlere sahipken de aynı ihlalleri, aynı sıkıntıları yaşıyorduk. Şimdi de aynı sıkıntıları yaşıyoruz. Üstelik katmerlenerek, derinleşerek. Öyle inanılmaz ve öyle pervasız bir saldırı altındayız ki. Suriyelileri ne yapacağız, nereye koyacağız? Onlarla ilgili de her gün ihlal iddiaları ile karşılaşılıyor. İşte AFAD Kampı'nda, çocuklara tecavüz edildiği haberini görmüşsünüzdür. Tacize uğrayan çocukların, kadınların ancak gebe kaldıkları zaman ya da dışarıya seks işçisi olarak pazarladıklarında, biz bir şekilde kıyısından köşesinden haberdar olabiliyoruz. Bunlar korkunç ifadeler. Dolayısıyla her birisinin araştırılması gerekiyor. Arada konuşuyorduk, Cizreliler de kaçmaya çalışıyor artık diye. Bıraksalar hepimiz arkamıza dönüp bakmadan kaçacağız gibi bir hal oluştu. Dolayısıyla nedir durum, hep beraber göreceğiz.

2015 yılının Ocak ayından 31 Aralık sonuna kadar ciddi sayıda, ateşli silah ölümleri söz konusu oldu. "Ateşli silahlı ölüm" dediğimizde güvenlik görevlilerinin gerçekleştirdiği ölümlerden söz ediyoruz . Bu şekilde 222 kişi yaşamını kaybetmiş. Peki, bu 222 kişinin 217'sinin İç Güvenlik Yasası diye bir yasa onaylandıktan sonra meydana gelmiş olması hiç mi çarpıcı değil? Bu şekilde, Türkiye'de siyasi irade aslında kolluğa "Vur!" emri vermiş. Böyle bir ortamda yaşıyoruz biz de, mülteciler de. Bu "vur emri" altında, ne kadar güvende olduğumuzun çok açık görüldüğünü düşünüyorum. Bakın, burada faili meçhuller, yargısız infazlar, gözaltında ve cezaevinde ölümlerle ilgili yıllara göre değişim, net bir şekilde görülüyor. Yargısız infazlar için yeniden yükseliş ile karşı karşıyayız. Bu da İç Güvenlik Yasası ile doğrudan ilişkili. Yani yargısız infazlar yeniden başlamış durumda. Üstelik sadece yargısız infazlar değil. Faili meçhullerle ilgili de bir artış görülüyor. Tam da tarihlenen, 2005 sonrasında çok ciddi bir düşüş yaşamışken, birçok iyileştirme, insan hakları adına düzelmeler olacak diye umut içindeyken, sonra tablo birden yeniden değişti. Bu umut yanlış bir umutmuş... 2015'in ya-

şam hakkı ihlalleri ile ilgili rakamlar net görülebiliyor. Aslında genç insanlar ölüyor bu ülkede. Bu ölümler 2015 yılında binlerle ifade ediliyor. Ama daha çarpıcı olan bu ölümlerin başlangıcının tam da Sevgili Öztürk’ün söylediği gibi, Haziran seçimlerinin ardından ve hızla yükselen bir değişimle ortaya çıkması. Tabii genel olarak, 2002’den AKP’nin bu ülkede siyasi yönetimi ele aldığı dönemden başlayarak bakmak nasıl bir değişim gösterdiğini görmek açısından önemli. Sonuçta sadece 2015 yılında 834 kişi ölmüş. 2016 yılının bu beş ayında ortaya çıkan durum da ölümlerin sürekli katlanarak arttığını gösteriyor. Öztürk bu yıl içinde ölenlerin sayısının 500’lere ulaştığını ifade etti. Değişen başka bir nokta şimdiye kadar çatışma, silahlı militanlarla ordu ya da polis arasında gerçekleşiyordu. Ölenler de onlardı. Ama şimdi siviller de ölüyor. Ve bu ölümler çok ciddi rakamlara ulaşmış durumda. Siviller yaşam alanlarında, evlerinin bahçesinde, evlerinin odasında sokakta, sağlık hizmeti sunarken ölüyor. Her ne kadar terörist oldukları, tıpkı bana dedikleri gibi, söyleniyor olsa da. Bu arada özgürlüklerden alıkoyma ile ilgili de çok ciddi sorunlar var. 2023 ve 2071’e dair hayalleri var biliyorsunuz Erdoğan’ın. Bu hayaller içinde cezaevlerinin de kapasiteleri artırılacak. Kampuslar zaten var şu anda. Örneğin Silivri Kampusunu bizim “terörist” arkadaşlar, bu kampusların ne kadar da “nitelikli!” olduğunu gördü. Bakırköy’ü biz göremedik. Çok istedik ama olmadı, bizi almadılar!. Esra ile Meral’in anlatımlarıyla yetinmek zorunda kaldık.

Sadece Kürtlerle ilgili olan tutuklanmalar da yine aynı şekilde tabloyu önümüze koyuyor. Haziran ayında birden “kaybediyorum” korkusuyla başlayan, aslında bir hak ihlalleri yükselişiyle karşı karşıya kaldık. O kaybetme korkusu bir anda 10 bin insanın gözüne alınmasına yol açtı. Peki, Türkiye İnsan Hakları Vakfı’na gelen başvurular ne durumda? Vakfın başvurularında da ciddi artışlar var tabii ki. Bakın rakamlar açıklayıcı: Bizim başvurularımız Türkiye’de kriz dönemlerini çok iyi açıklar. F tipi cezaevi döneminde başvurular en yüksektir. Bu dönemde ağır açlık grevleri sonuçlarıyla karşı karşıya kalmıştır Vakıf. Açlık grevleri sonrası sakat kalan genç insanla-

rın tedavisi için beklenmiştir. O yüzden de başvurularımız o dönemde çok yoğundur. Bunun yanı sıra tabii işkence başvuruları alıyoruz. 2013 Gezi Süreci, bir anda bizim başvurularımızı üç katına çıkardı. Sonrasında da, 900'e ulaşan bu rakam çok hız kesmeden devam etti. 2015 yılında başvurusu sayısı 597 gibi görünüyor olmakla birlikte 1000'in üzerinde bu rakam. Biliyorsunuz Temmuz 2015'de Suruç patlaması oldu. Bu patlamanın ardından, Suruç Psiko-sosyal Dayanışma Ağı oluşturuldu. Arkasından da Ekim ayında Ankara patlaması gerçekleşti. Biz de bu ağı Psikososyal Dayanışma Ağı diye bütün Türkiye'ye yaydık. Türkiye İnsan Hakları Vakfı'nın koordinasyonunu yürüttüğü, Türkiye Psikiyatristler Derneği, Türk Psikologlar Derneği, TODAP, Sosyal Hizmetler Uzmanları Derneği gibi pek çok örgüt katıldı bu ağa. Onların çalışanları, üyeleri ile aldığımız başvurular 1000'leri geçti. Ve tabii bir de sokağa çıkma yasakları var. Nedir sokağa çıkma yasağı? Hukuki olarak hiçbir şeyle tanımlanamaz ama sadece geçen sene bu süreçte 355 bin kişinin yerinden edildiğini biliyoruz. Bugün de öğrendik ki, bu insanlar da botlarda gidiyorlarmış. Evet güvenli ortam! Tabii aslında sadece memleketin Kürt illeri yani Kürdistan diye tanımladığımız bölgesine ilişkin değil bu insan hakları ihlalleri. Peki diğer bölgelerde nasıl? Örneğin; Suriyeliler ucuz işgücü olarak kullanılıyor Türkiye'de. Çok ağır bir tablo var bu anlamda. Çünkü Türkiye iş cinayetleri ile yatıp iş cinayetleriyle kalkan bir ülke. Daha dün Soma'yı andık. Bir şey oldu mu? Hayır. Kimse bir bedel ödedi mi? Hayır. Yine cezasızlıkla karşı karşıyayız.

Sadece devletin işlediği suçlar yok söz konusu ihlaller arasında. Devletle el ele, kol kola onu finanse eden kurumların ihlallerinde de cezasızlıkla karşı karşıyayız. Bir çocuk istismarı yaşanıyor, birden o istismarın yaşandığı Vakıflar çok kıymetli oluyor. Bir maden kazası oluyor, birden aslında ne kadar da iyi şeyler yaptıklarını görüyoruz. Aslında tablo çok açık: Türkiye Cumhuriyeti kuruluşu itibarıyla eril bir ülkedir. Tabii ki bütün devletler öyledir. Çünkü kullandıkları silahların bile kendisi son derece eril bir görüntüye sahiptir. İnsan bedenini yok sayarak, insan bedenini bu cinsi-

yetçi yaklaşımlarıyla sergileyerek tutum alırlar. Dolayısıyla hiçbir eril devlet, aslında güvenli bir ülke oluşturamaz. Ancak halklar sahip çıkar da bu silahları bu şekilde sergilemekten vazgeçerlerse durum değişebilir. Ben bir iki tanıklığımdan söz edip bitirmek istiyorum: Türkiye’dekiler Hacı Lokman Birlik’i hatırlar. Hacı Lokman, bomba taşıdığı iddiasıyla öldürüldükten sonra bir aracın arkasına bağlanarak sürüklenen kişi. Bu uygulamanın, kontrol amacıyla yapıldığı ve normal olduğu iddia edilmişti. Aslında öldürüldükten sonra da değil. Çünkü Hacı Lokman Birlik aracın arkasına bağlandığında yaşıyordu. Özür dilerim sizi rahatsız ediyor bu görüntüler ama bunu paylaşmak gerekiyor. Çünkü bunu bilmek zorundayız. Sadece benim tanıklığım değil halkın da tanıklığı gerekiyor. Ayrıca havan topu da dâhil olmak üzere ağır silahlarla üzerine ateş yapılmış Hacı Lokman’ın. Hacı Lokman yaşıyor-ken bir aracın arkasında sürüklenerek intikam alınmış bir kişidir. Bırakın savaş suçunu bu bir nefret suçudur aynı zamanda. Bir insandan, nasıl böyle bir intikam alma davranışı gösterdiler bilemeyiz. Dolayısıyla bu suça ortak olmamak gerekiyor. Biz, akademisyenler, bu suça ortak olmayacağımızı söyledik. Aslında çok şaşırtıcı bir şekilde hiç beklenmediği kadar tepki aldı. Cumhurbaşkanımıza, bu kadar ilgilendiği ve konunun üzerinde durduğu için hakikaten teşekkür etmek istiyorum. Barış İçin Akademisyenler 2012’de oluşturuldu. O dönemde de yine pek çok açıklama yapmıştı. Ama hiç kimse bizi bu kadar dikkate almamıştı. O dönem barış süreci dediğimiz bir süreç içerisindeydik. Oysa şimdi bambaşka bir süreç ile karşı karşıyayız.

İşte Suriyelileri ve bütün mültecileri böyle bir ortama almayı planlıyoruz. Dolayısıyla buranın güvenle olmasının bir olanağı yok. Kapılarınız atış- lara maruz kalıyor, evleriniz yıkıntı haline getiriliyor. Bakın bu kapı, havaya doğru uçmuş. Çünkü tank mermisiyle atış yapılmış üzerine. Ve orada insanlar yaşıyor. Bildiğimiz sıradan, siviller yaşıyor. Evlerin duvarları delik deşik durumda. Biz de tüm bunlara ortak olmayacağız dedik. Oturum başkanımız da dâhil olmak üzere, görevinden uzaklaştırılanlar, yasal soruşturmalar, üniversite soruşturmalarıyla karşı karşıya kaldık. Çocuklarını almak için gi-

den annelere bile tahammül edemediler. Üzerlerine ateş açtılar. Sağlıkçılar bodrumda insanlar ölmesin diye çaba sarf ettiler. İki kez ambülans kiralararak yola çıktılar, her birinde durduruldular. Ama onlar yılmadan, binaları yıktılar. Sokakta bacağından yaralanmış bir kadına sağlık hizmeti sunarken, Sevgili hemşiremiz, meslektaşımız katledildi. Hakkında "terörist" diye yayınlar yapıldı, lağım medyasında. Sonra biz de dedik ki, gidelim görelim. Sağ olsun Sevgili Öztürk, Cizre'de 2 Mart'ta yasak kalkıyordu, "Gidelim" dedi. İyi ki demiş, birlikte gittik. Birlikte bu bodruma girdik. Bodrumda aslında tam da söylediklerinin nasıl da yalan olduğunu ortaya koyan bir tablo ile karşılaştık. Bunların hepsi, her biri yanık kemik parçaları. Şu da bir alt çene kemiği. Bakın o altçene kemiğinin yanında da bir gözlük çerçevesi var. Onun iki katı boyutunda. Bu ne anlama geliyor? Bu kemik 10-12 yaşlarında bir çocuğun alt çenesi. Yani "terörist"lerin olduğu söylenen bodrumda aslında çocuklar vardı. Ve dolayısıyla bu, savaş suçunun açık kanıtıdır. Başka bulgular da vardı, merak ederseniz okuyabilirsiniz raporu. Bakın bu da bir tank mermisi. Tam da onun boyut ve yapısına uyan bir tank mermisi evin, bodrumun pervazında. Bir evin pervazında, tank mermisinin ne işi vardır, sorusunu sormak gerekir insanlara. 1990'lar yargısız infazlarla geçti biliyorsunuz. Hâlâ Cumartesi Anneleri çocuklarını arıyor. Onlar çocuklarını bulamadığı için, o cezasızlık sürdüğü için bugün yeni anneler yeni oturmalarla, çocuklarını aramak zorunda kalıyor.

Eğer Türkiye'nin güvenli bir ülke olduğunu düşünürsek Suriyeli anneleri de buraya oturturuz. Tabii ki bugün 90'lardan farklı bir durum var. Elimizde çok fazla araç var. Artık o kadar sessiz değiliz! Görsel malzemelelerimiz var. Hep beraber sosyal medya da bunları duyurabiliyoruz. Ama bunlar üzerinden ne kadar adım atabiliyoruz, bu bir soru işareti. Bu hafta Birikim dergisinde bir yazı vardı. Steve Biko'nun Siyah Bilinci'nden bir alıntı yapmış: "Sadece yapmamak değil aslında, yapılanları görüp de ses çıkartma-

mak da bir suç ortaklığı” diyor. Ve Siyahlar bu kişileri suçlamakta haklı olduklarını düşünüyor. Suriyeliler de bizi suçlamakta haklı olduklarını düşünecek eğer Türkiye’nin güvenli bir ülke olduğu düşünülüp de buraya alınmaları öngörülürse. Kürtler bizi suçlamakta haklılar. Ermeniler zaten çok uzun zamandır suçluyor. Belki yeniden hepsine sahip çıkarak, Suriyeliler de dâhil olmak üzere devam edebiliriz.

Çok teşekkür ederim.

Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi

Hamalbaşı Caddesi, No: 22, Dükkan:2, Daire:2-3-4
34435 Beyoğlu – İstanbul / Türkiye
www.amnesty.org.tr

